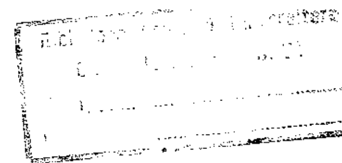
B. P. HASDEU

O P E R E

I

Ediție, note, comentarii variante și indici de
STANCU ILIN
Studiu introductiv de
GEORGE MUNTEANU
Traducerea versurilor de
RALUCA TULBURE
și
VICTOR TULBURE

POEZII

SCRIITORI ROMÂNI
EDITURA MINERVA
București, 1986

OPERA LITERARĂ A LUI B. P. HASPEU

După Dimitrie Cantemir şi Ion Helade Rădulescu, ***Bogdan Petriceicu Hasdeu*** reprezintă un al treilea £]girit univej^r' ivit in cadrul culturii române, nefiind cu nimic mai prejos de oricare alte gigantice naturi creatoare, care au ilustrat în felul lor, după timpuri şi locuri, plenitudinea geniului uman. I-au urmat lui Hasdeu, ținînd seama doar de culmile ce se văd mai de departe, Eminescu, Iorga, G. Călînescu.

Fireşte, precizărne^ânterioare sînt prealaconice, impunînd un minimum de ,distingeri suplimentare. Vorbindu-se despre „cultura" lui Eminescu, spre exemplu, s-a afirmat că poetul național n-a fost un ***monstrum erudU tionis,*** sugerindu-se că, în schimb, Hasdeu era unul din aceştia. însă de ne gîndim bine, fabuloasele „trimiteri" pe care le făcea Eminescu in publicistica .şa, precum şi ceea ce au început să dezvăluie cercetările vizînd preocupările ştiințifice din manuscrisele eminesciene, constituie tot atîtea dovezi-că „erudiția" de anvergură, hasdeiană, îi era proprie şi liricului nostru celui mai important. După cum asemenea „erudiție" i-a caracterizat — în epoca, în împrejurările lor — şi pe Cantemir, Heliade, Iorga, Călinescu. Numai că i-a caracterizat după o ***măsură*** strict adecvată fiecăruia, de neconfundat cu a celorlalți în configurarea, funcțiile, rezultatele ei. Limpede ni se pare şi altceva, care ține de o constantă mai profundă a întregii culturi române,; nu doar de imperativele secolului trecut, numit de Maiorescu şi de alții „al naționalităților". Erudiție ce poate isca sfială e de aflat în cazul tuturor titanilor culturii române; monstruozitate a erudiției, care să înspăimînte prin necuprinderea rosturilor ei, nu e de atribuit niciunuia. Teribilele exigențe ale istoriei poporului nostru au făcut cu neputință eventualitatea ***erudiției} pentru erudiție,*** precum şi trufia bine cunoscutului „De omîiiure scibili". Supremii exponenți ai spiritualității româneşti au înțeles — într^ă

impresionantă unitate de convingeri — că la noi, sempitern, erudiția nu poate semnifica nici într-un fel magnanima iluzie abstractă că ar spori nemijlocit binele omenirii îndeobște, ci, cu luciditatea modestiei, că e încordare pînă peste fire, parcă,a puterilor sufletești pentru salvgardarea și progresul comunității noastre etnice. A preveni prin asemenea înmănunchere de puteri lăuntrice neprielniciile ce amenințau ființa poporului român în întregimea ei, generație după generație, echivala cu un secundant pe măsura eforturilor dintr-o ordine cumplit de tangibilă — cele ostășești, care, începînd cu bătăliile de la Rovine și Vaslui, au fost ca niște repetate „Cîmpii Catalaunice" ale Europei de răsărit. Cu ce alt gînd mai de seamă își convoca erudiția Dimitrie Cantemir, cînd scria despre „creșterea" și „descreșterea" Imperiului Otoman, iar pentru Europa occidentală din vreamea lui alcătuia — spre știință — o ***Descriptio Moldaviae***? Dar Heliade, pe distanța de la ***Gramatica românească*** la proiectul „bibliotecii universale" de traduceri, la scrierile revendicativ-memorialistice din vremea exilului, sau la în atîtea direcții ramificatul ***Echilibru între antitezei*** Și Hasdeu. cel cu desfundarea tuturor „fîntînilor" posibile și priincioase cunoașterii de sine a poporului nostru nu numai prin vasta activitate de lingvist, filolo^Jplclorișt_/CMî;w/g ***din bâtrîni, Etymologiciim Magnum Romanige),*** dfr antor ?1 ***Tstnrit>.i nviUr.* a românilor,*** al monografiei ***Ion-Vodâ cel Cumplit*** și al atîtor studii speciale cobonffoTtm^ dur și prindea de^romajri^tlLtfZ^^***),*** de dfâțriffiurg ***("Răposatul j^stdfî^J^i^M^iJ/idra),*** de^grodigios gazetar și de inegalabil eseist militant în ordinea socială și națională? Iar Eminescu, Iorga, Călinescu nu și-au prelâcut iiecafe' erudiția și în vulnerare implacabilă a răuvoitorilor externi ori interni, imediați sau de perspectivă, dar și în acele „oglinzi de aur", — cum le zicea poetul național, — menite a reflecta calea dintre „trecutul mare" și „marele viitor" dorit cu neclătinată ardoare poporului nostru?

încît, dacă la prima vedere pot să nu-și arate această particularitate, „erudiției", „enciclopedismului" românesc — considerate prin supremii lor exponenți — le sînt cu totul improprii tendințele de a fi exaltate pentru ele însele, ca niște „podoabe" oricît de superbe ale minții omenești. Fiind reprezentabile și așa, desigur, li s-au atribuit chiar de către purtătorii lor semnificații aparent mai simple, dar mai exact funcționale în cadrul imperativului statornic de a ne apăra cu toate mijloacele „sărăcia și nevoile și neamul".

*

In afara precedentelor distingeri de principiu, care ar putea fi documentate abundent cu texte aparținînd oricăruia dintre marii noștri ctitori de cultură, buna înțelegere a ceea ce ne preocupă nemijlocit aici — creația

beletristica a luiJEM?.^JHajdeu^ — impune încă o psreclie de disocieri prealabile. Cea dintîi ar urma să vizeze, fie și numai ca punct de plecare, determinarea apartenenței multilateralului autor la ceea ce se cheamă o „generație", la spiritul, țelurile, preocupările, mijloacele, stilul ei de lucru. O^dbTîa^Ftrebursa încerce^a^elînîrH locul, funcțiile, ponderea activității li^£S3J^-Si'li,S. cadrul amețitor de larg, de variat, ailnițiativelbr și Înfăptuirilor sale științifice. Asemenea hotărniciri sînt cu atît mai necesare, cu cît, în pofida repunerii lor în discuție de către fiecare comentator mai de seamă al. „fenomenului Hasdeu", un număr de confuzii mai stăruie, iar o dată cu ele — și dificultatea aflării unei măsuri de apreciere a detaliilor, a ansamblului, care să împingă cu un pas mai departe nuanțările de pînă acum.

în prima chestiune. Cînd vine vorba despre devenirea culturii, a literaturii noastre din secolul trecut, nu se ține seama de configurația și dialectica reală a succesiunii „generațiilor", iar drept consecință — nici de multitudinea implicațiilor care decurg de aici pentru posibilitățile și felul specific, pirepetabil, de afirmare a fiecărei generații. Fără a mai repeta cu de-amănuntul -cele arătate pe larg cu alte prilejuri (și, care, altminteri, ni se par de domeniul evidențelor), vom observa numai că adesea criteriile utilizate în asemenea delimitări sînt cînd prea generice, cînd prea specioase.JPe^tru^^umi^ in celălalt secol există numai două „generații" literare — sau și mai larg culturale —, distribuite aproximativ matematic în cîte o jumătate a lui: de pe la Heliade și ceilalți începători de „literatură modernă" și pînă la scriitorii ce-s la primele lor afirmări distincte în anii Unirii sau nu cu mult xhrpă- aceea" ar fi vorba de ***g&frfâlăiia patvuzeciopiisiă^*** iar de la înființarea .^anânii", Maiorescu, Eminescu și pină pe la scriitorii iviți către -sfîrșitul yeaciilui (Duiliu Zamfirescu; Delavrance'â"; Vlahuță," Coșbuc) și-ar desfășura activitatea ***generația clasicilor.*** Pentru alți istorici literari, în schimb, îndeoseBr pentru Or Călinescu, împărțirea șaințe-baeuveiană pe „familii de spirite" duce la vreo treisprezece compartimentări ca acestea: „Romanțticii.j 1827 — 1848^} Qrrtareții ruinelor^ Darrmațik^ „Mesianicii pozitivi. HgjK^JȘ^^ Constituirea spiritului critic", „Antibonju-{"jrîștETi^tP^Î848. Conservatismul boiernașilor", „întemeierea prozei. 1840. 1 întîii umoriști" etc. — pentru întîia jumătate a secolului al XIX4ea; I apoi: „Junimea. Momentul 1870", „Marii prozatori. Momentul 18801 Pro-, moția rurarilor. Naturalismul", „Literatorul. 1880. Poezia socială și j ^decadentă. Romanul ciclic" ș.a.m.d. Fără a cădea în mania „periodizărilor", .sîcîitoare cu ani în urmă, trebuie să observăm totuși că: devenirea „momentelor" literare nu coincide întocmai aproape niciodată cu aceea a epocilor pe care le stabilesc, din unghiul lor specific de observație, istoricii propriu-ziși,

de vreme ce „relativa autonomie" a dezvoltării formelor conştiinţei sociale, între care şi a artelor, e un fapt bine stabilit de mult; tot atît de evident este (cazul lui Ion Creangă, al lui Calistrat Hogaş e flagrant) că o „generaţie literară" nu coincide totdeauna cu „generaţia de vîrstă", din pricină că *întâmplările* de tot felul perturbează — fie şi temporar — mersul *necesităţii,* al „firii" lucrurilor. Cu toate acestea, fiindcă „mtîmplarea e 6 necesitate nedescoperită încă" (precum sublinia într-un rînd Eminescu), nu e plauzibil ca de dragul ^repetabilităţii proceselor şi fenomenelor literare, ai marii lor specificităţi (mai cu seamă în cazul scriitorilor de întîia mărime), să fărâmiţăm pînă într-atîta imaginea devenirii literare, încît să nu se mai poată distinge modul dialectic în care *necesitatea, generalul* îşi croiesc drum prin mulţimea *întâmplărilor,* a spontaneităţilor *particularului* şi *irepetabilului*, instituindu-se pînă la urmă în raport cu acestea ca „genul proxim" faţă de „diferenţa specifică".

De la asemenea considerente purcezînd, am vorbit cu mai multe prilejuri de *trei generaţii literare* distincte care o preced din mai departe spre mai aproape pe a *clasicilor:* cea *prepatruzecipptistă,* a „părinţilor 1 literaturii române moderne (Heliade, Asachi, Bariţ, scriitorii de maîlrîodeste dimensiuni din jurul lor), marea *generăţie\patruzecioptistâ]* întinzîndu-se de la Cârlova pînă la Bălcescu şi Alecsandri, în fine — *generaţia postpatruzeci? Ofitisiă* a lui Odobescu, Hasdeu şi a scriitorilor de mai restrîns suflucfeator din jurul acestora, care reprezintă tranziţia nemijlocită spre *generaţia clasicilor.* î?eîu1acrTC'"cEscuţie aici felul cum se prezintă lucrurile în secunda parte a veacului trecut, e destul să mai adăugăm la cele dinainte numai cîteva specificări. Suprapunîndu-se prin vîrstă şi înfăptuiri — pentru perioade variabile de timp — între ele, inclusiv cu „clasicii", cele trei generaţii înaintaşe prezintă similitudini, chiar parţiale coincidenţe, una în raport cu cealaltă, precum şi cu generaţia clasică, dar şi deosebiri de neconfundat, (^ne^ya^repaţruzecioptistă, a „părinţilor" literaturii române moderne, e una prin excelenţă de „luminători^'teoretici ai cursului viitor al lucrurilor în ordinea socială, naţională,, literar-artistică; însă în ordinea tangibilă a prefacerilor pe care singuri le preconizaseră j)e_tărîmurile amintite se angajează m^ai^în^parte, pentru răstimpuri m^ mai puţin limitate, cu tot felul de reticenţe şi rezerve, care reprezintă cînd abateri de la ceea ce Eminescu va numi ulterior misiunea de „credincioşi agenţi ai istoriei", cînd avertismente ratificate de timp şi care au făcut din ei primii exponenţi ai „spiritului critic" în cultura română,, modernă.. Generaţia patruzecioptistă, cărora „luminătorii" dinainte le-au fost *profesori,* fie indirect, fie şi în sensul propriu al termenului, încearcă — şi se ştie pe cîte planuri izbuteşte — să prefacă în *faptă* învăţăturile ce primise de la ^kepatruzecioptişti (însă, desigur, şi de la cultura avansată a Occidentului, aprofundată în mai mare măsură decît de aceia), sfîrşind prin a se desface, după neşovăirile din perioada revoluţiei şi a Unirii, între o aripă ce s-a voit mereu „inovatoare" (fie şi cu preţul multor improvizaţii) şi o aripă care, reluînd atitudinea rezervată dinspre sfîrşit a prepatruzecioptiştilor, s-a alăturat de pe această poziţie generaţiei mult mai acerb „critice" a clasicilor şi a comilitonilor mai modeşti ai acestora. în fine, generaţia postpatruzecioptistă reprezintă în privinţele amintite o *continuare* a spiritului jubilant — înnoitor — uneori pînă la pierderea măsurii lucrurilor — al generaţiei patruzecioptiste, dar şi o *rezervă,* cîteodată o *anticritică* făţişă (îndeosebi e cazul lui Hasdeu) faţă de ceea ce i se părea nihilismul „criticist", „cosmopolitismul" etc., atribuite mai cu seamă „Junimii", apoi mişcării din jurul *Contemporanului* ş.a.m.d.

însă, dincoolo de asemenea coincidenţe şi dezbinări cu un mare coeficient de diversitate, de urmărit în concretitudinea lor de la caz la caz, trei *constante* le sînt proprii deopotrivă generaţiilor prepatruzecioptistă, patruzecioptistă şi postpatruzecioptistă, făcînd să precumpănească continuitatea şi convergenţa în acţiunile lor. E, întîi, melancolia virilă, acţionînd ca un stimul al temerităţilor şi dispoziţiei pentru lucru necurmat, diversificat în cercuri tot mai largi, derivînd din conştiinţa lor lucidă că sînt doar „precursorii" împlinirilor ce vor veni. Dintre prepatruzecioptişti, cel care exprimă mai bine asemenea stare de spirit est^QîSljMejîndeosebi cu prilejul *Oraţiei funebre...* pe care a rostit-o la moart?amaestruiui său în ale poeziei, Iancu Văcărescu. La patruzecioptişti, gîndul acesta e mai obsedant, mai lucid, scrutat cu acea detaşare a abnegaţiei pentru care poate fi luat drept epigraf bărbătescul *distinguo* al lui Alecu Russo — din *CriticqMitioik* — cum că scriitorii din generaţia lui se socot „ca, nişte salahori chemaţi a rădica zidire... arhitecţii vor veni mai tîrziu". în rîndul postpatruzecioptiştilor, Hasdeu dă expresie^mai pregnantă aceleiaşi conştiinţe, a „precursoratului", cînd, tocmai în 1901, privind înapoi de la capătul prodigioasei sale activităţi, sublinia: „în adevăr, într-o civilizaţiune bătrînă toate ramurile culturii sunt de mult aşezate solid pe nişte baze definitive, astfel că fiecare ramură înfăţişează o specialitate vastă, suficientă ea însăşi pentru avîntul unui geniu oricît de puternic. Nu aşa este la începutul unei noi civilizaţiuni, cînd nimic nu e pregătit de mai înainte, toate sunt în aşteptare, toate sunt de dorit, şi iată de ce acolo talentele mai energice, unele mai bine, altele mai rău se apucă de toate, dornice de a deschide toate uşile viitorului." Să nu spună nimic asemenea distingeri despre specificul „erudiţiei", al „enciclopedismului", la marii săi exponenţi din cadrul poporului nostru, aşa cum sugeram pe la începutul acestor însemnări? însă din nedezminţita conştiinţă a „pre-

cursoratului" celor din generațiile premergătoare clasicilor rezultă și celelalte două constante ale profilului acestora. Una e chiar apetența „erudiției", a „enciclopedismului", pe care, „mai bine", „mai rău", dar în nedezmințită progresie —^pe^isi^nta^de la Heliade la Odobescu și Hasdeu — au resimțit-o ca pe o necesitate obiectivă cei din generațiile „precursoare" ale literaturii și culturii noastre moderne. În sfîrșit, drept corolar firesc al *constantelor* dinainte e, la aceste generații, *^r^^te^^^ului* ^„noutății", pe care poate că totfHasderj a definit-o în mai deplină cunoștință de cauză: iară 5_unuia îm^lace mai alesji mă îndruma *V£LCU* nebătute";'*(Filosofia portretului lui Țepeș^* 1864/î

Iată cum începe a se preciza locul și rolul lui B. P. Hasdeu în cadrul culturii, respectiv — al literaturii române: a intuit, așa cum singur zicea a bilanțurilor, că, trebuie „să se apuce de toate" cîte nu se făcuseră încă f _ deși constituiau imperative ale epocii. Prin aceasta mulțirrien de l »>^^^s^L.pe^care^înțeles să le caute „enciclopedistul", „eruditul", jW implicau — cum de asemenea sugeram — nu *noutatea pentru noutate,* ci \ -l crur^^^^~în^put *cujosT;*"jchiar dacă de dimensiuni ciclopice, care cu greu lasă să se întrevadă concepția călăuzitoare, — împrejurare asupra căreia Hasdeu și-a prevenit cititorii cu umor: „Un X. într-o bună dimineață, își închipuiește că mă va zdrobi dîndu-mi epitetul de *Qi^fragment.* Ei bine^ eu primesc epitetul. Un fragment este și o rază a soarelui, un fragment și soarele însuși, un fragment este întreaga sistemă solară. De ce să nu fiu și eu un biet fragment? Fiecare fragment, însă, are o misiune p_e_care a JM£^£2f sfera toMită^r Și cu aceeași concepție glgâ^ic-integratoare, numai ca utilizînd-o pentru deslușirea unor chestiuni mai îndeaproape legate de felul cum își înțelegea menirea, — aceea a raporturilor dintre cosmopolitism și patriotism: „Adevăratul amic al genului omenesc este numai acela care-și iubește înainte de toate propria sa ginte[.. Fiecare neam reprezintă în concertul total o idee diferită, fără care n-ar putea fi armonie."

""$C Solicitat în atîtea dirprHi rrtir își dinputn.n în minton Ini vn-tn preeminența,_r^rezen1indu-și fiecare înfăptuire posibilă în dimensiuni colosale,, P^Mrt^soLâ Hasdeu a început m'mitnr He.TnnltP Har mi. L^a dus pînă la y capăt. E în aceasta o meteahnă? E maLcurînd asumarea exemplară a sta-* de „p^r^cj^soi:"^ rare, după^însăsi„etimologia, cuvintiiliri^HpqrhiHp, calea, sugerează, în^cmește_planul, unor înfaptiijrf rarp ^nr r m .mun^ă„ de^neratij. Ceea ce Hasdeu a ținut să precizeze, de asemenea, în felul! său specific de a rosti adevărurile grave în chip glumeț, ironic și autoironie» malițios, uneori sarcastic: „— Oare pînă la ce literă ai ajuns? [la redactarea *Etymologicului* — n.n.] mă întreba într-o zi un bărbat cu vază în lume.

— Hm! răspunsei eu printr-o altă întrebare — pînă la ce literă ai citit?? Aci, firește, o mare încurcătură, căci omul meu cunoștea cartea numai din; zvon. Românul însă nu se prea încurcă mai niciodată. Prefăcîndu-se că n-a auzit întrebarea, el se apucă, cu o măiastră ușurință, a mă lăuda pe mine, a lăuda *Etymologicul,* a lăuda Academia, a lăuda cîte în lună și în soare, dară — fără un «dară» nu se poate — își încheie acatistul printr-un adînc suspin și o duioasă urare: — Numai să-ți dea Dumnezeu ani mulți ca să poți isprăvi!... A! iată ceva care trece peste competența mea și chiar peste votul unanim al înaltului Corp Ar.arlp.mir.. Ar fi de minune, negreșit, dacă Stăpînirea ar putea să vină în Parlarnmt^ai~u^^ lege prin care să mă oprească de a muri pînă la terminarea *EtymologiculuL* ba încă să-mi mai lungească zilele și pjsjejjteraj, pentru ca săja£jini_suplement. Nu°știu° dacă țara ar cîștiga prin aceasta; eu însă unul as fi pe deplin mulțumit. Dar fericitele timpuri cînd se potcoveau purecii au trecut de mult. E foarte cu putință ca eu să mor mîine sau poimîine, și într-un asemenea caz, fără îndoială, nimeni nu va zice: după ce a murit, cîte zile a mai trăit ca să isprăvească?... Ceea ce mă liniștește întrucîtva este că paguba n-ar fi tocmai mare. În adevăr, dacă lucrarea mea nu e nici caldă nici rece, așa și așa, cît duce ciurul apă, lesne se vor găsi mulți ca s-o urnească mai departe; dacă însă, dimpotrivă, ea ar fi cumva atît de bună încît anevoie să se găsească cineva ca să mă înlocuiască la muncă, atunci, oricît va rămînea de la mine, un volum, două sau trei, va fi un dar tjinevenit, o pîrgâ nu de prisos pentru știință în genere și pentru românime în parte. Punîndu-mă la mijloc între ambele ipoteze, eu îmi permit a crede că opera mea, fără a fi ceva de toate zilele, nu este totuși vreo grozăvie peste puterile oricui va întruni în sine un temei de cunoștințe istorice și filologice cu un dram de bun-simț și de bunăvoință. Cu asemenea cunoștințe filologice și istorice pe de o parte, cu bunăvoință și bun-simț pe de alta, nu va avea cineva, ca să poată merge înainte cu desăvîrșirea lucrării, decît să se pătrundă de ; planul general, de marginile în care el se desfășoară de cugetarea cea călăuză pe calea ce-l duce la capăt" *(Dicționare și dicționare,* 1887).

Cu cîte precizări de ordin mai generic ne-am îndeTerHcufpînâ acum, invocînd spre ilustrare mărturii semnificative ale scriitorului, poziția specifică a lui Hasdeu în cadrul culturii și al literaturii române se va fi conturat suficient. Pe cît de conștient de puterile sufletești, cunoștințele, înfăptuirile sale, pe atît de cu dreaptă măsură își estima pașii ce a apucat a face pe numeroasele „căi nebătute" încă la vremea lui. Sînt de văzut, în toate acestea, — cum s-a făcut mereu, — semnele unei naturi de anvergură neobișnuită, însă de o structură prin excelență „romantică" și *marcată* de veacul romantic în care i-a fost dat să se afirme? Fără îndoială, dar

numai cu precizarea că „romantismul" nu trebuie invocat în cazul lui Hasdeu ca o ***scuză,*** fie şi mascată prin tot felul de eufemisme. Cînd e un dat principal şi înnăscut al firii cuiva, romantismul implică posibilitatea — şi voinţa — de a actualiza cît mai multe din latenţele cele mai preţioase ale neamului omenesc, indiferent de faptul că i s-a întîmplat să se ivească într-o epocă aşa-zicînd „neromantică." Aceasta, fiindcă îndeobşte omul e o fiinţă prin definiţie romantică, în temeiurile lui cele mai adinei, tentat fl^L-Sl^^ cum zicea4ntr-un ţ> S i ^ î ^ ^ ^ ^ P «lumea dată", ci spre „lumea căutată" ***(Aveam o muză,*** îJTTSJTn^^ a "ieşi din ea. Felul romantic de a fi e ***secţiunea de aur*** pentru toate celelalte posibile, implicîndu-le — tot Eminescu observase — aşa cum „în sîmburele de ghindă e cuprinsă ideea stejarului întreg." Fiecare om cuprinde în sine colţişorul său romantic, care, cînd se nimereşte să acţioneze, chiar numai instinctiv, intuitiv, determină cele mai rodnice, mai ***specific umane*** iniţiative. Dar să ţi-1 cunoşti şi să ţi-1 asumi în toate privinţele, ce şansă de împlinire! Dar să te fi ivit într-o epocă ajunsă la plenitudinea conştiinţei sale „romantice", ca aceea din secolul trecut, ce „noroc" pentru cei care-i pricep imperativele! Că omul se simte în largul său în asemenea ambianţă spirituală de care nici noi, cei de ***acum şi*** de ***aici*** nu sîntem defel străini! — e o dovadă „curentul romantic" din celălalt veac, care a cunoscut o expansiune planetară nemăiîntîlnită înainte şi nesleită nici azi. Selectînd şi strîngînd într-un gigantic mănunchi tot ce era mai viabil în marile acţiuni umane anterioare şi în stilurile lor specifice de obiectivare (clasic, rinascimental, baroc etc.), romantismul a putut — de pe asemenea cuprinzătoare temelie — să anticipe şi tot ce i-a urmat în ordinea devenirii literar-artistice, dar nu numai a ei: -realismul, simbolismul,^iiaturalismnlj. toa.tft orientările zise „moderne" din secolul nostru. în acest sens, dincolo de ceea ce a consfitnlt~^nCT cu-aspectele ***eidatabile*** ^ si ***datate;*** a rămas ***[constanta}*** care în veacul al XIX4ea s-a desluşit mai bine ca oricînd înainte, "graţie'"numeroaselor- naturi care i-au fost ***exponenţiale*** în literatură şi arte, în filosofie ori ştiinţej în politică şi chiar în viaţa practică. Această\ ***^rmanenţă*** romajitică^impUemd^.sintetizînd toate stilurile de conduită umană, definită .prin modul de a ***le_uni*** funcţional, nu de„a le ***desparţi'***pedant, cum mai fac unii comentatori, trebuie avută în vedere şi ea, cînd e să purcedem la încercarea de a caracteriza orice latură a activităţii hasdeiene. De aceea am închis cu ea cercul consideraţiilor preambulare mai generice, chiar cu riscul de a reaminti şi lucruri prea bine cunoscute.

într-adevăr, cînd, potrivit destinaţiei acestor însemnări, e să scrutăm mai de aproape activitatea literară a lui B. P. Hasdeu, dificultatea de a

determina cît mai plauzibil modul ei specific de configurare se iveşte numaidecît. Comentatori mai vechi şi eminenţi s-au lovit la tot pasul de ea, însă au sfîrşit prin a dezlega asemenea „nod gordian" prin a înghesui nu numai beletristica, dar şi atît de diversificata activitate ştiinţifică hasdeiană în ceea ce am numit aspectele ***databile*** ale curentului romantic, lăsînd mai în afara atenţiei ***permanenţele*** acestuia, care presupun mult mai numeroase distingeri şi asupra cărora Hasdeu a avut grijă să ne prevină el însuşi în fel şi chip. Lăsînd la o parte faptul că o constatarej^pţi.ar,c,e,;piaj:ă ca axiomatică, aceea^a dimensiunilor de „uomo universale" ale ju Uasdeu, presupune o"hermeneutică adecvată chiar în distingerile de principiu, să I S & m ^ să-şi dezvăluie singure semnificaţiile. O trăsătură izbitoare de la prima vedere şi producînd dificultăţi interpreţilor vizează faptul că la Hasdeu, — ca la orice mare spirit prin excelenţă romantic, unde se vede mai bine, dar, îndeobşte, la marile personalităţi creatoare de oricînd şi de oriunde, — graniţa dintre4genul^ îndeletnicirile^*i i „stilul" ce le învestmîntă e derutant de labila." autorul nostru nu scrie .irmnos"" în""sensul ***caŢoŢifaX***"cuvîntului, dar gjteribil de „expresiv" totdeauna în feiul ***cum spune,*** iar aceasta — din pricină că e de o pregnanţă nede^n^Tită, escaiadînd frontierele „specialităţilor ***"^c^n^***rodjg^***J^tdUăţi^*** die experienţă, cugetare, simţire umană prin ***ceea ce spune.*** Cutare poezie (VolScuT ***Jancu Motoc,*** să zicem) e adnotată nu mai puţin „savant" decît nu ştiu ce sensuri adiacente ale unui cuvînt inclus în marele ***Etymologic.*** Erudiţia presupunînd desfundarea nu ştiu cîtor „fîntîni" din monografia ***lon-Vodâ cel Cumplit*** este împărtăşită într-un stil literaro-febricitant ce nu ştim să fi fost egalat decît de celebrul eseu ***William Shakespeare*** al lui Victor Hugo, apărut numai cu un an. înainte de exaltata scriere „istorică" .liasdeiană. ***Etymologicum MagnumJRomamae*** a fost conceput de Hasdeu o „carte de lectură pentru toţi, fiii naţiunii", prin care fiecare să se simtă pus în circumstanţa *dea* se_msţruijpetrecînd sau de a petrece, instruindu-se" ***(Dicţionare şi dicţionare*** / .TTcumva acest gînd al „instruirii" prin „petrecere" un principiu definitoriu pentru ,,estejdcjL"scolii horaţianul „utileUtilei", fiind adică extras din „fîntîna" dintîi a clasicismului european.

~ în continuare, putem observa cum în eseul neterminat ***Mişcarea literelor în Ieşi*** (1863), – textul fundamental ..al „poeticii" hasdeiene, care anticipează cu patru ani, în spiritul său, celebrul studuguJnate@seian--€)'- ***cercetare ^criSicA^işupra poeziei romârţ£ de Jxk.\^^-^*** critica rezervată producerilor dramatice ale vremii, cu şapte ani nu mai puţin celebrul studiu eminescian ***Repertoriul nostru teatralj^lSTty,*** — Hasdeu află modul de a sintetiza pentru uzul său propriu într^aîe creaţiei literare multe lucruri numai aparent disparate: ficeronianul „Finis coronat opus" şi romantica

„primă importanță a^aginațiuniijn poezie'' (el descoperindu-i totuşi sursa la^Aristotel, b^a chiar la,jilosofii indieni"), precum şi nu mai puțin romanticul precept moştenît, totuşi, de la clasiHsm-u^jErja^^ „poezia are o limbă a sa", funciar deosebită de ^oliticosjalj^ con-vefsâȚiuni". fn1sa~"~concomitent, printr-o perorație atribuită lui VlaTHrmT "^de^cTu^n^Tho, ridicolul său personaj din **Duduca Mamuca** (1863), Hasdeu se arăta prevenit asupra faptului că: „Romantismul şi, principalmente, acea frapțiune a lui ce se denominează **realism,** e plaga societății noastre. Ea pretinde a fi eco al naturii, uitînd că omul e microcosmul macrocosmului, după cum zice Spinoza, şi, prin consecință, natura e absurdă." în acelaşi anUl863,Ncînd cu procesul de presă intentat pentru publicarea nuvelei **DudWîă Mamuca,** Hasdeu vorbeşte foarte documentat în **Apărarea redac-^Jj)mlui^espve** „teoria' şcolii realiste în literatură", iar peste decenii, în <0 ^ecuvîntare^^ **eLp&riţK^evistei noi ^fâtfi^** arăta întru totul prevenit asupra „zolismului". Cum să înțelegem asemenea balansuri enorme între raportările la opinia „filosofilor indieni" despre „imaginațiunea poetică" şi doctrina „romanului experimental"? Ca pe un eclectism de diletant?

Nimic din toate acestea. Un mare spirit vede legături ascunse, acolo unde percepția îngustă nu întrezăreşte decît prăpăstii de netrecut. Nu zicea Hasdeu, în **Filosofia portretului lui Țepeş,** că „toate cunoştințele omeneşti se întreleagă, se ajută şi se înrudesc, ca zeitățile lui Omer"? Astfel e şi cu „romantismul" lui Hasdeu, raportat la termenii săi complementari sau auxiliari, fie că vizează opera scriitorului, fie pe cea a savantului. Individuația în opere diferite ca factură, țel, stil nu e o piedică în calea aceleiaşi puternice seve, care circulă peste tot: în poezie, în proză, în dramaturgie, în publicistica literar-culturală şi politică, în vastele înfăptuiri ale savantului, unde — oarecum metaforic vorbind — „romanticului" Hasdeu îi aparține temeritatea şi caracterul exponențial al inițiativelor, apetența neabătută a noutății, concepția vastă, iar „realistului", „naturalistului" îi este caracteristică obsesia probei controlabile, armate cu multitudine de amănunte ce azi (nu la vremea lor) pot să pară fastidioase; după cum „clasicului" subiacent îi e proprie evitarea unilateralităților („dacism", însă nti împins pînă la purismul „etimologismului latinist"; „patriotism" lucid, care nu confundă niciodată **judecata prin sentiment** cu **judecata prin proba valorii** celor înfăptuite în cadrul comunității româneşti; evitarea iluziilor cosmopolitizante; „optimism" ținînd seama de toate adversitățile pe care trebuie să le înfrunte şi să le biruie, spre a nu eşua în vane „pia desideria" ş.a.m.d.). în toate privințele arătate, oscilațiile de^^tițudine, -indeosebi, exagerările polemice nu în diferitele momente ale vieții şi afirmării sale pe „căile nebătute" ce-şi alesese, care nu puteau

să nu iste nedumeriri, opoziții acerbe, dar şi riposte pe măsură ale spiritului său înnăscut polemic. E în destinul „precursorilor" să-şi creeze adversități în proporție corespunzătoare cu însuşirile şi noutatea celor-ce înfâp-""JuietcT^^ trebuitoare spre a-şi apăra de incomprehensiune şi tendința de a le reduce la numitorul rutinier, cornun, devenirea specifică.

Pornind de la asiduitatea preocupărilor şi de la rezultate, se pot dis-f tinge în creația beletristică a lui Hasdeufitre^ distincte, determinate — în parte — de cîteva mari schimbări din viațaT^"personală, dar rm^m'mai mica măsură şi de solicitările la-care 1-a supus epoca. Pînă la nfe5^crnoTse stabileşte in moldova, Ta Iaşi, adică în anii adolescenței~şî ăî~ primei tinereți (perioada de licean la Chişinău, de student la iTniversitatea b dirT^ăYJjS^ in regimentuj.jjejrusari^ , în aîa^^â^Jpr^S^â.ril ştiințifice incipiente, sumedenie, Hasdeu se încearcă^ îsi face..anii de ucenicje" şijn toate genurile artei cuvîntului. El scrie versuri lirice în stil popular, de inspirație istorică, meditative, dintre care~cîttif3ile"^="pen^ri^indemîiimTea tehnică ce nu trădează penibilele eforturi,ale începătorilor-,...dar mai cu seamă pentru prioritatea acordatii temei , Istorice) – sînt **Moldova, Ştefan cel Mare, Sînt român, Gîndire,** poemuî'lnai întinşi **Domnița Voichițaj** etc. îl interesează de pe acum şi epica amplă\ **(Arbore — Fragment de roman istoric),** teatrul **(Arbore** şi **Domnița Roxăna — Fragmente dramatice).** Două preocupări ce vor rămîne cohstarite se vede a-1 fi^obsedăt"pe" Hasdeu încă din această vreme a începuturilor: „dacismul", voința de a lumina obîrşia dintîi a poporului român, iar aceasta nu prin unilateralizare, ci în rep^n^e^aŞ^a^^]^u^s1t"e'^ale celor din şcoala latinistă, cu care se vede că de pe atunci era în bună cunoştință de cauză; sfîrşitul secolului al XV-lea şi, îndeosebi, secolul al XVI-lea moldav, văzute de pe acum prin cîteva din personajele lor reprezentative şi interesîndu-1 pe scriitor pentru marea, dramatica înfruntare de interese dintre toate clasele şi păturile sociale ale timpului, după moartea lui Ştefan cel Mare şi în condițiile înmulțirii tentativelor înrobitoare ale popoarelor megieşe. Mai interesant dintretoate aceste încercări de primă tinerețe rămîne **Jur-Xnalul intirh** care, alături de alte cîteva fragmente autobiografice de însemnătate mai restrînsă, e revelator pentru mediul anilor de formare şi atitudinea lui Hasdeu față de el, pentru înclinările native, precis cupăriîe într-ale autoinstruirii, prefigurarea -convingerilor capitale ale \ viitorului poligraf, care ulterior nu vor fi dezmințite, ci se vor consolida. \ Semnificativ e acest **Jurnal** şi în ordinea strict literară, dezinvoltura sti*

iistică de mai tîr.ziu_^^ cea mai pline de

imprevizibil (de ținută „poporană", dar şi^u^n gelî a p a ^

spontan, alternând tonul grav, aproape sentimental, cu cel de ricanerie ageră, ironică, sardonică, jucăuş-calamburistică etc.) şliormularea savantă meni — Limite adecvate u-şi aproape toate caracteristicile. Atitudinea aşa-zicînd ostenslbilă a eroului e de ^enfant terrible", în gustul romantic *datat* al epocii literare ce începea să treacă, cu cjnismjtfişajk mai ales în nararea aventurilor galante (pentru care, de altminteri, Hasdeu a dovedit mare înclinație pînă tîrziu), cu plăcerea exprimării în paradoxe, oricum fără ocolişuri (uneori mergînd pînă la cruditățile notației prenaturaliste). După o însemnare de acest gen, spre exemplu, am putea să credem V că îndeletnicirea cea mai de seamă — chiar cînd rămînea numai cu sine] însuşi — a lui Hasdeu-studentul şi militarul era „să se plimbe prin cameră, /cîntînd în gura mare «Gaudeamus igitur» sau «Bringț mit Blut der / edlen Reben»... şi în acelaşi timp să mediteze asupra marilor probleme ale înțelepciunii omeneşti". Din alte fragmente, însă, aflăm, că atitudinile acestea reprezentau o prea firească frondă față de o viață universitară pusă sub privegherea unui „curator" militar, Kokoşkin, numit de către studenții din Harkov „cneazul întunericului"; cît despre mediul iuncheresc, aflăm că nu e de preferat celui al soldaților simpli, ale căror „manifestări sincere" „mi-au plăcut întotdeauna mai mult decît chefurile şi adunările «drese» de trivialități cu pretenții de spirit, de un simțămînt servil..." încît, ceea ce putea să pară cinic, de un nonconformism steril în *Jurnalul* tînărului Hasdeu şi în celelalte fragmente autobiografice poate fi caracterizat prin întrebarea pusă cu cîțiva ani mai tîrziu celor ce căutau să-1 osîndească pentru anumite pasaje pline de cruditați erotice din nuvela *Duduca Mamuca:* „Un romanist, un poet, un istoric sunt portretiştii societății: vinovați-s ei, oare, zugrăvind-o aşa cum este?" *(Apărarea redactorului,* 1863). Altfel, toate aceste scrieri tinereşti încheiate sau fragmentare anunțau şi prin preocupări, şi prin stil, principale constante ale beletristici hasdeiene de după stabilirea în România.

3fcAl doilea^^mrnt di^™^**"", mult diversificat, ducînd creația literară a lui B. P. Hasdeu la cristalizări bogate şi de natură a-i defini un profil distinct, este—"aproximativ — cel dintre anii ^858^1870^) în acest răstimp, stabilit întîi la Iaşi (1857— 1863), iar cu începere de pe la jumătatea lui 1863 înainte mutîndu-se la Bucureşti şi rămînînd acolo pînă spre sfîrşitul vieții (ultimii ani şi i-a petrecut la Cîmpina), Hasdeu îşi dezvoltă o vrem<? paralel preocupările beletristice şi cele ştiințifice, prinjintermediul numeroaselor reviste ori ziare ce întemeiază:..gom^|a *Foaea de^ioriă* ^) *română* (1859), *Foița de istoria şi literatura\(î860^ Din Moldova '{1S62}J—*

cu titlul schimbat apoi în *Lumina* (1862— 1863), spre a evita bănuiala de „separatism" (toate^afiestea^la Iaşi), apoi, după mutarea^ la Bucureşti, revistele umoristice*<^0iiuță){\S63* — 1864), *SatyrulCl^^^^B^^^^âian^* 1869—1870)) şi revista *^^WMJSuij^Fram* cu apatiție îndelungata *(WW^im;* 1882-1883) şi unde preocupările ştiințifice covîrşesc. Dacă, precum arătam, scrierile literare hasdeiene de maturitate se ivesc între 1868 — Î873^]|>aralel cu cele ştiințifice, ponderea nu atît numerică, dar .în ordinea valorii, o are în acest aproximativ răstimp creația beletristică; pe plan ştiințific, Hasdeu e, acurn^ în faza punerii problemelor (spre exemplu, *îx^Ferit-au dacii?)* a unei documentări prodigioase şi a publicării numai parțiale de r^ultate, premergătoare sintezelor de acest, gen. Fapt semnificativ: în*ti*873Jcînd aduna într-o culegere tipărită de,Po^ sale versuri răspîndite pînâ'atuncf prin reviste şi ziare, făcea să apară şi volumul *Ti* din *Istoria critică a românilor,* care semnifica pentru multă vreme o deplasare cvasitotală de interes a poligrafului în domeniul strict ştiințific, în privința literară eț mulțumindu-se mult timp doar cu răzlețe retipăriri â ceea ce scrisese şTpublicase mai înainte. Oricum, cunoscînd impetuozitatea ce punea în toate, fecunditatea neobişnuită, diversitatea şi profilul de neconfundat al scrierilor beletristice din acest de al doilea moment ar devenirii sale creatoare, putem determina pe asemenea temeiuri *locul* său distinct în evoluția literară din'celălalt veac, situarea sa în ggne-| rația postpatruze^ior^j,stă,,^n răstimpul de afirmare specifică a acestei , generații e de recunoscut şi ceea ce s-ar chema *centrul de greutate* al operei / literare hasdeiene. ^

Dată fiind diversitatea preocupărilor şi a realizărilor, e firesc ca, din rațiuni de adecvare cu spațiul ce ne stă la îndemînă, să urmărim creația literară de maturitate a lui Hasdeu după genurile în care s-a ilustrat, insistând mai cu deosebire asupra scrierilor care nu s-au trecut fără urmă deodată cu momentul publicării lor. ÎJumericeşte, dintre scrierile pe care. literatul le-a dat la iveală în epoca pe care am circumscris-o, versurile pri/^ mează. Studiindu-le cu ani în urmă, Tudor Vianu socotea a distinge pe M'2ar4of în" Hasdeu* pe exponentul „unui *Sturm-und-Drang* românesc"^ considerînd că în privința aceasta el e „talentul cel mai de seamă şi locul lui merită să fie mai bine precizat" *[B. P. Hasdeu poetul,* în *Idei şi jorme^ literare,* 1943). Originalitatea şi justețea acestei situări sînt în afara oricărei contestări. în alte țări, îndeosebi în Germania (unde s-a ivit şi denominația acestei nuanțe nemijlocit vestitoare a curentului romantic european, pe baza creației timpurii a lui Goethe, Schiller, Klinger ş.a.), *Sturm-und^ Drangul* a fost ca 6 „uvertură" cuprinzînd principale motive de inspirație şi atitudini stilistice ale romantismului din faza primei şi maximei lui

ecloziuni. La noi, precum se vede, el a apărut după ce marele «val" romantic patruzecioptist da semne de potolire, înainte ca virtualităţile curentului în ^spaţiul literar românesc să se fi învederat în întreaga, maxima lor ampli-''tudine, prin Eminescu ori Macedonski. Procesul a devenit posibil — în ^condiţiile dezabuzării, dar şi ale revoltei implicînd straturi sufleteşti adînci •de după prăbuşirea Revoluţiei patruzecioptiste — printr-o reluare cu vigoare revendicativă înnoită a obiectivelor literare autohtone, dar şi prin întoarcerea la izvoarele primordiale, ale romantismului european: scepticismul orgolios al „eului" de ***poeta-vates*** şi „satanismul" byronian, un fel -de .,,sentimentalism" cu semn întors, sumbru, mizantropic uneori, sardonic mai deseori faţă cu strîmbătăţile de orice natură, exaltarea unei fantezii pe măsură, alegînd culori terifiante, fantasmagorice, macabre în pictarea a ceea ce merita să fie încriminat, cultivarea insolitului atitudinilor şi ambianţei, violenţa tonului poetic şi a limbajului etc. în asemenea înţeles, din generaţia postpatruzecioptistă ***Sturm-und-Drangul*** îi mai caracteriza — în afară de Hasdeu — şi pe mai mărunţii poeţi N. Nicoleanu (căruia nu incidental Hasdeu îi adresa, no.minalizîndu-şi confratele, un poem), pe M. Zamphirescu etc., iar din generaţia următoare — pe Eminescu al începuturilor ***(Junii corupţi, Amicului*** JF./. îndeosebi prima versiune a poemului dramatic ***Andrei Mureşanu),,*** dar şi pe Macedonski cel din poeme ca ***Ocnele, Noaptea de noiembrie, Noaptea de februarie.*** însă reprezentantul aşa-zicînd „programatic" al acestei orientări este fără contestare Hasdeu — şi vom arăta numaidecît de ce.

După o perioadă de căutări şi de limpeziri treptate, strîngîndu-şi poemele în volumul ***Poezii*** din_1873, Hasdeu îi scria următoarea^ lapidară ***Prefaţă:*** „Niciodată n-aş fi cutezat~a scoate la lumină această /anatomie a. suferinţelor mele dacă nu ştiam că unora li place sumbra şi violenta pictură a lui Caravaggio, în care vezi numai oase şi muşchi în loc de frageda şi catifelata carne. Genul imperios al inspiraţiunii mele poetice oferă aspra idee sub o formă dură. Maijrnulte bucăţi din_colecţiunea de faţă, bunăoară ***Viersul, Lui N. Nicoleanu*** şi altele, explica.pînă la un puncttîţînele sociale pe cari se mişcă acest fenomen psicologic. De cîte ori mi s-a întîmplat a fi dulce şi molatec mă miram eu însumi. Iacă o prefaţă în care un autor se face fără milă propriul său critic!" Comparîndu-şi versurile cu „sumbra ***şi*** violenta pictură a lui Caravaggio", atribuindu-le numai „oase şi muşchi", „aspră idee", „formă dură" — nu vădea prin acestea Hasdeu că experimentase un fel de posibilă joncţiune între ^naturalism" şi „expresionismul" liric de mai tîrziu? Ca ***stil*** — e, mai mult decît plauzibil, ca „idee" poetică — nu, deoarece, spre deosebire de yîrsta lui lirică tîrzie din ***Sarcasm şi ideal*** (4887— 1896% poetul îşi refuză acum orice sistem de idei coerent, abscons

\7~

ori făţiş, orice „metafizică", avînd în vedere numai „ţîţînele sociale" tangibile „pe cari se mişcă acest fenomen psicologic"," prefacerea iii vers a „anatomiei suferinţelor" sale. Cu alte cuvinte, Hasdeu scries „poezie de circumstanţă" nu în înţelesul foarte larg goethean, ci numai în acela solidar cu vicisitudinile din sfera „existenţei civice, militînd pentru spulberarea lor, rnirîndu-se cînd i se întîmpla să se abată în zona „intimismului", căruia ii zicea cu oUspreJ^dulce si molatec". •

în atari condiţii, treptele generalizării lirice, pe distanţa de la primele versuri publicate prin 1860 şi înmănuncherea celor ce i s-au părut auto-^) rului mai izbutite în volumul ***Poezii*** de la 1873, sînt de trăinicie variabilă/' Jnsă "direcţia lojr^ră^rîrie const latentă. Hasdeu, care încă în ***Mişcarea literelor în*** -?££Lli§^2} *^^a;J£JE^ acum înainte poezia filosofică", era însuşi stăpînit de gîndul unei asemenea încercări, iar în citata ***Prefaţă*** la volumul ***Poezie*** îşi mărturisea încredinţarea de a fi şi reuşit, de vreme ce releva cu neascunsă satisfacţie că „genul imperios al inspiraţiunii mele poetice oferă asjora^^eejşub o^fojma dură". I se părea deci să-i fi izbutit aceasta în forme specifice, acelea pe care Tudor Vianu le numise ***Sturm-und-Drang*** românesc. într-o măsură, convingerea lui Hasdeu se verifică pe cîteva .planuri tematice, cu modalităţi de construcţie pe care le-am numi ale ţpa^aboleî^ lirice sau ale)„alegoriei". Directă în expresie,'";imperioăsă","v^uj^jrică în*revărsarea afectivă, e poezia programatică mult comentată ***Viersul}*** — o „ars poetica" ce exprimă cît se poate de fidel, deodată cu autenticele disponibilităţi lirice ale autorului, şi calitatea lui de continuator ,remvigorat, al romantismului social,, mesianic, patruzecioptist; numai tonul subiacent nu e de entuziasm meliorist, ca de atîtea ori la generaţia înaintaşă, ci de posomoreală înverşunată, ***Jgwtâv^^X*** ca a poeţilor-profeţi de odinioară, cu refuzul de a face loc în poezie şi inspiraţiei intime:

„Homer cînta mînia divinului Ahile,
Şi Dante Tartarul cînta;
Poetul, cînd se naşte în amărîte zile,
Amar şi el ca lumea, nu cîntă pe copile,
Nici cupa bacanală nu-1 poate îmbăta!"

Şi eu cîteodată smulg harpa din tăcere,
Cînd sparge muza peptul meu,
Căci inima zdrobită răsună prin cădere
Şi saltă desperată în spasmuri de durere,
Scoţînd din agonie un ţipăt scurt şi greu;

JO poezie neagră, o,poezie dură, .
O poezie de granit,
Mişcată de teroare şi palpitînd de ură,
sţ^vocea răguşită pe patul de tortură,
_ Cînd o silabă spune un chin nemărginit!

Ar fi o 'ironie să cînt eu flori şi stele
în veacul nostru pe pămînt,
Cînd ele sunt o larvă, grimată cu văpsele,
Iar adevărul geme tempeste şi războle,
Blăstem, urgie, neguri, pucioasa şi mormînt!

Lăsaţi pedestrei proze minciuna curtezană!
Al cîntului entuziasm
Respinge veselia spoită şi vicleană,
cînd totul impregiuru-i printr-o imensă rană
Exală din cangrenă un colosal miasm!

Homer cînta mînia divinului Ahile,
Şi Dante Tartarul cînta;
Poetul, cînd se naşte în amărîte zile,
Amar şi el ca lumea, nu cîntă pe copile,
Nici cupa bacarială iiu-1 poate îmbăta!"

Am reprodus în întregime această poezie programatică pentru că în felul ei, este şi cea mai bună, în prima fază a afirmării lui Hasdeu ca poet- aceea ce va fi reluată — în alt diapazon — abia peste decenii, cu versurile care au intrat în volumul ***Sarcasm şi ideal.***, Vigoarea tonului îşi află corespondente fericite înjcasjpa^ „şi injiambiDde particulară^rp^o^ire^sacadată, pe care o. pune şi mai bine în relief poliritmia subiacent-brevilocventă din tot al doilea vers al fiecărei strofe, sentenţios, gnomic, cu ceva „de granit" — aşa cum însuşi poetul şi-o dorea. Sfericitatea construcţiei, cu prima strofă reluată în final ca un ***reiren-memento,*** metaforele „dure", comparaţiile şi enumerările apocaliptice, reprezintă echivalente adecvate şi pentru „anatomia suferinţelor" autorului, şi pentru „ţîţînile sociale" ale unor asemenea sumbre combustii lirice. E, aici, ceva de Prometeu înlănţuit, dar nu îngenuncheat sufleteşte, o şmgulară.Îngemănare de martiraj, eroism, profetism şi, de-ar fi publicat această singură poezie, Hasdeu n-ar fi fost uitat, ci reţinut în istoria versului românesc printre autorii numiţi !„monodiei"\

Viersul, însă, clarifica şi încununa virtuţile unei coarde lirice pe care Hasdeu o mai făcuse să răsune distinct, adeseori, în deceniul al şaptelea din celălalt veac. Cu mai multă recuzită romantică, dar şi cu aceeaşi duritate sarcastică, poetul anticipase ***Viersul*** (publicat iniţial în 1872) îndeosebi prin ample alcătuiri pe care le-am numit „parabolice", dintre care cea mai izbutită e ***Complotul bubef'(jS69^*** publicată de m^nru|te^^r^^^ şi cu titlul ***Conjur'aţiunea leproşilor.*** Străveziu-parabolic e finalul, unde ceîe^dmlirmFSoua versuri au evidente funcţii de „cheie", banale ca expresivitate nudă, dar cu nu ştiu ce sfidător — şi prin asta nu fără rost, potrivit poeticii hasdeiene — la adresa „istoricelor" partide din coaliţia burghezo-moşierească. Altminteri, „parabola" este infuză, fără a rămîne prin aceasta 'mai puţin descifrabilă, iar construcţia de ansamblu, dozajul părţilor alcătuitoare, dovedesc o remarcabilă ingeniozitate. începutul ca de basm, cu nu ştiu ce premonitoriu, derulează cu repeziciuni de sacadă cîteva pregnante imagini de sălbatecă natură^silvestră, spre a oferi prin translaţii şocante b privelişte demnă ele viziunile lui Hyeronimus Bosch:

„Era-ntr-o bătrînă pădure,
Din care vrăjmaşa secure
Nu smulse o creangă de brad:
P-o stîncă de fulger crăpată,
P-o rîpă de şerpi îmbăiată,
P-o beznă cu fundul de iad.

în cuibul acei văgăune —
Precum într-o cronică spune
Din secolul patrusprezeci —
A fost o petrecere mare:
Leproşii din mii de hotare
Veniră pe mii de poteci.

Vedeai o icoană grozavă!
Tot bujbe, pocnind de otravă,
Pe braţe, pe coapse, pe frunţi!
Otrepuri, de mult închegate,
Lipite pe răni destupate,
Ca nişte oribile punţi!

Obrazii lor, — cronica spune, —
Păreau ca un foc de tăciune.
Cu spuză-nvălit împrejur,

Cînd negrul cu roşul s-alungă, ,
Trecînd pe de laturi în dungă
Alb, vînăt, şi galben, şi sur!

S-aşează pe gînduri în iarbă,
Şi buba pe bubă se-ntreabă:
Cum merge şi ee-i de făcut
în lume să nu mai domnească
Tăria şi fala trupească,
Frumosul călcînd pe cel slut?"

Viziunea ce începe a se prefigura e, precum vedem, de „lume pe dos", însă nu doar în sensul absurd al cuvîntului, ci în acela de coşmar teratologic. Autorul recurge cu mare dezinvoltură şi fluenţă la contraste sau numai paralelisme romantice de netăgăduit dfect (codru ca de început de lume, imemorial, dar fără inocenţă naturistică), la inversarea raporturilor decurgînd dintr-o mentalitate îndrumată de legea valorilor — realizată •cu mina cea mai „firească " („slutul" să-1 „calce" pe cel „frumos"). Enumeraţiile acumulînd detalii monstruoase curg şuvoi, încărcînd tabloul cu pastă groasă, vîscoasă, ca în unele picturi flamande de gen adecvat. Sextina întrebuinţată e de o factură aparte, anapestul — ritm utilizat arareori în româneşte — dă aici nu ştiu ce senzaţie de mişcare foşgăitoare. în fine, un bine camuflat de postura neutrală „stil-indirect liber" al liricii inculcă •o teribilă, halucinant de „reală" iluzie de ***obiectivitate*** a componentelor tabloului, în continuare, baladesc într-o manieră ce aminteşte de Biirger (fără a-i fi neapărat trfl5u1^r7^î^ amănunte de basm fantastic autohton cu zmei şi zgripţoroaice), poemul, alternînd cu repeziciune ritmurile şi imaginile, sugerează cum — ascultînd de sfatul unuia — „buboşii" au infectat toate fîntînile, iscînd o molimă de proporţii şi tinzînd cajâ'aldăpostul ei „lepra" să ajungă „chiar pe tron". în ordine strict artistică, priveliştea de sabat din partea a doua e nu mai puţin memorabilă ca aceea din secvenţa iniţială; leproşii, după contaminarea apelor, se adună iarăşi în eteroclita pădure să-şi serbeze triumful prezumtiv:

„Trecu d-abia o lună,
Buboşii împreună
Acum din nou s-adună
în codrul cel spurcat;
Dar nu mai este jale,
Ci rîsuri triumfale,
Sunînd în deal şi-n vale,
Ca dracii în sabat!

Aduce fiecare
Cu sine pe spinare
Bucata-i de mîncare
La prînzul canibal:
Nemăcinate grîne
. Servind în loc de pîne,
Cu vrun ciolan de cîne
Sau un picior de cal!

Apoi voioasa ceată,
De stîrvuri săturată,
încinge desfrînată
Un danţ neruşinat:
Satan rînjind se pune
Cu pompă să-ncunune
Cumplita urîciune
Cu groaznicul păcat!...

Strigaţi de bucurie,
Săltaţi de veselie,
Căci lepra cu nrgie
Se mişcă pas la pas:
Prin tîrguri şi prin sate,
Cu ape-nveninate,
Ea ţârele răzbate,
Puţin i-a mai rămas!"

în partea finală a poemei, „ultraoptimistul" Hasdeu (cum îi plăcea să se autocaracterizeze) dă o dezlegare neaşteptată planului infernal:

„Poporul încunjoară pădurea fără veste
Şi-i pune foc:
Leproşii pin' la unul, bărbaţi, copii, neveste,
Au ars pe loc."

Iar în strofa finală, dezvăluind înţelesul „parabolic" şi conferindu-i o funcţie <le teribil „memento":

„De lene uită lumea ispitele-i antice.
Şi iar la sfat
Se grămădesc buboşii, visînd să se ridice —
Pîn' la Palat..." ,

Asemenea încheiere, cu multiple răsfrîngeri retrospective, transformă „balada" evocatoare de crîncenejvremurj, în^^gmggT^pu semnificaţii vizînd nemijlocit contemporaneitatea poetului. E, artisticeşte vorbind, un cusur? Cumpănind părţile poemului cu ansamblul, e o soluţie ingenioasă, aplicînd principiul compoziţional al baladei istorice de inspiraţie romantică — trecutul vitejesc invocat spre dezavuarea „prezentului mişelit" — la o desfăşurare baladescă extinzînd cadrele apocrif-istorice în direcţia terifiant-fantastică, spre potenţarea sensurilor şi efectelor poetice. Că valoarea poemului a fost resimţită ca atare, aducîndu-i autorului popularitate, o dovedesc numeroasele lui republicări.

Nu^aceeaşi impresie poate trezi astăzi celălalt foarte popular poem de la ***iîSSţ„Odâ[Jajmeri*** (cu titlul schimbat: ***JDM la ciocoi).*** Jjrjifraza sarcastica" din titlu, accentele pamfletare viforoase, de ***Sturm-und-Drang,*** imaginile bine găsite, sînt relevabile în cîte un vers, ca, spre exemplu, „a vremii roată", care anticipează — dar numai la nivelul pur verbal — celebra metaforă a „roţii istoriei" din ***Memento mori.*** La vremea lui, poemul exprima fără îndoială mînia populară în creştere din preajma anului 1870 împotriva „coaliţiei" şi a domnitorului străin. Dar nu în mai mare măsură decît un articol de ziar versificat. Inflaţia verbală nepăzitoare a măsurii — de care Eminescu s-a ferit în celebra parte secundă a ***Scrisorii III*** — excedează ceea ce Hasdeu numea „ideea poetică" şi-i acordase atîta importanţă în eseul ***Mişcarea literelor în Ieşi.*** Diminutivările sentimentalizante în maniera cea mai inadecvată a lui Alecsandri, agravate prin pigmentarea cu epitete banale („fragede mlădiţe", „dulcii copilite" etc.) comparaţiile şi enumerările foarte la îndemînă, interminabile, ca şi apostrofele fără puterea trăsnitoare scontată, arată că există şi un revers al ***Sturm-und-Drangului*** hasdeian de care trebuie de asemeni să ţinem seama. Poezii de acest fel, salvate pe alocuri prin cîte o întorsătură ageră de stil, prin cîte un izbutit calambur, Hasdeu a mai scris multe: ***Femeia cu căţelul*** (subintitulată „fabulă"), ***Vornicul Iancu Motoc, Eulavia,*** chiar ***Lui N. Nicoleanu*** (de care, altminteri, autorul era atît de mîndru) ş.a.

Incomparabil mai izbutite, între poeziile scrise pînă la apariţia volumului din 1873, sînt cele de un „alegorism" neostentativ, viguroase în idee şi expresie fără a fi neapărat „dure": ***Dorul*** (pertinentă „glosă" poetică a simţămîntului românesc fundamental), ***Luntzm—s&u*** — în pofida începutului cam ca „de manual" şcolăresc — ***L&ackvk*** Acesta din urmă e, ca si ***Luntrea,*** un fel de travestită autodefinire alegorică, de o atitudine nu programatic-„ultraoptimistă", ci sugerînd nu ştiu ce maiestate a senină-

tăţii în asumarea dificultăţii de a exista, veritabilă „meditaţie" stenică, de o simplicitate a expresiei ce nu s-a învechit:

„Cînd arde soarele de mai,
Cînd vîntul iernei geme,
Măreţul brad pe naltul plai
Stă verde-n orice vreme.

O rădăcină de colos
Şi-a sfredelit în stîncă,
Şi de pe stîncă maiestos
Mai sfredeleşte încă!

De mult cu blocul de granit
El s-a făcut totuna,
Şi pe-amîndoi necontenit
îi zguduie furtuna.

La pept cu viforul turbat,
La cap cu norul rece,
De-atîţia ani nestrămutat
El tot aşa petrece.

D-ar fi să-i daţi în văi adînci
Odihnă dezmierdată,
Răpindu-i viscole şi stînci,
L-aţi omorî pe dată!"

Alte poezii prin care Hasdeu s-a încercat în inspiraţia „intimă" (erotică sau vizînd alte stări sufleteşti) rămîn în aceşti ani de tinereţe nesemnificative, fade, anecdotice, adică într-un impas al unor astfel de generalizări lirice pe care cvasitotalitatea poeţilor din generaţiile „precursoare" — în frunte cu Alecsandri — n-au izbutit cele mai adeseori să-1 depăşească, pînă la ivirea lui Eminescu. Menţionabilă, între acestea, e^^a^viersuire închinată fiicei sale (poate şi din pricină că strecoară în contemplaţia noastră preştiinţa fatalului sfîrşit al copilei), anticipînd — minus cîteva prozaisme marcate — ceva din tonalitatea poeziei „despre copii" de mult mai tîrziu a lui Arghezi şi a generaţiilor ce i-au urmat. încolo, ***La Iulia,*** altele de acest gen, rămîn „scrieri de circumstanţă"*i* în sensul neinspirat al termenului. Alături de poezii pe care nu le ocoleşte semnul versificării

fără adînc îndemn *(Multiplicamini, Cerebrațiunea,.* altele) autentică lirică de „inspirație intimă" şi chiar „filosofică", în sensul postulat la tinerețe, a scris Hasdeu între 1888 şi 1896, adică după tragica moarte a fiicei i sale Iulia. Versurile acestea, adunate în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), \ venind după Eminescu şi compuneri de maturitate ale lui Macedonski ca ***Noapte de mai,*** nu suportă, evident, comparația cu piscurile de perfecțiune la care ajunseseră cei doi iluştri urmaşi. Insă, reluînd cunoscuta formulare a lui Maiorescu (pe care — e drept că şi e ştiut de ce — mentorul „Junimii" n-a întrebuințat-o niciodată în cazul lui Hasdeu), autorul volumelor ***Poezii*** şi ***Sarcasm şi ideal*** era „poet in toată puterea cuvîntului", împiedicîndu-1 sâ-şi dea întreaga măsură numai multiplicitatea preocupărilor şi o anume iuțeală nerăbdătoare ce punea în toate. Zguduindu-i temeiurile ființei, moartea luliei a făcut din Hasdeu un — fără exagerare — mare poet în cîteva compuneri de după 1888: ***Gaudeamus, Aşteptînd, La casa de nebuni.*** TragismuMndie^ e de regăsit în nu puține versuri ale amintitelor poezii. Am putea zice că sfîşierea adîncă din ele ne-ar putea da o idee de ceea.jg&j^a-iLfost ;^fîyțrisuj/" antic, dacă, prin singular-romantică — prelungind filonul cel mai personal din tinerețe — contrapondere, „catharsisul" lor nu l-ar constitui rîsul vînăt, sardonic, „sarcasmul" insolit semnalat încă în titlul volumului. Prin asemenea antifrază, efluviile de tragism devin cu atît mai cutremurătoare. Paradoxale în grad înalt sînt asemenea compuneri şi din alt punct de vedere. Viziunea despre lume din poemele citate, precum şi din poemul***Ms^MMMâM*** (ᶜᵘ "totul remarcabil şi el prin fantazia iscătoare de imagini cosmogonice), e spiritualistă, dar „ortadpxia!', ei declarată e contrazisă la tot pasu3^de„Jimcianil (acum exacerbatul) „sarcasm" hasdeian„ care implică „erezia" punerii sub semnul întrebării a tot şi a toate.

Iată anapeştii ambiguu-hohotitori din ***Gaudeamus:***

„Cînd ***X)*** fi să mă duceți la criptă...
Nu pe mine, ci vasul rămas:
Docamdată în vasu-i înfiptă
O făclie sclipind din cel vas
O senină
lumină
pe-un ceas;

Cînd o fi să-mi rostiți la cuvinte
De iubire, dulceagul volum
Ce se-ndrugă la toți pe morminte,

Ba la unii popoasuri de drum:
Să rămîie
tămîie
cu fum;

Aş dori să văd fețe voioase
Şi s-aud împregiuru-mi cîntînd:
«A scăpat o simțire din oase
Şi din carne scăpat-a un gînd,
Printre glume
din lume
plecînd! »"

Dincolo de fantezia ritmică, de toți comentatorii recunoscută lui Hasdeu, să se observe, aici, dispunerea în scară a ultimului vers al strofei: ca nişte paşi măsurați după constrângerile anapestului (ritm prin excelență sacadat); paşi măsurați după deplasarea solemnă ă cortegiului mortuar, paşi coborînd prin întunecimile criptei — după fantezia cititorului, pe care bunele poeme hasdeiene ştiu s-o stimuleze în multe feluri. Fără a mai stărui — acum, ca şi în cazul volumului ***Poezii —*** asupra crudităților notației, care prefigurează un veritabil „naturalism" liric şi ar cere să fie studiate aparte, amintim finalul poemul^***şUptînd,*** grav rememorativ, poate cel mai^potrivit pentru încheierea periplului consacrat în cadrele de aici poeziei lui Hasdeu:

„Ați fost voi oare la Abrud?
Acolo-s munții o comoară:
în peatră dă ciocanul crud,
Mai dă, mai dă a suta oară,
Tot dă sălbatecul ciocan,
Zburînd scîntei ca din balaur:
Se sparge bietul bolovan,
Ş-atunci din el s-alege aur.

Ce peatră tare fost-am eu!
Ani mulți Ursita nertipăcată
Mă tot izbea, izbea mereu,
Pin' ce m-am spart şi eu odată;
Şi din trecutu-mi spulberat
— Un bolovan în agonie —
Gemînd, în lume-am revărast
Odorul meu de poezie".

Redusă ca întindere, dar nu şi de un interes limitat, proza literară a lui Hasdeu iscă asociaţii şi desfătări complexe la lectură, dificil fiind numai de a o hotărnici. Mai „artist" în acest gen de exprimare decît în cea poetică, lipsit de numeroasele convenţii restnctiye^ ale_verşului, autorul nimereşte fără dificultate tonul firesc, dezinvolt, punctat la tot pasul de truculenţe uluitoare, pe dată ce se exprimă „prozastic" — fie avînd în minte finalităţile literare, fie pe cele ştiinţifice, gazetăreşti sau de orice natură, în cauză e şi atitudinea ce instinctiv alege Hasdeu totdeauna: de e vorba de proză beletristică sau de cea ştiinţifică, autorul nu poate face abstracţie — iar asta e spre folosul scrisului său — de persoana-i.proprie, fie că narează, descne^^ eroi de nuvelă ori de roman, fie că prezintă şi analizează ori sintetizează fapte de ordin ştiinţific dintre cele mai aride, prin sine, cum ar fi putut să apară — în cazul unui condei mai. sec — cele ordonate în marele ***Etymologic.*** De e vorba, prin urmare, de naraţiuni literare sau de — cum se şi zicea, după terminologia epocii — proză ştiinţifică, autorul îşi insinuează prezenţa în text, fie ca „erou" cvasidezvăluit, fie în calitatea firească de „comentator" căruia îi ştim identitatea. Şi într-un caz, şi în altul, inimitabilul (într-un fel — impropriul numit) stil „oral" hasdeian subjugă atenţia cititorului prin varietatea, imprevizibilul îmbinărilor de „oralitate" propriu-zisă (=materie şi stii de vorbire cotidiană) cu pseudo-,^ implicînd termihologie şi construcţii adecvate cutărei sau cutării materii de specialitate înaltă, dar expusă fără pedanterie. Farmecul prozei literare ori ştiinţifice hasdeiene, prin urmare, în asta constă: în Tjre^enta distinctă a autorului ca „erou" — oricare i-ar fi ipostazele, metamorfozele, travestiurile în cutare sau cutare text concret —, cu dezinvoltura lui expozitivă, agerimea de spirit, fermitatea convingerilor (cu care'sg'îhtîmpTă'să nu fii uneori de acord, dar e cu neputinţă să nu iei act de ele), cu spontaneitatea lui calamburistică (orbitor joc de artificii mai totdeauna), cu aluziile numai bonome sau caustice la actualitatea vremii sale, vizînd eîteodată personaje nominalizate, dintre cele mai cu trecere etc.

Fireşte că un asemenea mod de a concepe funcţiile şi ţinuta scrisului prozastic buimăceşte uneori pe specialiştii iubitori foarte de „hotare" bine delimitate. în pofida atît de bogatei armături „documentare", istoricii ezită eîteodată şi astăzi să ia în discuţie ceea ce-i rezistent şi ce e friabil în monograf***io.^^Ion-Vodă cel Cumplit*** 1^1865), derutaţi fiind de descripţiile, "portre&I^ stilistică beletristă, sfîrşind prin a o ceda bucuroşi „literaţilor", care, din parte-le, o publică fără a-şi face prea mari probleme, însă, cînd e vorba de comentarea scrierii, devin şi ei mai reticenţi. Şi unii, şi alţii, aşadar, dovedesc o rigiditate nelalocul ei sau,

oricum, nu iau seama la „măsura" adecvată în discutarea unei asemenea opere, pe care — urmîndu-i lui Bălcescu — Hasdeu singur a indicat-o în ***Prefaţa primei ediţiuni:*** ;,Isforj£ul^^ .,]; el singur strînge, singur scoate piatră, ţese pînză, taie seîndură, fierbe culori; şi apoi tot el singur scuipă, edifică, pinge! [«pictează» — n.n.]". Din toate acestea, putem scoate învăţătura că a scrie „frumos", a recurge cu chibzuinţă la mijloacele expresive şi la observaţiile posibile din perspectiva literatului în scrierile ştiinţifice nu are cui să dăuneze — şi nici într-un caz autorului. Se poate îritîmpla ca o parte din substanţa strict ştiinţifică a acestor scrieri să fie contrazisă de fapte ori de puncte de vedere mai noi. însă de le rămîne „forma frumoasă" şi suficiente observaţii crezute numai iniţial de importanţă secundară (ori în afara domeniului ce vor să ilustreze), astfel de scrieri vor continua să fie citite pentru ele însele — ca astăzi, spre exemplu, operele lui Plutarh, ale lui Diogene Laerţiu, ale altora. Or, tocmai pentru că ne aflăm în asemenea loc al distingerilor de principiu, putem foarte bine să spunem cîteva lucruri despre monografia ***Ion-Vodă cel Cumplit,*** înainte de a lua în discuţie proza beletristică hasdeiană propriu-zisă. împărţită în cinci părţi ***(Aventurierul, Domnul, Căpitanul, Catastrofa, După el...)*** şi un ***Epilog,*** avînd în fruntea fiecărui capitol cîte un epigraf potrivit, monografia e — compoziţional vorbind -^prefigurarea istorico-r^oz^tică a dramei ***Râzvan şi Vidra,*** unde tot de-alungul a cinci părţi (=„acte") un personaj de excepţie era urmărit în toate iniţiativele lui menite a-i păstra amintirea. Fireşte, acolo, spontaneităţile imaginaţiei şi licenţele de ordin ~ otbeumentar (de pildă, cea privind modul cum a pierit Răzvan) erau mai numeroase. Aici, izvoarele istorice, impresionant de multe, sînt puse la contribuţie cu exactitate şi numai mărirea din cale afară a dimensiunilor eroului, transformarea lui într-un cugetător politic şi strateg ce ar fi anticipat mari personalităţi europene de mai tîrziu („El ghicise pe Montecueulli!" etc.) sună strident. Altminteri, aluziile la actualitatea internă, determinate de un spirit militant ca al lui Bălcescu, sînt, cele mai adeseori, la locul lor; spre exemplu, cînd Hasdeu explică imposibilitatea unirii Moldovei cu Muntenia în vremurile mai dinainte: „Noi, unii, întrevedem în misteriul trecutului aceeaşi tristă cauză care era cît p-aci să zădărnicească realizarea Unirii în zilele de acum: aristocraţia. Boierii prefereau să fie mai multe tronuri, mai multe logofeţie, mai multe vornicie, mai multe visterie, mai multe postelnicie, mai multe «locuri boiereşti»". Explicaţia nu are în vedere toate cauzele, însă una de însemnătate deloc neglijabilă — da. Fără a putea stărui aici şi asupra magistralei evocări a bătăliilor purtate de loan-Vodă, a stilului incandesoent-participativ la cele întîmplate (cu cîteva excepţii, nu chiar atît de „exaltat", totuşi, cum li s-a părut unora), a moda-

lităţii de convorbire parcă directă cu cititorii („Ştiţi cine erau turcii în 1574?"), să relevăm numai alte cîteva lucruri care iac din lectura monografiei un prilej de aleasă petrecere spirituală. E, întîi, erudiţia desfătătoare şi deloc gratuită ce ne instruieşte în numeroase detalii a ceea ce a reprezentat odinioară „obiceiul pămîntului"; interesează consideraţiile mai bogate decît ale lui Cantemir (cel din ***Descripţie- Moldaviae)*** în legătură cu ce fel de oameni erau moldovenii în evul de mijloc, sprijinite pe atestările unor istorici ori călători străini (Graziani, Vigenere, Reichersdorf, Ruggieri, Bielski, Gorecki ş.a.) şi încheiate printr-un „ubi sunt" patetic; se ţine minte observaţia moralistică sentenţioasă în stil plutarhian sau tacitian, presărată la tot pasul („amicii cei mai buni sunt tocmai aceia ce urăsc împreună acelaşi lucru" etc.); sînt, apoi numeroasele consideraţii de principiu, de luat în seamă şi astăzi („Vreţi a aprofunda caracterul unui popor? Studiaţi poezia sa naţională"; „pentru a judeca de gradul civilizaţiunii unui popor nu trebuie să ne bazăm pe propriele noastre idei moderne, ci să-1 confruntăm, fără prevenţiune, cu toate celelalte popoare din aceeaşi epocă" ş.a.m.d.); e — ***last but not least*** — stilul, mereu stilul, presărat frecvent cu sugestive construcţii metaforice (loan-Vodă se azvîrlea cu atîta repeziciune nimicitoare asupra duşmanilor, de „făcea să se simtă trăsnetul mai nainte de a se fi văzut fulgerul"). 6UfcUC^ MftMUC^

jbinalitatea strict beletristică e de constatat, cu acoperirea corespunzătoare, în două dintre scrierile hasdeiene în proză: ***J9u4uca Mamuca*** şi ***Ursita*** '(1864). ***Duduca Mamuca,*** nuvelă apropiindu-se prin dimensiuni şi cu complicaţii de roman, a fost acuzată de imoralitate, de licenţe nepermise în descrierea anumitor scene erotice etc., deşi stilul din pasajele încriminate, nedepăşind marginile decenţei în ordinea exprimării propriu-zise, nu ni se mai poate părea inavuabil — şi în lumina mărturiilor mult mai explicite culese de Hasdeu de la celebri scriitori, precedenţi (Apuleius, Petronius, Ovidiu, de la noi — Conachi, C. Negruzzi, Alecsandri, alţii), — cînd cu ***Apărarea redactorului,*** — şi în lumina unor nuvele ulterioare ca ***Moş Nichifor Coţcariul*** de Creangă, a ***Idilelor brutale*** ale lui Macedonski ş.a.m.d. Achitat, dar cu subînţelese reticenţe de cei ce nu puteau face abstracţie de o mentalitate ipocrită care a determinat, ulterior, şi scoaterea ***Nopţii furtunoase*** din repertoriul Teatrului Naţional, Hasdeu a republicat nuvela, cu substituiri de nume, locuri şi cu suprimarea pasajelor' care s-a zis că pacătuiau (strieîndu-i astfel, pe alocuri, compoziţia) sub titlul de ***Ş/Iicuţa)%*** în T864;] Era prea conştient, desigur, că năpasta nu-i venise de la aşa-numitele pasaje licenţioase („Un.romanist, un poet, un istoric sunt portretiştii societăţii: vinovaţi-s ei oare, zugrăvind-o cum ea este? [...]

Nemorali sunt aceia ce se recunosc pe sine în atari caractere şi le prigonesc sau defăima din egoism! Nemorali sunt aceia ce n-ar voi ca lumea să-i afle cine sunt"!). Lovitura pornise de la cel ce se pregătea să devină mentor al „Junimii", maimuţărit în nuvelă cu un „mă studiam cu mulţumire pe mine însumi în toate oglinzile salonului, zicînd, ca junele d. Maiorescu, filosoful de la Banca Moldovei: «Lumea este o iluziune!»", de la ridicolul personaj Vladimir Aleşchin-Uho (iniţialele îi dezvăluie identitatea de aievea: Vasile Alexandrescu-Urechiă), poate nerămînînd străin de ea nici Alecsandri (în nuvelă se zicea la un moment dat: „Precum vedeţi şi iarna are o poezie a sa, diminutivă ca a lui Alecsandri"), apoi Timotei Cipariu — cu toţi latiniştii lui (vizat în nuvelă astfel: „Voieşti oare, cititorule, ca să te iubească sexul, sau, cum zice d-1 Cipar, sepsul frumos?") şi, probabil, alţii. Lumea literarrştiinţifică, prea nerăbdătoare de a ajunge la nemurire, e greu să dovedească umor faţă de asemenea glume, în fpnd nevinovate.

j Definindu-se în ordinea strict stilistică a naraţiei printr-o „causerie" spumoa^guja. lui Hasdeu pare să nu-i mai fi izbutit vreodată în atare grad, nuvela are — schematizîndu-i cu metodă peripeţiile — un subiect insidios-banal. Tînărul de şaptesprezece ani Toderiţă N.N., „studinte în drepturi la"o Universitate rusească oarecare" pe la mijlocul secolului trecut, e, deducem la cititul printre rînduri, un dezabuzat, un cinic ce a renunţat pretimpuriu şi programatic la orice aspiraţii spre un mod mai elevat de a fi, în atmosfera de marasm cvasigeneralizat de după căderea revoluţiilor de la 1848. Trecînd pe la Universitate numai cînd şi cînd, ca la un loc de „rendez-vous", mai cu plăcere îşi află timp pentru sălile de petrecere^ în mai mulţi, la cafenea şi jocul de biliard adică, sau pentru mai tăinuite locuri de petrecere în doi, adică încureîndu-se după voia întîmplării în aventuri amoroase: cu gazdele de nu importă ce vîrstă, cu întreţinutele altora, cu „grizete" şi slujnice. începutul nuvelei ne instruieşte asupra faptului că Toderiţă N.N. era tocmai în toiul instalării la a opta gazdă, după schimbarea în numai doi ani de studiu juridic a altor sapte.\ Că şi"înainte, motivaţia principală a acestei schimbări de domiciliu consta într-o inedită tentaţie în ordinea aventurilor amoroase: noua gazdă, „d-na Ana P., veche actoriţă în demisiune", avea o „unică fată, domnişoara^Mariârcopilită dg--^ale^^pfe^e^e1i^r^care „studintele" berbant pusese ochii şi — deacum stj?ateg'.mcercaF'fia asHeî''de lucruri — decisese să cîştige inima fetei, „după teoria probabilităţii", în „trei săptămîni"., A cîştigat-o, punîndu-şi tot meşteşugul la încercare (travestiuri, determinarea unui veritabil^ ***imbroglio*** la un bal mascat, simularea rănirii într-un duel cu un alt student, baronul_***J£LQA&-j*** · P · · · apărea faţă de Maria —- el îi zicea „Mamuca" — în postura de erou, utilizarea unor afrodisiace procurate de la un Complice

al său, în asemenea treburi; doctorul Tucea ş.a.m.d.), numai în trei zile. jDupă care, abuzînd de credulitatea baronului, care îl credea prieten, şi-1 • substituie, la o nouă întîlnire cu Mamuca (observînd că ea începuse „să-i vorbească despre «necesitatea căsătoriei »"), şi face ca acesta să fie surprins în toiul nopţii cu aspiranta la căsătorie grabnică de către Ana P. şi ide către vecini, determinîndu-1 astfel să se însoare pe negîndite şi să părăsească Universitatea. Interesant este finalul nuvelei, care, după atîtea întîmplări menite să arunce pe cititor din surpriză în surpriză, o aduce acum ş pe cea mai spectaculoasă. Crezusem tot timpul că faimosul Toderiţă N.N. e chiar naratorul, de vreme ce nuvela se desfăşurase pînă acum la persana întîi. Aflăm însă în ultimul moment că şi în această privinţă fusese vorba de o mistificare: „De aci înainte, din nenorocire, lipseşte urmarea manuscriptului lui Toderiţă N.N., colegul meu la Universitatea de la Harcov în Rusia şi care, într-un paroxism de mizantropie, s-a împuşcat aice în Iaşi sunt cîteva săptămîni, a doua zi după ce se cununase cu o duducă înzestrată cu cinjdzjci„inU.„de.^Şflbeni în numărătoare. ***Duduca Mamuca*** s-a. găsit pe masa ucisului, într-o copertă cu adresa mea şi cu următoarea scrisorică: «Prietene, -- Eşti compatriot şi tovarăş al meu; eşti cam literat; vei fi şi tu mizantrop ca mine, o prevăd de pe acuma; aşadar, nimeni nu este mai capabil de a mă înţelege şi a complecta începutul acestor memorii, ce eu singur nu le-am putut sfîrşi, viaţa devenindu-mi prea amară, în aşteptare, ca să-ţi vie şi ţie gustul a te împuşca, al tău T. N.N.» Am primit cu bucurie amicala însărcinare şi m-am grăbit a aduna din suvenirile mele şi din hîrtiile postume ale lui Toderiţă ştiri despre ulterioarele sorţi ale Duducăi Mamucăi, d-na Ana P." etc., „din cari pe unii cunoşteam de mai nainte în persoană sau prin renume".

Va să zică, cei ce îl tîrîseră pe Hasdeu în judecată erau de îndoită rea-credinţă, cel puţin după ***litera*** legii de presă de pe atunci, de vreme ce naratorul avusese grijă să-şi prevină cititori^cănuj^oj^ejrte^^
ci zugrăvise numai.un.Jtip• de ţînăr o^abuzajtjcj^^ajost în atenţia romanticilor de pretutindeni — de la, să zicem, autorul lui Werther şi mai dinainte pînaTa creatorul lui Peciorin. Semnificativ e că, menţinînd faptele în registrul grav, nu în cel ironic, cinic, Eminescu scrie cu vreo patru-cinci ani mai în urmă romanul său ***Geniu pustiu*** — rămas postum — recurgînd la aceeaşi structură compoziţională: eroul său, Toma Nour, îi trimite povestitorului, în preziua uciderii sale într-o închisoare din Germania, tot un manuscris automemorialistic, spunînd numai, spre deosebire de rugămintea eroului hasdeian, „cu manuscriptul fă ce-i şti".

Dincolo de tema cu variaţiuni a unei asemenea procedări cpmrjozi_ ţionale romajrtjee,^ izbesc, în ordinea ideilor ce interesează acum, două lucruri. Luînd seama la modificările din ***Epilogul*** noii versiuni a nuvelei, s-ar zice că, prin stranie anticipare, Hasdeu — după cum făcuse cu Maiorescu, V. Alexandrescu-Urechiă, Cipariu — 1-a ironizat fără să-1 numească şi pe Eminescu, cel din partea finală a nuvelei ***Sărmanul Dionis*** (publicată la aproape un deceniu după ***Duduca Mamuca),*** atunci cînd, în ***Micuţa,*** zice că Ghiţă Tăciune, coleg al meu de la Universitatea***, [. ..] s-a împuşcat sînt acum cîteva săptămîni, şi cum s-a împuşcat! tocmai în noaptea cununiei sale cu o domnişoară frumoasă ca un înger, de spirit ca un demon şi înzestrată — ceea ce lipseşte şi îngerilor, şi demonilor — cu cincizeci mii de galbeni în numărătoare!!" Eminescu, în nuvela lui, dezvăluise în final cum „copistul" orfan Dionis era posesorul unei mari moşteniri pe care o ignorase, iar Maria (acelaşi nume deci ca în nuvela lui Hasdeu) era şi ea unica fiică şi moştenitoare a unui' boier înstărit, — după căsătoria celor doi tineri autorul prezintîndu-ni-i după cum urmează: „lîngă fizionomia ovală, rătunzită şi albă a ei... chipul unui tînăr demon lîngă chipul unui înger ce n-a cunoscut niciodată îndoiala". Aşa s-ar explica; ***avânt la lettre,*** şi visurile lui Toderiţă N.N., cînd cu zborul fantasmagoric în jurul planetei — dinspre apus spre răsărit — pînă în Tibet, cu parodierea a ceea ce în nuvela eminesciană reprezenta „dublul", cu groteştile întîmplări de după întîlnirea „gimnosofistului" din.Himalaia etc. Ajungînd, după cele dinainte, la cea de a doua chestiune dintre cele ce pot prezenta un anume interes, intenţia de a parodia poncifele epocii ar explica şi insistenţa cu care autorul îşi pune pe cel mai ridicol erou al său, Vladimir Aleşchin-Uho, să peroreze împotriva curentelor literare şi a stilurilor de comportare în viaţă ale vremii nu numai în felul arătat mai înainte, ci şi în numeroase altele, obsesiv, ca, spre exemplu, aici: „ — Şi cine vi-i antagonistul? [la duelul simulat de Toderiţă N.N.] — Baronul von R. — Romantic şi realist efrenat şi aşarnat! Tuaţi-1, domnule! Anihilaţi-1 de pre suprafaţa pavimentului! Un romantic! un realist!" Era, se vede, un mod de a-şi sugera cu luciditate ***poetica,*** recunoscîndu-i descendenţa din romantism, dar şi semnalînd prin ce începea să se delimiteze de ea, prefigurînd noul curent al realismului. E, am arătat şi cu mulţi ani înainte, calea de trecere foarte palpabilă de la un curent literar-artistic la altul, demnă de urmărit în toate particularităţile ei la mulţi postpatruzecioptişti: Filimon, Odobescu, dintre cei mai mărunţi — Pantazi Ghica ş.a. Cu precizarea, numai, că dacă delimitarea era reală, îndeosebi prin aceasta asigurînd originalitate puţin obişnuită nuvelei lui Hasdeu, ***Sărmanul Dionis*** venea în continuarea ei. Toderiţă N.N. e

tot din familia „naturilor catilinare", în accepția dată acestei denominații ^^Emin^sje^a^SncTcind crea pe Toma Nour, eroul din ***Geniu pustiu,*** nu în aceea cu care-i califica pe politicienii demagogi în epoca gazetăriei de la ***Timpul.*** Dovadă izbitoare e autocaracterizarea din scrisoarea mult mai dezvoltată pe care în ***Micuța,*** versiunea revăzută a ***Duducăi Mamuca,*** eroul hasdeian i-o trimite naratorului, deodată cu memoriile sale: „Prietene! — Sinuciderea mea este un anacronism. Adevăratul ei moment a trecut, sunt deja şapte ani. De atunci eram mort în idee [în iluzii, speranțe, aspirații, idealuri, vrea să zică autorul — n.n.] şi dacă nu mă ucideam în realitate, cauza era că nu voiam ca lumea să poată presupune din parte-mi măcar o umbră de ***pusillanimitate*** [...] Cauza ție se pare, poate, a fi cam curioasă? Crede-mă, amice, cine trăieşte prea repede osteneşte întocmai aşa ca acela care aleargă prea iute; şi unul, şi altul ajung la scopul lor mai curînd decît broaştele țestoase ale umanității!" etc. Şi Toma Nour, se ştie, era un decepționat, avea stări de „atonie", trăise decepție după decepție, pînă să se răzlețească de calea „broaştelor țestoase"; iar în cazul „sărmanului" Dionis, situația nu diferea în planul opiniilor generale ale eroului despre „ordinea" realității în care-i fusese dat să trăiască — pînă la fantasticul său ***vis într-alt vis.*** De amîndoi eroii săi, Eminescu se distanțase prin „Witz"-ul romantic, mai abscons — în primul caz, mai vizibil şi mai cu stăruință folosit — în cel de al doilea. Deosebirea e că Eminescu scrutase din perspectivă mai „filosofică" destinul generațiilor din „epocile de tranzițiune" (cum îi arăta într-o scrisoare lui Iacob Negruzzi), pe cînd Hasdeu era mai atent la „minuția" realistică a descrierii moravurilor acestora. Altminteri, amîndoi scriitorii avuseseră în vedere un tip uman care urma să prolifereze mai pe urmă .jamilia de spirite" mereu mai diversificată a ***inadaptabililor.*** \>\"Tft

Cealaltă scriere relevabilă în proză a lui Hasdeu, romanul proiectat, pare-se, în mari dimensiuni, ***Copilâriele lui Ianeu Motoc,*** nu s-a concretizat pînă la urmă — din cauza intețirii preocupărilor ştiințifice — decît în
: ***Ursita.*** Subintitulată „nuvelă istorică" şi publicată ca atare în trei numere
* din(1876 ale ***Revisteijiterare şi ştiințifice,*** nuvela fusese inițial dată la iveală ca „Partea I din romanțul ***istoriS^Viata unui poifFT^pisoăvl*** I. URSITA",
\ urmată de „Episodul II. PROCOPSEALA, capul I", rămas fără altă continuare – în ***Buciumul*** din 1864. Incidental – şi cu altfel de finalități —, Hasdeu a mai publicat scrieri prezentînd tangențe cu proza beletristică (spre exemplu, ***Domnul Nae*** şi ***Egoarchistul,*** „fiziologii" accentuat pamfletare, amîndouă din 1866, – prima anticipîndu-1 în mai multe privințe pe „Mitică" al lui Caragiale) sau „basmul" străveziu-âlegoric ***Povestea crinului,*** (1888), în care se flagela de fapt pentru nechibzuința de a face din unica / lui copilă o „erudită" cît şi dînsul, împigînd-o la o întrecere peste fire cu vîrstă. Cum observam, însă, ultima sa compunere remarcabilă în proză rămîne^tfrJî^^care, cîntărită atent, nu e cu nimic mai prejos de „scenele istorice^"~aTe lui "Odobescu în ceea ce * priveşte documentarea atît de"lre15uîtoare pentru fixarea „culorii locale", peripețiile trepidante, uneori insolite (spre a reliefa mai bine cu ajutorul coincidențelor stranii — datorite hazardului, evident, jocului întîmplârilor — ideea de „ursită"), portretele conturate cu mînâ sigură, cu predilecție romantică pentru cele frizînd excepția — cum e, în nuvelă, cazul copilului de haiduc ce urma să devină infernalul vornic Motoc. Sigur că, dincolo de bogatele resurse documentare ce-rstăteau literatului-wJone ***specializat.*** la .înden^ia^„.ia^tazia îşi spune şi ea din abundență cuvîntuircînd palatul lui Ştefan cel Mare e înfățişat ca o cetățuie gotică în gustul medievismului occidental (Eminescu va fi atent la asemenea manieră hasdeiană, îndeosebi în drame ca ***Bogdan Dragoş),*** sau cînd,' parcă* spre a da mai multă credibilitate portretelor, aproape toate memorabile, sînt introduse asemenea distingeri^fizionomistice" care îri ***Filosofia portretuluilui***Tj^âfuseseră utilizate cam în disperare de cauză, ota^Tiund puținătatea amănuntelor documentare certe, desluşite: „Nu ştiu dacă toată lumea a observat un lucru; mie, unuia, mi se pare că nu 1-a ghicit nici chiar Lavater. Natura copilului se poate recunoaşte cînd îl vezi plîngînd. Lacrimile nu desfigurează unele fețe copilăreşti, ba încă le dau oarecare expresiune blîndă, dulce, simpatică; pe cînd sunt copii al căror a plîns le strîmbă şi le schimonoseşte astfel toate trăsurele feței, încît nu te poți uita la ei fără a resimți un dezgust, o aversiune, o depărtare involuntară. Aşa era copilul la care se uita acuma hatmanul: figura lui prezintă ceva aşa de mizantropic, aşa de amar, aşa de respingător, încît bătrînul Arbure îi întoarse spatele şi se depărta de casa postelnicului, şoptind printre dinți: « Ciudat lucru! »". Observațiile — în cadre mai largi decît aici — ar putea merge diversificîndu-se. Nuvela începe cu un „era pe la sfîrşitul domniei lui Ştefan cel Mare", ca, mai tîrziu, în ***Apus de soare,*** piesa lui Delavrancea. Şi torT ca acolo, un capitol cuprinde episodul uciderii celor trei boieri care se împotriveau succederii la domnie a lui^ Bogdan] fiul legiuit al lui Ştefan. Structura, stilul titlurilor izvodite de Hasdeu capitolelor, cu dezvoltare analitică după o obişnuință de epocă, prevesteşte totuşi mai curînd înalta adecvare la cuprins pe care va da-o unor astfel de titluri Sadoveanu, în romanele sale istorice. Şi tonalitatea narativă are, pe alocuri, ceva din seninul umor evocator sadovenian, diferența constînd îndeosebi în desele, fățişele aluzii la actualitate, într-o cumpănită, deşi foarte marcată „demitizare" a figurii lui Ştefan cel Mare, în frecventele distanțări ironice de arhaitatea vremurilor şi a moravurilor, nu în tentația de a descoperi în acestea

surse de poetic-melancolică evocare. Construită solid, cu scene mereu vii şi figuri surprinse fiecare prin *ce* au mai aparte, *Ursita* ar fi devenit cu siguranţă primul nostru mare roman istoric, dacă autorul îşi ducea planul iniţial pînă la capăt.

^ Paralel cu lirica, dramaturgia a constituit pentru Hasdeu o preocupare mai perseverentă, atîta timp cît s-a ocupat cu tot .dinadinsul de literatură. Am văzut că în perioada studiilor, el scrise cîteva; fragmente dramatice anticipau atracţia Constantă de mai tîrziu pentru secolul al &VI-l^a moldav. Dintre fragmentele acestea, al doilea a fost reluat după stabilirea în România, finisat, dar fără a dovedi virtuţi deosebite în afara uşurinţei de a construi dramaturgie, şi. publicat sub titlul de ***Domniţa Ruxanda (^S^^în^FamiUa.*** Intitulată ***Femeia,*** piesa a apărut cu oarecare rem'âmen'lîe"amănunt ***'-şi*** în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897). O altă piesă, tot istorică, ***Răposatul postelnic,*** a publicat Hasdeu în revista sa ***Lumina*** ifTsŞj^^Interesantă e,. aici, mai cu seamă prefaţa, unde autorul îşi numea maeştrii predilecţi, arătînd că de la elinul Sofocle a reţinut „patosul, arta de a trăda prin cuvinte suferinţele fizice şi morale", ca şi „simplitatea intrigii ce lipseşte tragediei moderne, mult rprea.complicate", iar de la Shakespeare a deprins arta de a înfăţişa „mulţimea şi caracteristica varietate a persoanelor dramei şi contrastul dintre sublim şi bufon, dintre plîns şi rîs, contrast care ne întîmpină la tot pasul în viaţa zilnică". Ca atare, piesa o voia „tragedie istorică", menită a reprezenta „caracterul politic şi moral al unei epoce". Personajele acestei scrieri, luate din cronici, le-a înfăţişat direct sau prin referinţe în treacăt şi în ***Ursita sau*** în drama ***Râzvan şi Vidra.*** Ele sînt caracterizate de autorul însuşi, tot în introducere: „postelnicul Şarpe, ca om al secolului XV, tip de vechi boier moldovean, viclean cu străinii, dar patriot şi viteaz; spătarul Petru Spetcioc, om de tranziţie, cu înclinări bune, dar pervertite de influenţa epocii; Motoc, reprezentant caracteristic al secolului XVI, necinstit şi sălbatic în voinţa sa, intrigant, pătimaş ambiţios", — cu lămurirea generalizatoare că relele apucături îşi găseau puternice stimuluri în decăderea generală a Moldovei în cel de al XVI-lea secol, cînd ea cuprindea o „monstruoasă adunătură de viţiuri, trădare, omor, dispreţul legăturilor sociale". Toate lămuririle acestea vor fi fructificate realmente în planul artistic de-abia în ***Răzvan şi Vidra**** In ***Răposatul postelnic,*** spectacolul rămîne doar... spectaculos în chip facil, fără adîncime dramatică: legături erotice nelegiuite, asasinate îii serie etc., dar fără motivaţiile ce s-ar fi impus. Relevabilă e, totuşi, ideea „ciclului", care şi pe Eminescu 1-a preocupat în ***Dodecameronul dramatic***

şi cu alte prilejuri, năzuinţa de a construi monumentaTJşi fiindcă ne aflăm cu precizările la acest capitol al intenţionalităţilor, proiectelor, scrierilor în care realizarea nu se adecvează stăruinţei, să mai spunem că — potrivit dezvăluirii unuia dintre devotaţii tîrzii ai lui Hasdeu, Iuliu Dragomirescu (ef. ***Cuvîntul,*** nr. 1—2, 1905) — autorul se pare că nu renunţase la ideea de a scrie teatru nici cu doi ani înainte de a muri; discipolul celui ce era numit în această epocă tîrzie „magul de la Cîmpina" anunţa o nouă dramă a lui Hasdeu, ***Meşterul Manole,*** la care ar fi lucrat acesta pe atunci şi despre care, deşi nu ştim alte amănunte, bănuim că putea fi obiectivarea unui — cum se zice acum — „mit personal" al celui ce, în anumite privinţe, îşi sacrificase soţia şi fiica obsesiei de a dura gigantica sa operă.

Scrieri de teatru durabile ne-au rămas de la Hasdeu două: ***Râzvan şi Vidra*** — „poemă dramatică în cinci cînturi", o subintitula autorul — şi ***Orthonerozia,*** „comedie originală în trei acte". Prima a apărut mai întîi, sub titlul de ***Râzvan-Vodâ,*** în foiletonul ziarului ***Perseverenţa*** din 1867, în acelaşi an fiind reprezentată cu aperciabil succes şi publicată în volum separat (sub titlul de ***Râzvan şi Vidra*** apare în 1869, iar cu acelaşi titlu piesa ajunsese la a patra ediţie în 1895), ***Orthonerozia*** fusese publicată mai întîi în mai multe numere ale revistei ***Columna lui Traian*** din 1871—1872, iar cu titlul ***Trei crai de la răsărit*** apărea în volum la 1879 şi era republicată în ***Familiajlm***^J885.

'S^ÂzvanşiVidra exprima dramă istorică de certă valoare din literatura română, fiind recunoscută ca atare de către principalii reprezentanţi ai generaţiei următoare, a „clasicilor", ca Eminescu (în studiul ***Repertoriul nostru teatral)*** şi Caragiale (în O ***cercetare critică asupra teatrului romanesc).*** Faptul se explică nu numai prin incontestabilul talent de dramaturg al lui Hasdeu, ci şi prin documentarea prodigioasă la care ajunsese la data cînd îşi scria piesa, precum şi prin experienţa atrtistică dobîndită pe baza încercărilor anterioare. în ***Prefaţă*** la cea de a doua ediţie a piesei, autorul indica drept izvor al acesteia studiul despre Răzvan-Vodă pe care Bălcescu îl scrisese cu ani înainte, iar Alecsandri îl publicase în ***România literară.*** îh spiritul lui Bălcescu, se mai spune în ***Prefaţă,*** „finitul secolului XVI a fost unul din perioadele cele mai oligarhice din analele României" şi că „această luptă de ură între boieri şi popor, între cei avuţi şi cei săraci, între cei apăsaţi şi cei ce apăsau, eu [Hasdeu — n.n.] m-am încercat a o face pe cît se putea mai plastică în actele I şi II". Ca totdeauna, la Hasdeu, documentarea nu se mărginea însă la izvoarele de provenienţă secundă, oricît de prestigioase ar fi fost, ci la cele originare, iar acestea — după cum aflăm din text şi din „notele" explicative — le-au constituit cronicarii noştri, istoricii străini din vremea lui Răzvan sau de mai tîrziu, documentele vechi

de cuprinsuri felurite, destinate a lărgi „studiul epocei dramatizate din toate punctele de vedere" (cum preconizase scriitorul încă în ***Mişcarea literelor în Ieşi),*** apoi literatura populară cu vestigii din epoca respectivă. Şi iarăşi, după cum totdeauna i-a stat lui Hasdeu în obicei, selecţia şi reliefarea variabilă a faptelor a fost determinată, în spirit romantico-patruzecioptist, de gîndul la problemele vremii sale, pe care tot ***în Prefaţă*** îl aflăm subliniat în chip muşcător antifrazie: „în zadar ar voi cineva să mă acuze de aluziuni la actualitate: mai repet o dată, eu am voit a depinge aristocraţia şi democraţia românească din secolul XVI, iar nicidecum mîrîiturile partidelor de astăzi".

Ideea cea mai cuprinzător unificatoare a piesei o constituie, ca în nuvela istorică a cărei desfăşurare a prefigurat-o prin titlu, aceea de „ursită". Cu o deosebire (poate o ***părere,*** determinată de faptul că nuvela amintită urma să facă parte dintr-o naraţiune mai amplă, care nu ştim ce dezlegare ar fi avut): acolo, „ursita" deriva dintr-o origine enigmatică şi, deducem, dintr-o ereditate corespunzătoare, determinările ei obiective ţinînd de convergenţa cel puţin bizară a evenimentelor şi — singurul fapt mai plauzibil — de „mania" postelnicului Şarpe de a înfia copii fără căpătîi ori de a le acorda oricum ocrotire, fie şi de departe; aici, „ursita" e mai supusă determinărilor controlabile de ordin somato-psihic venind în coliziune cu împrejurările istorico-socialefEroul principal al dramei, Răzvan, e o natură de excepţie prin facultăţile-i înnăscute, ca toţi eroii de/prim relief ai beletristicii lui Hasdeu („romantici", prin asta, dar, curios, şi cu o singură, tiranică, „faculte maîtresse" clasicizantă, pe de altă parte): personajele baladeşti din poeme ca ***Ştefan şi Radu, Magda lui Arbure*** etc., „studintele" din ***Duduca Mamuca,*** Motoc din ***Răposatul postelnic*** ş.a.m.d. Structura neobişnuită a eroului e semnalată întîi prin antecedentele de ordin ereditar: rod al dragostei dintre o moldoveancă şi un ţigan. Vin apoi la rînd înzestrările native: de o ***inteligenţă*** avînd puterea de pătrundere, clarviziunea geniului, ***inima*** îi este slabă tocmai prin virtuţile ei funciare (nobleţe, generozitate, milă pentru cei în suferinţă, înclinare spre modestie, dar şi pornirile antinomice spre iuţeală în schimbarea dispoziţiilor, patimă, amor-propriu ce lesne putea ajunge la exacerbare etc.). Răzvan, e, prin urmare, o fire complexă (poate cea mai complexă din cîte a plăsmuit Hasdeu), iar prin aceasta îi sîntjcreate Remisele de a deveni şi contradictoriu, în impactul cu lumea. Ceea ce i se şi întîmplă, în contactul cu împrejurările — în mai multe rînduri de o stranie coincidenţă pentru devenirea „ursitei" sale (abilele, cele mai adeseori, „coincidenţe" de ţinută romantică reprezintă echivalenţe modernizate ale vechiului „Deus ex machina"): dezrobirea — fapt neobişnuit în evul mediu — de către mitropolitul Năstase (căruia, ştiind

carte, îi fusese grămătic); întîlnirea, pe deoparte, a lui moş Tănase, răzeş calicit de megieşul boier, a Răzaşului, în judecăţi interminabile pentru pămîntul său cu tot atît de puternicii săi vecini, a lui Vulpoi, a altor haiduci care apucaseră pe vremea lui Petru Şchiopul calea codrului din pricini asemănătoare, J^care îi menţin bunul simţ nativ, cumpănirea a toate cîte menţin o fire înzestrată pe căile demne, înţelepte ale vieţii; dar_şi4^cm^ea^^f pe de altă parte, a monstruos de lacomului boier Sbierea, a lui Gane, Başotă, căpitanilor polonezi pizmătareţi, îndeosebi a Vidrei (nume „predestinat"), nepoata lui Motoc, care, fiecare în parte, sau prin abscons conjugate iniţiative (după firea şi mentalitatea lor), îl determină pe Răzvan să intre în descumpătul setei de „mărire" şi, astfel, să-şi împlinească „ursita" în mod tragic; totul — pe fondul şi în condiţiile prejudecăţilor rasiale din evul de mijloc, care trezesc şi alimentează „hybrisul" latent din alcătuirea unui ins ce şi-ar fi păzit echilibrul de n-ar fi fost conştient de nedreapta „pată" ereditară. Prin toate acestea, Răzvan e cel mai reprezentativ tip din familia „inadaptabililor" (fie şi de excepţie) hasdeieni, iar „filosofia" latentă a desfăşurării conflictului dramei din asemenea fapt (corelat cu cele amintite cu puţin înainte) e deductibilă.

Ca de atîtea ori, faptele ne obligă să distingem ***continuitate*** specifică, prin „salturi", adică prin ***destructurări*** şi ***restructurări*** irepetabile de ***constituenţi,*** acolo unde minţile cetluite văd simpliste „contradicţii" ori „rupturi". Pentru Hasdeu, ca pentru orice exponent veritabil al evoluţiei literare reale, „clasicismul" nu e totuna cu „romantismul", fără ca aceasta să constituie motiv de ***discontinuitate*** absolută, după cum (am văzut din „poetica" proclamată chiar în textul ***Duducâi Mamuca)*** „romantismul" nu era în viziunea hasdeiană străin de „aşarnatul" ***realism*** şi de ramificaţia lui ***naturalistă.*** Din asemenea viziune a lucrurilor (pe care, ***mutatis mutandis,*** Balzac o avea ca şi înnăscutăV polarităţile conflictului din ***Răzvan şi Vidra*** devin întru totul inteligibile!^,,Soţii" fireşti, spontani ai lui Răzvan sînt oamenii de apartenenţă şi bun-simţ populaj-f- trăsătură „clasică" prin ***constanţa,*** nu prin lipsa ei de ***complexitate*** \Răzaşul, Vulpoiu, moş Ţănase, ceilalţi haiduci înfăţişaţi în actul al doilea, drepţi şi viteji fără înfumurare, patrioţi din instinct*ancestral, adică exponenţi specifici ai acelei „faculte maîtresse" clasiciste de care vorbeam, dar şi cu simţul „realist" al situaţiilor, al împrejurărilor schimbătoare, care cere judecată calmă, neorbită de „idealuri" abstracte ori de „patimă" egocentrică). Aceştia sunt „piaza" bună a lui Răzvan, în primele două acte ale piesei: ***Un rob pentru-un galben şi Răzbunarea.*** Comparşi de neînlăturat pentru cel ce-şi evidenţiază calităţile ***exponenţiale*** pînă la a începe să fie văzut —. în condiţiile vechilor societăţi — de toate taberele unei comunităţi dezbinate prin interese devin

cumulatbrii privilegiilor şi ai puterii (sau ai vînătorilor de putere); iar aceştia sînt în viziunea lui Hasdeu, dar şi în realitate, dominaţi de o singură „faculte maîtresse": demenţialul cămătar cu cin boieresc Sbierea (probabil primul tip memorabil de „avar" în literatura română), boierul Văscan Ganea, un Sbierea încă în miniatură, poftitor de averile Vidrei; nepoata lui Motoc, nii de farmecele acesteia, marele vătav Başotă, a cărui singură raţiune de a fi e de a se împărtăşi din prerogativele puterii, oricare ar fi aceea, căpitanii şi chiar hatmanii polonezi, iezuitizaţi (pentru care „ubi bene, ibi patria"), în fine Vidra — a cărei feminitate comprehensivă se vestejeşte în înfruntarea cu pofta de mărire, personaj romantic complex, de excepţie şi ea, sincer ataşată lui Răzvan, dar împingîndu-1 pe calea pierzaniei prin cecitatea mentalităţii sale aristocratice. Aceştia din urmă, în „Cîntul III" ***(Nepoata lui Motoc),*** în al patrulea ***(încă un pas),*** în cel final ***(Mărirea),*** reprezintă — cu voie sau, într-un fel, fără voie (cazul Vidrei) — „piaza" rea a lui Răzvan, care-i determină pierzania.^Eroul," îmbinare de ***complexia oppositorum,*** romantic prin excelenţă, dupa cum am văzut, înregistrează o traiectorie existenţială spectaculoasă/ însă nu exclusiv datorită alcătuirii sale funciare,^ci jocului de forţe care — după timpul, locul, împrejurările în care i-a fost dat să se ivească — i-a hotărît „ursita" (echivalent autohtonizat de către Hasdeu al „destinului" tragic din tragediile antichităţii).^Dezrobit de mitropolitul Năstase, dar robit iarăşi — pentru un galben dat cerşetorului Tănase din punga pierdută de Sbierea ***(Cîntul I)***; apucînd calea codrului şi devenit foarte temut căpitan de haiduci ***(Cîntul II)***; trecînd — după întîlnirea Vidrei şi la îndemnurile acesteia — ca ostaş mereu distingîndu-se în războaie, apoi căpitan, în oastea leşească ***(Cîntul III);*** pe urmă polcovnic în aceeaşi armată, care voia să se folosească de el în supunerea Moldovei ***(Cîntul IV);*** în sfîrşit — devenit hatman al lui Aron-Vodă, uzurpîndu-i domnia pentru o clipă, apoi pierind în lupta cu asediatorii poloni ***(Cîntul V), —*** iată traiectoria esenţializată a conflictului piesei.

*"f O asemenea compunere, care nu era „adaptare", „prelucrare", „localizare", sau cum se mai zisese pînă atunci, punea în chip strălucit bazele tematico-istorice ale repertoriului dramatic românesc. De la concepţia de ansamblu, pînă la chibzuirea detaliilor, totul e relevabil — de multe ori remarcabil — în această primă dramă istorică românească pornită nu din bune intenţii, ci din conştiinţa de a putea fi realizată fără pierderi de suflu şi cu însuşirea de a beneficia de audienţă nu doar în momentul cînd a fost adusă la cunoştinţa publicului^ Deşi— cutezanţă în plus — scrisă în versuri (hexametri trohaici), piesa nu cade în artificiozităţi (exceptînd cîteva 'fugare „parăbolisme", cenuşii), fiind pătrunsă de nu ştiu ce nimb de măreţie

. tragică, rezultînd firesc, nu manieristic, din desfăşurarea evenimentelor, din atitudinile eroilor — toţi, fără excepţie, bine individualizaţi — şi din faptele lor. Un anume, dificil de ajuns, gen de „oralitate" cu subiacente solemne face versul cursiv, mereu funcţional în ordinea stilistică, nimerind fără dificultate locul cezurilor mediane, al hiperbatelor, anacolutelor, „enjambement"-urilor etc. Iată o tiradă unde patetismului romantic nu i se îngăduie să depăşească marginile unei anumite discreţii, specific româneşti; e contemplarea pămîntului Moldovei, de peste hotar, după îndelungii ani de pribegie ai lui Răzvan, într-un adesea citat episod, scris parcă , după principiul şi în stilul reţinut jălalnic al doinelor de înstrăinare:

„Nainte-mi se dezveliră, şerpuind ca un balaur,
Holde şi cîmpii, în care, jucînd pintre spice de-aur,
Se zăreau, ca pietricele presărate pe-un inel,
Busuioc şi garofiţă, toporaş şi ghiocel,
Iar prin ele-n depărtare, un român muncind la soare,
Falnic, rumăn, plin de viaţă, se părea şi el o floare!...
Le văzui acele locuri şi din văz le sărutai,
Ţara-mi, unde însuşi iadul parcă se preface-n rai!...
Numai tu poţi înţelege, numai tu, Vidro iubită,
Poţi simţi cu ce durere am trecut eu prin ispită
Şi, scăldînd calul în spume, de la ţărmul fermecat
Eu şi dînsul, fără voie, amîndoi ne-am depărtat!..."

Iată spiritul „moquer" al lui Hasdeu, dîndu-şi proba spontaneităţii în caracterizarea unor „latinizanţi" şi pospăiţi ce-i stîrneau oroarea — ca orice mod conformist de a fi —, oricare le-ar fi fost apartenenţa (aici e vorba de un bine cunoscut cuplu de căpitani polonezi):

Piotrowski

Ce spui, ***Domine mi Deus***!... Dar de unde s-o ştii aceasta?

Minski

O vei şti şi tu ca mine... Spune-mi, văzut-ai nevasta
* îmbrăcată bărbăteşte, haine negre, chip bălan,
* Care întovărăşeşte nencetat pe-acest Răzvan?

Piotrowski

Am văzut-o. E frumoasă! ***Virgo facie concina,***
. Per decor a, pervenusta...

!

Minski

Ha, ha, ha! Asta-i pricina î
Răzvan zice că-i e soră, dar eu pot să-ți dovedesc
C-acea muiere-i chiar dracul, numai botu-i femeiesc!
Dînsa-i o fermecătoare ce cu farmecele sale
Are puterea pe-oricine să-ntunece, să-1 înșale,
Să-i ia văzul, să-1 orbească, să facă noapte-n amiaz,
încît s-o crezi că-i frumoasă și pe Răzvan că-i viteaz!...

Piotrowski

Ce-i drept, ***Sanctissimus Thomas*** în ***Summa Theologiae***
Firmat asemenea fapte, iar ***Petrus Hispanus*** scrie
Cum că ***foemina*** și dracul sînt ***affines*** oarecum:
Dracul e foc, iar femeia iese dintr-însul ca fum..." etc.

Numa-Consule, ridicolul personaj din comedia ulterioară a lui Hasdeu, ***Trei crai de la răsărit,*** e anticipat în privința modului de a se exprima de acest Piotrowski, care, ca orice „șleahtic" de odinioară — ca aristocrata feudali de pretutindeni, în fond — credea că toate i se cuvin și-i stau în putință, inclusiv șansa de a deveni într-o bună zi „crai" al țării sale. în asemenea ambianță, de generală competiție pentru mărire, poate mai accentuată decît în Moldova secolului XVI, e de văzut o motivare în plus a poftelor lui Răzvan de a deveni domn, ațîțate în toate chipurile de Vidra, care, din acest punct de vedere — fără fondul de sceleratețe al aceleia — o anticipează pe Bogdana, soția lui Sas, din piesa eminesciană postumă ***Bogdan Dragoș.*** De altminteri, nu numai anumite însemnări eminesciene (spre exemplu, cele din ***msul 2258,*** f 222 r., unde se afirmă că ***Răzvan-Vodă*** nu e o dramă — ci „epopeea unui om"), dar asidua preocupare pentru teatrul istoric, ulterioară apariției piesei, în cazul lui Alecsandri, Eminescu, Delavrancea, Al. Davila ș.a., arată că ***Răzvan și Vidra*** a constituit motiv stăruitor de preocupare și de reflecție nu numai pentru scriitorii marcanți din generațiile următoare, dar și pentru „veterani" într-ale scrisului pentru scenă ca autorul lui ***Iorgu de la de Sadagura,*** al ***Chirițelor.*** Pentru piesa lui istorică ***Despot-Vodâ,*** Alecsandri alege drept erou principal tot o „natură problematică" prin obîrșie, educație,! mentalitate, inițiative, aducînd pe scenă — ca exponenți ai bunului simț popular — pe Jumătate» Limbă-dulce, ca Hasdeu pe Răzaș ori moș Tănase. Eminescu, am văzut, reflecta la particularitățile compoziționale ale dramei hasdeiene, părîndu-i-se, din acest punct de vedere, mai curînd o „epopee"; probabil din pricină că nu cîteva momente de maxim interes dramatic, ci întreaga viață a lui

Răzvan fusese cuprinsă în devenirea-i esențială prin intermediul celor cinci acte ale piesei. Eminescu nu avea dreptate, în ordinea de fapt, căci o selecție riguroasă e de observat peste tot, dar în principiu intuia primejdia pe care n-a putut-o evita mai tîrziu Delavrancea, îndeosebi în cea de a treia piesă — despre Petru Rareș — a trilogiei sale drainaticejjpie și numai în lumina celor cîteva observații de mai înainte se verifica, așadar, rolul „catalitic" al scriitorilor de seamă ce aparțin generațiilor pe care le-am numit „precursoare".

Rămîne să mai arătăm cum, nu la multă vreme după ***Răzvan și Vidra,*** mergătorul pe „căi nebătute" și-a surprins contemporanii — și nu numai pe ei — prin publicarea unei comedii care depășea ca viziune, pregnanță tipologică a principalelor personaje, tehnică, cele ce se realizaseră pe asemenea planuri în „momentul Alecsandri", anticipînd cu șapte-opt ani în chip cu totul surprinzător ***O noapte furtunoasă*** a lui Caragiale. Fără a rămîne, evident, la o asemenea viziune limitată, „datată", Caragiale avusese în vedere cînd și-a scris comedia (dar și ceva mai înainte, în schița cu „cetățeanul" Ghiță Calup) începuturile de configurare a unei fizionomii specifice burgheziei românești în vizibilă ascensiune economică, dar „patriarhală" ca moravuri — în cele mai rele accepții ale cuvîntului, împestrițătura de mentalități și comportamente vizînd-o cu precădere pe mai „complicata" pătură aferentă a micii burghezii intelectuale, modestă în privința resurselor materiale, dar cu atît mai strident-aprigă în pornirile de a se căpătui. Interesant e că, reținînd el însuși ceva în intuițiile de acest fel din comediile lui Alecsandri și ale imitatorilor mărunți din jurul acestuia, Hasdeu are — înainte de Caragiale — o percepție remarcabil de limpede a tipurilor,' „ideației", apucăturilor care defineau pe exponenții mai răsăriți din burghezia mijlocie și măruntă din cel de al optulea deceniu al secolului trecut. Băcanul Hagi-Pană, eroul principal ***oXOrthoneroziei*** (sau, cum și-a numit autorul ulterior, piesa — cu o nu tocmai potrivită adecvare la cuprinsul ei — ***Trei crai de la Răsărit),*** e un predecesor al lui Jupîn Dumitrache cu un cîmp de îndeletniciri negustorești mai restrîns, dar prosper, dacă pe fiica sa Marița și-o dispută ca soție trei „crai" ai procopselii ca „domnul Jorj", mărunt slujbaș la un minister, apoi „Numa-Consule", „teologu absolutu și filosofu idem", un evident precursor — de astă dată — al „pedagogului absolut" caragialeian Marius Chicoș Rostogan, în fine — Petrică, supraveghetorul băcăniei lui Hagi-Pană și om al casei la toate. Conflictul piesei, legîndu-se și dezlegîndu-se în funcție de asemenea tribulații cu obiectiv matrimonial, e mai mult pitoresc decît profund, iar complexitatea personajelor — corespunzătoare. Hagi-Pană n-are mulțimea de „griji" a lui Jupîn Dumitrache, între care cea prioritară — iscătoare de atîtea pe-

ripeţii şi frămîntări — decurgînd din obsesia „onoarei de familist", dar e trivial şi tot atît de puţin dedat eu ale culturii ca şi acela. Mentalitatea esenţială îi înrudeşte de aproape. Ca şi Jupîn Dumitrache, Hagi-Pană ar£ conştiinţa însemnătăţii lui sociale în creştere,, deci simţ de clasă („oamenii de ispravă" sînt numai cei de seama lui şi a ocupaţiilor lui), şi e tot atît de ridicol în modul de a pricepe chestiunile politice, cînd îşi aruncă ochii prin ziarele croite, altminteri, după chipul şi asemănarea lui: „Să vedem mai întîi ce zice această gazetă a cîrmuirii ***(tuşeşte şi apoi începe a citi).*** «Nu .ascultaţi perfidele insinuaţiuni ale opoziţiunii»... Ce-i asta in... insi..., şinuaţiuni? Pe semne de la sîn. Adică opoziţia bagă mina în sîn" etc. Uimitoare e, aici, cum se vede, anticiparea celebrului episod cu „sufragiul" din ***O noapte furtunoasă,*** dar nu mai mult decît din perspectiva a- ceea ce poate înfăptui un „precursor", care — cum ne amintim că zicea Alecu Russo — „adună materiale" pentru „arhitecţii" de mai tîrziu. Şi tot astfel e cu repulsia pe care i-o trezesc lui Hagi-Pană „răzvrătitorii", cu modul lui de a vorbi „româneşte şi negustoreşte", comportîndu-se însă prin excelenţă „negustoreşte", atunci cînd îşi înşeală muşteriii şi îl instruieşte şi pe zelosul său ajutor în asemenea „secrete ale meseriei". Sub posibilităţile lui Caragiale de a asigura desăvîrşită coerenţă unui personaj comic, mai cu seamă cînd acesta e de prim plan, se vădeşte atitudinea lui Hagi-Pană din finalul, altfel, atît de spumoasei comedii; fără a înceta să gîndească «negustoreşte", el elogiază la urmă „frumoasa şi bărbata limbă românească" nu în modul demagogic propriu personajelor caragialeiene de felul lui, ci pu-. nînd o sinceritate în felul de a-şi mărturisi convingerile care devine ambiguă, dar nu în maniera atît de fecund-comică a lui Caragiale. îl crede autorul de bună-credinţă şi, ca atare, exponenţial, cel puţin din acest punct de vedere, pentru întreaga naţiune? Intuieşte că asemenea „elogiu" al limbii române va deveni cu vremea o armă a demagogiei patriotarde pentru cei pe care Caragiale îi va califica drept „rrromâni" sau „români verzi"? E probabilă cea de a doua atitudine, în germene, dar circumscrierea ei cu mijloace de veritabilă artă rămîne deficitară.

Celelalte personaje, foarte pitoreşti, menţinute în contexte comice mereu de calitate, au şi o atitudine caracterologică mai lipsită de inconsecvenţe. Domnul Jorj e un euforic precursor al lui Rică Venturiano, „liberton" franţuzit în vorbe, dar pezevenghi pus exclusiv pe căpătuială în fapte, poate numai prea în chip expeditiv împins de către autor să-şi dea pe faţă adevărata natură: „Par ***mon honneur,.***n-am fost şi nu voi fi niciodată revoluţionar. ***(Aparte:)*** Se înţelege de la sine, că pe cît timp voi avea bani sau cel puţin un locşor în buget" ş.a.m.d. Numa-Consule (care i-a fost o clipă în atenţie şi lui Eminescu, pe la 1875— 1876, cînd a scris începutul de

50
50
100

comedie ***Gogu Tatii,*** unde apare un Pavel Intentationem, iar conflictul vizează şi el o căsătorie profitabilă) e un exponent al latiniştilor epigonici, dispreţuitor al tuturor celor ce „nu au consultatu Dictionarulu Societatei Academice", socotit de el un „Monumentosu tesauru" etc. Petrică n-are cinismul consolidat al lui Chiriac, din ***O noapte furtunoasă,*** dar atestă un instinct sigur în a cîştiga şi încrederea lui Hagi-Pană, şi mîna fiicei acestuia, Mariţa, care — deşi se dă în vînt după „baluri" şi „voiajuri", ca şi Ziţa, se crede simţitoare şi instruită după ce a petrecut o vreme în „pansionatul doamnei Firundţvanţig" — nu pune atîta fermitate şi fantezie în pretenţii ca eroina lui Caragiale. în fine, cu ceva din trivialitatea unui Orient putrezit în urîte vicleşuguri e peţitoarea Trandafira, personaj episodic, dar care nu trece neobservat. încît, dacă ***Trei crai de la răsărit,*** în pofida îndemînărilor comediografice pe care le vădeşte, e departe de a fi în memoria specialiştilor şi publicului cît şi comediile lui Caragiale, — lucrul se explică şi prin neperseverenţa lui Hasdeu într-ale literaturii, şi prin repedea ivire a unui gigant în materie de teatru comic, menit a-i arunca în umbră pe predecesori şi a intimida pe urmaşi pentru îndelungă vreme.

*

Acesta a fost, în trăsăturile esenţiale ale profilului său de beletrist, Hasdeu — poetul, prozatorul, dramaturgul: deschizător de drumuri dintre acelea care sînt duse mai departe, fiindcă orientarea lor s-a dovedit invariabil prielnică pentru urmaşi. A le uita ar fi păgubitor pentru scriitorii, comentatorii, cititorii avizaţi din orice timp, fiindcă aceasta ar fi totuna cu a ignora un moment distinctiv din devenirea literaturii noastre moderne. Şi e ceea ce nu se întîmplă, după cum arată — între altele — reeditările frecvente şi tot mai corespunzătoare ale operei hasdeiene în anii noştri. Am făcut distingerea cu „între altele" pentru că există o motivare şi de altă natură a viabilităţii scrisului hasdeian: orice iubitor de literatură îi citeşte într-o primă fază pe scriitorii mai.vechi şi mai noi ca să„se^instruiască, revenind mai pe urmă cuj^njimejT^^ numai la o parte dintre cei de care a luat cunoştinţă odinioară. Iar pentru veritabilii cunoscători, Hasdeu e unul din aceştia.

GEORGE MUNTEANU

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI CRITICE B.P. HASDEU

Institutul de istorie şi teorie literară „G. Călinescu" şi-a propus, în urmă cu aproape un deceniu, realizarea unei ediţii critice care să cuprindă, în 20 de volume, întreaga operă a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu. S-a format, pentru prima oară, un colectiv de specialişti, din mai multe domenii de activitate (istorie literară, folcloristică, filosofie, filologie şi istorie), care şi-a asumat această temerară sarcină.

Iniţierea prezentei ediţii critice nu ar fi fost posibilă fără experienţa acumulată prin ediţiile anterioare, dintre care reţinem pe cele mai importante: ***Scrieri literare, morale şi politice, I—II,*** Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1937 (Mircea Eliade); ***Ioan-Vodă cel Cumplit,*** Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943 (I. C. Chiţimia); ***Scrieri alese, I,*** Bucureşti, E.P.L., 1968 (J. Byck); ***Etimologicum Magnum Romaniae, I—III,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1972—1976 (Grigore Brâncuş); ***Răzvan şi Vidra. Trei crai de la răsărit,*** Bucureşti, Editura Eminescu, 1973 (Mihai Drăgan); ***Sarcasm şi ideal,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1975 (Mircea Zaciu); ***Cuvente den bâtrîni,*** I—III, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983—1984 (Gheorghe Mihăilă); ***Istoria critică a românilor,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1984 (ediţie şi studiu introductiv: Grigore Brâncuş, studiu şi note: Manole Neagoe).

Opera lui B. P. Hasdeu va fi ordonată pe principalele ramuri de activitate ale marelui cărturar: literatură, folcloristică, filologie, istorie, publicistică, din volume, periodice şi manuscrise. în cadrul fiecărei secţiuni, materia va fi distribuită tematic şi cronologic. Astfel, în domeniul literaturii, vom publica: volumul I, ***Poezia;*** volumul II, ***Proza;*** volumul III, ***Dramaturgia;*** volumul IV, ***Studii şi articole literare.*** Vom continua, în cadrul

folcloristicii, cu volumul V r v ,
cole aespre folclorul' v * ™ - VI. *Slum „* -

Ediția noastră va fi însoțita r\„ a˜ .
variante, indici, glosare, 2 ^ - te, comentarii,
științifice a textelor. ° mplex ? " ic util recepției

EDITORII

NOTA EDITORULUI LA VOLUMUL I

Conținutul ediției. Ideea care ne-a călăuzit în alcătuirea volumului I, ***Poezia,*** din seria ***Opere*** de B. P. Hasdeu, a fost de a pune la îndemîna specialiștilor, dar și a publicului iubitor de literatură, întreaga creație poetică a marelui nostru scriitor. Pentru prima oară sînt publicate toate textele, într-o ediție critică, cu un aparat de variante, note și comentarii adecvate.

Sumarul ediției are următoarea organizare internă: A. ***Antume.*** I. ***Din volume;*** II. ***Din periodice.*** B. ***Postume.*** C. ***Addenda*** (poezii originale și traduceri). D. ***Note, comentarii*** și ***variante.***

B. P. Hasdeu și-a adunat o bună parte a operei sale poetice în două volume: 1. ***Poezii*** (1873) și 2. ***Sarcasm și ideal*** (1897). Acesta din urmă conține nu numai poezii, ci și povestiri, articole, conferințe, note, într-un cuvînt „ultimii nouă ani de literatură (1887— 1896), cum se specifică în subtitlu. Am introdus în ediția de față poeziile în ordinea stabilită de scriitor. Am respectat, de asemenea, locul și rolul hărăzit de autor, în sumarul culegerii ***Poezii,*** la două tălmăciri din Ovidiu, intitulate de Hasdeu ***Ovidiu la gurele Dunării*** și ***Darul Dunării.*** La fel am procedat și în cazul unei transpuneri din limba franceză, inclusă de poet în volumul ***Sarcasm și ideal: „Cîntecul de leagăn" de Iulia Hasdeu.*** în compartimentul de note, am reprodus ***prefața*** autorului la volumul din 1873, precum și articolul polemic, la adresa lui Titu Maiorescu, din fruntea volumului miscelaneu din 1897.

B. P. Hasdeu și-a selectat cu grijă poeziile din volume. în periodicele vremii au rămas un număr mare de poezii puternic angajate în realitățile social-politice de epocă. în subcapitolul ***din periodice,*** aproape treizeci de titluri figurează pentru prima oară într-o ediție, printre care ***Testamentul poetului, Idealul poetului, Doina mea, Doine orientale, Astăzi.*** Dintr-un

număr de catrene nesemnate, îndeosebi din revista ***Aghiuţă,*** am reţinut, cu prudenţă, doar ***Epitaful d-lui Oteteleşeanu,*** restul de versuri citîndu-le în note. Ele sînt calambururi, efecte fără valoare literară deosebită.

O secţiune a sumarului ediţiei noastre o constituie poeziile ***postume.*** Ele se publică după manuscrise. în acest scop, am cercetat cu atenţie toate filele din arhivele bucureştene, precum şi cele de la Craiova, Galaţi, Iaşi, Sibiu, reţinînd ceea ce părea a avea o formă cît de cît finită. Restul de pagini le-am valorificat în notele de la sfîrşitul ediţiei.

La capitolul ***addenda,*** am inclus încercările lui B. P. Hasdeu în limbile rusă şi franceză, grupîndu-le în ***poezii originale*** şi ***traduceri.*** Poeziile originale sînt scrise de autor în limba rusă şi sînt însoţite de versiunea în limba română realizată de Raluca Tulbure şi Victor Tulbure.

Ediţia cuprinde şi traducerile realizate de Hasdeu din rusă în franceză ale unor poezii ale tatălui său, Alexandru Hâjdeu, din polonă în franceză ale poeziilor bunicului Tadeu Hâjdeu, din germană în rusă a unui poem de Heinrich Heine şi chiar din ebraică sau greacă a unui fragment din ***Cîntdrea cîntărilor*** în limba franceză.

Criteriul de bază de care am ţinut seamă în orînduirea poeziilor în ediţia noastră a fost cel cronologic. Postumele nedatate au fost ordonate după succesiunea filelor din caiete. La ***addenda*** criteriul cronologic s-a împletit, firesc, cu cel tematic. în vraful de hîrtii de arihvă a trebuit să operăm o selecţie, dată fund starea bruionară a multora din încercările adolescentine. Dar toate paginile manuscrise văzute de noi au fost menţionate la note.

Stabilirea textului. Norme de transcriere. Conform practicii obişnuite într-o ediţie critică, îngrijitorul a avut în atenţie alegerea textului de bază, adică cel reprezentînd ultima voinţă a autorului. în cazul lui B. P. Hasdeu, investigaţia nu a fost complicată întrucît poeziile au apărut o singură dată în volum în timpul vieţii scriitorului. Din prima plachetă, ***Poezii*** (1873), doar câteva titluri au mai reapărut în periodice, îndeosebi din Transilvania, unde este aproape sigur că B. P. Hasdeu n-a supravegheat retipărirea lor. Dealtfel modificările survenite sînt minime, fiind în genere urmarea manierei ortografice aplicată în revistele respective. Două cazuri sînt, totuşi, de menţionat. Poezia ***Severin*** va fi retipărită, peste treizeci de ani, cu intervenţii de structură în ziarul ***Apărarea naţională,*** la care autorul era director. Versurile ***La lulia*** au fost încorporate, cu modificările autografe ale scriitorului, în conferinţa sa din 1903, ***O nevastă româncă.*** în consecinţă, cu excepţiile de mai sus, unde am luat în considerare ultima tipărire, forma din volum se constituie în text de bază. Situaţie identică şi pentru culegerea ***Sarcasm şi ideal.*** Poeziile publicate numai în periodice se supun aceleiaşi

reguli a ultimei apariţii sub îngrijirea autorului. La postume, textul de bază este cel aflat în manuscrise.

în transcrierea textelor, am adoptat modalitatea interpretativă, sarcină dificilă pentru o epocă marcată de nenumărate controverse cu privire la limba literară şi la redarea ei prin scris, la care a luat parte B. P. Hasdeu însuşi, cu autoritatea sa, recunoscută, de specialist. Ne-am străduit să cunoaştem exact părerile sale despre limbă şi ortografie, precum şi modul cum el le-a folosit în practică, îndeosebi în marile sale opere filologice.

Am aplicat următoarele norme generale de transcriere:

a = ă, în ***calau — călău, sărutare — sărutare.*** Am exceptat cuvintele în care ***a*** protonic este urmat în silaba următoare de un ***a: împărat = = împărat, străbate = străbate;***

a — î, în cuvinte din texte ce indică şi prin alte elemente o influenţă a grafiilor etimologiste: ***lăsând — lăsînd, tremurandă — tremurîndâ, zburând = zburînd;***

ă – e, la finala substantivelor şi verbelor cu tema în ***i: duşmănia — = duşmănie, fiă = fie, junia = junie, poezia — poezie, România — Românie, voia — voie;***

ă—î, în cuvintele: ***cârca = cîrca, câne —cîne*** (alternant ***cu cîine), gădea = gîdea, gârbovit — gîrbovit, grăne = grîne, îmblânzit — îmblînzit, pândind = pîndind, pane = pîne*** (în alternanţă cu ***pîine), plantat = plîntat.*** Pentru unificare, am transcris în toate cazurile pe ***â*** prin ***î,*** deşi pronunţia cu ***ă,*** la unele cuvinte (de pildă ***pană)*** este atestată şi astăzi;

â = â: asta = ăsta, dâ — dă, mâi = măi. în asemenea cuvinte, în ortografia latinistă, se nota cu ***â*** un ***ă*** accentuat;

e = ă, în cazurile în care autorul a făcut concesii curentului latinizant (prin exces extins chiar la cuvinte nelatine), sau acolo unde a neglijat notarea semnului diacritic ***(e)*** care să ne comunice un ***ă: apesâtorii — apăsătorii, betrînă = bătrînă, brezdate = brăzdate, înse = însă, me = mă, remas – rămas, remîi = rămîi, resar = răsar, resună = răsună, resfâţată = — răsfăţată, respuns = răspuns, resioarnâ — răstoarnă, rezbate = răzbate, rezbelul — războiul, rezbiţi = răzbiţi, retăciţi = rătăciţi, reu — rău, se = să*** (conj.), ***seu = său, teu = tău, teri = ţări, versînd = vârsînd.*** A fost păstrat ***e*** în forme arhaice, populare sau regionale, deci în cuvinte în care el reprezintă o realitate fonetică: ***crepata, îmbetau, nemic, păserică, strein.*** în cazul unor rime ***seu/eu, teu /Dumnezeu, teijscîntei, e*** din formele pronominale nu a fost modificat.

e = i, la pluralul substantivelor feminine cu radicalul în ***i: poezie*** (pl.) = ***poezii.***

e = ie, la inițială de cuvînt sau de silabă: *boeri =' boieri, bubue == = bubuie, fîlfăe = fîlfâie, trebue = trebuie.* Am exceptat de la această regulă pronumele *eu, el, ea* și formele verbale *este* și *era.*

Au fost păstrate formele *fer, peară, peatră, pept,'* în alternanță cu *fier, piară, piatră, piept.*

e — a, în cuvinte care au cunoscut o formă mâi veche cu ea și după labiale: *decâ — dacă, der — dar, nevesiă — nevastă, primâveră = primăvară, zăpadă – zăpadă.* • ' • • •. • •. • • <• * . <

e — ea, cînd diftongul e sub accent: *acesta = această, cefă — ceafă', del — deal, Nicolenu — Nicoleanu, pâstreză — păstrează, plecă = pleacă, sera — seară, verdețâ = verdeață;* ' ' •

e = ia, la inițială, în: *ecă = iacă, etă =^= iată, eră — iară, ernă '— iarnă;*
e = ă: nevăzute = nevăzute, necaz — năcaz;

^ = a; sub accent, în cuvintele: *căliu — călău, hatâreu = nătărău;*
e = î: avend = avînd, putend'•= putînd, pen la == pîn'la;

i = î, la inițială, în formele latinizante: *infiit = înfiit, ingîne == îngîne, întindea — întindea.* Am transcris cu *î* cîteva grafii cu *i* din *sin = sîn, zimbitoare — zimbitoare, zină = zînâ.* Totuși rimele *chinjsin, zinăjsuspină* au fost menținute;

ia — ea, la imperfectul verbelor de conjugarea a IV-a cu tema în *i: izbucnia = izbucnea, rătăcia == rătăcea;* după consoane africate, oclusive sau palatale, conform normelor ortografice actuale: *ghiață = gheață, giam = — geam, vechia = vechea;*

Forma pronumelui demonstrativ la feminin singular, *aceia,* am transcris-o *aceea,* în baza criteriului morfologic din norma ortografică de azi.

6 = oa, sub accent, în: *bunăorâ = bunăoară, flore = floare, forte = = foarte, grapă == groapă, morte = moarte, orba = oarba, ose = oase, portă = = poartă, răstorne — răstoarne, scote = scoate, sorte — soarte;*

6 = ă, în cuvinte atestînd pronunții populare: *locuiește = lâcuiește, rotund — rătund;*

6 — î: fontîni = fîntîni, gând = gînd, lângă = lîngă, rând = rînd;

u (ii) final, fără justificare fonetică, a fost eliminat. Formele *astfeliu, ceriu, vînzătoriu* au fost transcrise *altfeli, ceri, vînzători;* ca pronunții moldovenești existente și azi. Un *u* parazitar a fost înlăturat și din cuvintele: (al) *douilea =* (al) *doilea, amîndoui = amîndoi.* în schimb a fost restabilit, conform grafiei actuale, în: *zioa ±= ziua;*

Am păstrat formele alternante *sunt/sînt, suntemjsîntem* de la indicativul prezent al verbului *a fi.* Am conservat forma latinistă *sum,* cu marcată valoare stilistică. De asemenea a fost păstrată alternanța *ei fii* de la genitiv-dativul substantivelor feminine: *luntrii, țârei.*

d = z, în: *cădut = căzut, sedînd — șezînd, vedi = vezi, deschidi —deschizi, dise — zise, spîndurătoare = spînzurâtoare.* Sunetul *z* era redat , în primele poezii publicate și prin grupul *di: radie — raze.* Am transcris *si = ș,* iar *ti — ț: sioapte — șoapte, hotiul — hoțul;*

s = j, în: *drosdii — drojdii, vrășmașa — vrăjmașa,* potrivit normei ortografice actuale;

5 = *z,* în poziție intervocalieă sau înainte de o consoană sonoră, atunci cînd norma ortografică actuală nu recomandă scrierea cu 5: *brâsdate — = brăzdate, necasurile = necazurile, poesie — poezie, răsbate = răzbate, sbîrcește = zbîrcește, sb.oarâ — zboară, sgomot = zgomot, sguduit = zguduit.* La fel în neologisme pentru care nu putem stabili cu precizie filiera de pătrundere în limba română: *fantasia — fantazia, genesea = genezea, ilusiile = iluziile, marchese — marcheze.* Cuvintele *filosof, filosofie,* provenite din greacă, au fost păstrate ca atare, adică cu *s;*

s (ss) = x; essală — exală, essiliu = exiliu. Cuvîntul *esplică* l-am redat prin *explică,* chiar dacă în epocă pronunția cu s putea fi reală;

ch •= h: A chile = Ahile, machinalâ = mahinală;

ch = c, în: *echo = eco, echuri = ecuri.* Hasdeu scria, alternant, *ec, psicologic.* Pentru a evita dubla consoană, am transcris *bacchanalâ, bacchanta* prin *bacanalâ, bacanta,* conformîndu-ne, astfel, Dicționarului Academiei;

ge, gi = j, în cuvintele: *agiunge — ajunge, gelea = jelea, giafuri = = jafuri, giale — jale, gioc — joc, gios = jos, giunie = junie, giupîne — jupîne, giur = jur, stegiar = stejar.* B. P. Hasdeu folosea grupul *ge (gi)* pentru pronunții identice cu cele din limba literară actuală, creînd confuzii cu formele regionale reale.

qu = cv, în: *aquilă — acvilă.*

see, sci = ște, ști, în cuvintele: *izvărâsce — izvorăște, moasce — moaște, nasceri — nașteri, povestesce — povestește, puscele = pustele, recunoasce — = recunoaște, risipesce = risipește, seim — știm.*

Literele duble au fost eliminate, cînd nu reprezentau pronunții reale: *buccâți =' bucăți, collecțiunea = colecțiunea, melle — mele, mollatec = molatec, offeră — oferă, sufferințelor — suferințelor.*

Numele proprii, scrise de autor sub influența grafiilor de epocă, au fost actualizate: *Alesandru* (și *Alessandru) = Alexandru, Boliac = Bolliac, Cogălniceanu = Kogălniceanu, Homeru — Homer, Traianu = Traian, Nicolenu = Nicoleanu.* Cîteva nume proprii, folosite de B. P. Hasdeu în mod intenționat într-o anume formă, nu au fost modificate: *Arbure, Boieresc, Costafor, Kogâlnicean, Niculesco, Pano, Sezostre.*

Am conservat formele de limbă din cuvintele vechi sau populare: *ac ață, ald-acestea, ameți, aprile, astfeli, az* (în rimă cu obraz), *cari, cănunți*

cătră, copaciul, coprinde, dejaba, gleba, împle, încunjoarâ, jeacuri, lacrâmi, lănţă, mănunţi, nestinse, obrazi, odinâ, poci, povoără, preveghitoare, razăm, sară, vătavul, vecinie, viersul, vitezi, zica. De asemenea am păstrat formele specifice ale neologismelor: ***acoardâ, bla-manja, cas*** (în rimă cu ***rămas), cranul, depinge, despărut, ăezvoaltâ, firmâmînt, Madoana, profum*** (şi ***pro fun), quirifii, stomah, vagabunde.***

Punctuaţia scriitorului a fost, în genere, respectată. A fost respectată scrierea cu majusculă a unor cuvinte, îndeosebi în poezia filosofică: ***Eu, Mine, Moarte, Românul, Turcul.***

Note şi comentarii. Notele şi comentariile au fost ordonate astfel: a) datele exacte ale publicării poeziei; b) procesul de elaborare, aşa-zisa geneză; c) principalele referinţe critice; d) scurtă istorie a temei sau motivului, precum şi locul poeziei în creaţia scriitorului sau, cînd a fost cazul, în contextul literar al epocii.

Planul de mai sus nu a fost aplicat în mod rigid la fiecare titlu în parte. Cercul de probleme abordat a fost variat, în funcţie de diversitatea tematică a poeziilor. Am avut de precizat, de exemplu, atitudini politice din virulentele pamflete hasdeiene, am explicat motourile pe care adesea le întîlnim în fruntea poeziilor sale. în notele şi comentariile noastre, nu au fost neglijate informaţiile aşa-zise mărunte, ca, de pildă, datele minime despre unele personaje istorice, literare sau politice, pe care scriitorul le menţionează, în sfîrşit, la unele informaţii a trebuit să renunţăm, gîndind la volumele ce vor urma în seria întregii ediţii. De pildă, date privind istoria unor periodice conduse de B. P. Hasdeu ***(Traian, Columna lui Traian, Revista nouă*** ş.a.) au fost lăsate pentru volumele de publicistică literară şi politică.

Cîteva note aparţin autorului. Am menţionat aceasta prin abrevierea ***n.a.,*** între paranteze rotunde.

Variante. Am fost preocupaţi, în cadrul aparatului de variante, să consemnăm toate fazele importante în procesul de elaborare a fiecărei poezii. în consecinţă, am urmărit modificările fonetice, de cuvinte, versuri sau strofe. Nu am luat în considerare, la variante, reproducerea în versiuni identice a poeziilor dintr-un periodic într-altul, atunci cînd acest fapt este menţionat. Cîteva poezii ***(Portretul, Femeia înecată, Aşteptînd*** ş.a.) prezintă variante complet deosebite faţă de textul definitiv, reproducîndu-le ca atare.

Am numerotat versurile de la începutul pînă la sfîrşitul fiecărei poezii. Titlurile, subtitlurile şi motourile au fost consemnate, la variante, separat.

în centrul atenţiei noastre au stat textul poeziilor şi semnificaţia lor istorico-literară. Am corectat o serie de greşeli, care s-au perpetuat de la o ediţie la alta. Nu considerăm necesar să polemizăm cu editorii anteriori. Vom reţine, pentru nota de faţă, doar un singur exemplu. Poema epică ***Ştefan şi Radul*** apare, într-o primă formă, în ***Columna lui Traian*** din 1870 şi va fi introdusă, de-abia în 1897, în culegerea ***Sarcasm şi ideal,*** după ce autorul. îi adusese remanieri structurale în ***Revista nouă*** din 1888. La imprimarea în volum se strecoară o greşeală evidentă. Subtitlul apare sub forma „cîntec bărbătesc", în loc de „cîntec bătrînesc", cum stă scris în ***Revista nouă*** şi chiar la sumarul plachetei miscelanee. Eroarea a persistat, iar criticii au glosat pe marginea vigurozităţii „bărbăteşti" a versului hasdeian.

După cum am procedat în cazul de mai sus, am coroborat toate poeziile din ediţii cu forma existentă în periodice. Din păcate, nu am putut efectua aceeaşi operaţie cu forma manuscrisă. Cu excepţia cîtorva poezii, opera antumă a lui B. P. Hasdeu nu beneficiază de existenţa unor manuscrise, în lipsa unui inventar analitic al hîrtiilor provenite de la castelul din Cîmpina, nu putem cunoaşte exact ce zestre documentară a lăsat scriitorul, prin testament, lui Iuliu Dragomirescu şi C. M. Ciocazan. Din cercetările efectuate de noi — atît cît ne-a fost permis — ne-am convins că ideea neglijenţei autorului în păstrarea propriilor manuscrise nu se susţine. Peste moştenirea documentară hasdeiană a trecut, totuşi, furtuna a două războaie mondiale. Vitregia vremurilor a lăsat goluri regretabile şi printre hîrtiile lui B. P. Hasdeu. Unele reuşite în exhumarea manuscriselor hasdeiene ne dau dreptul să sperăm că, într-o zi, vor ieşi la iveală — din arhive sau colecţii particulare din ţară şi străinătate — preţioasele documente care acum, la întocmirea prezentei ediţii, ne-au lipsit.

Nu putem încheia, fără a mulţumi Elisabetei Brâncuş şi Dacianei Vlădoiu, care, cu stăruinţă şi competenţă profesională, ne-au fost de un real folos în toate fazele procesului editorial al prezentului volum. Mulţumim, de asemeni, Ralucăi Tulbure şi lui Victor Tulbure, care au acceptat să tălmăcească în limba română poeziile scrise în limba rusă de tînărul Hasdeu. Nu în ultimul rînd gîndurile noastre se îndreaptă cu recunoştinţă către colegii care au fost alături de noi, şi care ne-au ajutat ca ediţia critică B. P. Hasdeu să debuteze şi volumul întîi, ***Poezii,*** să aibă configuraţia actuală.

STANCU ILIN

DIN VOLUME

POEZII

1873

FRUNZELE

Ut sylvae foliis pronos rrmtantor in annos,
Prima cadunt...

Horatius

Bubuie furtuna,
Una cîte una
Frunzele răpite
Cad şi rătăcesc:

Arborul suspină,
însă nu se-nchină,
înfruntînd ispite
Peptu-i bărbătesc!

Şi la primăvară,
O verdeață iară
Mugurind îmbracă
Falnicul stejar;

Vîntul urlă-geme,
Trunchiul nu se teme,
Foile cînd pleacă —
Altele răsar!

Arboru-i ideea,
Frunzele-s aceea
Ce-nviază țara
Ş-o rădică sus:

Cînd furtuna muge
Şi fricosul fuge,
Alții iau povara
Celor ce s-au dus!

CRANUL LUI MIHAI CEL VITEAZ

Sus la Deal în rnonăstire
Se păstrează
O truncheată suvenire,
De trei secoli prefăcută
într-un negru putregai.

Pleacă-ți capul, măi române,
Şi oftează,
Căci din gloria trecută,
Ce zîmbise o minută,
Astăzi tot ce-ți mai rămîne
Este ceafa lui Mihai!

Ba ridică mîndra frunte —
Şi-nainte !
Fă din gîndul tău o punte,
Ca să legi cu bărbăție
Timpul vechi cu noul trai;

Şi privind aceste oase,
Oase sfinte,
Tu să crezi c-o să mai fie
Pentru biata Românie
Alte zile mai frumoase
Ş-un al doilea Mihai!

Cîndu-i iarnă, cînd, nu-i soare,
Cîndu-i ceață, —
Nemerind uscata floare,
Omul stă şi să gîndeste':
D-aş ajunge pîn' la rriai!

O s-ajungi şi tu, române,
Iar la viață!
Uite neaua se topeşte,
Iaca fulgerul trăsneşte,
Vai de litfele păgîne'
Tună groaznicul Mihai!...

LA IULIA

Cînd văz o floare
Lucind la soare
Ca o lumină din curcubeu,
Mă fac o rază,
Ce colorează
Flori şi mai mîndre pe chipul teu!

Cînd pe sub seară
în primăvară
Preveghitoarea cîntă cu dor,
Pintre suspine
Gîndind la tine,
Te-auz, iubito, şoptind amor!

Cînd luna-n unde
Galeş s-ascunde,
Vărsînd în valuri mii de scîntei,
Eu jur, Iulie,
Că-i mult mai vie
Văpaia dulce din ochii tei!

Cînd în altare
Vin cu-ntristare
S-ador în pace pe Cel-de-sus,

Văz pe icoană
Sînta Madoană,
Şi bietul cuget la tine-i dus!

Nemic nu-mi place!
Inima tace,
Dar mintea-ntreabă de multe ori:
Să fii tu oare
Mai dalbă floare
Decît atîtea sublime flori!

Scîntei plăpînde,
Steluțe blînde,
Să nu mai fie ca-n ochiul teu?
Să fii tu oare
Lună şi soare,
Lună şi soare şi Dumnezeu?...

Suflet, junie
Şi poezie
Astfel se-nchină la zîna lor,
Pe lîngă care
Totul se pare
O noapte neagră, un negru nor!

Suflet, junie
Şi poezie
Din Cer în lume, cînd rătăcesc,
Aduc cu sine
Forme divine
Şi prin iubire le răspîndesc!

Suflet, junie
Şi poezie
Sunt călătoare p-acest pămînt:
Orice le place
Vor să-l îmbrace
în haina țarei de unde sînt!

SEVERIN

Podul lui Traian. — Tumul lui Sever. — Corul de marinari pe un vapor italian

închinat națiunei italiene pentru ziua intrării M. S.
Regelui Victor-Emanuel în Roma

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sarà ancor bella!
(Se-nveseleşte, auzind vestea, şi zice: Roma
mea va fi încă frumoasă!)

Petrarca, ***Canz., II***

Tumul lui Sever

Ce-i nou? bătrînă punte, a carii lungă cale
Prin douăzeci de secoli d-abia ne-a mai păstrat
O peatră spulberată, un monument de jale,
Sub unda transparentă ca-n lacrămi înecat?

Ce-i nou? bătrînă punte, tu sempiternă moaşte,
Ajunsă ca viteazul de vîrstă gîrbovit,
Ce-l vede trecătorul, dar nu-l mai recunoaşte,
Şi-n jos îşi pleacă geana moşneagul umilit.

Ce-i nou? bătrînă punte, pe care dinioare
Traian cel bun, cel mare şi cel dumnezeiesc
Aduse grîu italic în dacice ogoare
Ş-a răspîndit dintr-însul poporul românesc...

Eu văd colea pe fluviu, lăsînd în urme spurge.
Cum zboară un balaur ce varsă fum şi foc;
întreabă-l: d-unde vine şi ce mai veste-n lume?
în lumea ce s-agită, uitîndu-ne pe loc!...

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Podul lui Traian

Tresalt! Această limbă, sublimă şi naivă,
Puternică şi blîndă, infern şi paradis,
Menită dezmierdării şi nrei dopotrivă,
Mi-a mai şoptit odată aievea sau în vis!

Tu eşti cu mult mai tînăr, o turnule-nepoate,
Şi stînd ca sentinelă, p-un munte pironit,
Te-a mai cruțat natura şi barbarele gloate,
Pe cînd pe mine omul şi valul m-au zdrobit!

Surprinde dar din culme accentele sonoare,
Purtate pîn' la țărmuri pe undele d^argint;
Ascultă, ah ascultă! Nu-ți aminteşti tu oare
Vibrînd aceste sonuri la cei ce nu mai sînt?

Aşa grăiau titanii ce te-au plantat pe stîncă
Şi m-au- vîrît aicea în uriaşul vad,
Cînd repetau Carpații şi Dunărea adîncă
Cuvintele-nvățate la Etna şi la Pad!

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Turnul lui Sever

O da, această limbă ce sună româneşte, —
Căci apa, murrnurîndă în cuibul din izvor,
E tot aceeaşi apă ş-atunci cînd rătăceşte
Zicînd în depărtare al țărei sale dor;

O da, această limbă... Dar tu, bătrînă punte,
Uitat-ai *palischerme, tarette* şi *galei:*
Acele mîndre barce, cu Sfîntul George-n frunte
La locul unde Roma punea pe semizei?

Din Genova superbă mărfaşii plini de fală,
Cu cumpăna-ntr-o mînă şi cu pumnarul tras,
Vorbeau această limbă, cînd flamura itală
Dicta pe Pont, pe Istru şi pînă la. Caucas!

Cinci veacuri sînt d-atuncea, şi altele vro zece
S-au dus de mai-nainte, de cînd eu urmăresc
Tot ce pe deal se mişcă, tot ce pe fluviu trece,
Pîndind cu nerăbdare un oaspe latinesc!...

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sarâ ancor bella!

Podul lui Traian

O turnule-nepoate, de ce mi-aduci aminte,
Că nu mai sînt Traianii şi zeii nu mai- sînt?
Ani două mii aproape, culcat pintre morminte,
Eu dormitai ferice, visîndu-i pe pămînt!

Ecoul de pe mare mi-a povestit adesea
Rostogolirea urbii sub goticul picior,
Şi vrînd să mă consoale, îmi tot spunea genese
Popoarelor născute din moartea mumei lor!

Dar eu lăsam să fugă răsunetul sinistru,
Făcîndu-mă a crede c-aşa mi s-a părut,
Şi cufundat cu peatra în primitivul Istru,
Mă cufundam cu gîndul în vechiul meu trecut!

Şi dacă de-ntîmplare în dulcea-mi reverie
Mă gîdila vro vorbă cu timbrul strămoşesc,
Juram că sînt quiriţii, juram că Roma-i vie,
Juram că veteranii în Dacia sosesc.

Corul de marinari

Si faccia lieto undendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Turnul lui Sever

Iluziuni perdute ! Iluziuni amare !
Cînd mă-nălţa pe mine reşcriptul lui Sever,
Deja d-atunci gigantul Traian cădea-n uitare
Şi Panteonul nostru se prăvălea din cer!

La Seina şi la Minho, aice şi la Tibru,
Teutonica năvală şi zeul din Iordan
Tăcînd ca vechea lume să-şi pearză echilibru,
Dădea în cap lui Joe şi divului Traian!

Ş-au apărut dodată popoarele postume,
Tot neamuri mai mărunte, tot viţă de pigmei:
Romani prin grai şi sînge. Romani prin chip şi nume.
Dar unitatea Romei — n-au mostenit-o ei!

Aşa-s italienii ce saltă lîngă tine
Şi cîntă de pe plută yrun vers din carnaval:
Republice, ducate, regaturi arlechine,
Danţînd cancan în jurul palatului papal!...

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Podul lui Traian

Ei au stătut în cale. Şi ce-i propreşte oare?
Atîtea mii de vase trecură fâr-a sta...
Se uită drept încoace cu feţe zimbitoare..
Sînt veseli... Iată unii încep a m-arăta...

Traian! Traian!-răsună, pnvidu-ma cu toţii.
E vorba despre mine... O, neamule latin!
Cînd opera străbună admiră strănepoţii,
Aproape-i deşteptarea şi timpul mai semn!

A lui Sever făptură, născută-n zile sumbre,
Cînd Roma-n agonie grăbea sfîrşitul sau,
Tu viata stii prin moarte si razele prin umbre,
Mărirea prin cădere şi binele prin rau!

Nu mai cobi, sărmane! Auspiciele tale
Credinţa renvierii în mine n-au răpus!
Tu stai pe-naltul munte, dar te-ai plecat în vale;
Eu zac în trista vale, dar aspirînd în sus!...

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Tumul lui Sever

De ce-i atîta pripă p-o slabă nălucire
A rădica speranţei un templu tămîiat?
Ei te-au ochit în treacăt — şi tu cu fericire
Zideşti p-o cătătură feericul palat!

Mulți au mai fost p-aice, s-au tot uitat la mine,
Mi-au dat ocol de două, de trei, de patru ori,
Silabisind pe peptu-mi cuvintele latine —
Şi fără să-nțeleagă plecau nepăsători!

Aşa croit e vulgul: o lespede antică
Reține ca prin farmec colindătoru-i mers;
Dar numai ochiul vede, iar cugetul nemică,
Şi totul dup-o clipă din inimă s-a şters !

Mai bine ian ascultă, ce mai vorbesc ei oare,
Mascînd profunda bubă sub chipul lor voios:
Grimasa cea din urmă a omului cînd moare
Şi simte că trăise cu totul de prisos !

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella
E dice: Roma mia sară. ancor bella!

Podul lui Traian

Evoe, zi frumoasă! *Evoe,* zi măreață !
Aşa, precum bacanta striga lui Adonis
în ora cînd destinul îl rechema la viață
Mai june şi mai falnic scoțîndu-1 în abis;

Evoe, zi măreață! *Evoe,* zi frumoasă!
Şi eu striga-voi astăzi, cînd marele martir,
Latinitatea mîndră, putințe, luminoasă,
Renaşte dezlănțată din negru-i cimitir!

O turnule-nepoate, i-am auzit acuma!
Italia unită le dă acest avînt !
Din cruda dezbinare ce-i frămînta ca ciuma
Nemic nu mai rînjeşte pe clasicul pămînt!

Ausonii toți ca unul şi care mai de care,
Din culmile alpine şi pîn'la Lilibeu,
Se string în Capitoliu la vechile-i altare
Şi-n Vatican se-nchide pretinsul Dumnezeu !

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Turnul lui Sever

Italia-i departe!... în Dacia victimă,
A lui Traian vedetă, aruncă-ți ochii tăi:
Priveşte-o-nstrăinată fărîmă cu fărîmă,
Pe cînd legionarii se ceartă ei cu ei!

Italia-i scînteia: cînd este numai una,
Se stinge îlențelească ca tainicul suspin!
Scîntei mai multe-i trebui, sosind apoi furtuna
Pe toate să le-ncingă într-un focar latin!

Tu zici, bătrînă punte, că eu născui în lume
în zilele de doliu, cînd Roma şovăia:
D-aceea, ah, d-aceea am cunoscut anume
Teribila cangrenă ce peptu-i sfîşia!

E rău cînd gintea-ntreagă prin cuget şi simțire
Nu leagă pretutindeni un singur nod roman:
Unirea la un capăt tot încă nu-i unire...
înfrînă-ți veselia, o Podul lui Traian!

Corul de marinari

Si faccia lieto udendo la novella,
E dice: Roma mia sară ancor bella!

Podul lui Traian

Eu n-am perdut credința în timpul mai ferice,
Cînd Dacia să scape din jugul duşmănesc
Şi toată romănimea se va-ntruni aice,
Precum italienii în Roma se-ntrunesc!

Căci eu sînt începutul Provinciei Traiane,
Şi primu-i pas în lume a fost la Severin,
Şi totu-i plin în juru-mi de urmele romane,
De gloria străbună, de geniul latin!

Apoi grupați frățeşte din Tisa pînla Mare —
O veghe depărtată trămisă din Apus —-
Vor mai avea românii o țintă şi mai mare,
Păşind p-aceeaşi cale din ce în ce mai sus:

O turnule-nepoate, eu tot nutresc speranța
ba vaz intr-o cunună colosul panlatin- '
perul, Lusitanul, şi Dacia şi Franța
Serbmd democrația pe Dealul Aventin f

VIERSUL

Homer cînta mînia divinului Ahile
Şi Dante Tartarul cînta:
Poetul, cînd se naşte în amărîte zile,
Amar şi el ca lumea, nu cîntă pe copile,
Nici cupa bacanală nu-l poate îmbăta!

Şi eu eîteodată smulg harpa din tăcere,
Cînd sparge muza peptul meu,
Căci inima zdrobită răsună prin cădere
Şi saltă desperată în spasmuri de durere,
Scoțînd din agonie un țipăt scurt şi greu;

jdură,
(L.$oezJedegrajr^
Mişcată deten^^ ura,
Ca vocea răguşită pe patul de tortură,
Cînd o silabă spune un chin nemărginit!

Ar fi o ironie să cînt eu flori şi stele
în veacul nostru pe pămînt,
Cînd ele sunt o larvă, grimată cu văpsele,
Iar adevărul geme tempeste şi războle,
Blăstern, urgie, neguri, pucioasă şi mormînt!

Lăsați pedestrei proze minciuna curtezană !
Al cîntului entuziasm
Respinge veselia spoită şi vicleană,
Cmd totul împrejuru-i printr-o imensă rană
Lxala dm cangrenă un colosal miasm!

Homer cînta mînia divinului Ahile
Şi Dante Tartarul cînta:
Poetul, cînd se naşte în ariiârîte zile,
Amar şi el ca lumea, nu cîntă pe copile,
Nici cupa bacanală nu-l poate îmbăta!'

FEMEIA CU CĂȚELUL

(Fabulă)

Mi-a venit azi o idee,
Văzînd pe pod o femeie,
întocmai ca țara mea,
Vai de mine şi de ea!

Un copilaş, ca o floare
Ce-mboboceşte la soare,
Abia păşea pe picioare,
Mergînd singurel pe pod,
Mereu izbit de norod
Şi făr-ajutor de nime
Croindu-şi drum prin mulțime,
Căci mă-sa, muiere rea,
în brațe la sîn ținea,
O spurcată de cățea,
îndopînd-o tot cu pîne
De-ți părea mamă de cine, —
Pîn'ce pruncuțul sărman
A căzut pe-un bolovan,
Ş-a spart ceafa mititelul,
Rămînînd mumei — cățelul!

Țara mea astăzi ori mîni
Tot asemenea o pate,
Uitînd fiii săi români
Pentru feli de feli de cîni,
Aduşi din străinătate... '

Păcate !

LA ROMÂNIA

Allons, enfants de la patrie/

Purtînd pe trup înfipta gheară
Şi-n suflet drojdii de venin,
De zece ori sărmana țară,
Rămasă-n voie la străin,
D-abia putînd să mai respire,
Mereu lovită de călăi, —
De ce te plîngi c-a ta peire
îți vine de la fii tăi?
O nu şi nu, iubito mamă !
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat!

Trecut-au vagabunde gloate
Prin ospătosul tău ogor,
Şi ți-au lăsat în urmă toate
Gogoşi de vierme rozător!
Un venetic îți dă cu peatră,
îți dă un altul cu ciomag,
Primiți la masă şi la vatră
în loc să zacă lîngă prag !

O nu şi nu, iubito mamă!
Acei ce roabă te-au trădat
P^n furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat!

Ei nu-ţi sînt fii! Priveşte-i bine:
Cunoaşte-ţi laptele din sîn
Şi din năpîrcele străine
Alege puiul de român!
Nu blăstăma victima frunză,
Ci scutur-o de negrii gîzi:
în foi să nu se mai ascunză
Cumplita droaie de omizi!
O nu şi nu, iubito mamă!
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat!

Deschide cronica străbună
La anii marilor nevoi,
Cînd soartea fulgeră şi tună
Potop şi flacără pe noi:
Să vezi c-acea grozavă ciumă,
Ce-n veci de veci te-a otrăvit
Ş-acuma iarăşi te sugrumă, —
E veneticul înfiit!
O nu şi nu, iubito mamă !
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat!

Românul geme-n bătătură
Pe cînd străinii chiuiesc
Şi urlă cîntece de ură,
Sugînd pămîntul românesc!
Iar tu, o scumpo Românie,
Tu nu ştii singură ce zici,
Lovind pe fii-ţi cu mînie
în loc să baţi pe venetici!
O nu şi nu, iubito mamă!
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat !

Sunt mulţi românii prin cătune,
Sunt mulţi ca stelele din cer,
Dar norul greu cînd îi supune
Luceferii în ceaţă pier!
Sunt mulţi românii în tot locul,
Sunt mulţi ca floarea din grădini,
Dar nu s-a dezvălit bobocul
împedecat de mărăcini!
O nu şi nu, iubito mamă!
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat ! .

De vrei să scapi duioasa rază
A mii de stele româneşti,
Tu norul ce le-nmormîntează
Din cerul ţărei să-l goneşti!
De vrei să smulgi plăpînda floare
Din buruieni şi din scaieţi,
Tu-i fă curînd un loc la soare:
Hai dară la plivit, băieţi!
O nu şi nu, iubito mamă!
Acei ce roabă te-au trădat
Prin furtişag români se cheamă,
Mînjind un nume uzurpat!

MUNTELE ŞI VALEA

Nebun, nebun de mii de ori
Acel ce cată grîu şi flori
Pe munţii rătăciţi în nori:
Sunt tari, sunt nalţi, sunt de granit,
Dar fruntea lor cea triumfală
Abia rodeşte cu sfială
Un muşchi mănunt şi otrăvit.

Priviţi, priviţi aceste văi,
De rîuleţe şi de căi,
De busuioace şi de clăi
Brăzdate ca un curcubeu:
Se scaldă struguru-n lumină,
Şi iese mierea din albină,
Şi totu-i plin de Dumnezeu!

Nu sus, nu sus la cei avuţi,
în norii fumului perduţi,
Se nasc fecundele virtuţi:
Poporul ce suspină jos
E singur valea roditoare,
în care creşte grîu şi floare,
Bun si frumos!...

PORTRETUL

Baladă

Zîmbea frumoasa fată, ca floarea cînd o rază,
O rază de pe urmă mai vine din apus;
Zîmbea cu fericire, căci nu voia să crează,
Că soarele se duce, că soarele s-a dus!

Zugravul se răpede zîmbirea-i să surprinză:
Copila ce zîmbeşte privind p-al ei iubit!
Ca sîngele din rană, pe fărmecata pînză
Rămase mărturie surîsul amăgit!

Vîndută şi gonită, ea zace sub ţărînă,
Dar si din groapă cheamă pe trădătorul său:
Mustrarea-l tot împinge să ia portretu-n mînă,
Şi zîmbetul victimei omoară pe călău!

COMPLOTUL BUBEI

La descrizione che gli antichi ci hanno lasciata de'leprosi fa orrore. Nel 1321 que'miseri.si consigliarono che, se trovasser modo di communicare â tutto il mondo rorribil morbo di cui erano contaminați,* potrebbere anch'essi salire in signoria ed aver parte nelle umane grandezze. E pero si diedero, dicesi, a corrompere le acque con polveri velenosi, tanto in Francia che appresso al Reno___

Cibrario, ***Economia politica' del medio evo,*** lib. III, cap. 2.

Era-ntr-o bătrînă pădure,
Din care vrăjmaşa secure
Nu smulse o creangă de brad:
P-o stîncă de fulger crăpată,
P-o rîpă de şerpi îmbăiată,
P-o beznă cu fundul în iad.

în cuibul acei văgăune, —
Precum într-o cronică spune
Din secolul patrusprezeci, —
A fost o petrecere mare:
Leproşii din mii de hotare
Veniră pe mii de poteci.

Vedeai o icoană grozavă!
Tot bube, pocnind de otravă,
Pe brațe, pe coapse, pe frunți!
Otrepuri, de mult închegate,
Lipite pe răni destupate,
Ca nişte oribile punți!

Obrazii lor, — cronica spune, —
Păreau ca un foc de tăciune
Cu spuză-nvălit împrejur,
Cînd negrul cu roşul s-alungă,
Trecînd pe de laturi în dungă
Alb, vînăt, şi galben, şi sur!

S-aşează pe gînduri în iarbă,
Şi buba pe bubă se-ntreabă:
Cum merge şi ce-i de făcut
în lume să nu mai domnească"
Tăria şi fala trupească,
Frumosul călcînd pe cel slut!

Se scoală atunci din grămadă
O fiară, un monstru, o pradă
A unui sarcasm infernal:
Atît de urît că, văzîndu-i,
N-ai pune pe oameni d-a rîndul
Cu cel mai hidos animal!

Se umflă a scoate cuvîntul,
Şi parcă vuieşte mormîntul,
Răsună un glas din plămîni,
Pe care ca toți să-l auză,
îl trage prin nări şi prin buză,
Sudoarea curgînd peste răni!

„De prin puțuri și izvoare
Toată lumea bea, —
Așa el zicea, —
Fraților, pricepeți oare
Cugetarea mea?

Apa-i pentru noi scăpare,
Iute la fîntîni,
Din glezne și mîni
Dați-le cu mic și mare
Puroaie din răni!

Toate țările să fie
De sus pînă jos
Și pînă la os
Un popor de carne vie:
Lepros și lepros!

Ha, ha, ha! Să vezi atunce
O viță ș-un soi,
întocmai ca voi:
Unde-i sîntul ca s-arunce
Cu peatra în noi?"...

II

Trecu d-abia o lună,
Bubosii împreună
Acum din nou s-adună
în codrul cel spurcat;
Dar nu mai este jale,
Ci rîsuri triumfale,
Sunînd în deal și-n vale,
Ca dracii în sabat!

Aduce fiecare
Cu sine pe spinare
Bucata-i de mîncare
La prînzul canibal:
Nemăcinate grîne
Servind în loc de pîne,
Cu vrun ciolan de cîne
Sau un picior de cal!

Apoi voioasa ceată,
De stîrvuri săturată,
încinge desfrînată
Un danț nerușinat:
Satan rînjind se pune
Cum pompă să-ncunune
Cumplita urîciune
Cu groaznicul păcat!...

Strigați de bucurie,
Săltați de veselie,
Căci lepra cu urgie
Se mișcă pas la pas:
Prin tîrguri și prin sate,
Cu ape-nveninate,
Ea țările răzbate,
Puțin i-a mai rămas!

Priviți-o cum pătrunde
în turnurile, unde
D-abia se mai ascunde
Seniorul tremurînd:
Bordeiul și palatul,
Săracul și bogatul,
Opinca și-mpăratul
O vor simți pe rînd!

Atunci din voi oricare
Va fi uşor în stare
Şi el s-ajungă mare,
Căci lepra-i chiar pe tron!
Şi iacă din nemică
Bubosul se rădică
Marcheze ori vlădică,
Sau cel puțin baron!

Şi nu visează nime,
C-o nouă nobilime
Se urcă la-nălțime
Pe feodalul car!
O bubă moştenită,
De secoli învechită,
E cea mai strălucită:
Lepros ereditar!

în urmă, se-nțelege,
Veți născoci o lege,
Că nimeni nu s-alege
De nu va fi bubos:
Căci este cu dreptate,
Ca prin maioritate
Rătund să meargă toate
Sub cerul luminos!

O goană-nverşunată
Se va porni pe dată
în lumea cea curată
Pe bietul nesupus,
Ce nu vrea să-nțeleagă,
Că trebuie o plagă
Să fie țara-ntreagă,
Cînd buba sade sus!

i

Printr-un decret se schimbă
Orice idee strîmbă,
Scoțîndu-se din limbă
Că lepra e un rău;
Şi după chip şi seamă,
Pe pînză şi p-aramă,
Veți face fără teamă
Bubos pe Dumnezeu!!..

Iii

Poporul încunjoară pădurea fără veste
Şi-i pune foc:
Leproşii pîn'la unul, bărbați, copii, neveste,
Au ars pe loc.

Memoria lor însă p-o lespede funebră
D-atunci s-a scris,
Pe care se citeşte: „Creştini, fugiți de lepră
Cad-unabis!"

De cîtva timp încoace, furtuna, pe morminte
Cutrierînd,
Se zbuciumă a şterge bătrînele cuvinte,
Străbunul gînd.

De lene uită lumea ispitele-i antice,
Şi iar la sfat
Se grămădesc buboşii, visînd să se ridice —
Pîn la Palat!...

LILICA

Cînd copilaşu-mi se lipeşte
Plăpînd la sînul meu,
Şi-l port în braţe, şi-mi zîmbeşte,
Şi-l string, şi-l pup mereu;

îmi pare-atunci că-s o tulpină
Ce-abia mai stă pe rădăcină,
Tot sughiţînd după lumină
D-atîtea ierne-n şir,
Şi iată că-ntr-o zi cu soare
Sosind o rază iubitoare,
Făcu din trestia ce moare
Să iasă trandafir:

Un copilaş ce se lipeşte
Plăpînd la sînul meu,
Şi-l port în braţe, şi-mi zîmbeşte,
Şi-l string, şi-l pup mereu!

ODĂ LA CIOCOI

I

Ca lacoma omidă, ce-şi caută o pradă
Pe fragede mlădiţe;
Ca neagra lipitoare pe sînul de zăpadă
Al dulcei copilite;
Ciocoiule! un secol, un secol şi mai bine,
Setos de duşmănie,
Sugeai în frunză sucul şi sîngele din vine
în blinda Românie!

II

De groază şi durere, de muncă şi bătaie,
în jaf şi-n umilinţă,
Am tot strigat, dar glasul se-neacă şi se taie
D-atîta suferinţă;
Şi ca prin codri freamăt, ca murmur în izvoare,
Aşa în noi suspinul
Mai rămînea el singur să spună cum ne doare,
Cît de cumplit e chinul!...

III

Şi tu rîdeai, jupîne, cu fală şi rînjire;
Rîdeai precum un gîde,
Cînd vede capul jertfei zburat dintr-o izbire,

Se laudă şi rîde;
Căci nu ştiai că viaţa, închisă-n nemişcare,
E cea mai cu putere;
Căci nu credeai c-un suflet se face şi mai tare,
Călindu-se-n tăcere!...

IV

Suspinul, ca scînteia ce cade jos în paie
Sau p-un covor de spice,
Pîndind o adiere s-o umfle-ntr-o văpaie
Şi-n slavă s-o ridice;
Suspinul, cînd poporul, întreg din pept îl scoate
Ş-un eco se găseşte,
Suspinul, ca scînteia, turbat coprinde toate
Şi-n praf le mistuieşte!

Ca un satrap alene lungit într-o grădină
În moale cugetare,
Privind cum se iveşte în ziua cea senină
Un nor în depărtare;
Aşa privea ciocoiul cu genele-adormite
Suspinul României,
Şi iată că-ntr-o clipă din neguri grămădite
Dă flacăra urgiei!

VI

Căci el zicea în gîndu-i, ca toţi apăsătorii
În scurta lor vedere:
Nu-mi pasă de nemica! Nu mă-nspăimîntă norii!
E aburul ce pere!.
Da! abur este norul, suspinu-i o suflare
Ce-n aer rătăceşte,
Uşoară, nesimţită, gingaşă, dar în care
Un trăsnet lăcuieşte!

VII

A patruzecea iarnă, a patruzecea vară
S-au dus p-a vremii roată
De cînd prin mii de ecuri suspinului din ţară
Răspunse ţara toată;
Căci sunt anume timpuri, în cari o idee
Îşi află un răsunet,
Ş-atunci, ori niciodată, ia foc dintr-o scînteie,
Suspinul naşte tunet!

VIII

Aşa cea sîntă carte a Bibliei ne spune
Prin tainice cuvinte,
C-o trîmbiţă de înger odată va să sune
Pe stîrvuri şi morminte;
Ş-un sunet, numai unul, va face să renvie
Încenuşata fire,
Căci timpul este totul: o clipă dintr-o mie
Aduce mîntuire!

IX

A patruzecea vară-mbrăcase ieri cîmpia
În busuioci şi-ii grîne,
De cînd suspinul nostru smulsese România
Din gheara ta, jupîne;
A patruzecea iarnă în haina-i de mireasă
Se-ndrumă după vară,
De cînd suspinul nostru pe litfa n-o mai lasă
A-şi bate joc de ţară!...

X

Şi ţara se deşteaptă, voioasă, zimbitoare,
Plăpîndă, răsfăţată;
Jos florile dezmiardă, se uită sus la soare,

De raze-nconjurată;
Scăldîndu-se-n lumină, din ce în ce mai vie,
Ca trandafiru-n rouă;
O altă simte viață, o veche bărbăție
Şi o putere nouă !...

XI

Dar ce privesc, o Doamne ! Eu cînt ş-acum dodată
Cutremurul m-apucă;
O ceață se lățeşte, o brumă-ntunecată,
O groaznică nălucă;
Ciocoii se rădică, ca hoituri învechite
Din cripta infernală,
Şi ca-n trecut s-aşează pe holdele-nverzite,
Răzbiți de flămînzeală !...

XII

Nu-i oare vro părere, vrun joc al fantaziei
Teribila icoană?
Tu n-ai fost mort, jupîne? Sub masca letargiei
Scăpat-ai viu din goană?
A țărei bucurie la patul morții tale
Să fie o greşeală?
Venit-ai iar în lume să-nfrunți cumplita jale
Cu fața triumfală?

XIII

Sau poate că natura, sărind din căi bătute,
Din legile-i eterne,
Cînd teancul de verdeață, din mii de flori țesute,
Pe țarină s-aşterne,
Şi filomela cîntă, şi soarele zîmbeşte,
Şi dragostea visează,
Atunci dodată ninge... dar neaua se topeşte
Sub călduroasa rază !

Un mort, ce-n cursul vieței a secerat blăsteme,
Poporul povesteşte
Că viermii nu-l mănîncă şi nemiloasa vreme
în veci nu-l putrezeşte:
Cînd vine miezul nopții, cînd fulgeră şi tună,
Din gaura-ngrozitoare
Strigoiul dezmorțeşte şi iese la furtuna.
Să fie asta oare??

XV

Mai ştim că mortăciunea se-ntîmplă eîteodată
Să strîngă din sprîncene,
Ori ochii să deschiză, ori mîna-i înghețată
S-o lase jos alene,
Şi frica ne coprinde... dar amăgirea trece
Şi nu ne mai înceâlă:
Cadavrul nu se scoală, cadavrul este rece,
Mişcare mahinală !...

XVI

O nu ! E viu ciocoiul! Nu-i vis, nu-i rătăcire,
Nu-i nea de primăvară !
Nu-i spaimă zburătoare, născută-n zăpăcire
Şi gata să dispară!
Nu-i chiar nici letargia, ce lasă o pecete
Pe tristele-i victime!
O nu ! E viu ciocoiul, cu bube şi cu pete,
întocmai ca-n vechime !...

XVII

Nu s-a schimbat nemica! Aceeaşi fudulie
De naşteri venetice
Din oameni fără nume, goniți de prin Grecie
Şi pripăşiți aice;

Aceeaşi goliciune la inimă, la minte,
La cugete române;
De jafuri, lăcomie, despreţ de cele sfinte
Şi lipsă de ruşine !!...

XVIII

O nu! E viu ciocoiul! Nu-i mumie, nu-s moaşte:
Priviţi-i crunta gheară!
Şi pentru ca de-ndată să-l poată recunoaşte
Nefericita ţară,
El trage după sine, ca-n zile denainte,
Invazia străină,
Chemînd păgîni şi unguri să danţe pe morminte
în patria română !...

XIX

La luptă dar! La luptă! Să ne vedem d-aproape !..

De iţ-aţi strivit chiar oul, din fundul negrei groape
învie mai turbate!
Nu mai greşi d-acuma! Trecutul să te-nveţe!
La vînătoare, frate!
La vînătoare! însă... jos pustele şi beţe:
Să-i baţi prin libertate !...

DORUL

Privind tăcuta undă,
Pe gînduri am rămas:
Cît este de profundă
La fiecare pas;
Şi totuşi izvoreşte
Din depărtate văi,
Apoi se risipeşte
Prin mii şi mii de căi!

Asemenea-i şi dorul
în peptul meu sădit:
E depărtat izvorul
Din care mi-a venit,
Şi-n multe lumi străine
Cărările-i s-ascund,
Dar revărsat în mine,
Cît este de profund!

II

Cînd razele din soare,
Cătînd iubirea jos,
Pe-mbălsămata floare
Aruncă voluptos
Lumină şi căldură,

Eu mă gîndesc uimit
Că ele străbătură
Un spațiu nefinit!

Şi dorul meu îşi are
Un soare născător;
Un cer fără hotare
Străbate ş-al meu dor;
Dar prin întunecime,
Pe drumu-i răcoros,
El vine din nălțime
Şi cald şi luminos!

III

O rază diafană
Şi undele d-azur,
De nor şi buruiană
Lovindu-se-mprejur,
O sferă-nveninată
înfruntă nencetat,
Dar flacăra-i curată
Şi valul e curat!

Aşa-i şi doru-n lume!
în negură şi spin,
Menite să-l sugrume,
Rămîne tot senin;
Nu simte şi n-aude
Sarcasmul trivial:
Ispitele-i sunt crude —
Şi-i pur ca un cristal!

SĂRĂCIA

Sărăcia cea flămîndă
Ca puşcaşul stă la pîndă,
Cu cocoşul rădicat:
Dintr-un deget o mişcare,
Glonțul zboară cu turbare
Si vînatul a picat!

Munca tare, munca deasă,
Numai dînsa nu mă lasă
Zbuciumîndu-mă să pier
Tocmai astfeli altădată
O cămaşă ferecată
Apăra p-un cavaler!

Dar junia mea, o Doamne,
Face loc zbîrcitei toamne:
. Bătrînețele-au sosit!
Zile reci şi fără soare,
Ca un negru şir de cioare
Pe cadavrul părăsit!

Munca geme şi suspină
Şi se roagă la odină, —
Invalid neputincios,

Care după lungi campanii,
Cînd apar din nou duşmanii*
Fără voie cade jos

în zadar ca mai-nainte
îmi azvîrl trudită minte
Colo-n sferele de sus:
Ea se-nalță o bucată,
Şi s-afundă desperată,
Ca lumina în apus!

Totuşi, surdă la durere,
Lumea strigă, lumea cere,
Lumea strînge birul ei!
Dîndu-i spirit pentru pîine,
Ea-ți dă oase ca la cîine:
Schimb de cărnuri şi idei

Şi de ți-a săcat izvorul,
Te turteşte cu piciorul,
Scuipă ca-ntr-o cîrpă rea;
Căci pe lume n-o atinge
Că fitilul, ce se stinge,
Ars-a numai pentru ea!...

Sărăcia cea flămîndă
Stă ca un puşcaş la pîndă,
Cu cocoşul rădicat:
Dintr-un deget o mişcare,
Glonțul zboară cu turbare
Şi Vînatul a picat!

VORNICUL IANCU MOTOC

Baladă din secolul XVI

Răsturnător în curs de douăzeci de ani, vornicul Iancu Motoc alungă pe Alexandru-Vodă şi aduce în locu-i pe un străin din Germania; dar mai la urmă dînd jos şi pe acesta, pentru a pune pe tron o nouă creatură, poporul nu-l mai ascultă, ci primeşte înapoi pe gonitul Alexandru. Vornicul fuge în Polonia, unde însă, după stăruința Portei Otomane, piere descapitat în capitala Galiției. Testamentul acestei triste celebrități se află pînă astăzi la Lemberg, in Tabula Municipală, ***Liber Testamentorum,*** t. 2, ab anno 1554 ad 1578, p. 225.

La cetatea Leov, în țara leşească,
Va tăia călăul p-un român fugar:
Curge tot poporul, lacom s-o privească —
Lacom s-o privească, că-i un lucru rar.

Solul din Moldova, trămis ca să ceară
Marfa cumpărată: capul cel tăiat,
Stă cu nerăbdare mai curînd să peară —
Mai curînd să peară omul vinovat.

Mii şi mii de glasuri se pornesc dodată,
Ca şi cînd oraşul izbucnea de foc:
„Vine! vine! vine!" şi-n sfîrşit s-arată —
Şi-n sfîrşit s-arată vornicul Motoc.

Dînsul alungase pe trei domni din țară,
Dînd apoi cununa unui venetic,
Care-n holda noastră, nemblînzită fiară —
Nemblînzită fiară, nu cruța nemic.

învățat boierul să sufle şi-ndată
A trînti p-un vodă, fie bun sau rău,
Cugeta să-şi spele fapta-i cea spurcată —
Fapta-i cea spurcată: neamțul nătărău.

Dar sătul românul, mai crescut la minte,
Tot mereu să-ndure baterea de joc,
Nu-l mai amăgeşte meşter la cuvinte —
Meşter la cuvinte, agerul Motoc.

Cel ce-nstrăinase țara prin domnie
în străinătate cată ajutor;
însă chiar străinii sfarmă cu urgie —
Sfarmă cu urgie pe ciocoiul lor.

„Iancule !-îi zice solul din Suceava, —
Vezi tu cum pățeşte cel necredincios?
Astfeli toți să moară, cine cuteza-va —
Cine cuteza-va să dea domnii jos!"

„Minți, lingău de cîne, gata să iubească,
Fie chiar murdară, palma de stăpîn!
Mulți tirani zdrobit-au ş-o să mai zdrobească —
Ş-o să mai zdrobească puiul de român.

Nu-i aci blăstemul ce mă urmăreşte;
Vai, cu mult mai groaznic e păcatul meu!
Moartea cea mai cruntă nu mă pedepseşte
Nu mă pedepseşte îndestul de greu!

Cînd românul nostru e croit să fie
Ramură domnească, viță de-mpărat,
Eu, nesocotitul, printr-o nebunie —
Printr-o nebunie domn străin i-am dat!...

Gîdea mişcă barda. Cîrca se despică.
Ceafa după trepte zuruind cădea...
Astăzi este timpul ca lumea să zică —
Ca lumea să zică: aşa-i trebuia!...

LUNTREA

Şi rîde, şi plînge, şi-ntocmai ca luntrea uşoară,
Plutind pintre valuri
Departe de maluri
Se zbuciumă inima mea.

Cînd luntrea, o Doamne, se-nalţă şi iar se coboară,
Ajunge odată
Mereu legănată
Doritul liman a vedea.

Şi eu am o ţintă, dar timpul ce fuge şi zboară
Lăsa-mă-va oare
Pe căi mişcătoare
S-ajung şovăind pîn'la ea?

Cînd luntrii se-ntîmplă că groaznicul vînt o doboară,
Cui pasă să ştie
în lumea cea vie:
Cu ce şi-ncotro se ducea?

Şi-n mine s-ascunde ferită de toţi o comoară:
D-a fi să se-nece
în unda cea rece,
Mai bine, ah, nu se năştea!...

Şi ride, şi plînge, şi-ntocmai ca luntrea uşoară,
Departe de maluri
Plutind pintre valuri
Se zbuciumă inima mea!...

CODRUL

1580

Ţiganul şi clăcaşul
Au fost gîndirea mea;
Stăpînul, arendaşul,
Şi legea lor cea grea...

C. Bolliaâ

HOŢUL ÎNTÎI

Ian să-mi spuneţi, ce să facem ca să mai scurtăm din vreme?

HOŢUL AL DOILEA

Face-vom ce face frunza, cînd prin codru vîntul geme;
Ori vom face ca izvorul, cînd aruncă spuma lui,
Scăpărînd argint din undă pe verdeaţa crîngului;
Sau să facem ca securea, cînd feru-n copaci loveşte,
Şi copaciul nu se lasă, luptîndu-se bărbăteşte!
Frunza, securea, izvorul, toate murmură cu dor:
Să cîntăm şi noi ca frunză, ca secure, ca izvor!...

HOŢUL AL TREILEA

Cîntecul să fie freamăt, troscot, şoaptă, toate-ntr-una;
Blind ca dulcea sărutare, crunt şi groaznic ca furtuna!...

HOŢUL ÎNTÎI

Să cînte răzâşul dară!

RĂZAŞUL *(oftind)*

De ce nu, d-aş avea cui,
Ştergîndu-mi plînsul cu plînsul, cum se scoate cui prin cui!...
Dar ce zic! Nu sum eu singur, care sufere şi plînge;
Nu sum singur eu, în care doina sufletul va fringe;
Tot ca mine varsă lacrimi, despuiaţi şi nevoiaşi,
Toţi acei ce-n ţara noastră se mîndresc a fi răzaşi,
Păstrînd ca p-q sfintă moaşte crisoave, peceţi, urice,
Putrezite de vechime şi-n cari cu fală se zice,
Că strămoşii lor în lupte rîuri de sînge vărsînd,
Au cîştigat ca răsplată cîte-o brazdă de pămînt!...
Tune, fulgere, trăsnească cu potopul şi pojarul!
Cumplită-mi este mînia ! Amar îmi este paharul!

HOŢUL ÎNTÎI

Eu am auzit, bădiţă, c-adecă şi la munteni
Ar fi răzaşi ca ş-ai noştri, numiţi acolo moşneni...

HOŢUL AL DOILEA

Sunt şi-n Ardeal, măi fărtate; ba şi-n ţara ungurească !
Le zice chinezi, dar altfeli e chiar breaslă răzăşească!

RĂZAŞUL

Apoi oriunde să fie, tot o soarte, tot un drac!
Tot vecinii mi-i înşeală, tot vecinii mi-i dezbrac!
Vecini de cei cu putere, cu caftane daurite,
Numai fir, numai mătase, numai cu samur blănite!
Vecini dintr-aceia cari c-o-mbrîncire, c-un cuvînt
Satul întreg prinde viaţă mi-l prefac într-un mormînt!
Vecini dintre cari acuma, de-i văz în cale-mi, îi spintec
Şi hohotesc spintecîndu-i...

HOŢUL AL TREILEA

Dar tu ai uitat de cîntec!

RĂZAŞUL

Ba n-am uitat! Vrut-am numaisîrigele şă-l pun în joc,
încît pomenind trecutul să poci cînta mai cu foc!

(îşi drege glasul, îşi apasă cuşma pe frunte şi cîntă:)

Frunză verde de sălcie,
Bat-o scîrba răzăşie!
Eu credeam că-i boierie,
Şi-i curată calicie!
Ani întregi m-am judecat,
Sănătatea mi-am mîncat,
Şi nimic n-am cîştigat!
Eu umblam la judecată,
Copii-mi plîngeau pe vatră,
Nevasta-mi era uitată!
Dar acuma Dumnezeu
A făcut pe gîndul meu,
Ca să-mi mai răzbun şi eu!
Pentru dalba haiducie,
Pentru mîndra voinicie,
M-am lăsat de răzăşie,
Ş-am ales judecători
Cei stejari nestrîmbători,
Ca să-mi fie frăţiori!

TOŢI

Numai codruleţul drag
Dă dreptate la sărac!
Numai arcul după spate
Dă săracului dreptate !

HOŢUL ÎNTÎI

Zi, Răzaşule-nainte ! Zi-nainte ! Nu mai sta !
Ca să ştiu că pere lumea, tot cu drag te-aş asculta!

HOŢUL AL DOILEA

Zi-nainte ! Zi-nainte ! Să te-auză sfîntul soare !

HOŢUL AL TREILEA

Uf, uf, uf! Rău mă frămîntă! Mi-e şi cald, mi-e şi răcoare!

RĂZAŞUL

(ia arcul în mînă şi cîntă)

Frunză verde lemn sucit,
Şi de cînd m-am haiducit,
Dragu-mi-i drumul cotit
Şi de umbr-acoperit!
Cînd văz pe ciocoi viind,
Mă fac broască pe pămînt,
îmi aşez săgeata-n vînt,
Şi mi-l iau la căutare,
De la cap pîn'la picioare,
Fără ah, fără cruţare !
Şi chitesc, şi socotesc,
Şi cuget, şi mă gîndesc,
Pe unde să-l nemerese!
La retezul părului,
Din dosul işlicului,
Unde-i greu ciocoiului!...

TOŢI

Las'să moară ca un cîine,
Că mult te-a căznit pe tine!
Las'să moară ca o fiară,
Că mult geme biata ţară! ...
(Se arată, trecînd puntea pîrîului, Ganea şi Ciobanul.)

HOŢUL ÎNTÎI

Un boier aice-n codru!

CEILALŢI

(apucînd armele)

Un caftan!... Suntem trădaţi!...

CIOBANUL

va= speriați degeaba! Ne cunoaştem, măi fărtati»
bAi vi-**1** aduc pe credință: eu vi-s chezas si povată **f** '
Voi aveți lipsă de galbeni, el are lipsă'de brată" "

GANEA

Care-i căpitanul vostru?

RĂZVAN

(ieşind dintre tufe)

Ce-ți trebuie? Ce pofteşti?

GANEA

Pe căpitan.

RĂZVAN

Dacă-ți place, sum eu; dar tir cine ești ?

GANEA f'

Dumneata? Să fie oare? Bici de groază şi de spaimă
De care tremură țara?...

RĂZVAN

Numai răii să se teamă!

GANEA -

Dumneata Răzvan?. ..

RĂZVAN

Ei bine, ştii acuma cine-s eu;
Spune-mi dar şi tu, jupîne, cum este botezul tău?

GANEA

Nu-i vorba de nume...

CIOBANUL

Lasă, ți-oi spune eu, căpitane!
Pe nume Văscan îi zice, iar după porecla Gane;
Feciorul lui Osip Gane ce fusese căminar...

GANEA · H-7

Eu n-am venit în pădure ca să vorbim în zadar!
Lucrul carele m-aduce trebui isprăvit îndată...
Nu-ncape nici o zăbavă...Află că iubesc o fată...

RĂZVAN

Atunci du-te la vr-un popa, dintre cei ce pentru-n zlot
Cunună soră cu frate şi mătuşă cu nepot!
N-ai ce căta pe la mine,
Preoțit de cruda soarte
Ca să cununi alde tine ,
Numai cu duhul de moarte !...
Aşadar pleacă, jupîne; pleacă, vesel c-ai scăpat!...
însă d-ai venit aice cu vr-un scop înveninat...

(Pune mina pe pumnar.)

CIOBANUL

Nu-l speria, căpitane... Boierii sunt slabi la fire:
Brațul, haina, mintea, fața totu-i la dînşii supțire !...

RĂZVAN

Urmează-ți vorba, jupîne. Te-ascult...

GANEA

Apoi îți spuneam
C-am îndrăgit p-oarecine, fireşte fată de neam;
însă din nenorocire ea li-are mamă nici tată,
Ș-unchiu-său vrea să-i răpească moştenirea cea bogată,
Luîndu-şi de gîndş-o-nchiză călugăriță:la schit...
Ce faptă nelegiuită! Ce lucru nepilduit!...

RĂZVAN

Sărmană!... Dar zestrea-i mare?...

CIOBANUL

Avuții nenumărate!...

RĂZVAN

Sărmană!.... Mori după dînsa?...

CIOBANUL

Lîngă Nistru patru sate!...

GANEA

(dînd lui Râzvan o punga)

Iată trei sute de galbeni. Alți trei sute negreşit
O să-ți aducă Ciobanul; după lucrul săvîrşit...

RĂZVAN

Cum o cheamă pe sărmana? Pe iubita cea bogată?

GANEA

Nu-i vorbă...

CIOBANUL

O cheamă Vidra... Ştii?... A lui Motoc nepoată!...
Şi cin-oare n-o cunoaşte!

RĂZVAN

Dar! Am auzit şi eu...

HOȚUL AL DOILEA

Un fătoi ce călăreşte şi-mpuşcă chiar ca un zmeu!
într-o zi am întîlnit-o alergînd la vînătoare...
E voinică, n-am ce zice! Şi-i frumoasă ca o floare!

RĂZAŞUL

Ştiut [După ce-i din osol acelui vrednic Motoc,
De care Moldova-ntreagă mi se temea ca de foc!

GANEA

Căpitane! Noi în vorbe perdem vremea fără treabă..

RĂZVAN

Se-nțelege!... Tu ai sete s-apuci zestrea mai în grabă!.
Spune-mi însă mai-nainte, pentru banii ce ne-ai dat
Ce vrei tu oare anume de la codru-ntunecat?

GANEA

Chiar acuma, căpitane, zece călăraşi în silă
Tîrăsc la călugărie pe nefericea copilă...
Monastirea nu-i departe... S-o smulgi din mîinile lor..
Dă-mi-o mie...

RĂZVAN

Te iubeşte?

CIOBANUL

Aşa! Nu-i ceva uşor!
Vidra-i o fată semeață, ticsită cu fudulie,
încît n-o să bage-n seamă, nici chiar pe sfîntul Ilie!.
Să iubească pe jupînul? Dec! Să-şi pună pofta-n cui!.
Dumnealui ştiu c-o iubeşte, dar nu ea pe dumnealui!.

GANEA

Lasă, după cununie şi iubirea o să vie!.
Dar grăbeşte, căpitane...

RĂZVAN

Aşa-i! După cununie!
Adevărat! eu uitasem c-asta-i lege pe la voi:
Numai zestrile-nainte şi iubirea mai apoi!...

Mai apoi? ba nu! iubirea nu mai vine niciodată,
Unde dintre două inimi una4 marfă cumpărată!..
Dar mai în sfîrşit, ce-mi pasă!...

CIOBANUL

Curat aşa zic şi eu:
De nu se iubesc boierii, pentru dînşii e mai rău!

RĂZVAN

Băieţi! Mergeţi cu jupînul. Aţi auzit ce pofteşte.
Simbria-i destul de bună: face-ţi treaba voiniceşte!

CIOBANUL

Sănătate, căpitane!...

GANEA

Niciodată n-oi uita
Slujbuliţa cea frumoasă ce-o mi-i face dumneata,
Şi-ţi făgăduiesc pe cinste, că dacă din întîmplare
Vei fi prins de cîrmuire, te scap eu din supărare:
Sum cumnat cu pîrcălabul, şi vornicii amîndoi
Mi-s cam rude de departe...

RĂZVAN

Ciocoii sunt tot ciocoi!

(Către Răzaşul, care vrea să plece cu ceilalţi:)

Răzaşule! Mai aşteaptă!

RĂZAŞUL

Porunceşte.

RĂZVAN

(luîndu-l de-o parte)

Cată bine!
De-i pricepe că miroasă...

RĂZAŞUL

A trădare? Las'pq mine!

RĂZVAN

Dar nu v-atingeţi de Vidra., e femeie!

RĂZAŞUL

Chiar să vrei,
Răzaşul nu se pogoară la bătaie cu femei!

(Ganea, Ciobanul şi haiducul ies.)

RĂZVAN

Femeie... Precum pojarul se naşte dintr-o scînteie,
Aşa m-aprinde pe mine această vorbă: femeie!...
Femeie! De cînd pe dînsa o făcuse Dumnezeu,
El nu mai face nemica, fermecat de lucrul seu,
Şi d-atunci cu mulţumire privind înflorită lume,
Zice: eu sum temelie, dar femeia este culme!....
Femeie!... Şi totuşi omul, de lăcomie tîrît,
Iubeşte nu pe femeie, ci aurul cîntărit!...
Pentru dînsul e femeie moşia cea măsurată,
O sculă preţeluită sau o pungă numărată!...
(Se aude afară un glas strigînd: Răzvane! Răzvane *l).*
Mă cheamă!... Cine să fie!...

TĂNASE

(arătîndu-se dintr-o parte)

A! Iată că te-am găsit?

RAZVAN

Stăi!. Tu eşti.,. Mi-aduc aminte!... Eşti acel nenorocit,
Carele la Iaşi pe poduri oboseai strigînd „jupîne",
Pîn'să capeţi o lescaie sau o fărîmă de pîne!...
Te cunosc deşi d-atuncea trecut-a un veac întreg:
Trei ani cumpliţi de robie...

TĂNASE

Robie? Nu te-nţeleg!
Te ştiam slobod, băiete; sprinten ca o rîndunică;
Bătîndu-ţi joc de necazuri... Zău, nu mai pricep nemică!...

RĂZVAN

Da! O robie de spaimă, cum numai duhul cel rău,
D-ar putea să biruiască, ar robi pe Dumnezeu!
Fost-arri rob, fost-am în lanţuri, şi-aeum inkhH-mi) suspină,
Intîlnindu-te pe tine, carele fuseşi pricină!...

TĂNASE

Eu?...

RĂZVAN

Tu moşule ! Tu singur! Asta-n veci eu n-oi uita!...
Ş-apoi iată-mă-s în codru, haiducind din vina ta;
Şi mîini, de-mi va fi ursita să mor pe spînzurătoare,'
Ţi-o voi datora-o tie...

TĂNASE

(făcînd semnul crucii)

Mie?.. Nu glumeşti tu oare?...
Să ştiu c-aşa-i adevărul, o clipă n-aş zăbovi,
Dîndu-ţi peptul meu drept ţintă, să te poftesc a lovi!...

RĂZVAN

Tu! Tu eşti oarba unealtă, împinsă de cruda soarte
Care ţese şi-mpleteşte la un loc viaţă şi moarte,
Astfel c-ades muritorul, bun ca blîndul mieluşel,
Face pozne peste pozne, făr'să ştie însuşi el!. 1.

. TĂNASE

Dar ce spui?...

RĂZVAN

Ţi-aduci aminte pe drum aruncata pungă,
Din care luaşi un galben, zicîndu-mi c-o să-ţi ajungă,
Că sunt mulţi sărmani în lume, că nu-ţi place de prisos
Pe cînd se zbuciumă fraţii simţind cuţitul la os?..,
Moşule! Făcînd aceasta, puteai să gîndeşti tu oare
C-o să mă cufunzi pe mine în robia-ngrozitoare?...
Ei bine! Căzut în feare pentru-n galben ce-a lipsit,
De luai tu punga-ntreagă eu scăpăm nepedepsit!..
Ha, ha, ha! Ş-apoi mai strige căpăţînele-nţelepte
C-omul ştie tot ce face, ştie tot ce-o să-l aştepte,
Uitînd c-un flutur de seară ce trece răpede-n zbor
Este-n stare să răstoarne toată prevederea lor!...
O faptă cît de frumoasă, ca o floare cu otravă,
Tăinuieşte eîteodată peirea cea mai grozavă!...
în sfîrşit, tu eşti pricină!...

TĂNASE

Dar de ce, copilul meu,
Nu m-ai vestit mai în pripă, lăsîndu-mă-n locul teu
însumi eu să-ncarc robia pe căruntețele mele,
Şi scăpîndu-te pe tine să port lanţuri cît de grele!. ..
Un ţigan ce miruieşte p-un neputincios bătrîn,
Zică tot ce-i place lumea, este chiar ca ş-un român!.

RĂZVAN

Haide! Ce-a fost se trecuse!... Spune-mi acuma, iubite,
De ce-ţi tîrăşti tu la codru oasele cele-nvechite?
Cum de ţi-ai lăsat copii?

TĂNASE

Ba copii m-au lăsat!

RĂZVAN

Te-au lăsat? Nu-mi vine-a crede!...

TĂNASE

Săracii au răposat!...
în țara noastră cea mare şi bogată, măi băiete,
Sunt români ce pier în foame! Sunt români ce mor
de sete !
Astfel întoată Moldova păcătosului Tănas
Nici un sprijin, nici un razăm, nici un scut nu i-a rămas,
Decît numai să-şi însemne peptul cu cea sfîntă cruce
Şi zicîndu-şi „Doamne-ajută P calea codrului s-apuce;
Căci d-o bucata de vreme, cerşitorind pe maidan,
Auzeam mereu tot vorbe de căpitanul Răzvan...

RAZVAN

Cum? La Iaşi?

TĂNASE

La Iaşi, băiete, se vorbeşte despre tine
Felurite verzi ş-uscate, cîte nici în cap nu-ți vine!
Unii te laudă foarte ca p-un strălucit viteaz;
Alții, adică ciocoii, te sfîşîie cu năcaz,
Iar țiganii tăi... iertare ! O să-mi pun lacăt la limbă,
C-alta orice nu i-aş face, degeaba! tot nu se schimbă!

RĂZVAN

Zi, moşule! zi-nainte... Eu nu mă supăr deloc!

TĂNASE

Ei bine ! Țiganii zbiară că tu eşti al lor proroc:
Tu o să-i scoți din cătuşe, tu o să-i speli din păcate,
în tine-i toată nădejdea, fără tine nu-i dreptate !
O nebună de țigancă le-a spus c-a visat prin somn,
Că tu o s-ajungi odată nu numai jude, ci domn!

RAZVAN

Ciudat!

TANASE

O blestemăție! Auzi cine să domnească!
însuşi dracul nu croieşte minciună mai țigănească!
Dar nu-ivorba de țigancă... Apoi precum îți spusei,
Rămînînd singur în lume, fără copilaşii mei,
Fără milă şi-ndurare, fără căpătîi şi vatră,
Mai rău decît chiar țiganii ce colindează cu, şatră,
M-am pus pe gînduri, băiete; gînditu-m-am, răzgîndit,
Ş-acum iată-mă-s aicea,^bucuros că te-am găsit!...
Nu căta că-s vechi de zile: în tinerețile mele
M-am bătut cu multe litfe, care de care mai rele,
Ba Ieşi, ba păgîni, ba unguri, ba frînci d-ai lui Despot,
Şi ce-am învățat atuncea n-am uitat încă de tot!...
Mă vezi prăpădit, dar altfel această mînă secată
Tot ar mai putea trămite duşmanului o săgeată!..,
Decît să mor în oraşe de cruzimea celor răi,
Mai bine voi în pădure prin mine să piară ei!...
O ființă cît de slabă-isporeşte cînd îşi răzbună!
încearcă-mă şi pe mine !.... Sum haiduc şi pace
bună!

RĂZVAN

Aşa te vreau, moş Tănase ! Ş-o să vezi peste puțin
C-oraşu-i o lighioană şi numai codru-i creştin!...
în oraş totu-i robie, cel mai mic şi cel mai mare
Toți ca unul poartă lanțuri, toți ca unul gem în feare;
Fiecare slugăreşte şi nici unul nu-i stăpîn;
însuşi Domnul cu ruşine pleacă fruntea la păgîn!...
Pe cînd aicea stejarul lîngă buruiană creşte,
Dar fie cît de puternic, el pe dînsa n-o robeşte;
Iar sălbatecele fiare ce flămînde rătăcesc
Omoară sărmana jertfa, de cumva o nemeresc,
Dar n-o-njugă-n iobăgie, ca fiara cea omenească
Care prada-i n-o ucide, şi n-o iartă să trăiască!...
în oraş totul se-ngroapă şi putrezeşte de viu
în locuință îngustă şi rece ca un sicriu>
Unde suflarea se curmai unde văzduhul lipseşte,

Unde cărămidă, lespezi, lut şi peatră te-nvăleşte;
Pe cînd aicea verdeața ne ține loc de păreți,
Ne-acopere numai frunza şi numai cerul măreț,
Şi jos s-aşterne covorul văpsit cu mii de văpsele,
Ce singură firea-l țese din ierburi şi floricele!...
Lumea totuşi de departe ne numeşte cu fiori
Ucigaşi, împuşcă-n-lună, hoți, tîlhari, omorîtori!...
O nu, moşule! Nu crede! Aşa fost-a totdauna
Că de cel gonit se leagă clevetirea şi minciuna,
Precum muşchiul se lățeşte pe copaci pe care-l tai,
Şi nu-l lasă pîn'ce viermii nu-l prefac în putregai!
Săracul țăran ce-şi perde vitişoarele sau plugul,
Robul osîndit ce fuge blăstemînd biciul şi jugul,
Toți cei slabi, iubiți de soarte, de năpăşti încunjurați,
Află-n codru mîngîiare şi ne dau nume de frați!
Cînd priveşti toată Moldova părăsită-n jaf şi-n silă,
Pe cei buni în neputință, pe cei răi fără de milă;
Veneticul şi păgînul, cel de neam şi cel bogat,
Numai ei avînd dreptate şi la vodă şi la sfat,
Căciuliți de toată lumea, fără grije de nemică;
O! atunci îți pare bine cînd dodată se rădică
Spaima de haiduci în țară, născuți din al țărei chin,
Precum o durere crudă naşte-n pept cîte-un suspin!

TĂNASE

Urmează, frate Răzvane! Mai vorbeşte! Mai vorbeşte!..
Unda cuvintelor tale m-alină, mă răcoreşte!...
Sunt vorbe de sus, băiete, iar nu d-un om pămîntean!...
O Doamne! Să iasă tocmai dintr-o gură de țigan!...

VULPOIU

(de departe)

Căpitane! Căpitane!

RĂZVAN

Ce veste!

VULPOIU

(tîrînd după dînsul pe Sbierea)

O caracudă!
Am pescuit-o acuma p-uscat fără multă trudă!...

RĂZVAN

Sbierea? în mîinile mele!

SBIEREA

Chiar Răzvan!... Vai! ___ Sum topit!...

TĂNASE

Te cunosc şi eu prea bine!

SBIEREA

(căzînd în genunchi)

Şi dumneata?.,. Am murit!...
Sfinte Petre!... Sfîntă Ana!... Mucenice Spiridoane!...
Scăpați-mă din peire!... O să vă dau trei icoane,
Tot d-âramă poleită cu aur... ba cu argint!...

VULPOIU

Drace! Nu ştiam eu singur c-am pus mîna chiar p-un sfînt!
L-am găsit în drum la stînga într-o căruță stricată;
De gras ce-i vezi, de departe mi se păru că-i o roată,
Dar fiindcă vru să fugă, îi dădui un bobîrnac,
Şi simții atunci d-aproape că-n roată-i ascuns un sac!
Deci acuma, căpitane, poți să-i faci răvaş la dracul,
Că tot ce-a fost bun într-însul nu mai este: iată sacul!

SBIEREA

(frîngîndu-şi mîinele)

Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un ort!...
Sum perdut!... Prea sfîntă troiță! Maică Precistă!... Sum mort!

TĂNASE

Dați-mi cinevaşi o armă, căci poftesc cu poftă mare,
Sâ-i număr tot cîte unul vr-o zece mii pe spinare!

RĂZVAN

Eu țigan, si iată cine se laudă că-i roman!.
Fraților! Priviți-l bine: eu sum rob, dmsu-i. stăpîn!

TOȚI

Stăpîn ?.. .

RĂZVAN

Boierule, scoală!... Nu-i frumos şi nu-i cu cale
Să-ngenunchezi denaintea unui rob al dumitale !
Jupînului ce-i cu dreptul d-a şedea chiar în divan
Nu se cade să se plece de frica unui țigan !...
Scoală dar ca ş-altădață, scuipă-mă şi pălmuieşte,
Că vodă nu-ți cere seama şi pravila nu te-opreşte !
Scoală dar ca ş-altădată, şi pune p-argații tei
Ca să-mi dea şi dînşii palme, ca să mă scuipe şi ei!
Țara-ntreagă nu-i a'voastră?... Codru sau oraş, ce-ți pasă?
Oricînd şi-oriunde, jupîne, sunteți tot la voi acasă!. .

(Sosesc Vidra, Ganea, Râzaşul şi ceilalți hoți.)

RĂZAŞUL

Căpitane ! îți aducem pe nepoata lui Motoc !
E cam cu nărav ciocoaica^ n-o auzi vorbind deloc!..

VULPOIU

Bre ! Ce de mai boierime ! Doi jupîni ş-o jupîneasă!..

HOȚUL ÎNTÎI

Parcă-i la Curtea domnească!

HOȚUL AL DOILEA

O adunare aleasă!

RĂZAŞUL

(privind la Sbierea)

Haida-de ! dar ăsta cine-i?... De cînd maica m-a făcut,
N-am întîlnit niciodată om mai pocit şi mai slut!

HOȚUL ÎNTÎI

O gadină!

HOȚUL AL DOILEA

O şopîrlă!

HOȚUL AL TREILEA

O năpîrcă-nveninată!

RĂZVAN

Tăcere! Să fiți cu toții marturi la o judecată!
Ăst boier, pe care-acuma îl vedeți îngenunchiat
Şi care la Iaşi se plimbă mîndru ca un împărat.

SBIEREA

Nu, nu, nu...

VULPOIU

Taci, caracudă!

RĂZVAN

Ăst boier prin răutate
întrece gadini, şopîrle şi năpîrci înveninate!...
Ca păianjenul ce'țese pe furiş vicleanu-i ciur,
Şi-l întinde, şi-l animă, şi-l acață împrejur, ^
Şi drept din mijloc pîndeşte pironit în neclintire,
Aşteptînd să-i intre musca în capcana cea subțire,
Apoi lacom se răpede, bucuros c-a înşelat,
Ş-o tot rumpe, ş-o tot vîră în stomahu-i desfundat,
Şi iar îşi cîrpeşte ciurul, şi iar la pînză s-aşează,
Şi iar ocheşte-n tăcere nouă pradă să-i mai cază...
Astfel şi boierul ăsta, de-l vedeți plin şi rătund,
Să ştiți'bine că şi-ntrînsul cei mîncați de el s-ascund !...

SBIEREA

Nu, nu...

VULPOIU

Taci, că te ia naiba!

HOŢUL ÎNTÎI

Nici dracul n-o să-l primească !

RĂZVAN

Însă din jertfele sale nu-i alta ca să-l urască
Cu furie mai cumplită, cu foc mai înverşunat,
De cum Răzvan îl urşăte, setos a fi răzbunat!
Pentr-un galben, ce pe drum uri l-am găsit pe neaşteptate,
El, cu pravila în mînă şi pe buze cu dreptate,
Mă ia rob.... rob pentr-un galben, şi mă face nevăzut,
Într-un beci de mucezeală in mocirlă prefăcut,
Unde mă lega în zgardă, ca p-un cîine-n bătătură...
Îl urăsc cu cea mai cruntă şi nepovestită ură!...

(Vidra face o mişcare de groază.)

TĂNASE

Răzbunare ! Răzbunare !

HOŢII

Furcă!

RĂZVAN

Da! Voiesc şi eu
Să-mi răzbun; dar moartea-n furcă i-ar fi prea puţin !...

SBIEREA

(căzînd jos)

Valeu!

RĂZVAN

Cruce, ţeapă, glonţ, săgeată... nu-i destulă răzbunare !
Vreau o altfel de pedeapsă: o pedeapsă şi mai mare !...

RĂZAŞUL

Căpitane ! Ian sfîrşeşte ! Că decît să mai aştept,
Mai bine acum dodată să-i înfig măciuca-n pept!

RĂZVAN

Măi Vulpoiule, rădică-l!...

SBIEREA

(cînd îl scoală Vulpoiu)

Vai mie !... Răzvane frate !...
Mă jur c-am lăsat acasă catastişe nencheiate !
Iartă-mă!... Tocmai pe tocmai!... Fost-ai rob, te iert şi eu !....
De vrei, îţi voi da ş-un zapis !... Martur mi-este Dumnezeu!...

RĂZVAN

Vulpoiule, du-l din codru! Scoate-l pînă la răspînte,
Arată-i drumul cel mare şi zi-i aceste cuvinte:
Iată dreapta, iată stînga, iată jos şi iată sus;
Alege la deal, la vale, la răsărit, la apus;
Răzvan te-avusese-n plamă, şi numai c-un semn de mînă
Ar fi putut să te facă praf, pulbere şi ţărînă...
Totuşi uite ! Nu-ţi lipseşte un fir dintre perii tei!
Să trăiască codrul verde ! Pleacă slobod unde vrei!.

(Vidra e foarte mişcată.)

TĂNASE

Cum? îl ierţi? îl laşi să scape?...

RĂZAŞUL

Căpitane! Mi se pare
Că tu îţi petreci cu glume ş-ai uitat de răzbunare!

RĂZVAN

Răzbunarea cea mai crudă este cînd duşmanul tău
E silit a recunoaşte că eşti bun şi dînsu-i rău!

RĂZAŞUL

Astea nu se trec la mine ! Doară nu-so, fată mare
Ca să crez că răzbunarea e un fleac de sărutare !. ..
Noi l-am prins, al nostru-i dară, al codrului, nu-i al teu !
Nu-l iert eu, bată-l năpastea!____

VULPOIU

Şi nici eu nu-l iert!

HOŢUL ÎNTÎI

. Nici eu!

HOŢUL AX, DOILEA

Bagă seama, căpitane! Noi nu te-am ales pe tine
Ca să te pupi cu ciocoii şi să ne dai de ruşine !

O VOCE

Ţiganul se prea gurguţă;!

O ALTĂ VOCE

Se cunoaşte că-i ţigan!

MAI MULTE

T igan ! Chiar ţigan !...

RĂZVAN

Ţiganul nu mai este căpitan!
(Scoate din brîu o bardă poleită.)

Cînd voi m-aţi pus peste codru, dîndu-mi în mînă securea,
Jurarăţi c-o să m-asculte lunca, drumul şi pădurea!
Iată barda ce-a pătat-o jurămîntul cel viclean:
Daţi-o unui alt mai vrednic, care nu va fi ţigan!
Puneţi dintre voi p-acela cine-i meşter să vă-nveţe
A năvăli-n slăbiciune, a izbi în bătrîneţe,

Sau p-o singură furnică să dea iuräş cîte doi!
Aşa căpitan vă trebui, dar Răzvan nu-i pentru voi!

(Aruncă barda şi voieşte a ieşi.)

RĂZAŞUL

Haide, haide, căpitane ! Te iuţeşti peste măsură!
Nil te perdem noi pe tine pentru astă pocitură !
(Priveşte încruntat la Sbierea, apoi rădică de jos securea şi o dă lui Răzvan.)
Iată barda, ia-ţi-o iarăşi, fă ce-ţi place, fă cum ştii...
Dar eu unul..', of, măicuţă!,, l-aş tăia făşii-faşii!

VULPOIU

Să trăiască căpitanul!

TOŢI

Căpitanul să trăiască!

TĂNASE

Da, da,! Şi de ţigănie să nu se mai pomenească!

RĂZVAN

(cătră Sbierea)

Stăpîne, acuma pleacă!

SBIEREA

Să plec?.. . Cum?... Adevărat!. ..
O, ce om ! Ce peatră scumpă ! Ce suflet de matostat!..
Dar fiindcă scapi de moarte p-un creştin foarte cucernic,
O să te blagoslovească Dumnezeu atotputernic!...

RĂZVAN

Fugi, boierule, d-aice!... Fă şi tu pe placul meu!
Mi-e scîrbă s-aud din gură-ţi numele lui Dumnezeul

VULPOIU

(împingînd pe Sbierea)

Mişcă ! Mişcă, caracudă!

SBIEREA

Ba nu... mă rog! Fără pripă!
Mai avem o socoteală... Numai un cuvînt!... O clipă !.
Daţi-mi sacul meu!... Răzvane!.. Nu mă sărăci de tot!...
Taleri trei mii patru sute cincizeci şi şapte ş-un zlot!...

(Iese ghiontit de Vulpoiu.)

VIDRA

(înaintînd şi întinzînd mîna către Răzvan),.

Aş fi mîndră, căpitane, ca să string o mînă care
Nu voieşte să-şi răzbune, decît numai prin iertare !...

RĂZVAN

Mîna mea?... Această mînă dezmierdată de cuţit,
Arsă de foc şi de vînturi bătută necontenit,
Spălată de ploi şi grindini, aspră şi neagră din fire,
Cuteza-va ea s-atingă mîna-ţi dalbă şi subţire?...

VIDRA

De cînd oamenii din codru răpitu-m-au după drum,
N-am oftat, n-am zis o vorbă, fost-am mută pîn-acum,
Oprind lacrima pe geană şi-necînd în pept suspine,
Ca să nu pogor pe Vidra pînla ei şi pînla tine!...
Dar nu-i pasere în lume ca să nu cînte cu dor
Cînd ziua-i plină de soare şi cerul e fără nor;
Nu-i femeie să nu simtă în inima-i o mişcare,
Cînd s-aşterne denainte-i luminînd o faptă mare!..
Rob, ţigan, haiduc, d-orunde soartea să te fi adus,
Un suflet c-al dumitale îşi va face loc în sus!

(Răzvan rămîne aţintit.)

TĂNASE

Aferim! Ce mai muiere! Iat-o româncuţă verde!

GANEA

Ce faci, dragă jupîneasă? Ce ruşine! Cine-ar crede?...
Nepoata marelui vornic şi fiica unui spătar,
Dumneata să stai la vorbă... Ce-njosire !.. C-un tîlhar !

RĂZAŞUL

Căpitane, căpitane!... Fă-ţi cu mine o pomană!
Dă-mi voie măcar dintr-însul să-ţi fierb de prînz o tocană!

HOŢII

Da, da! să-l tăiem îndată!...

RĂZAŞUL

Să-l bucăţim mărunţel,
încît să nu se'cunoască d-a fost ciocoi sau viţel!..

RĂZVAN

(ieşind din gîndire)

Cum?.. De ce-i astă urgie?.. Lăsaţi-l în bună pace !..
El nu v-a făcut nemica...

RĂZAŞUL

Nu cumva! Iată ce-mi place!..
Doar n-ai fost surd, căpitane!.. Nu-l mai apăra-n zadar!..
Nu l-ai auzit tu singur că te numeşte tîlhar?...

RĂZVAN

Eu tîlhar?.. Dar cin-a zis-o?.. Răzvan nu putea s-auză,
Căci simţirea-i se perduse, rătăcindu-se p-o buză
Din care'sorbea cu-ncetul cuvinte ce-mi par mereu
Că tot încă sună, sună şi răsună-n jurul meu!..
O tu, femeie măreaţă ! tu un înger ! tu o zină !
Tu ivire minunată ce-mi răsai ca o lumină!
Să te mai auz o dată că locul meu este sus...
Aşa c-ai spus-o? Mai spune-mi! Mai spune-mi încă!..

VIDRA

(cu sfială)

Am spus !

RĂZVAN

Ai spus!.. Eu credeam că-n lume nu va fi nici o ființă
Ca să-şi cufunde privirea sub gunoi de umilință
Pînla omul care-n viață n-a gustat de nicăiri
Decît despreț şi nemilă, batjocură şi ocări!...
Dar ştii tu oare puterea ce au cuvintele tale,
Luminîndu-mă ca raza, ştrăcurată printr-o vale
Unde ale nopții umbre supt un văl întunecos
Ascundeau în adormire tot ce-i bun, tot ce-i frumos?
Tu mi-ai dat o lume nouă, mi-ai deschis o nouă cale !
C-un cuvînt, c-o vorbă numai, cu suflarea gurei tale,
Ca Domnul Hristos pe Lazăr, tu din moarte m-ai sculat!...
Ce putere! Ce virtute!...

RĂZAŞUL

Căpitanu-i fermecat!

RĂZVAN

Dar tu stai şi taci acuma?... îți pare rău dumitale
C-ai picufat o nădejde peste noianuri de jale!
Poate-ți mai aduci aminte cine eşti? Ei bine dar
Să nu uit nici eu atunce că Răzvan e un tîlhar!

(Către Ganea)

Sum tîlhar!... Aşa-i, jupîne?.. Ei da! Sum tîlhar! Fireşte!...
Am înțeles cum mă cheamă ş-o să mă port tîlhăreşte...

(Aruncînd jos o pungă.)

Na, boierule ! Ia-ți punga !...

GANEA

Ba nu; ia-ți-o dumneata!...
îți mai datoresc trei sute.. . Crede-mă că n-oi uita___
Ciobanul o să-ți aducă!

RĂZVAN

Nu-mi pasă de datorie!
Iată banii tăi, jupîne'! Dă-mi o altfel de simbrie!.,
O simbrie tîlhărească! Las' prin cîntec să ți~o spui
Numai cîntecul deschide cugetul haiducului!
P-un deal, p-un colnic
Mergea un voinic,
Voinicul voinicilor
în țara piticilor:
Cu față voinică
Ş-o inimă mică!
Lîngă el mergea,
Şi la el privea,
Şi mereu ofta,
Poate că-1 iubea,
O copilă dalbă
Cu galbeni în salbă,
O dulce fetiță
Cu flori în cosiță,
Cu rai în guriță!
Amîndoi mergea
Şi mergînd grăia,
Şi grăind zîmbea,
Cînd iată
Dodată
Pe drum mi s-arată
Stînd în calea lor
Vătavul haiducilor,
Căpitanul hoților,
Groaza veneticilor!
Şi cum mi s-arată,
Priveşte la fată,
0 vede şi iată
1 se face milă
De biata copilă!
Şi zice apoi
Către cel ciocoi,
Către cel voinic,
Voinic de nemic:
Calea e a ta,

Mîndra e a mea,
Şi de nu mi-o dai,
Hai la luptă, hai!

(Vidra îşi pune mîna pe frunte.)

TĂNASE

Uf, uf, ce inimă mare ! Păcat, zău, că nu-i creştin!. ..

GANEA

Eu nu-nţeleg, căpitane.. . Ce vrei?.. . Ţi-oi plăti
. deplin...

RĂZAŞUL

Nu-nţelegi ce este luptă?

GANEA

Luptă?

RĂZAŞUL

Luptă voinicească:
Unul p-altul să-mi apuce, unul p-altul să-mi trîntească!

GANEA

Dar căpitanu-i mai tare.. . mai umăros.. . mai cu pept.
Lesne poate să mă bată... nu se cade... n-ar fi drept!

RĂZVAN

A! Jupînului, pesemne, îi place lupta nemţeşte?
Daţi-i săbii dumisale: să-şi aleagă ce pofteşte!...
Pentru Răzvan e totuna: ne vom bate cum va vrea!
D-oi muri nu-i mare treaba; iar de nu, Vidra-i a mea!

(Scoate paloşul pe cînd Răzaşul da pe al său lui Ganea.)

Apucă spata jupîne !...

GANEA

(scoţînd paloşul)

Din dragoste !

CIOBANUL

Patru sate !

RĂZVAN

(năvălind)

Apără-te...

VIDRA

(descoperindu-şi faţa, şi punîndu-se între amîndoi)

Nu, Răzvane!... Nu, Răzvane!... Nu te bate!.

TABLOU "FLAMAND

Baladă

îmblînd pen odaie, tatăl cu-nfocare
Vorbea despre țară, despre Adunare,
Despre ministere, Dunăre, negoț;
Osîndea prusacul, zicînd că-i un cîine,
Franța se tot schimbă de azi pînă mîine,
Turcul n-are minte, moscovitu-i hoț.

într-un colț de casă bunătatea-mamă
Peptena pe bietul cățeluş de damă,
Care de durere hămăia mereu.
„Ia te linişteşte ! Mai aşteapt-oleacă !
E ruşine, dragă, gura să nu-ți tacă!
Voi sfîrşi odată! Nu fi aşa rău!"

Fata, dulce floare, care tot visează
Că-n veci o s-o scalde rază după rază,
Si nemic nu stie de brume si nori;
Fata pe fereastră priveşte-n grădină
Urmărind cu ochiul şireata albină,
Care după miere colindă pe flori.

Lîngă o mesuță, aproape de fată,
Un amic al casei asculta pe tată,

Repetînd adesea: „negreşit, da-da!"
Şi fiindcă tatăl nu bagă de seamă,
Pe cînd cățeluşul ocupă pe mamă,
Amicul la fată lacom se uita!.. .

DUPĂ BĂTĂLIE

Fragment

Negrul sînge se-ncheagă pe rănile
Din ciuntate fâşii omeneşti;
Ici picioarele, dincolo mînile,
Cauți capul — şi nu-1 mai găseşti!

Peste trunchiul snopit al ostaşului
Trunchiul calului său credincios,
în grămadă cu trunchiul vrăjmaşului,
Mortăciune de sus pînă jos !

înainte c-o zi dalbe zorile
Străluceau pe-nverzitul covor,
Iar acuma şi iarba şi florile
Poartă stîrvuri pe brațele lor!

Corbi-n aer desfăşură ghearele,
Sumbru croncăie ciocul flămînd...
Om cu om se mănîncă — şi fiarele
îi îmbucă la urmă pe rînd!

Şi-n oglinda brumoasă a rîului,
Care curge prin vale mîhnit,
Colo jos ca-n adîncul sicriului
Se răsfrînge banchetul cumplit !...

OVIDIU LA GURELE DUNĂRII

Tristia, Lib. lîl, Eleg. 10

D-ar fi să-şi mai aducă aminte de Nasone
în Roma vro ființă, şi dacă fără mine
A mai rămas acolo ceva din al meu nume,
Să ştie dar că-n țara, în care-al mării luciu
în veci nu se-ntîlneşte cu zodia-nstelată,
Aici îmi duc eu traiul în sînul barbariei,
Cu fearele sarmate, cu bessii şi cu geții,
Nedemni a le răspunde un eco-n versul meu!

Cît mai adie vîntul răcoritor al verei,
Avem un zid de valuri, prin care ne scuteşte
De cruda lor năvală curgînd la mijloc Istrul;
Vai însă cînd soseşte posomorita iarnă
Rînjind grozava-i buză, şi cînd începe gleba
A cănunți cu-ncetul sub marmora de ger!

Şi crivățul porneşte, şi neaua împle nordul,
Şi cade, cade, cade: nici soarele, nici ploaia
N-o mai topesc acuma, căci frigul o-mpetreşte;
Şi pînă să dispară un strat, s-aşterne altul,
Ş-adesea-n aste cuiburi de ghețuri îndesate
Priveşti într-o grămadă zăpezi din două ierni!

Ş-atîta-i de cumplită furtuna dezlănţată,
încît răpeşte case, ducîndu-le departe,
Şi turnuri maiestoase în praf le risipeşte;
Şi zguduit atuncea în temelie polul,
De spaimă se-nfioară sălbatecele ginţi!

Şi barbarul îmbracă nădragi şi pei informe,
Cît din, a lui făptură d-abia se văd obrazii,
Dar pînă şi prin blană dă gerul în putere;
Şi pulberea de gheaţă pe barbă scînteiază;
Şi te coprinde groaza, cînd sloiuri cristaline
Se-ncheagă pintre plete şi se ciocnesc cu freamăt
L-a capului mişcare; şi-n vas îngheaţă vinul
De-l scoţi în bolovane păstrînd figura oalei,
Şi-n loc a soarbe spumă, mănînci bucăţi de vin!

Să mai descriu eu oare cum rîurile toate
în poduri le preface suflarea cruntei ierne,
Ş-atunci din oboseală c-un strop de apă vie
De vrei să-ţi stîmperi setea, spargi întărită gheaţă
Săpînd adînc o groapă căscată ca un lac!

Chiar uriaşul Istru, pe care nu-l întrece
A Nilului lărgime, acuma se zbîrceşte
Sub viscolii de crivăţ, ş-albastrele-i talazuri
Se fac o scoarţă tare, şi pe furiş sub dînsa
Se scurge-n toiul mării prin cele multe guri!

Şi p-unde mai dăunăzi plutea corăbiarul,
S-alunecă piciorul săltind fără sfială;
Ş-a calului copită izbeşte cu răsunet
în lespezi făurite din colosale valuri;
Şi boii fără frică p-această nouă punte,
Sub care stau închise prăpăstii desfundate,
Alene trag căruţa nomadului sarmat!

De necrezut, şi totuşi eu am văzut chiar marea,
Chiar marea-ncătuşată d-un bloc imens de gheaţă
Tăcută, neclintită sub ţeasta-i lunecoasă;
Şi n-o văzusem numai, dar am îmbiat eu singur
Pe creştete marine călcînd ca pe ţărînă.. .
D-aveai şi tu a trece asemeni mări, Leandre,
Nu te-nghiţea-n vîlvoarea-i un mai îngust abis!

Respins de ger, delfinul tot în deşert se-ncearcă
în aer să tresalte p-a mării suprafaţă;
Şi vîntul de la crivăţ, trîntindu-se cu zgomot,
Turbează făr'să poată un val din loc să mişte;
Şi vasele, ca-n cercuri de marmoră coprinse
De gheaţa ce le-ncinge, stau ţepene: vîslaşul
Talazurile dure azi nu le mai despică;
Şi-n unda degerată, cu capete afară
Vezi peştii ce se-ncrustă, şi unii mai trăiesc!

Atuncea dar cînd Pontul şi Dunărea spumîndă
De iarnă-mbrăţişate prin peliţă de gheaţă
P-a Istrului lucioasă şi măturată cale
Călări pe cai sălbateci vrăjmaşii vin încoace,
Vestind a lor sosire săgeţile ce zboară,
Şi rămînînd drept urmă pămîntul despuiat!

Ţăranii fug departe, lăsînd cîmpia pradă,
Şi barbarul răpeşte puţina-i avuţie,
Tot ce putu să strîngă săteanul prin sudoare:
Şi carele, şi turme, şi sărăcia toată!
Apoi pe robi îi leagă cu minele la spate.. .
Se duc, se duc sărmanii, privind cu desperare
în urma lor ogoare ce n-o să le mai vază
Şi focul ce se-nalţă din şubrede colibe,
Căci barbarul aprinde, doboară, mistuieşte
Tot ce nu poate duce, tot ce nu vrea să ducă,
Şi stoluri de victime sucumbă sub săgeata-i
în vîrf încîrligată, al carii fer supsese
Din ierburi ucigaşe un suc înveninat!

Aci şi-n timp de pace războiul te-ngrozeşte;
De nu mai vezi pe barbari, e spaima ce ţi-o lasă;
Şi nimeni nu cutează pe cîmp să tragă brazde;
Şi ţelină uitată rămîne sterp pămîntul;
Nici desfătatul strugur nu creşte-n umbra viţei;
Nici ferbe mustul dulce în naltele bazinuri;
Un pom nu se zăreşte, pe care ca-n vechime
Să scrie un Aconţiu cuvinte de iubire;
Pustie, tristă, nudă, nici arbure, nici frunză...
Fugi, fugi d-această ţară, tu omule ferice!
Şi totuşi, din întreaga nemărginita lume
Aice, ah! aice osînda m-a trămis!

CÎNII ŞI LUPII

Fabulă

Toată deosebirea de organism între lup
şi cîne se mărgineşte în coadă.

Duponchel

Un cîne plin de fală,
Numit Buffon,
Celebru liberton,
Ştiind istoria ce-i zice naturală
Din cartea lui Biuffon,
Făcuse o-ntrunire de cînime,
Dulăi, prepelicari, zăvozi,
Mai toţi nerozi,
Şi le grăi din înălţime:

„Cîni
Citadini!
Voi să vă dau un sfat,
Ca om de stat.
Să ştergem urmele de barbarie,
De care mi-e ruşine mie,
Căci sum civilizat.
Netoleranţa ruginită,
Moştenită
Din timpii primitivi,
Vă face exclusivi,

Uitînd că lumea-i azi cosmopolită,
în secolul acesta liberal
Nu trebuie şi nu se poate
A nu primi pe lupi la drepturile toate,,
Căci după codul natural
Numit zoologie
Se ştie
C-aceşti jupîni
Şi ei sunt tot un feli de cîni,
Cu noi d-o singură tulpină:
Familia canină,
Avînd strămoş pe mopsul cel scăpat
în zile de potop
Făcînd un hop
în Ararat!..."

Senzaţiune mare
în lătrătoarea adunare !
Căţeii mai ales
Din spirit de progres
Se distingeau prin gălăgie,
Chemînd pe lupi la hora de frăţie.
Un cîne ciobănesc atunci a zis:
„Frumos e-n teorie
Şi-n vis;
Dar vă poftesc la stîni,
Ca să vedeţi voi armonie
De lupi şi cîni!"

O fabulă pentru români,
Cam înrudită
Cu chestia israelită!

BRADUL

Cînd arde soarele de mai,
Cînd vîntul iernei geme,
Măreţul brad pe naltul plai
Stă verde-n orice vreme.

O rădăcină de colos
Şi-a sfredelit în stîncă,
Şi de pe stîncă maiestos
Mai sfredeleşte încă!

Demult cu blocul de granit
El s-a făcut totuna,
Şi p-amîndoi necontenit
îi zguduie furtuna.

Şi lemn şi peatră la un loc,
Verdeaţa-i nentreruptă
Aspiră ger, îndură foc,
Cu trăsnetul se luptă !

La pept cu viforul turbat,
La cap cu norul rece,
D-atîţia ani nestrămutat
El tot aşa petrece.

D-ar fi să-i dați în văi adînci
Odihnă dezmierdată,
Răpindu i viscole şi stînci,
L-ați omorî pe dată!

Cînd arde soarele de mai,
Cînd vîntuliernei geme,
Mărețul brad pe naltul plai
Stă verde-n orice vreme!

!

FEMEIA ÎNECATĂ

Fabulă

Pe mal şezînd
Plin de-ntristare,
Eu petreceam prin gînd
Pe rînd
Necazurile vieței solitare.

„Ce trai
De rai
A fi căsătorit!
Ce dulce armonie
Să tot iubeşti necontenit,
Fiind mereu iubit
Cu duioşie!
Mai în sfîrşit
Şi mie
îmi trebui o soție,
Să mor — de bucurie !"

Dodată
Iată
Aleargă oarecine,
Dînd busta peste mine.

— Bre, ce-ai pățit, vecine?
— Rău
Şi bine !
Nevasta-mi a căzut în rîu:
S-a dus
Pe apă-n sus,
Şi-i caut trupul eu !

— Cu voia dumitale,
Ţi-a fi, prietene, cam greu,
Căci trebuia s-apuci la vale.

— învață, măi,
Doar pe flăcăi
Ca tine !
Eu îmi cunosc nevasta foarte bine !
Ea toate le făcea pe dos,
Şi prin urmare bietul val
A fost silit s-o ducă nu în jos,
Ci drept în deal:
Pe placul ei
Să-noate,
Căci altfeli nu se poate !

Destule sunt asemenea femei,
Dar nu se-neacă toate!

IONAŞCU-VODĂ

(1574)

Baladă

„Robi să nu se facă! Nu voi să mă-ncurc!
Peară tot ce-i turc !"
Astfeli Ionaşcu-Vodă poruncește.
Zbîrnăie săgeata, şi funebru-i cînt,
Acordat în vînt,
Şuieră prin carne ş-apoi amuțește !

„Stați! Destulă treabă" ! — țipă un ciocoi,
Stolnicul Moroi,
Aducînd cu sine p-un vizir sau paşă.
„Doamne ! — către vodă zice umilit, —
Focu-i potolit,
Să deschizi acuma şi punga vrăjmaşă !

Seraschirul ăsta, ca să nu-l omori,
O să-ți dea comori:
Gălbenaşi de aur parcă rupți din soare !.
Domnul în urgie strigă: „Măi fărtați!
Dracului să-i dați
Turcul şi ciocoiul p-o spînzurătoare I"

Şi pe cînd armaşii p-amîndoi în sus
Cioarelor i-au dus,

Zise vodă către ceata-i voinicească:
„Cine vrea să scape ţara de năcaz,
Fie bun viteaz
Şi la banul naibei să nu se gîndească!"

CIOCÎRLIA

Se duce ciocîrlia spre ţări mai fericite,
Lăsînd mîhnita iarnă cu viscole şi ger...
Plăpînda melodie, poete-mbătrînite,
Cu-ncetul se retrage ş-iluziile per!

Natura cănunţită ş-acuma tot mai cată
Pe blinda cîntătoare cu cîntecu-i perdut!
Nu mai spera, poete, în inima-ţi sfarmată
Să redeştepţi avîntul dorului trecut!

Se duce ciocîrlia sa cînte-n depărtare,
Acolo unde vara mai poate străluci...
Ce mai aştepţi, poete? E ziua de plecare!
Vei mai cînta o dată .. . dar numai nu aci

DARUL DUNĂRII

Din Ovidiu, ***Pontice, III, 8***

M-am tot gîndit, amice, din dunăreană țară
Ce ți-aş putea eu oare la Roma să trămit?
E căutat argintul, sau aurul mai bine,
Dar a-l primi nu-ți place, deprins mereu a da;
Ş-apoi în aste locuri nici s-au visat comoare,
Abia putînd o brazdă să tragă bietul plug!

P-al tău veştmînt adesea purpura strălucește:
Purpură strălucită aş vrea eu să-ți ofer;
Dar turmele sarmate dau lînă grosolană
Şi n-ar putea s-o pingă.o labă de sarmat;
Nici fetele nu țese, ci macină la grîne
Sau îmbla după apă cu donița pe cap!

Aice blînda viță a strugurului dulce
Nu se-mpletește verde în jurul unui ulm,
Nici arborul nu-şi pleacă mlădițele-ncărcate
De fructe pîrguite sub luminosul cer:
Pelinul singur numai inform îmbracă şesul
Şi nu rodește cîmpul decît amărăciuni!

Pe-ntregul țărm sinistru al mării furtunoase
Cătînd o suvenire şi negăsind nemic,
Din crudul meu exiliu eu îți trămit o tolbă,

Pe care-am îndesat-o cu scitice săgeți,
Dorindu-ți ca vrăjmaşii ce-i fi avînd să cază
Toți unul cîte unul sub otrăvitul fer!

în aste văgăune sălbatece şi dure
Săgeata-nveninată e singurul condei,
Ce scrie-n vastul spațiu poeme sîngeroase,
Avînd în loc de versuri cadavre puse-n şir!
Răzbelul în turbare e Muza dunăreană:
Cu fruntea descrețită primeşte darul meu!

MAGDA LUI ARBURE

Baladă

Rănit pînla moarte, cu sabia-n mînă
Fu hatmanul Arbure prins;
Ducîndu-1 departe la hoarda păgînă,
Dispare tătarul învins.

Pe cîmpul izbîndei stau corturi întinse
Voinicii cu domnul lor bînd;
De hatmanul Arbure vorba se-ncinse:
Jelea fiecare pe rînd!

Dar vodă se scoală aprins de mînie:
„Lăsați bocituri de copii!
Vitezi ca şi dînsul avem noi o mie,
O mie si sute de mii!

întreaga Moldovă de hatmani e plină,
D-un chip, d-o făptură, d-un os!
Văzut-ați, la naiba, o mumă română
Să crească un fiu ticălos?

Atunci România se şterge din lume,
Cînd țara-i din Pont în Carpați
în stare va fi să-i înşire anume
Pe cei ce-s născuți împărați!"

„Aşa să trăieşti!" îi răspunde dodată,
Sosit p-un căluț tătăresc,
Un tînăr cu frageda voce de fată
Vibrînd dintr-un chip îngeresc.

E fiica lui Arbure, care-n bătaie
Pe hatman 1-a fost însoțit,
Lucind pintre cete ca luna bălaie
Pe cerul de nori învălit.

Cînd Magda văzuse pe falnicu-i tată
Căzut sub o droaie de răni,
Plăpînda fecioară ca fiara turbată
Izbea şi muşca pe păgîni.

Acuma 1-a țărei serbare venită,
Ea zice: „Şi' eu voi să-nchin!
Adus-am cu mine o cupă cernită:
Turnați-mi într-însa pelin!"

Ş-aruncă p-o masă, plin încă de sînge,
Un cap uricios de tătar:
„Cînd țara-i ferice, nici Magda nu plînge
Voi bea.. . însă iată pahar !"

ÎN APRILE

Fragment

în blinda pădurice sorbind al primăverii
Profum redeşteptat,
Simţesc a mea fiinţă sub arşiţa plăcerii
Topindu-se treptat;
Şi iacă din topirea-i încet-încet răsare
Buchetul de idei,
Precum pe cîmp zăpada topită cînd dispare
Cresc flori din sucul ei!

Abia s-aşterne iarba d-aseară încolţită
Din fragedul pămînt,
Abia vezi cîte-o frunză pe creanga ce s-agită
Sub amorosul vînt,
Abia o păserică în aer ciripeşte
Pelerinajul seu...
Sunt toate mici, şi-n toate gîndirea-mi urmăreşte
P-un mare Dumnezeu!

Sălbatecul îşi cată divinităţi în soare:
Giganţi adoră el,
Călcînd pe nevăzute sub durele-i picioare
Un pui de gîndăcel;
Dar tocmai microscopul mai colosal mi-arată
Pe Ziditorul meu:
într-un nemic să-ncapă a lume minunată,
Ah, iacă Dumnezeu!

Abia s-aşterne iarba d-aseară încolţită
Din fragedul pămînt,
Abia vezi cîte-o frunză pe creanga ce s-agită
Sub amorosul vînt,
Abia o păserică în aer ciripeşte
Pelerinajul seu. ..
Sunt toate mici, şi-n toate gîndirea-mi urmăreşte
P-un mare Dumnezeu!

în blinda pădurice sorbind al primăverii
Profum redeşteptat,
Simţesc a mea fiinţă sub arşiţa plăcerii
Topindu-se treptat;
Şi iacă din topirea-i încet-încet răsare
Buchetul de idei, , .
Precum pe cîmp zăpada topită cînd dispare
Cresc flori din sucul ei!

LUI N. NICOLEANU

1866

Rîde omul, cît e june;
Cît e june, omul plînge;
Şi rîzînd-plîngînd,
Cîntă cîntece nebune,
Cîntă cîntece de sînge,
Cîntă vrînd-nevrînd!

Rîsu-i o speranță plină,
Plînsu-i urma de speranță
Ruptă din apus;
Iar speranța-i o grădină
D-unde cîntecul se nalță
Drept la Cel-de-sus!

însă iată fără veste
Focu-n spuză se preface,
Spuza pere-n vînt:
Cînd speranța nu mai este,
Tace plînsul, rîsul tace ...
Cum vrei să mai cînt!

Am ajuns o căzătură
Şi privesc cu nesimțire
împrejurul meu:
Fără teamă de tortură,
Fără dor de fericire,
Voi să cuget eu!

Suflet veşted, minte rece,
Mi-a rămas atîta-n lume
S-o tot cîntăresc:
Orice țipă, orice trece,
Să despoi de mîndru-i nume,
Masca să-i răpesc!

Tot ce-i falnic, tot ce-i mare,
Tot ce-ți place în natură,
June cîntăreț,
Nu-i aşa precum se pare !
Totul merge cu măsură!
Totul are preț!

Ziua zboară, noaptea vine:
Cînd din marea vieței june
Vei sosi la mal,
O să vezi şi tu ca mine,
Şi ca mine tu vei spune:
Sarbed carnaval!

Pîn-atunci rîsul şi jalea
Te-mpresoară şi te-mbată
Cîntă! nu-nceta!
Cîntecul deschide calea:
Cine n-a cîntat vrodată
Nu va cugeta!

SARCASM ŞI IDEAL

1897

ALB ŞI NEGRU\

Blinda toamnă dunăreană, dezmierdîndu-ne, s-a dus.
Totu-i alb şi rece-i totul: jos, omătul; bruma, sus.
Moartă-i lumea sărbezită, peste care, fără faţă,
Fără nori şi fără soare, greu atîrnă alba ceaţă.

Şerpuieşte-n aer fumul şi se-ntinde alburiu
Din colibe, troienite ca sicriu lîngă sicriu,
în zădar privirea cată negre benghiuri în albeaţă:
Pîn'şi umbrele sînt albe pe cea marmură de gheaţă!

însă iată, ca şiraguri de călugări în sobor,
Vezi ceva negrind în zare: ciorile pe şes cobor
Şi de spînul chip al iernei, vesel croncănind, s-agaţă...
Mult mai drag mi-e viul negru decît albul fără viaţă!

MULTIPLICAMINI

Baladă burgheză

Hagi-Tudose, vechi zaraf,
Şi-a logodit acum pe fata;
Căci, de! era fătoiul gata,
Ş-o cere coşcogea un graf.

Poveştile băbeşti ne spun
C-a fost, în vremea cea bătrînă,
Un dafin ce-nchidea pe-o zînă:
Era un Wertheim, dar mai bun.

Din Wertheim, dară, tremurînd
Şi-ncet, Hagi-Tudose scoate —
Nu pe vro zînă, ci — bancnoate,
Şi le desfăşură pe rînd.

Apelpisit şi ahtiat,
Le-nhaţă graful cu toptanul,
Ce-i mai rămîne? Deci la anul
Contesa naşte un băiat.

De bucurie nu mai pot
Cel vrednic tată şi cea mamă;
Hagi-Tudose, mai cu samă,
E chiar nebun după nepot.

în sus, în jos, ca zăpăcit,
Nepotul şi mereu nepotul!
Tejgheaua şi-a uitat cu totul
Hagi-Tudose cel zgîrcit.

Nu-i vorbă, fata şi-o iubea,
Dar pe nepot... he, altă treabă !
Mirată, fie-sa-l întreabă:
De ce nu-i astfel şi cu ea?

„De ce? mai ştiu eu... cum să-ţi zic?
La catastih, negustoreşte,
O văd că nu se potriveşte:
Tu mare eşti, el este mic.

Apoi... apoi..." — Tăcu apoi.
De unde tocmai el să ştie
Probleme din psicologie?
Şi stă, privind la amîndoi.

„El mic, ea mare, la cîntar
Fireşte-i mai uşor nepotul;
Mai scurt, de-i măsura cu cotul,
îl poţi băga într-un sertar.

îl poţi băga într-un sertar;
Şi dacă-i mic, iar dînsa-i mare,
E şi mai ieften, prin urmare.. .
Se-ncurcă bietul tejghetar.

Sudori pe fruntea-i curg şiroi,
Simţindu-şi minţile mufluze,
Abia mai mişcă trist din buze
Şi stă, privind la amîndoi.

Într-un tîrziu, ieşind din hal,
El lasă inima-i să zică:
„Mai dulce-i camătă, chiar mică,
Decît un mare capital.

Dentîi un ghem, apoi un vraf,
Ş-atunci dobînda mai sporeşte..."

Un strănepot de-acu-l doreşte
Hagi-Tudose, vechi zaraf.

CEREBRAȚÎUNEA

Pe-un clavir, ca orişicare
Dintr-o fabrică obscură,
Liszt cînta, din întîmplare,
Melodii ce mintea-ţi fură.

Clapele zburau nebune,
Prefăcute-n paseri vii,
Şi-mbinau într-o minune
Armonii cu armonii!

Isprăvind, artistul pleacă;
Şi pe loc cei gură-cască
Vor clavirul să-l desfacă:
Clapele să-i cîntărească. .

Cînd un geniu sus se duce,
Doftoraşii iute sar
Bietul crier să-i apuce
Şi să-l puie la cîntar!

MATER DOLOROSA

Eşti Dumnezeu, Isuse, şi mîntuieşti o lume
Prin moartea-ţi născătoare de noile idei;
Dar mamă e Maria.... ce-i pasă unei mume
De lume şi nelume, cînd piere fiul ei?

Tu mori, Cel-făr'de moarte, căci alte Cruci Te cheamă
în alte lumi d-a rîndul pe buni a-i mîngîia.
Eşti Dumnezeu, Isuse, Maria însă-i mamă:
Piroane, ea le simte; oţet, îl soarbe ea!

Ş-aleargă rătăcită, turnînd Fecioara sfîntă
Mărgăritari de lacrimi pe calea lui Isus;
Şi plînsul nu-i mai seacă, ci-ţi pare că s-avîntă,
S-avîntă-naripată, spre sferele de sus.

Ţăranul povesteşte — a lui e poezia! —
Că din acele lacrimi albina s-a născut:
Amar i-e acul; mierea-i e dulce ca Maria;
Şi tot pen flori colindă cătînd pe cel perdut...

ŞTEFAN ŞI RADUL

(1474)

Cîntec bătrînesc

„Bate toba la Craiova
Şi s-aude în Moldova".
Zicătoare oltenească

I

Ştefan cel Mare,
Acela care
Păreche n-are
Sub sfîntul soare,
Duce o ceată
Moldovenească
în loc de plată
Sa-şi dobîndească
Pradă bogată
Şi voinicească.

Radu cel Mare,
Acela care
Păreche n-are
Sub sfîntul soare,
i-a pus în cale,
Păzind moşia,

în deal şi-n vale,
Cîtu-i cîmpia,
Cetele sale
Din Muntenia.

Mare-i şi-i mare
Din ei orcare
Şi samăn n-are
Sub sfîntul soare;
Dar din păcate,
Doi fii d-un tată,
Meniţi a bate
Lifta spurcată,
Frate cu frate
Stau să se bată...

II

Ştefan-Vodă pleacă-n zbor
Pe cea iarbă de mohor
Denaintea oştilor,
Pîn'ce iată că-ntîlneşte
întîlneşte şi chiteşte,
Şi chiteşte vitejeşte,
C-un stejar de buzdugan
Pe cel Radu, domn muntean;
Şi-1 chiteşte, mări, drept
Lîngă inimă îri piept:
Parcă fulgeră şi tună,
Sună greu şi greu răsuria !

Radul stă nevătămat,
Căci la sîn mi-i înfăşat
Cu pieptarul fermecat;
Buzduganul sare-n vînt,
Apoi cade la pămînt-,
Iar pe locul ce cădea,

Pămîntul se deschidea,
Şi-n gîtleju-i destupat,
Cu năvală au intrat,
Supt o negură de prav,
Buzduganul cel grozav!

Radu-Vodă, mînios,
îşi aduce mîna jos,
Şi cînd o rădică sus
Cea măciucă s-a şi dus,
Despărţindu-se de mînă
Ca un trunchi din rădăcină;
Dar nu merge butuceşte,
Ci străbate vultureşte,
Pîn'ce iată c-a găsit
Pe cel Ştefan, domn vestit,
Fără teamă, fără frică,
Fără grijă de nimica,
Numai de Tatăl cel sfînt
Ce-i în cer şi pe pămînt!

Ştefan-Vodă, cum vedea,
Iute paloşul scotea,
Şi de feru-i oţelit,
Pe unde-i mai ascuţit,
Măciuca s-a poticnit;
Ş-apoi iată
Că dodată
Dintr-o singură bucată
Două ţăndări se făcea,
Una-n dreapta se ducea,
Alta-n stînga rătăcea,
• Şi pe locul ce cădea
Toate-n ţărnă le trîntea
Şi-n pămînt se mistuia!

Vezi că cine-i pui de zmeu,
Fie greul cît de greu,
Mi-1 ajută Dumnezeu;
Şi cînd doi români se bat,
Nu-i nici unul mai bărbat!

III

Pe cel pisc perdut în nor,
Sta un şoim nemuritor,
Care-şi aducea aminte
Multe zile denainte,
Căci trei veacuri au trecut
De cînd mă-sa l-a făcut,
Şi de-atunci
Pe munţi şi-n lunci
Fost-au iarnă, fost-au vară,
Dar el tot trăia în ţară,
Fost-au vînturi, fost-au ploi,
Dar el tot şedea la noi.

Agerul şoiman bătrîn,
Frate neamului român,
Se uita de sus cu jale
La cei doi voinici din vale,
Şi-şi grăia în graiul seu:
,'Cînd eram mai tînăr eu,
Moldovenii
Şi Muntenii,
Ardeleni
Şi bănăţeni
încă nu erau pe lume,
Toţi purtînd un singur nume...
Dare-ar Domnul să mai dea
Iar aşa să-i poci vedea!"

Ştefan-Vodă năzdrăvan
Auzea pe cel şoiman:
Auzea frate pe frate;
Şi dînd arma după spate,
Zice: „Radule fărtate,
Nu-i cu cale a ne bate !
A ne bate nu-i cu cale,
Că şoimanii plîng de jale!
Arz-o focul duşmănie,

Să rămîi tu la domnie
Şi-mi dă fiica-ţi de soţie:
Cu domnia-ţi n-am ce face,
Dar domniţa niult îmi place l"

— Taci, Ştefane, **barbarie,**
Pe Maria n-o dau ţie !

— Nu fi cîine, Radule,
Radule fărtatule !
Ţi-am mai zis o dată, măi,
Tu-n domnie să-ţi rămîi:
Decît ţară de la tine,
Iau mai bine
Ţări vecine
De la limbile străine,
Dar nevastă vreau de-o viţă:
Porumbel şi porumbiţă!
Dă-mi-o dară să mi-o dai,
Că de nu, amar şi vai:
Şoimii plîng, corbii vor rîde,
între noi de ne-om ucide!

— Taci, Ştefane **barbarie !**
De-ar mai fi orce să fie,
Pe Maria n-o dau ţie;
Iar de-ţi trebui pămînteancă,
Ia-ti muiere moldoveancă !

— Lasă gluma, Radule,
Radule, turbatule !
Pînă-i treaba la cuvînt,
Zicu-ţi eu cuvîntul sfînt:
Să rămîi tu la domnie
Şi-mi dă fiica-ţi de soţie,
Căci simţesc un aprig dor,
Dor de falnic viitor,

Ca să-rrii facă ea fecior,
Fecior mie,
Nepot ție,
La doi domni o seminție,
Bun la sfat şi bun la mînă,
Fire neaoşă română,
Din vulturul muntenesc
Cu zimbrul moldovenesc;
Şi de-i vrea tu, de nu-i vrea,
Eu mă jur c-o fi a mea!...

IV

Lumea-i lume; vremea trece.
Iat-o lună, iată zece,
Iată c-a trecut un an.

La Suceava-i bucurie
C-a făcut doamna Marie,
A făcut un băietan.

Crească mîndru cît e bradul,
Că-i nepot lui vodă Radul
Şi-i fecior al lui Ştefan!

POEZIA

în prada jalei ş-a zbuciumării
Şedeam pe-o stîncă dasupra mării,
O stîncă mică ce-abia se zare
Pe-al mării luciu fără hotare.

Plîngeam de milă, plîngeam de ciudă,
Plîngeam că lumea-i aşa de crudă;
Plîngeam, şi focu-mi curgînd pe stîncă
Intra cu flăcări în mare-adîncă.

t/Răpind-o caldă valul ce trece,
îmi scot din unde lacrima rece!

N A TTTYC* A TMTTO

GAUDEAMUS

Ce n'est pas \ d'un sommeil eternei que s'endort
Le mourant qui s'affaisse en fermant la paupiere...
Julie Hasdeu

Cînd o fi să mă duceţi la criptă...
Nu pe mine, ci vasul rămas:
Docamdată in vasu-i înfiptă
O făclie sclipind din cel vas
O senină
lumină
pe-un ceas;

Cînd o fi să-mi rostiţi la cuvinte
De iubire, dulceagul volum
Ce se-ndrugă la toţi pe morminte,
Ba la unii popasuri de drum:
Să rămîie
tămîie
cu fum;

Aş dori să văd feţe voioase
Şi s-aud împrejuru-mi cîntînd:
„A scăpat o simţire din oase
Şi din carne scăpat-a un gînd,

Printre glume
din lume
plecînd!"

Şi cu suflete dragi, cari în soare
Tot adastă sosirea-mi cu jind,
Eu veni-voi la cea sărbătoare
P^e^ cosciugul meu, raze-mpletind,
o zglobie
chindie
să-ntind!

Să mă bucur, sătul de-a mai plînge...
Ce mai lacrimi vărsai pîn'să plec!
Aş putea, la un loc de le-aş strînge,
îiiotînd prin durerea-mi să trec
Şi cea groapă
de-o şchioapă
s-o-nec!

Să mă bucur, căci omu-i o treaptă
Pe suişul cel fără de-apus,
Şi martirul meu cuget aşteaptă,
Ieri un vierme şi mîini un Isus,
Cale-lungă
s-ajungă
mai sus!

AŞTEPTÎND

Din două aripi un avînt,
Din două sonuri un cuvînt,
Din rapsodii o epopee,

Orunde-aş fi, orunde-i ea,
Noi pururea vom scînteia
Ca una singură idee!

Sînt trist, şi trist sînt totdauna.
De cînd... ? de ce să spui de cînd?
O ştie soarele şi luna
De-atunci privindu-mă pe rînd!

Sînt trist; nu-mi cereți veselie,
Lăsați-mă să plîng mereu.
A rîde eu? ce ironie !
Ce rîs grozav a rîde eu!

Sînt trist; şi lacrima fierbinte,
Din geană-mi vecinie picurînd,
Mi-aduce singură aminte
C-am fost eu vesel oarecînd!

II

Un şir de ani, tu, rîndunică,
Pe vară te-ntorceai la noi.
Eu revedeam pe-a mea Lilică:
Eram o lume amîndoi!

Plecai la iarnă; eu aice,
Ca ursu-n vizunia sa,
Trăiam dormind; dormeam ferice:
Dormind eu te puteam visa!

în vis iernatec, numai vară
Visam mereu; apoi deştept,
Rentoarsă, te primeam eu iară,
Cu flori şi frunze, pe-al meu pept

Tu ai murit; şi totu-i rece,
Şi totu-i iarnă fără vis;
Dar iată-iată Moartea trece
în zboru-i cătră paradis...

Aşteaptă-mă, o ! rîndunică;
Pe vară ducu-mă la voi
Să-mi mai revăz pe-a mea Lilică
Să fim o lume amîndoi!

III

Din vierme fluturul se naşte
Şi tu din mine te-ai născut:
Tu — floare vesel zburătoare,
Eu — nu ştiu ce mîhnit şi slut!

De pe-nălțimi nemărginite
Pogoară-te la tatăl teu:
Să te mai văd; ş-apoi, voioasă,
Te-i duce iar la Dumnezeu!

De m-ai iubit a mia parte
Din cît eu vecinie te iubesc,
Pe-o clipă numai lasă raiul
Şi vino-n sînul părintesc;

Sau, ca o stea cu mii de raze,
întinde-o rază prin eter
Pînă la mine să străbată:
Un capăt jos şi altu-n cer!

Dezmoştenit de viața vieței,
De vrei un pic să mai învii
Pe negrul jalnicul tău tată,
De ce nu vii? de ce nu vii?

De-o fi acolo-n ceea lume
Vro pedecă a crudei sorți,
Oprind pe îngeri să **mai** vie
La cei ce, vai! nu-s încă morți;

De-o fi, ei bine! cu-al tău zîmbet
La Dumnezeu te-nalță drept:
Zîmbeşte-i cum zîmbeai tu mie,
Ş-o să te lase... eu te-aştept!

Tu — floare vesel zburătoare,
Eu — nu ştiu ce mîhnit şi slut:
Din vierme fluturul se naşte
Şi tu din mine te-ai născut!

IV

Şi nevăzută, ea-mi răspunde:
— Nu pot veni, dar sînt ;
Fii mîngăiat!...

— Esti unde ?... unde ?
— Nu mă căta-n mormînt!

într-însul vei găsi o haină,
Pe mine — nu. Mi-e greu
Să-ți dezvălesc a morții taină;
Şi de-aş putea, nu vreu!
Nu vreu, căci trebui a ta cruce
Pînă-n sfîrşit s-o duci:
Să suferi!.. .

— Numai de m-aş duce,
Rădic şi mii de cruci!
Să ştiu că-n cele lumi senine
Iar ne-om mai revedea.
De nu-mi răspunzi, ah! altul cine
Vreun răspuns să-mi dea?
întreb pe filosofi d-a rîndul,
întreb...

— Nu-i întreba!
Ei toarnă şi răstoarnă gîndul,
Da inimile — ba !
Cărarea vieței viitoare
De vrei s-o nemereşti,
Vei şti răbda; ş-orcît te doare,
Să crezi şi să iubeşti!
Tu vei putea să-nvingi ispita,

Căci doar ești tat-al meu!
A crede ș-a iubi, atîta
Ne cere Dumnezeu...

V

Cu groază cugetam la moarte,
Cînd tu erai în fața mea:
„Ce neagră, ce cumplită soarte
Să mor, lăsînd aci pe ea!"

Tu nu mai ești: murit-au toate !
De-atunci eu mă gîndesc mereu:
„Ce dulce vis, ce voluptate,
Cînd ea muri, să mor și eu!"

VI

Cîți ucigași ce lumea-i osîndește !
De ce un osîndit nu se găsește
Pe care eu să-l binecuvîntez?
Lovească-mă curînd orcum îi place,
Dar numai fără greș: un glonț și pace ! —
Atîta mai visez!

Averea-mi s-o răpească el nu poate,
Căci colo-n cer sînt ale mele toate,
Și pe pămînt — orfan eu am rămas;
D-aceea, ah! tot rog să se găsească
O mînă de-ucigaș prietenească,
La care să mă las.

Ea m-a uitat, a morții dulce zînă,
Ea după care nencetat suspină
Și geme sufletu-mi, ca Prometeu;
Un suflet ce se zbuciumă și țipă,
Dar care-n veci nu s-a-ndoit o clipă
C-așa vrea Dumnezeu !

Ar fi ușor printr-o mișcare-a mînii
Să-mi zdrumec țeasta, să-mi zdrobesc plămînii,
Sau un pahar cu-otravă să-mi închin ;
Dar a fugi, orcum, e mișelie:
Ostașul cade mîndru-n bătălie
De-i moartea-i prin Destin!

VII

Cînd vrei să mori, la doftori aleargă mai în grabă!
A lor e să omoare: acesta-i steaua lor.
Li-i drag să curme-o viață; și fie chiar degeaba,
Ei spintecă și taie c-un aer zîmbitor:
Nici că simțești tortura! Călăi iertați de lege
D-a pedepsi cu moartea pe cel nevinovat,
Ei sînt în omenire mai regi decît un rege:
Regi fără nici o frică, regi făr'nici un soldat!
Un doftor, cel mai gîde, nu-i greu a mi-l alege:
Eu vi l-am arătat.

Dar el n-o să mai vie, căci printr-o vorbă numa,
Rînjind în glumă — dînsu-i acel nelegiuit! —
Îmi ucisese fiica, precum ucide ciuma
Cînd adiază-n treacăt spre cel nenorocit!
Nu, nu, el n-o să vie la patu-mi de durere.
Îl opintește groaza. O, Dante! tu să-i spui
Cum Ugolin cu dinții rumpea pe Ruggieri, —
Și dinții mei să simtă scrîșnind în capul lui!...
Îl las să tot trăiască, dar versu-mi să-l înfiere
În veacul veacului!

VIII

Ce sănătos mi-e stîrvul! Nimica nu mă doare,
Și totuși mor.
Ființa-mi nu de boală și nu de vîrstă moare,
Murind de dor.

Zi după zi apune şi noapte după noapte,
Şi eu tot scap;
Dar nopți şi zile-ntruna aud ciudate şoapte
în pept şi-n cap.

în orce dimineața, uitindu-mă la mine,
Mă văd mai dus;
în fiecare seară, grozavă poftă-mi vine
Să plec în sus.

Cu cît îmi scade carnea, tinzînd mereu să moară
încet-încet,
Pe-atîta cugetarea-mi s-avîntă mai uşoară:
Sînt mai poet.

Vorbesc cu nevăzutul şi dînsu-mi povesteşte;
Iar eu mă mir:
De ce, cînd sus mi-e duhul, jos nu mă mai porneşte
La cimitir?

în cer eu sorb prin suflet întreaga vecinicie,
Ş-aci-s — nimic:
Bucata-mi pămîntească încape-ntr-o cutie...
Curînd un dric!

Trec somnoros prin lume, şi numai printre stele
Mai sînt deştept:
Ma duc! mă duc la tine, lumina vieței mele...
Nu mai aştept!

IX

E sfîntă a ta slovă, şi-i drept ca ea să fie
La maică-ta-n păstrare, ca moştile-n altar;
Dar cît e scris de tine,
Azi mîna-mi o prescrie:
Sînt ceasuri mai senine
în negrul meu amar.

Lungi nopți prescriu, iar ziua tiparul pironeşte
înalta-ți cugetare: foi după foi răsar.
Cu lacrimi şi suspine,
Cînd tomul se găteşte,
Mă cred mai lîngă tine:
Băut-am un pahar!

Grăbesc! Mai sînt în sticlă vro cîteva pahare.
Tom după tom, ca raze din cer, voi repezi;
Şi lumea-atunci pe tine
Privească cu mirare,
Iar eu, o mărăcine,
Pe loc m-oi veştezi.

Cea de pe urmă foaie din mîndra-ți moştenire
Să fie şi din viață-mi cea de pe urmă zi;
Şi cînd voi pune: „Fine",
S-adorm cu fericire,
Ca nrrfc*ai sus cu tine
Să mă mai pot trezi!

X

Ați fost voi oare la Abrud?
Acolo-s munții o comoară:
în peatră dă ciocanul crud,
Mai dă, mai dă a suta oară,
Tot dă sălbatecul ciocan,
Zburînd scîntei ca din balaur:
Se sparge bietul bolovan,
Ş-atunci din el s-alege aur.

Ce peatră tare fost-am eu!
Ani mulți Ursita nempăcată
Mă tot izbea, izbea mereu,
Pîn'ce m-am spart şi eu odată;
Şi din trecutu-mi spulberat
— Un bolovan în agonie —
Gemînd, în lume-am revărsat
Odorul meu de poezie!

LA CASA DE NEBUNI

Tăcînd, c-un semn opresc trăsura:
Tăcut mă sui. Alt semn mai fac.
Plecăm făr-a deschide gura.
Birjarul, eu şi caii tac.

Căci dobitoacelor cu minte
Degeaba le mai ţii un spici,
Cînd ele fără de cuvinte
Pricep mai repede un bici.

Vreau să vorbesc, dar cu nebunii
în falansteru-n care unii
Sînt mari poeţi şi mari tribuni.
Deci: hai la casa de nebuni!

îmi iese doftorul. — Dă-mi pace !
Cu cei mintoşi eu n-am ce face,
Ş-aş vrea pe toţi să-i pot uita:
Venit-am nu la dumneata...

*

în jurul meu se-ntinde un petec de grădină
Cu flori şi pomi, amestec de umbră şi lumină;
Iar printre ele falnici, încet, nepăsători
Păşesc, albind ca spectri, superbii visători.

în fund, tot alb ca dînşii, salcîmul înfloreşte
Nebun şi el, mirosu-i în vînt îl risipeşte.
Jos la tulpina-i largă, sub desu-i coveltir,
Stă neclintit un tînăr c-o faţă de martir.

Privire mai senină şi mai pătrunzătoare,
Mai multă bunătate pe-o buză zimbitoare,
0 frunte mai măreaţă, pe care cu fiori
Priveşti un cer cu raze şi totuşi plin de nori,

O faţă mai cu farmec, o faţă mai oglindă
De-naltă cugetare şi de simţire blîndă,
Şi totul gingaş, palid, electro-străveziu...
Eu n-am văzut-o-n viaţă şi nu pot s-o descriu.

M-apropii. Cătătura-i pe loc mă pironeşte.
Rămîi într-o uimire. El galeş mă priveşte;
Ş-un glas ce te străbate prin timbru-i fecioresc
Răsună: „Vii la mine. O ştiu şi te iubesc.

Cînd pentr-ntîia dată
în lumea vinovată
Al Tatălui cuvînt
S-aduc o viaţă nouă
M-a pogorît, ca rouă
Din stele pe pămînt,

Căzui mîhnit pe pălămidă,
Căzui pe frunză cu omidă,
Căzui pe buruieni cu spini,
Şi roua cea dumnezeiască
Din bălării făcu să crească
Lămîi şi rodii şi măslini!

Acuma pentr-a doua oară
Din ceruri Tatăl mă coboară.

Căci răul bîntuie mai reu;
Mai rău ca orişicînd al'dată
Icoana lumii e scăldată
De sîngiuri fără Dumnezeu!

M-arăt, strigînd să stingă
Văpaia cea nătîngă
A groaznicului tun...
Vorbesc, şi-ndată gloata
Mă-mpinge la Golgoata
Şi țipă că-s nebun!

Aştept Caiafii să m-apuce,
Aştept să-nfigă iar pe cruce,
Să-ndoape cu oțet pe Crist.
Prin chin solia-mi se-mplineşte,
Prin moarte-mi omul se-nnoieşte,
Şi tu-mi vei fi evanghelist.

D-aci vor înceta războaie,
Cel tare n-o să mai despoaie
Şi nu va mai răbda cel slab;
Ştiință, artă ş-avuție,
Unite-n pace prin frăție,
Vor curge dintr-un singur jgheab,

în cer m-adastă plata.
Piroanele sînt gata.
Loviți, loviți, mereu!
Mă doare, şi-s ferice,
Căci răstignit aice
Mă-ntorc la Tatăl meu!.."

*

Un nu ştiu cine, scund, grăscior,
Buzat, cu fața de bujor,

Spre noi înaintează
Şi-mi zice: „lasă-l că-i ursuz!
El tot posteşte ca Isus
Şi veşnic aiurează.

Dar nu te tulbura, Pe-aice tot ce este
E numai visul meu, pe toți eu vă visez.
Dormind vă născocesc, vă țes ea-ntr-o poveste"
— Dar ce eşti tu?
— Ce-s eu? Mă cheamă Chichirez.

A-ți spune tocmai ce-s, nu prea găsesc cuvinte,
în vis, sînt un nebun, de nu m-aş deştepta;
în faptă, cînd nu dorm, sînt sănătos la minte
Ş-am un stomac de lup cînd are ce mînca.

Să te mănînc sau nu? Ba. Fii acum pe pace.
în vis eu sînt sătul şi nu m-auzi urlînd.
Nebunii sînt hrăniți, ş-a fi nebun îmi place,
De nu m-as deştepta, căci adoram — flămmd.

Ce adormire, vai! Cînd trupul ațipise,
Atunci visez că trec pe lîngă un brutar,
Sînt altfel om cinstit, dar ce să faci cu vise?
în vis, îmi pare rău, furai ca un tîlhar.

O jeml-o şterpelii. Mă prinde şi m-apucă.
Plecăm la comisar. Mă judecă pen vis.
Un polițai visat nu-i oare o nălucă?
O palmă îi cîrpesc, şi dînşii m-au închis.

Eu îi priveam cu haz, ştiind că visu-i glumă,
De nu m-as deştepta, flămînd aşa cum fui;
Pe-un Cuza (le-aş visa, eu îl înjur de mumă,
Ba şi-l omor în vis. E vis. Ce-i pasă lui?

Un mare tărăboi nrmează dup-aceea:
Toți zbiară că-s nebun, și țup! aici m-aduc. . ;
Că-i vis, o știu, așa-i, dar nostimă ideea
Pe cetățeni flămînzi să-i duci la balamuc!

De-atunci mănînc ticnit; am carne, pîine, poame,
Un singur rău: în vis mă satur îndestul
Ș-apoi visez c-adorm visînd că-mi este foame;
«Grozav!... Dar iar visez că mă deștept sătul.

Eram flămînd. Acum petrec și-s prea ferice.
Mai rîd de cei nebuni, mai rîd de mutra ta:
Ești cam posac. De-ai fi aievea, eu ți-aș zice
S-adormi și tu. Ha, ha ! De nu m-aș deștepta!

A ! Iată cineva mai potrivit cu tine:
Moșneag posomorit cu nasul tot pe sus.
Ce vis ciudat! eu, bre, m-aș mulțumi mai bine
Pe-un Capsa să-l visez decît p-alde Isus!

El pleacă, iar bătrînul, un chip de moaște sfîntă,
Surîde și-mi întinde o mînă de schelet;
Dentîi șoptește-n aer, privind cu ochii țintă
în zarea dintre arbori, ș-apoi mă-ntreabă-ncet:

— L-ai auzit, ce dulce și mîngîios vorbește?
— Vorbește cine? unde-i?
— Nici tu n-ai auzit?
Ești surd și tu ca dînșii! Pe toți vă-nnebuneste
Materia cea brută, pe toți v-aii asurzit!

Urechea-ți nu-i ureche ! Tu nu știi c-ai în tine,
Ascuns în fundul minții, pitit în duhul teu,
Un alt auz ce-aude din sferele senine
Pe spirite, pe îngeri, pe însuși Dumnezeu!

Tu n-o știi, căci țărîna te-nlănțuie-n cătușă,
Căci sufletu-ți robește robia cea mai grea,
Căci lutu-i pușcărie, din care n-ai vro ușă,
Silit a sparge zidul de vrei să ieși din ea!

Tu nu-l auzi sărmane ? Și cîte el mai spune !
E fiul meu, pe care în luptă la Vidin
Un glonț îl răpusese, și totuși — o, minune! —
Din ceasul morții sale trăiește mai deplin.

îl vezi acum? Privește-l!
— Nu-l văd.
— Orbire crudă!
Ești unul dintr-aceia ce jură pe tipic
în lume să nu știe, sub soare să n-audă
Decît ce-nvață-n școală: o buche și nimic!

Prin văzul căpățînei ești vita, care crede
Că firea dat-au ochii să vezi cum să mănînci!
La om e ochiu-n suflet, privind ce nu se vede:
Mai rază decît raza, el trece și prin stînci!

Nu-l vezi? E chipeș, mîndru, cu nimbul tot lumine,
O frunte-cer sub care doi gemeni curcubei
Cunună două stele ce m-ațintesc pe mine
Și vin a se răsfrînge duios în ochii mei.

Sub stele... ah! ce zîmbet! Cînd peatra lăcrimează,
Din lacrima-i neștearsă se face-un stalactit;
Dar va zîmbi ș-o peatră, de i-ar fi dat să vază
Cum dînsul îmi zîmbește de cînd ne-am despărțit.

Și gura-i se deschide; răsuri și crini s-arată:
Sînt buze-n cari îmi pare că văd întregul mai!
Iar ca parfum — cuvîntu-i se-ntinde și mă-mbată:
Ce-i muzica la oameni la îngeri este grai. . .

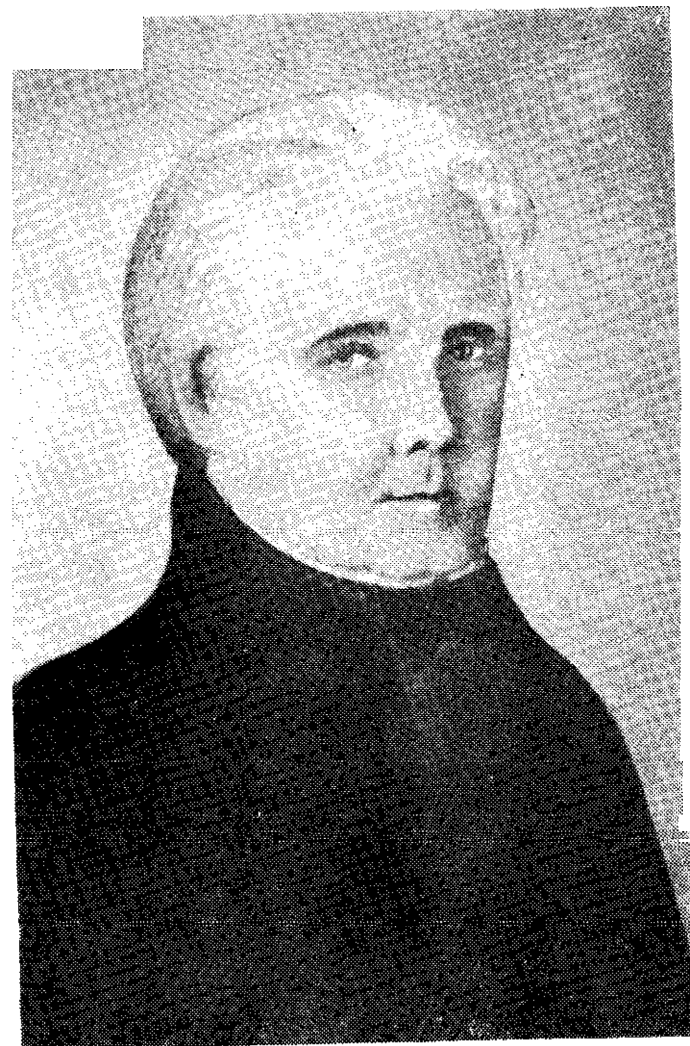
De fiu-său el îmi vorbea,

Iar eu vedeam pe fie-mea,
Dentîi lucind ca o scînteie
Apoi ca pasere de-argint
Plutind uşor către pămînt,
Şi iat-o zînă de femeie !

De fiu-său cînd îmi vorbea>
Eu auzeam pe fie-mea,
Dentîi ca unda-n depărtare,
Apoi un tril, apoi un cînt,
Sunînd din cer pînla pămînt
Şi răsunînd în sărutare !

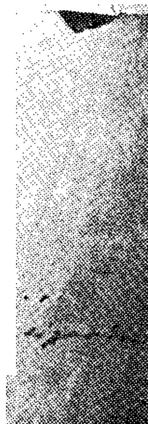
De fiu-său el îmi vorbea,
Dar eu eram cu fie-mea,
Şi sufletu-mi în fericire,
Zburînd într-un nespus avînt,
îmi lasă corpul pe pămînt
Rostogolit în nesimțire!

De-atunci o duc ca şi-nainte:
Privesc ce unii dreg,
Ascult ce alții spun,
Urăsc pe cei crezuți cu minte,
Şi nu pot să-nțeleg,
Că n-am ajuns nebun !

Tadeu Hâjdeu, bunicul scriitorului
(Biblioteca Academiei R. S. România, Cabinetul de stampe)

Versuri răzlețe (Arhivele Stalului Craiova)

TABLE-D'HOTE

La jubileul de 25 ani ai revistei ***Familia***

Am tot glumit,
Cît am trăit
în birtășița lume;
Și-n loc de bani,
Ca mulți golani
Mîncam plătindu-i glume;
Ș-am tot glumit,
Cît am trăit
La masa cea comună.

Ș-acum glumesc,
Dar mă grăbesc:
Să plec curînd afară.
Un prînz mai prost
Nici c-a mai fost,
Nici să mai fie iară!
Am tot glumit
Cît am trăit
La masa cea comună;
Ș-acum glumesc,
Dar mă grăbesc:
Mîncați, și poftă bună!

„CÎNTECUL DE LEAGĂN" DE IULIA HASDEU

tradus din franţuzeşte de B. P. Hasdeu

Nani, nani, dormi,
odoraşul scump,
al mamei odor,

în culcuşul tău,
de vise cereşti
legănat uşor!

îngerul duios
peste fruntea ta
s-apleacă zîmbind,

Ş-aripa-i de-argint
pe-ai tăi ochişori
îi flutură blînd.

Nani, nani, dormi,
dormi netulburat
căci mama va sta,

De-a dragul privind
rumenele fragi
pe guriţa ta.

Iat-o s-a deschis,
iat-o iar s-a strîns
plăpîndu-l boboc

Un trandafiraş
vesel zîmbitor
l-al soarelui foc !

Spicele de grîu
parcă moţăiesc
din cap lenevos;

Colo-n stejăriş
fîlfăie-n văzduh
fragedul miros.

Noaptea-ncetinel
învăleşte tot
de jur-împrejur,

Galeş adiind
suflu-i răcoros
c-un tainic susur.

Paserea pe somn
s-aşterne-nchizînd
ochiul cel zglobiu,

Iar cernitul corb
s-ascunde pitiş
în zidul pustiu.

Din ascunzători
iese lilieci,
zburînd în tîrcol,

Şi din cînd în cînd
al bufniţei glas
cobeşte a gol.

Dormi, puiuţul meu,
de luna din cer
privit drăgălaş:

Sufletu-ţi în trup
e ca un altar
în sfîntul lăcaş!

Somnul tău aş vrea
să fie ş-al meu:
somn nevinovat!

Tu dormi făr'să ştii
al lumii amar
ş-al vieţei păcat!

Nani, nani, dormi,
odoraşul scump,
al mamei odor,

în culcuşul tău, *
de vise cereşti
legănat uşor!..

DUMNEZEU

Avez-vous entendu, quand la imit est sans voiles
La vaste mer chanter sa chanson aux etoiles?
Quelle musique, amis! Dieu parle en cette voix.
Sublime createur de Tinfini — son monde —
Dieu prete â l'ocean cette basse profonde
Et 1'ocean chante ses lois.
Bonsoir, amis! Ce Dieu, par qui le flot murmure,
Par qui tout prend naissance, et vit dans la nature,
Qui fit ce qu'on ne peut ni comprendre ni voir,
Comme Ies flots des mers, comme Ies choeurs des anges,
Benissez-le sans cesse et chantez ses louanges.
Au clair de lune, amis, bonsoir!

Julie Hasdeu, ***Au bord de la mer***

Aş vrea să smulg din mine un cîntec, numai unul,
Un singur de pe urmă: copil întîrziat
Ce nu se naşte încă, dar, totuşi, plin de viaţă,
Duioasa mumă-1 simte sub inimă zvîcnind.

Un cîntec, numai unul, acum la cărunteţe,
Ca Făt-Frumos din basmul cu „fost-au fost un moş"
E gîrbovit bătrînul, dar fiul cît un munte
Miratei lumi va zice: dintr-însul m-am născut.

Un cîntec, numai unul... Cînd soarele-asfinţeşte
P-un alt tărîm să treacă, eternul călător
Pămîntului îi toarnă lumini mai arzătoare
Şi pleacă, iar odihna s-aşterne pe pămînt.

Un cîntec, numai unul! Dar rima cea cochetă
Aleargă după tineri, şi eu s-o prind nu pot;
Iar cînd, răutăcioasa, s-apropie de mine,
Gîndirea mi-o cioplește, ieşind ceva mai mic.

A, rimă răsfăţată ! Crezi tu că far' de tine
Bătrînul nu-i în stare să-şi taie din granit
Un cîntec ce nu piere, un imn ursit pe veacuri,
Păretele ciclopic durat făr'de ciment?

j^rimă, ce-i aceea ?^E haina de paradă
C-un cîrd de decoraţii smălţat şi poleit,
Sub care toţi d-a rîndul îţi' par câ-s dopotrivă,
JS^adesea chiar piticul se leagănă măreţ.

.Nu-i poezi&. rima Homer şi-Anacreonte,
virgHiu^iHoraţiu n-au stat a făuri
Pe *„Tisa* — plînsu-rm-s-a.., sonoare chiţibuşuri
Pe-o cîrtiţă menite s-o schimbe-n elefant.

/ Axtislic e terţetul_p^™^lor rian.ţpgţi, x
Nu-i însă pentru Dante. Gigant cu zurgălăi!
J *Divina-i Comedie* ar fi şi mai divină
I De i-ar lipsi aceste broboade pămînteşti.

Shakespeare, Shakespeare cel mare, Shakespeare cel fără seamăn,
Al cărui geniu soarbe tot neamul omenesc
Precum cristalul prismei îl vezi sorbind lumina,
Shakespeare, cînd cată rimă, vai! nu mai e Shakespeare.

Tu fugi de mine? Fie! îţi mulţumesc. Odată
Fugit-ai şi de Milton cel orb şi prigonit,
Ş-atunci,' din iSpvitinţă croindu-şi o putere,
A scris el fără rimă sublimul *Paradis.*

/vc

Da, tu-mi plăceai şi mie în vremile trecute.
Cînd te-acăţam la versuri, cum fetele din sat
Acaţă la cosiţe cîte-un boboc de floare,
Măcar că fără benghiuri frumosu-i mai frumos.

Drăguţă-i garofiţa cu frageda-i catrinţă
Din roşu şi din galben, bucăţi de catifea;
Drăguţ' e fluturaşul, garoafă zburătoare,
Catifelat şi dînsu'l, şi dînsul efemer;

Dar nu-i garoafă bradul, nici acvila nu-i flutur;
Lor nu le trebui roşu şi galben şi pestriţ:
Prin singura-i mărime se-nalţă cel ce-i mare ;
Cel mic se-nzorzonează, căci e pipernicit...

Un cîntec, numai unul şi cel mai de pe urmă,
Aş vrea să smulg din mine... Dar unde-i ? Nu-1 brodesc.
Acum îl simţ aice, şi-1 simţ deja departe,
Şi-1 simţ că-i pretutindeni, şi simţ că-1 simţ mereu.

Eu nasc o cugetare, şi dînsa-şi ia avîntul,
Nemic n-o mai opreşte în spaţiu sau în timp;
A mea-i şi parcă-i alta, căci este fără margini ;
A mea-i,'si-i infinită, plutind în univers.

E infinit în mine nu omul cel de carne,
Nu hîrca-i infinită, ci cugetarea mea:
Arti^tul^^r-astîmpăr ce nentrerupţ: îmi_joaca

Şi clapele tocite se prennoiesc, se schimbă;
La locu-i nu rămîne nici una dup-un an;
Dar eu sînt tot acelaşi prin tot ce! cugetasem,
Prin tot ce cugeta-voi pe clape noi sau vechi.

Clavirul, cînd se strică, eu mă silesc a-l drege,
Că m-am deprins cu dînsul, mi-e drag, m-am nărăvit;
Cînd nu se mai acoardă, îl spulber cu mînie,
Sau fără supărare îl părăsesc şi plec.

Şi pleacă cugetarea-mi să-şi cate alte clape
P-un alt clavir...
Poete ! păşeşte mai încet!
Nu dezvăli dodată altarul nemuririi:
Lumina-i ameţeşte pe cei nedumeriţi.

în mine-i infinitul!... Dar eu şi hotentotul,
Un Cezar, un Platone, un Eant ş-un eschimos
Sîntem aceeaşi viţă: la cel mai crud sălbatec
S-ascunde-n cugetare ceva nemărginit.

Cînd ţes aceste strofe, eu simţ că-i lîngă mine
Un scapăr, o scînteie cu chipul lui Darwin,
Ş-adie peste capu-mi, şoptindu-i: „omu-i muscă!
Ce-i musca? ce-i o iarbă? şi ce-i un bolovan?..

Ş-a despărut; iar glasu-i, mai răsunînd în juru-mi,
Cuvinte răsturnate mi-aduce: „ihusca-i om!
Din cremene-i o plantă, din planta-i animalul,
Din om un înger naşte, din înger un Isus. .. !"

Şi cufundat în gînduri, privind eu zăpăcire
O peatră la picioru-mi rostogolită jos,
Eu o luai în palmă ş-o netezii cu milă,-
Zicîndu-i: chiar în tine-i un punct din infinit I

Prin punct se-ncepe lumea. Un punct dimensii n-are,
Neinic mai fără formă şi mai nepipăit;
Dar pune-l în mişcare, şi linia se-ntinde,
Şi linia-ţi dă totul: deci, totul e-ntr-un punct.

Natura, firmamente, sistemele solare,
Cu toate cîte-n ele şi printre ele sînt,
Cu-ncetul se dezvoltă din puncturi ce se mişcă,
Din puncturi ce se mişcă plecînd din Dumnezeu.

Din Dumnezeu plecate, şi ele-s infinite:
Un punct nu se măsoară, fiind neţărmurit;
Din Forţa cea mai forţă plecînd, şi ele-s forţe:
Un punct zideşte sfera, căci este centrul ei.

Nu-l înţelege mintea, nu poate să-l cuprinză,
Atît de mare este şi-i pare-atît de mic:
Minunea fără care în veci nu s-ar pricepe
Tot ce se-ntemeiază pe-acest nepriceput!

Aşa-n orice ştiinţă izvoru-i poezia.
Chimistul şi-astronomul încalecă pe sfinx,
împinşi prin miriade de micuri infinite
Ce-i duc la infinitul cel mare: Dumnezeu.

Şi ceea ce născuse p-acele miriade,
Şi ceea ce le^nnoadă cu Unul infinit,
Şi ceea ce le-atrage unite laolaltă,
Cea mai supremă lege e legea d-a iubi!.. .

Un cîntec, numai unul şi cel mai de pe urmă,
Voind să-l smulg din mine, l-am azvîrlit în cer;
Din cer mi-l crîmpoteşte în creier cugetarea,
Dar nu-i întreg: sfîrşitul rămase-n cer pribeag.

Şi cugetarea-mi plînge, tînjind de umilinţă:
„Pînla final — îmi zice — nu-i chip să mă rădic;
Extazul singur numai atît de sus se-nalţă;
Extazul, care leagă pe-un om cu Dumnezeu!"

Extazul. .. ce-i extazul? O clipă şecxajară^
în care vezi atîtea trăite şi trăind,
încît un veac îţi pare, nu vrei să crezi, şi totuşi
Ştiinţa-i nevoită să murmure: aşa-i!

Cînd omul cade-n apă şi-i gata să se-nece, —
Trecînd în panoramă pe denaintea sa
întreaga-i viaţă, viaţa-i întreagă d-amăruntul
O simte-n clipa ceea, o clipă, nu mai mult.

Cînd p-un bolnav l-adoarme un doftor ca să-1 taie,
îi ciopîrţeşte trupul, doar sufletu-n extaz
Nu ştie de durere, petrece, cîntă, joacă,
Trăieşte luni o clipă, o clipă, nu mai înult.

Extazul n-are-a face cu clapele din creier,
Deşi-n clavir răsună, spunîndu-i ce-a simţit:
O povestire lungă, cuvinte şi cuvinte,
Măcar c-a fost o clipă, o clipă, nu mai mult.

Extazul mă răpeşte. Aud Divinitatea:
„Mă-ntrebi: ce-s EuPJrjiixp^Mă-ntrebi: ce fac? iubesc.
De n-aş urzi, pe cine Mi-aş revărsa iubirea?
Ca să iubesc, Mă sfîsii, urzind din Mine liimi f { <

Tot ce urzesc din sînu-Mi, e urzitor la rîndu-i.
Pornind din Mine, este un microcosmic Eu,
Ce l-am născut să crească în plină libertate:
Să se renască singur, mai sus şi iar mai sus.

Un germen de voinţă se mişcă chiar în peatră.
E adormit, e leneş: o umbră de impuls;

Dar cînd se redeşteaptă, mijeşte-n peatră muşchiul,
Iar de la muşchi la Spirit — se-ntinde scara-n timp.

Cu cît voinţa este mai forte, mai călită,
Cu-atîta se iuţeşte s-ajungă mai curînd,
Căci orice punct se-ntoarce pe sînu-Mi: să se-nşire
în salba de luceferi un nou mărgăritar.

Mi-e dragă chiar o peatră; dar un arhanghel! Dînsul
Din muşchi, prin suferinţe de secoli necurmaţi,
Reintră iar în Mine, iubirea înmiită
Din tot ce el iubise în sutele de vieţi!

Atîţia taţi şi mume ! atîţia fii şi fiice,
Surori şi fraţi şi soaţe şi neamuri şi amici:
Iubiri de el trăite, trăite şi rămase
Un ocean într-însul, iubit şi iubitor!

Ş-aceste oceanuri se tot desfundă-n Mine.
Mă-ntrebi: ce-s Eu? iubire. Mă-ntrebi: ce fac? iubesc.
De n-aş urzi, pe cine Mi-aş revărsa iubirea?
Ca să iubesc, Mă sfîsii, urzind din Mine lumi! 2__

Arhangelii, din sînu-Mi porniţi ca neşte puncturi
IJ^^ii Ş mii de veacuri, apoi filtraţi pe rînd
Prin petre şi prin plante, prin animali, prin oameni
Cînd şjg rentorc în Mine, triumfători atleţi,

Cea rază de iubire, primită la plecare,
Mai vie şi mai vie ş-acuma curcubeu,
îi zbuciumă, îi fierbe, îi face să urzească,
Şi Eu: din nebuloase îi las a cerne sori!

Iar cînd o omenire pe vruna din planete,
Căzută-n deznădejde, Mă strigă-n ajutor,
Dintre anrhangheli unul, ca Mesia, s-avîntă,
Jertfindu-se să scape nevinovate oi!

Şi jertfa-i îmi închină miresme iubitoare...
Mă-ntrebi: ce-s Eu? iubire. Mă-ntrebi: ce fac? iubesc.
De n-aş urzi, pe cine Mi-aş revărsa iubirea?
Ca să iubesc, Mă sfîsii, urzind din Mine lumi. -p^^

Şi cînd vorbea, Cuvîntul, urnind acele puncturi,
Le răspîndea din suflu-i, şi fiecare punct
Lua cîte-o figură, un calapod, o formă:
Materia se-ncheagă avînd o forţă-n ea...

Extazul încetează. Poetul se deşteaptă.
Mai luminos se simte: şi-n el, şi-n preajma lui.
Frînturi din amintire în creieru-i s-aşează,
Şi gîndul, ca să toarcă, apucă noul fir.

Materie şi forţă! Din Forţa cea supremă
Ce-i numai forţă, una, monadă fără ţărm,
Orice se desfăşoară, orice se desdrumează,
Rămîne forţă, însă c-un strai de individ.

Şi straiul se transformă. Prin vieţi evolutive
Treptat se subţiază, ajunge străveziu,
Nepipăit, elastic, întreţesut cu forţa,
A carii e pojghiţă: un corp molecular.

Naturalistul, care din jos în sus învaţă,
Materie visează în universu-ntreg.
Din sus în jos cu fală priveşte filosoful,
Şi-i pare numai forţă. Se-nşeală amîndoi.

Poetul singur ştie, extaticul prin care
în jos zîmbeşte cerul, pămîntul plînge-n sus;
Şi el, plăpînda harpă, vibrează totodată
Cu Dumnezeu-iubirea şi cu iubirea-om...

Un cîntec, numai unul şi cel mai de pe urmă,
Voind să-1 smulg din mine, îl azvîrlii în cer;
Şi ca să prind fugarul, zburat-am după dînsul:
Văzui eternitatea.. . De ce m-am mai întors?

De ce? Căci fiecărui e dată o solie.
Mai are pînla ţintă apostolatul meu.
Răbdare, şi-nainte ! Cînd voi sosi la capăt,
Să cînt cu serafimii:
O, Dumnezeule !

DIN PERIODICE

PORUMBUL ŞI ŞIPOTUL

Fabulă

Dedicată d. C. Hurmuzachi

Un porumb însătoşat
Zărind, spune nu ştiu cine,
Un şipot zugrăvit bine,
Spre'el zborul ş-a-ndreptat,

El în cale întîlneşte
Şipoate fireşti, bogate,
Apă ce dă sănătate. ..
Dar el le despreţuieşte,
Cînd pe cel boit zăreşte,
Căci îl crede, de departe,
Mai bogat şi rece foarte ;
El dar zborul nu-ş opreşte.

Ostenit de-a sa zburare
Sub şipotul cel boit,
Se zice că de-nsătare
Porumbul ar fi perit
Şi căci nu s-oprisă-n cale
La şipote naturale,
Amar, amar s-a căit!

1

NAŢIA-i şipotul firesc,
Unde sătea-mi potolesc;
Nu la *Constituţional*
Ce nu-i şipot natural,
Ce-i şipotul falş, boit,
Unde porumb-au perit!

MUZA

în ţări, nebătute de-a soarelui căi,
Unde ursul calcă peste munţi de gheaţă,
Se pogoară muza, învălită-n ceaţă,
La a friguroasei Canade copii.

Iată că, din fundul vechilor păduri,
Cîntec se strecoară-n valuri întrerupte,
Zugrăvind cu duşmani sîngeroase lupte,
Oglindind nespuşii frumuseţei nuri.

Astfeli, lumea-ntreagă falnic străbătînd,
Oriunde s-avîntă cîntăreaţa zină,
Dragostea şi slava ca un ec suspină:
Cătră ceriuri zboară al omului gînd.

NOAPTEA TOATĂ

Ceriul se-nvăleşte-n al lui negru strai,
Gălbejoasa lună nesimţit înoată:
Nu se mai aude omenescul grai
Noaptea toată!

Mica filomelă cîntă-n redişor.
Feliurind în triluri doina-i întristată:
Cîntă, şi de jele parcă-i mai uşor
Noaptea toată!

Inimă-mi zdrobită! iat-a înnoptat;
Pin'ce-i adormită zgomotoasa gloată,
Scîrba-ţi ai destule ceasuri de uitat:
Noaptea toată!

LA MOARTEA CAPORALULUI CIORNEI, MĂCELAT DE RĂSPOPA COSTEA

Oricîte fie lespezile grele
Ce oasele românilor ascund,
Să le tot scald cu lacrimile mele
Cu voacea mea în ele să pătrund:
„Iubiţilor! Puţini am fost d-un nume
Şi mai puţini acuma am rămas!"
Această soarte mi-aş alege-n lume
Ş-ar răsuna departe-al jalei glas!...

Mă uit şi plîng! Mai iată o suflare
Din sfera-ne mormîntul au răpit;
Un cuget, ce l-a fraţilor chemare
Puterea braţului ar fi-nsutit;
O viaţă, ce abie ajunsă-n floare
Credea în toate, cîte un om stătut
Numeşte rece: visuri de amoare. ..
Sunt, Doamne, visuri mîndre de crezut!...

Români-s brazi, în mica lor moşie,
Prin rădăcini şi ramuri împletiţi:
Ist copăcel ce brad era să fie,
Priviţi-l mort, priviţi-l! şi-l bociţi!...
Un vînzători, un ucigaş de paie,
Cercă, de s-a putea nerăzbunat,
Pe rînd, pe plac pădurea să se taie...
Urzindu-se o cale de-mparat!. ..

IVEALA ŞI VISUL

Abia d-a luminei raze legănate
Lăsînd a străbate,
Rediul întindea
Umbra-i tremurîndă deasupra mea.

Paseruice-n juru-mi zburînd şi săltînd,
Se-mbătau cîntînd;
Frunzetul prin şoapte şi murmure-i line
Vrînd să le îngîne.

Aruncîndu-n aer mii de aromate
într-amestecate,
Prefăcea-n covor
Mii de floricele culoarele lor.

Dulcele meu înger, într-un dulce chin,
Mă strîngea la sin:
Patimele noastre se-neca-n uitare
Prin o sărutare !

Acea mîndră zi
Pana nici penelul n-o pot oglindi...
M-ameţî iveala; iat-o fură visul
Mutînd paradisul.

Dulcele meu înger, într-un dulce chin,
Mă strîngea la sin:
Prin o sărutare
Patimile noastre se-neca-n uitare!

Aruncîndu-n aer mii de aromate
într-amestecate,
Mii de floricele culoarele lor
Prefăcea-n covor.

Paseruice-n juru-mi, zburînd şi săltînd,
Se-mbătau cîntînd;
Vrînd să le îngîne
Frunzetul prin şoapte şi murmure-i line.

Abia d-a luminei raze legănate
Lăsînd a străbate,
Umbra-i tremurîndă deasupra mea
Rediul întindea...

ÎN MEMORIA RAISEI CHOD...5KA

în zorile juniei mele,
Cînd inima-mi spre cer tindea,
O singură iubită stea
Ales-am dentre multe stele.
La ea gîndeam, visam de ea,
Cîntam şi mă topeam de jele..,
M-aş fi răpit; ci lanțuri grele
în țărnă sufletul oprea!

Trecut-a vrîstei dimineață,
Steluț-a despărut în ceață;
De ce dar tot gîndesc şi cînt?

Mă-mpinge dorul meu totuna
Să răscolesc măcar lacuna,
Ce-o simt în tristu-mi firmămînt!

RÎVNA

Băietul:

Dac-aş fi cel falnic soare,
Mult iubi-te-aş, mîndră floare !
Te-aş iubi cu-acea amoare, —
Simț de vifor şi de foc, —
Ce pe lume
Are nume,
Si în ceruri tine loc!
Ah!' .

Floarea.

Ce-mi spui, suflete-băiete,
Cu de luciu aur plete
Frățioare-logofete ?
Află dară că-n amori
Totul face
Cel ce place,
Iar nu beznele de sori!
Oh!

Băietul:

Geaba-geaba! Ştii tu, lele,
Frica inimioarei mele !
Oricîte sînt floricele,

P-un singur soare doresc:
Dar ca mine
Mia vine:
Te tem. .. şi nu te iubesc!
Ah!

Floarea:

De-i aşa, apoi ţi-oi zice,
Că d-ai fi soare, voinice,
Toate florile p-aice
Dopotrivă le-ai iubi:
Şi-atunci, dragă,
Fără şagă,
De durere m-as topi!
Oh!

SONET CĂTRĂ LUCA STROICI

Progresul omenirei se pare-a fi grădină,
în care nu s-aclimă dodată orice flori:
Căci are mii de pofte născînda rădăcină,
Sînt viermi-n sol, în ceruri de grindină sînt nori
Ideea, ca sămînţa, pîn'ce-o priveşti deplină,
Se-ncoalţă, se usucă, se perde-adeseori:
Căci predomneşte-n lume a celor mulţi rutină,
Strigînd la propăşire: în faşă, drace, mori!

Lung timp răbdat-am vorba şi slova moschicească
De-mpedecam pe înşişi neo-latinii fraţi
în trupu-ne un sînge d-o mumă să-l gîcească,
Păstrat în străcurarea-i prin veci nenumăraţi:
Dar si atunci, o Stroici, pătrunzătoarea-ti minte
Cea-ntîie-n loc de „TAT/K/I" a încercat „PĂRINTE"

NJL ODĂ LA DESCHIDEREA SOCIETĂȚII ROMÂNE J \ DE LECTURĂ DE LA CERNĂUȚI

Cînt reînviarea dulcei Bucovine,
Unde Dragoş-Vodă avu cuibul său;
Căci spera c-acolo de urdii streine
Va scăpa românul în codrul mereu!

Țara, unde Ştefan-Vodă înecase
în şiroi de sînge falnici megieşi;
Țara, unde omul nu poată să iase
Făr' să calce oase de tătari şi Ieşi!

Tocmai astă țară, țară ce odată
Spăimînta p-oricine nu era român,
Soarta o făcuse jertfă-ngenuncheată
La voința unui venetic stăpîn!

Nemții şi polonii, neagra jidovime,
Țărişoara asta o schimbase-n han,
Unde nu s-ureşte dintre oaspeți nime,
Dar cu foc oftează bietul moldovan!

Jumătate secol vaiete deşerte
Aci cam cu frică eco repeta;
Nu se mai nemțise numai lumea verde,
Care eîteodată se plîngea aşa:

„Mult suna-va încă chiar în cuibul țărei
Vorba nelatină, tristul *der-die-das ?*
Mult va trece oare, pîn'al învierei
Să sosească-n fine aşteptatul ceas?

Blinda tinerime mult mai învăța-va
Gînduri ce-s departe d-orice românesc?
Fi-va totdauna, ca nici chiar Suceava
Să nu aibă-n sine petic strămoşesc?

Deodată însă o steluță dalbă
Aparii p-al nopții înnegrit covor;
înc-o stea, ş-o altă, înşirînd o salbă,
Ce forma o 'frază din figura lor.

Neamuri se adună taina s-o citească,
Pe care s-ascunză regii n-au putut:
„Gintă de la gintă slobodă să crească,
Nu e Tibre—Rinul, Volga nu e Prut!"

După multe glasuri, vocea după urmă
Răsună atuncea, ca şi din mormînt:
„Roma cea antică mi-a fost dreaptă mumă,
Dintre alte vițe cea mai mare sînt!

Am viteji făr' seamă, cari în bătaie
Frînt-au vrăjmăşia-n număr înzecit:
Ştefane, Asane, Iancule, Mihaie,
De virtutea voastră cine n-a citit ? !

Am o limbă veche, fraților, duioasă,
Groaznică acelor ce mă pizmuiesc:
Vrei iubirea? - am eu doina mlădioasă;
Cauți lupte ? — am eu cîntec bătrînesc!

Am o țară-ntinsă, chiar o florărie:
Dunăre, Carpații, pînă la Balcan...
Dați-mi loc în lume, căci o forță vie
Renaşte în peptu-mi, adormit volcan!"

Sîngele cu flăcări se aprinse-n mine
Auzind dodată mult doritul cînt,
în care ş-al dulcei noastre Bucovine
Cunoscui alocuri cîte un cuvînt!

Falǎ vouă celor ce-ati strigat mai tare !
Falǎ vouǎ, falǎ, Hurmuzache frați *
Memoria voastră p-a țărei altare'
Vor păstra neştearsă vecii depărtați!

Salutare ție, Pumnule cărunte *,
Inimă română, pură ca izvor!
Uită-te cum ceru-n cîteva minute
îți împacă astăzi vechiul tău amor!

Zotta, Sbiere, Reni, Calinciuc, Gostine,
Tinerii, bătrînii, vă urez pe toți!
Cînte-vă-n tot locul, cînte-vă 'cu mine
Ai străbunei Rome-mprăştiați nepoți 1

Cernăuți, 1862

* La începutul anului trecut, moartea răpi pe acest mare patriot român, căruia mai cu deosibire se datoreşte renaşterea sentimentului național în Bucovina *(n.a.).*

ADEVĂRATUL POET

Doi duşmani făr-astîmpăr în urgie
în inima poetului se bat:
A țărnei din aproape tiranie,
Şi-al cerului un eco depărtat!

în jos atîrnă-n greutate lutul;
în sus se-nalță-al însuflărei foc...
Se rumpe inima la tot minutul:
Vrăjmaşii şi-au ales acelaşi loc!

Cumplită-i lupta! ea se poate simte !
Dar n-o depinge-al graiului penel:
El zugrăveşte plastice morminte,
Mormîntul inimei i-ascuns de el!

Sînt clipe, cînd văpaia cea sublimă
Se urcă, strălucind ca meteor:
Se pare că splendoarea se dărîmă
Pe elemîntul, ce-o popreşte-n zbor!

Sînt clipe, cînd povara tîrîtoare
întinde falnic orizonul seu,
Şi-ascunde-n adîncimi măreţul soare
Al cugetărilor lui Dumnezeu!

Căzut din sfera de lumini nestinse
Irmtit în glodul patimei lumeşti,
Poetul ride-n amărîte plînse
Sau geme el în hohote drăceşti!

Idei contrare, cerul şi pămîntul,
Din mima sărmanului detun.
S-adună gloate spre-asculta cuvîntul.
Şi-apoi rostesc osînda: „îi nebun!"

TESTAMENTUL POETULUI

Despare rîndunică spre ţări: mai fericite,
Lăsînd mîhnita y iarnă ,x:u viscolelei&i. ....
A poeziei focuri, poete-mbătrînite>
Te leapădă d-acuma, sosindu-ţi anii grei!

în dar natura trista tot îrhprejuru-şi cată
Pe paserea uşoară cu cîntecu-i plăcut...
Degeaba, ah clegeabă, diri iriima-ţi sfarmată
Te-ncerci a scoate ecul voiosului trecut!

S-a-ntoarce rîndunică, viind o , primăvară;
Iubirea-n melodie lua-va vechiu-i zbor...
Vei arunca-ntr^o vreme lumeaţa ta povară,
Şi cîntu-ţi renvia-va-n al îngerilor cor!

IDEALUL POETULUI

L-a paserei cîntare legănată,
L-al florilor balsamic aromat,
Sub cort ceresc, pe-al luncei verde pat,
Fiind copil,; am adormit odată.

Pen somn, din rai îmi apărus-o zină.
Lumina sa pe-a soarelui ştergînd...
în veci al poeziei falnic gînd
Scăldatu-s-au într-o aşa lumină? î

Nu pentru ochi, guriță, sîn sau plete,
Gi pentru-un atom din suflarea sa,
Voios întreaga viață a-i lăsa,
înlănțuit de-a desfătare! sete î

Săltînd deasupra-mi pe-âripi de zefire,
Ea îmi şoptea c-un zîmbet nedescris*
„Iubeşte-mă şi crede-n al tău vis:
De pe acum, poete, îmi eşti mire!"

De-atunce, rătăcit prin căi perdute,
Pe-al zmei mele chip nu-1 pot uita:
L-am căutat şi-1 tot voi căuta...
Trec anii, zile, oare şi minute!

Ca să-ndulcesc cumplita-mi aşteptare,
Ca să scurtez al chinului meu ceas,
în orice loc şi la oricare pas
A zînei plâsmuiesc asemănare!

0 parcă sîmt pe pînză-nsuflețită,
Născută siifc penelul măiestresc;
^n lume pare-mi-se c-o-ntîlnesc,
Cînd văd zîmbind o vergură-nflorită.

Privii Madoanele lui Rafaele,
Şi pe-o clipeală rămăsei uimit:
La dulce fața lor m-au pironit
Speranțile iluziilor mele.

Pe ochii mei a simțului răpire
Făcu să cad-o magică perdea:
„Ah, iată-te ! ai spus că-i ii a mea!
Mireasă-mi eşti de-atunci şi eu ți-s mire !"

Aşa strigînd, mă repezeam spre pînză;
Cădeam, atins de raza-i Ia pămînt,
Şi brațu-mi amăgit căta în vînt
Fantastica nălucă s-o cuprinză!

Trecea în jur prozaica grămadă
Ş-o minuna entuziasmul meu:
Pe-al inifhei poetic empireu,
Pe ideal ea nu putea să-1 vadă!

Ea nu ştia, şi cum era să ştie,
Că-n al Madoanei luminat surîs
Eu unul mi-aminteam sublimul vis,
în care zîna îmi şoptise mie!

De multe ori vro floare pămîntească,
Vun îngeraş din sferele de jos,
Cînd-o lipeam la perjtu-mi fioros,
De flacăra-mi voia să se fălească!

Dar eu zburam .atunci spre lumea alta:
Cu ochi painjiniţi de vechiu-mi dor
Pe-al mîndrei obrăjel triumfător
întrevedeam ursita mea înaltă!

Cînd buzele-mi; sorbeau o sărutare,
Cînd mîna prin mistere se juca,
Cînd sînu-mi de oftat se rădica
Şi se lăsa-napoi cu valu-ri mare;

Cînd tremuram, ţipînd de voluptate
în ultima verigă de plăceri;
Atunce bearii amorul xneti din ceri,
Nectarul zînei mele rieriitate...

Ş-apoi trezindu-mă din rătăcire,
Cîntam duios pe tristă lira mea:
„Ah, unde-mi eşti, făgăduita stea?
Uitat-ai tu pe suferindu-ţi mire ?

în arte nu eşti, nu eşti în femeie —
A idealului-caricaturi!
în ele am cîntat zeieşti-ţi. nuri, i
Şi n-am aflat a cerului scînteie!!"

. pnNDRA ***
LALnuiNyrvA

în poezie mlădioasă,
Prin armonii cereşti,
Ţ-aş spune cît eşti de frumoasă',
Cum sufletu-mi răpeşti
D-entuziasm, de foc, d-amoare.

Dar limba-i brută şi săracă,
N-am vorbe de ajuns:
Cîntarea-n bietul pept se-neacă,
De flacăra-ţi străpuns,
Ş-acordul rupt îh eco moare !

Dă-mi voie fără de cuvinte.
Să iac să mă-nţplegi: . .
Un singur sărutat ^ferbinte **T**
E ca poeme-ntregi
în triluri de priveghetoare...

ŞTEFAN-VODĂ TOMŞA ŞI VORNICUL MOTOC LA LEOPOLE*

Ştefan-Vodă Tomşa geme-n închisoare,
Aruncat în feare şi lipsit de soare*
Stînd cu el alături vornicul Motoc.

„Blestemată fie oara neferice,
Cînd luai coroana!" astfel Tomşa zice;
Vornicul răspunde: „n-am avut noroc!"

Noaptea naintează umbre infernale;
Tomşa simte spaimă, îndoială, jale;
Vede împrejuru-i nu ştiu ce străin...

Vornicul zîmbeşte; geniul de noapte
Nu-i turbură mintea prin perfide şoapte,
Iar de lanțuri rîde vornicul bătrîn!

Iat-un ce albeşte în firida porții;
Bietul Tomşa crede că se scoală morții:
„Vornice Moțoace! ah, nu mă lăsa!"

* Ştefan-Vodă Tomşa şi vornicul Motoc, fugiți în 1564 din Moldova, au fost prinşi, încarcerați şi apoi descapitați în Polonia la Leopole. în această împrejurare, Motoc se purtă cu multă demnitate, pe cînd Tomşa, din contra, se arătă pusilanim *(n.a.)*.

Vornicul spre poartă îşi întoarce fața,
Apoi răsucindu-şi liniştit musteața;
„Eşti nebun!" el zice la Măria sa.

Tomşa-n jos pogoară ochii plini de frică;
„Vai, singe! Moțoace.,. au nu vezi nimica?
Sîngele acelor ce noi i-am jertfit!"

Vornicul îşi pune-n căpătîi o turcă,
Apoi pe o peatră ca pe puf se culcă:
„Noapte bună, Tomşo! e timp de dormit"

Bufa plînge jalnic, boitele răsună,
Ceru-i făr'de stele, fulgeră şi tună:
„Scoală, ah, Moțoace! iadul s-a deschis!"

Lui Motoc nu-i pasă, lumea să se sfarme!
P-o lespede rece el ca paşa doarme,
Mîngîiat în somnu-i d-un fantastic vis.

Tomşa înlemneşte... iată o nălucă
Se rădică, creşte, de grumaz l-apucă:
„Ajutor, Moțoace, vine moartea... pier!

Vornicul răspunde, sărind în picioare:
„Cu plecată frunte un Motoc nu moare!"
Ş-oarecine cade sub brațu-i de fier!

Ziua. cînd strecoară raza de lumină,
Tomşa se deşteaptă şi amar suspină:
Fața-i sîngerează, e zdrobit, sfărmat...

Vornicul îl vede, ş-aducînd aminte
Lupta cea nocturnă, rîsul îl cuprinde.
„Vezi minune, Tomşo! credeam c-am visat!"

Poarta închisorii iată se deschide
Şi pe prag apare urîciosul gîde:
Tomşa-ngălbeneşte, pătruns de fiori.

„Să n-aibi grijă, Tomşo! — vornicul îi zice,
Căci tu, frăţioare, ai murit aice
Şi d-acum înainte nu mai poţi să mori!"

Cînd ajunge carul la fatala piaţă,
Tomşa-nţepeneşte, ca un sloi de gheaţă:
Un cuvîht, o vorbă nu iese din el.

Vornicul priveşte; apoi cu-ntristare,
Netezmdu-şi barba, zice: „rău îmi pare
Numai de atîta că mor c-un mişel!"

DRAGOSTEA

— Iubit-ai, frăţioare? o tînără mă-ntreabă.
— Şi pentru ce, puicuţo, s-o ştii tu în zădar?
— Pen oameni merge vorba, că-mbătrînesc degrabă
Acei ce beau devreme al dragostei amar.

— Oho ! socoti că fruntea-mi, ce-acum o vezi zbîrcită.
Şi păru-mi, de necazuri purces a înălbi,
Sunt spuze d-a iubirei... Idee rătăcită !
Nu se-nvecheşte nime din grija de-a iubi!

Să nu crezi; surioaro, că gingaşa amoare,
Ce-i ca fierbintea rază într-o mîhnită zi;
Menit-ar fi s-usuce o desfătată floare,
Pe care numai noaptea o poate vesteji.

— Aşa-i (răspunde fata); dar întrebarea-i altă:
Ne zdrumecă simţirea închisă fără ec;
Adesea dulcea-i jale, oftarea sa înaltă,
Le-ntîmpină despreţul, ca un răsunet sec!

Cînd luminoasa zînă îţi apărea-nainte,
Te clătinai ca frunza, şi-n buiguire stai:
Ţi se orbea vederea, şi fermecata-ţi minte
Zidea-n mărețe visuri un epizod din rai!

Ai fi putut atuncea prin versuri înfocate
In armonii sublime natura s-o prefaci;
Dar nu-ndrăzneai, sărmane, să mergi pe căi îmbiate
Să-ntrebi cu plecăciune: duducă, ce mai faci?

în juru-i fanfaronii mi se-nvîrteau zburdatec.
Tot vorbe-mpodobite citindu-i pe de rost;
Şi tocmai fiul muzei i se părea sălbatec.
Ghicitu-te-am? Răspunde. Au nu aşa a fost?

Pe scenă, în romanuri, pen istorii antice,
In cîntece şi poate... în sînu-mi fecioresc,
Acuma şi-n vechime, aiurea şi pe-aice.
Iubirile tăcute cu lacrimi urmăresc.

Cînd ochiul meu în lume te-a întîlnit, poete,
în chipu-ţi stors şi galben, în graiu-ţi otrăvit,
A dragostei respinse întrevăzui pecete,
Ş-am zis cu pătimire: el singur a iubit!

în mica-mi florărie tufaruil fără milă
Sub friguroasa^ umbră ascunse dalbul crin,
Pe-a soarelui lumină răpindu-i cu de-a silă,
Mutînd prin întunerec pe-al cerului senin.

în lipsa blîndei raze apuse mîndra floare;
Aţmi şi tu, bădiţă. ca floarea din tufar: .'
în van chernaşi la ţine pe-al gîndului tău soare,
Pe-a cerului lucirfe .dorit-ai în zădar! ';" ' '

— Pămîntu-i mare, dragă; mă tem. că pe-a sa fată
Afla-vei firi căzute din sfere îngereşti, -y\ '
A căror suvenire p-un eorpore, p-o ceaţă, a
Le schi|riba-n strălucoarea luminilor cereşti! .

O fragedă madonă sau ocheşa spanioală,
Un biet căpşor de ceară, pe pînză reprodus,
Au magica putere ca să-i arunce-n boală,
De-i vezi topiţi în ofte din zori pînla apus.

O astfeli de iubire pricep-o cine ştie!
Eu unul, fără doară, nici voi căta-o-n veci!
Ea-ţi place, păpuşico, fiind o teorie,
Ce fetelor surîde la anii şaisprezeci.

Căci vouă vi se pare, încai pînla o vreme,
Că dragostea-n idee ar fi un ce curat;
C-o jună cumsecade e care corpu-şi teme,
Iar inimioarei sale dă voie de zburat!

Amoarea, îngeraşe, e vecinie duplicată:
Au parcă numai oameni sub lună se iubesc?
O plantă către o plantă se pleacă-nduioşată
Şi două mlădiuţe într-una se-mpletesc!

Zîmbeşte copilita şi, cu-o şireată mină,
în ochi-mi pironeşte doi ochi de şoimuleţ;
C-a rîndunelei cîntec, răsună vocea-i lină:
— Frumosu-i începutul, finitu-i şugubeţ!

Să presupui, de pildă, c-ai fi iubind... pe mine.
Iubitule! ce-i face văzîndu-te trădat?
Căci iată-mă-s dodată în braţele străine
A unui ca şi tine, de-o altă lepădat?

Aha! tu stai pe gînduri. Mai am o însemnare 1
Să-nchipuieşti, amice, că eu rămîi a ta,
Dar ne desparte ziua cea fără aşteptare
Şi plec spre altă lume, şoptindu-ţi:. nu m-uita!

Sunt cîte şi mai cîte !... „Opreşte-te, drăguţă!
Faillite ald-acestea de mult le-am înşirat
într-un izvod aparte, o condică micuţă,
în care-nscriu deobşte « de dat » şi « ele luat ».

Trădatu-m-ai? Ştiu bine că totul se străcoară!
M-oi răzgîndi o clipă şi ţ-oi cînta amin;
Te-aş fi trădat eu singur încoace cu vro oară:
Că-i satul mări mare, şi-î tot de mîndre pliri!

Murit-ai! Cruda moarte coseşte orice-n lume !
Un epitaf ţ-oi scrie pe falnicul granit;
Şi peste-o saptămînă, prin desfătări şi glume,
Voi şti să-mi vindec buba din sufletu-mi rănit!

Trădatu-m-ai? Murit-ai? Iubire nu mai este!
Şi doară la-ndelete, uitîndu-mă la fum,
Aduce-irii-Vdi aminte fantastica poveste,
în trăsături schiţată-n al inimei album!

Să fim noi piramide din timpul lui Sezostre,
Iubirea ne-am clădi-o vecia de-nfruntat;
Dar numai peatra-i peatră, iar patimele noastre
Sunt ca talazul mărei, pe ţărmuri aruncat!. .."

A doua zi puicuţa, la buzele-mi lipită,
Nennourata-i frunte pe capul meu plecînd,
îmi murmura: „acuma cu tine-s fericită,
Cu tine sum ferice... dar nu ştiu pînă cînd!"

A doua zi pe sînul încîntătoarei fete,
Cu abanosul buclei nepăsător jucînd,
Ziceam: „cu tine, scumpo, plăcerea să mă-mbete.
Cu tine mă răpească... dar nu ştiu pînă cînd!"

LA VICTORIA

Cînd pasu-mi fără ţintă pavelele măsoară,
Ducîndu-mă acasă la tristu-mi locuşor,
La chiliuţa-n care fiinţa-mi se strecoară,
C-a păseruicei ofte, ce prin pustiuri **mor;**
Atunci la tine, dragă! biet sufletu-mi gîndeşte:
De-am fi uniţi, eu cîntec, tu eco, ce-mi lipseşte!

Cînd viaţa îmi zîmbise vrun ceas sau vro minută,
Speranţa-n inimoara-mi edenuri deşchizînd,
Ş-acuma bucuria-mi în sîn se stinge mută,
Din nou perdeaua nopţei lumine ascunzînd;
Atunci jelesc, dorito ! că n-ai fost ca-mpreună
Să prelungim simţirea, ce-n pept din pept răsună!

Cînd soarta mă goneşte prin zile-nveninate,
Scoţînd plînsori din ochi-mi, de neguri învăliţi,
Şi cat dejaba-n juru-mi măcar un chip de frate:
Văd călători, s-ajungă la scopul lor grăbiţi;
Atunci te chem, promiso! durerea-i mai uşoară
Pe-ale iubirei aripi căzîndu-i grea povoară!

Cînd focul poeziei m-aruncă-n lumi sublime
Sau cugetara-mi ferbe şi geme de idei:
Nici munca-mi, nici răpirea, nemic nu simte nime,

Şi nime nu dezmiardă pe nou-născutii mei-
Atunci privesc la ornic; te-aştept, iubito! vine f
ca razele-n culoare să mă răsfrîng în tine...

10 apr. 1863

ZINCA

De cînd lumea-i lume, n-a fost altă Zincă
Ca Zinca de care mi-e vorba acum:
Mîndră ca păpuşă, dulce ca budincă,
Vie ca pisică, uşoară ca fum.
Toţi iubeau pe Zinca, ştiind că subt lună
în veci n-o să fie Zincă mai nebună.

Cum venea căldura verei voluptoase,
Pe frumoasa Zincă sigur o-ntîlneai
Pen birturi la modă, pen grădini tufoase,
Pe-oriunde cu plată e intrarea-n rai.
Şi pentru ca Zinca necum să se peardă
Din jur ofiţerii se ţineau în gardă.

Dar viaţa de vară e nemica toată:
Vine carnavalul cu balu-i mascat;
Se-nvîrteşte lumea curat ca pe-o roată;
Zinca se preface-n fată de-mpărat.
Am văzut, pe cinste, generali vro şeasă
Sărutîndu-i mîna ca la o mireasă.

Oricine gustat-a o singură dată
Din guriţa Zincăi mîndrul paradis,

Ştie ca şi mine c-o astfel de fată
Poate să ne-mbete numai doar pen vis
Marturi am o sută, pot avea s-o mie-
Numărul tot creşte ca-n furnicărie.

Un june cu nume şi nu făr'de stare
Zis-a Zincăi: „Dragă! m-ai făcut nebun-
Peste-o săptămînă, — termenul nu-i mare' —
Cu tine în faţa lumii mă cunun.
Numai şapte zile tu să-mi tii credinţă
Numai şapte zile!..." Fost-a cu putinţă?

ELOGIUL CASTRATIUNII

Dedic domnului Iancu S...

într-o istorie turcească
Se scrie pentre flori de cuc,
Că cine burta vrea să-şi crească
îndată facă-se evnuc.
D-aceea, domnilor, d-aceea
Sunt năcăjit şi turburat:
De mult mă zbuciumă ideea
Cu orice preţ să fiu ca...strat!

Un pîntecuţ, ce nu te lasă
S-aibi altă grijă de nemic,
îţi dă un aer, că nu-ţi pasă
De omul slab, ce-ţi pare mic.
D-aceea, domnilor, d-aceea
Sunt năcăjit şi turburat:
De mult mă zbuciumă ideea
Cu orice preţ să fiu ca.. .strat!

Istoria turcească zice ,
C-au fost evnuci ,viziri şi paşi,
Ş-înalta Poartă fu ferice
Avînd în capu-i oameni graşi.
D-aceea, domnilor, d-aceea
Sunt năcăjit şi turburat:
De mult mă zbuciumă ideea
Cu orice preţ să fiu ca.. .strat!

Ş-apoi eu unul crez ca-n dogma,
Că omul care-i foarte greu,
Murind în rai va merge tocma
Şi raiul nu e-n drumul meu,
D-aceea, domnilor, d-aceea
Sunt năcăjit şi turburat:
De mult mă zbuciumă ideea
Cu orice preț să fiu ca., .strat!

1864

ANCHETE

Un vis

„Miezul nopţii s-a ivit
Şi prin lume-a răspîndit
Ceața visurilor dalbe:
Visuri negre, visuri albe,
Ce îngînă pînă-n zori
Pe sărmanii muritori"

Alecsandri

Deputații vin la treabă,
Ca să primească degeaba
Cîte doi galbini pe zi;
în Dealul Mitropoliei
Viitoriul României
Curînd se va limpezi.

Degrabă uşa-n laturi dați,
Să între domnii deputați!

Dentîi ei nu vor să crează
Că țara s-administrează:
Voiesc un aspru control!
Comisii parlamentare
Se trimit din Adunare
Să dea guvernul de gol.

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

Camera ţipă că Stege
Finanţele nu-nţelege,
Deşi-ialtfeli bun băiet;
De la el danţul se-ncepe...
Cauza lesne, se pricepe:
Ştiţi că băiiii-s cu magnet!

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

Apoi se trece la Culte,
Unde,se zice că multe
Şi mari abuzuri s-ascund;
Monăstirile-nchinate
Trebui din scurt apucate
Pînă-n al lăzilor fund.

Degrabă uşa-n laturi daţi
Să intre domnii deputaţi!

Acuma haidem la trupe,
Cată a nu ne-ntrerupe:
Ş-aci poate vom găsi
De la fîn, de la ciuboate,
De la remont, de la toate,
Vrun clenci d-a ne folosi.

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

Nici chiar Orbescul nu scapă!
îi vine rîndul să-ncapă
Şi dînsul la răfuiri:
Să dea Camerei pe seamă
Spre-a se zeciui la vamă
Şosele, poduri, clădiri.

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

Acum dup-atîta trudă
Boierii crapă de ciudă
Că nu mai au ce căta...
Cer cuvînt! — unul strigară, —
Partea penitenciară
Uitarăm a constata.

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii, deputaţi!

Cinci comisari se trimete,
Panu, Sturdza şi Rosetti,
Iancu Ghica şi Ştirbei;
închisorile să vază,
De-s bune, de sunt în pază,
Şi costă pe an cîţi lei.

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

Visul aci se sfîrşeşte:
Un purice mă trezeşte;
încît chiar fără să vreu
Am lăsat în puşcărie
Cinci capi din oligarhie,
închişi prin refrenul meu:

Degrabă uşa-n laturi daţi,
Să între domnii deputaţi!

EPITAFUL D-LUI OTETELEŞEANU

înscriem pe acest mormînt
Un smgur-singurel cu vînt
Păgîn;
Prin care mortul deputat
Renumele şi-a cîştigat:
Ciapcîn.

POEZIA GE FACE UN NAPOLEON !

Pe tronul Meu sum fără pază,
în ţara Mea mă ştiu iubit;
întreg poporul Meu veghează
în juru-mi rădicînd un zid: ,
Oricare vină să Mă vază
Cît sunt acum de fericit.
Dari cine-i omul ce-acolo s-ascunde ?
Un ucigaş., .intrat nu ştiu pe unde!

EULAVIA CĂLUGĂREASCĂ

Sunt un călugăr păcătos,
Ascuns sub trista rasă:
îmi place vinul spumegos
Zîmbind colea pe masă;
Adesea şi din poloboc
Beau fără fudulie...
Şi toate astea la un loc
Fac ***eu la vie!***

Sunt un călugăr cerşător,
Purtînd desagi pe spate:
întrec în cărţi p-un cartofor,
întrec pe zece, frate!
Lanscnetul, stosul, orice joc
Primesc cu bucurie...
Şi toate astea la un loc
Fac ***eu la viei***

Sunt un călugăr umilit
în cap cu comanacul:
Sub chip de puică de iubit
Mă-mpac cu însuşi dracul;
Pe Tiţa o iubesc cu foc,
Pe Safta — cu beţie...
Şi toate astea la un loc
Fac ***eu la vie!***

Sunt un călugăr fără neam,
în mînă cu metanii:
Nemic mai sfînt pe lume n-am,
Nemic mai sfînt ca banii;
Căci banii îmi aduc noroc
în orice-mi place mie...
Şi toate astea la un loc
Fac ***eu** la **vie!***

Sunt un călugăr priceput,
Un sfînt în aşteptare:
Trăiesc de oameni nevăzut,
Fără lumină mare!
Fug de oraşe ca proroc,
Şez vecinie în pustie...
Căci toate cele la un loc
Fac ***eu la vie!***

1864

D. KOGĂLNICEANU

1

Lui Rosset
Zice el:
O sa vezi —
Zice el —
Că al meu —
Zice el —
Minister —
Zice el —
Va urma —
Zice el —
Orice sfat —
Zice el —
Ce-mi va da —
Zice el —
Foaia ta —
Zice el!

2

Lui Boleac
Zice el:
Să mă crezi —
Zice el!
C-orişicînd —
Zice el —
Şi-n orice —
Zice el —*
Cu Rosset —
Zice el —
Sum duşman
Zice el —
Iar al tău —
Zice el —
Serv plecat -
Zice el!

3

La boieri
Zice el:
Sum boier -
Zice el;
La ţărani
Zice el:
Sum ţăran -
Zice el:
Şi oricui
Zice el:
Ţiu cu voi -
Zice el...
Şi mereu
Zice el —
Zice el —
Zice el!!

O DOTNÂ *vn*TinurX*
O DOINA POSTUMA

Nu aveam o şchioapă de pămînt să-mi fie
Locul meu... acuma-mi stăpînesc mormîntul;
Şi nu îndrăzneşte ciocoiul să vie
Să-mi stoarcă pămîntul!

Alergam ca vită, mînat de poruncă...
Mă desfăt acuma-n ticna boierească;
Ar vrea şi nu poate ciocoiul la muncă
D-aci să m-urnească!

Mă bătea boierul... acum nu mă bate
Nici vîntul, nici raza ferbintelui soare;
Timpul n-a şters încă semne de pe spate,
Dar nu mă mai doare!

îmi lipsea cămaşa pe ger şi pe ploaie,
Cînd şedea ciocoiul lîngă calda-i vatră;
Acum port o haină care nu se moaie;'
Țărînă şi peatră!

Frații şi copiii, ce-au rămas în gheară,
Din a lor durere auzindu-mi cîntul,
De la ciocoime atîta să ceară
Cît mi-a dat mormîntul!

DUPĂ CITIREA ARTICOLULUI D-LUI PANO, DREPTUL ÎNTRUNIRII", *ROMÂNUL* DE LA 18 FEBRUARIE

Un munte, —fabula ne-o spune,
Cîndva pe-un şoarice-a născut;
Credeam că-i lucru de minune
Pîn'ce alt lucru n-am văzut!

Famosul Pano cel cu nume
Vorbea mereu şi nu scria:
Gîndit-a cineva în lume
Că el a seri se pregătea?

Mulți ani în facere trecură,
Dar ziua-n fine a sosit,
Ş-un copilaş-caricatură
La rîsul lumii a ieşit!

Rosetti l-a primit în brață
Şi l-a culcat pe foaia sa;
Poftim de mi-l priviți în față,
Ş-apoi ca mine veți cînta:

Un munte, —fabula ne-o spune,
Cîndva pe-un şoarice-a născut;
Credeam că-i lucru de minune
Pîn'ce alt lucru n-am văzut!

CĂTRE O DOAMNĂ DE 39 ANI

— Un şir de ani trecuse, de cînd întîiaşi dată
Te-a întîlnit în calea-i poetul rătăcit:
Jucîndă şi plîngîndă, voioasă şi-ntristată,
Ai fost de toti iubită... eu încă te-am iubit!

Te mai revăz acuma, şi iată-mă-s pe gînduri:
D-atuncea peste tine ce patimi n-ar fi dat!
Iubit-ai tu d-atuncea pe cîţi şi-n cîte rînduri!
Ce dracu că nici astăzi nu eşti de lepădat!

— Nu te mira, amice !. Miroasă mulţi o floare,
Dar cîtu-i ea în viaţă, îi mîngîie pe toţi;
O floare-şi perde floarea cind cade jos şi moare:
Sum vie, iată totul... miroasă dacă poţi!

DRUMUL-DE-FER

Frunză verde buruiene,
Să trăiască Mavroghene !

De cînd drumul cel ferat
De Cameră s-a votat,
Fiecare deputat,
Vrun peşcheş a cîştigat!

Frunză verde treanca-fleanca,
Să trăiască Salamanca!

Nu-i destul c-avem ciocoi;
Ne mai trebui lanţuri noi:
Să tot curgă ca şiroi
Cîrduri de străini la noi!

Frunză verde buruiene,
Să trăiască Mavroghene !

Dînd la plată înzecit
Decum alţii au plătit,

O s-avem un drum pocit,
Cum nici nu s-a auzit!

Frunză verde treanca-fleanca,
Să trăiască Salamanca!

Ţara strigă pîn'la cer,
Oameni-n robie pier:
Cerem legi dela boier.
El ne dă un drum-de-fer!

ODĂ LA PLECAREA D-LUI BOTEZ-FQRĂSCU, SUPRANUMIT „TOLOLOI"

De astăzi încetează toate,
Şi Camera nimic nu poate:
  Nici să mai cerem în zădar!
Deşi luni patru pîn-acuma
Ea a lucrat la drojdii numa
Şi i-a rămas de lucru spuma...
          Dar
Cum oare Camera să facă
Cînd Tololoi la ţară pleacă?

D-acuma chestia rurale
S-a sprăvălit d-a dura-n vale !
  Nici să mai cerem în zădar!
Deşi mereu ţăranii zbiară,
Deşi de mult întreaga ţară
E în primejdie să piară...
          Dar
Cum oare Camera să facă
Cînd Tololoi la ţară pleacă?

Mă crează cineva, nu crează,—
Budgetul nu se mai votează:
  Nici să mai cerem în zădar !

Deşi guvernul nu mai ştie
Prin ce minune să se ţie
Făr-o lescaie-n visterie...
Dar
Cum oare Camera să facă
Cînd Tololoi la ţară pleacă?

Reforma cea electorale
Şi cea constituţionale...
Nici să mai cerem în zădar!
Stă Adunarea-n nemişcare
Lipsindu-i omul său cel mare
Cu capul gol ca o spinare...
Dar
Cum oare Camera să facă
Cînd Tololoi la ţară pleacă?

FRAGMENT DIN ŞEDINŢA NOCTURNĂ DIN 5 MARTIE

Fost-am fost în Adunare ;
Boierii care de care
Palestina apăra.

Ministrul cel preşedinte
A vorbit scurt şi cu minte,
încît lumea se mira:

„Ovreii sunt chiar o ciumă,
Ce ţara noastră sugrumă; -
Lor drepturi vreţi a le da?'

Pe loc Costafor se scoală,
Se scoală şi ia parolă,
Căci nu mai putea răbda !

Se scoală şi apoi zice:
„Cine nu ştie aice,
Că Adam jidov era?

Crist în lume vrînd să vie,
Şi-a pus pe cap o chitie,
Şi perciuni încă purta!

D-aceea sufeltu-mi geme,
Cînd guvernul nu se teme
Pe ovrei a ataca.

Dar trec peste alte fapte,
Văzînd că intrăm în noapte,
Ş-aţi început a căsca!

închei: viţa ovreiască
E sor' cu a românească..,
D-acum ne putem culca!"

CĂTRE T.,

(Parodie după Alecsandri)

D-aş fi, iubito, spuma uşoară,
Ce-n valuri iese dintr-un sopun;
Ţi-aş spăla faţă, gît, eosicioară.
Ţi-aş spăla toate ca un nebun!

D-aş fi, iubito, purice iute;
Fără-ncetare eu aş sălta;
Şi tot pe locuri necunoscute,
Să nu mă afle mînuta ta!

D-aş fi, iubito, pulberea numa,
Ce se rădică de jos în sus;
Aş face... nu poci s-o spui acuma
Tot ce se face nu e de spus !

EXTRACT DIN ALBUMUL UNEI CĂȚELUȘE

(Din „Kornisches Declamatorium")

îți doresc, a mea crăiasă:
0 perie moale,
Trei chiftele mari la masă
Și două pîrjoale !

Cățel fără soi.

La tine cuget nencetat;
Și chiar atunci cînd coconita
îmi dă un dulce sărutat,
Aminte eu mi-aduc gurița,
Ce de ureche m-a mușcat!

Bebe, cățeluș de damă.

Eu nu am palaturi, nu sum beizadea
Locașul meu este supt scară;
Dar port un tezaur în inima mea:
Amoru-ți mă arde cu pară !

Cioban, dulău.

Citind această odă,
Să dai din codă!

Ector, ftudel.

Pentru conformitate
Hăjdău.

TREISPREZECI!

(O baladă în genul lui Schiller)

1

De la Galați la Mărășești
Cînd drumul dărîmatu-s-au,
El cu condiții boierești
în antrepriză datu-s-au,
Ca să se facă o șosea!

2

Coconul Lascăr Catargiu,
Mufluz c-un mare pîntece,
Tot plănuia de timpuriu
Cum punga să și-o vindece:
El antrepriză a luat!

Ministrul, ce p-atunci a fost,
Ceruse o garanție;
Dar Catargiu nu-i tocmai prost,
Căci dete drept cvitanție:
„Răspunde toată starea mea!"

4

D-aci el banii a primit
Din visteria statului,

Ş-acum se pune pe gîndit
La tactica furatului:
Să dreagă făr-a cheltui!

5

Pen fabrice de la Galaţi
Sunt oase ce se leapădă,
Şi care de la fabricanţi
Oricine vrea —le capătă
Cu preţuri ca şi făr'de preţ !

6

Coconul nostru cum sosea,
Ia oase de la fabrică,
Şi face, frate, o şosea
Ciclopică, cantabrică,
Numeasc-o singur cum va şti!

7

Dar oase — lucru îndrăcit! —
Tot nu ajung d-a-binele;
Şi drumul nu s-a isprăvit :
Mi-l rîd pîn'şi găinele...
Habar nu are Catargiu!

8

Istoria nu s-a curmat;
D-aci să vezi frumoasele !
Ministru rău s-a întărtat,
S-au întărtat şi oasele.
Ce-a fi, — n-o să ghiciţi în veci!

9

Guvernul cere bani mereu;
Dar Catargiu cu zîmbete
Mi-l tot amînă ca ovreu
Din sîmbete în sîmbete,
Zicîndu-i: „eu avere n-am!"

10

Iar oasele mi-l mustră-n vis
Supt chipuri prea fantastice;
Am auzit că el le-a zis
Cuvinte cam sarcastice:
„Sînt carne, şi de oase rîd!"

11

Deci, pîn-acum nici minister,
Nici stafiile iadului.
Nu-nfricoşează pe boier,
Semeţ ca vîrful bradului!
Dar aşteptaţi şi veţi vedea!

12

Căci este scris în prorocii:
„Coconul cu şoselele
în casa pentru datorii
O să-l mănînce ielele."
Aşa-i şi scris, aşa-i şi drept !

13

De la Galaţi la Mărăşeşti,
Nici iernile, nici verile,
în veci să nu călătoreşti,
Nici nopţile, nici serile:
Căci vai de capul tău!

CONJURAȚIUNEA LUI FIASCO

EPOPEE ÎN 156 DE VERSURI

Sumar: Să plîng sau sa rîd? să tac sau să spui? — Ce sunt boierii şi unde e Iisus al d-lui Rosetti? — Enumerațiunea luptătorilor români şi... ovrei, dar nu turci, şi nici turlaci. — Un nume țigănesc, care nu se împacă cu poezia. — Cum oglinzile servesc la formarea poporului. — Discursul d-lui Manolache Epureanu din care se naşte un nor... fără ploaie. — Discursul d-lui Costafor, care se sfîrşeşte prin cuvîntul „în zădar!" — Discursul d-lui Arsachi, alunecos ca şi capul d-lui. — D. Boierescu dezleagă nodul lui Gordias. — D. Kogălniceanu e responsabil chiar pentru păcatele lui Adam. — Situațiunea d-lui Docan față cu şampania, şi efectele acestei situațiuni. — Cine a rămas de rîs?

îmi vine a plînge; dar trebui să rîd:
Căci lucruri ciudate în Cameră văd;
Aş tace... dar pofta-mi puind-o în cui,
Cînd vorba-i de țară — nu poci să nu spui.
Am limbă, am gură, am voace, am pept:
Voi rîde, voi spune... ce dar mai aştept?

Să ştiți că ciocoiul, în faptă-n cuvînt,
Ca aracul, înşeală supt forma de sfînt,

Ş-ades, judecind de pe îmbletul seu,
Biet omul mi-l crede că-i chiar Dumnezeu!
Rosetti, bunoară, odată ne-a spus,
Că vede-n Bibesco un alt Iisus;
Şi, tare-n credința-i, urmează d-atunci
La zece,... mai multe zecimi de porunci!
Rosetti-i o pildă: sunt alți mai cu cap,
Cari, toate că toate, de lațuri nu scap;
Deunăzi poporul întreg românesc
Era să se... lasă să vă povestesc.

Boierii în taină ținură divan:
Oteteleşeano şi Iancu Docan,
Arsachi, şi Cornea şi cel Costafor
Pe care ovreii de rabin îl vor,
Un domn Niculesco, un om Boieresc,
Doi frați Epurenii (frați, nu mă-ndoiesc),
Şi alții, pe care tu dacă-i cunoşti,
Ştii bine că nu sunt nici ageri, nici proşti,
Dar cea ce se zice: nici-turc-nici-turlac,
Ce dară?... proverbul o spune, eu tac!

S-adună boierii la Otetele....
Un astfel de nume e chiar o bele:
în dreapta, în stînga, îl strîmb, îl sucesc...
Degeaba! că versul e tot țigănesc!
Voi spune dar numai că locul vestit,
în care ciocoii acum au venit,
Era un salon cu atîtea oglinzi
încît nu vedeai nici părete, nici grinzi!

Se uită boierii în sus şi în jos,
Se uită din față, se uită din dos:
Oglinzile fac că oricare ciocoi,
Răsfrînt de lumină, se schimbă în doi,
în patru, în zece... mai mulți Niculeşti,
Mai mulți Costafori şi mai mulți Boiereşti!
Sărmanul Arsachi privea în oglinzi
Vro zece ca dînsul pleşuvi şi făr'dinți,

Iar frați-Epurenii desigur ca-n veci
N-au dat pîn'acuma de alți douăzeci!
Boierii se-ngîmfă şi strigă în cor:
„Aci în salon e întregul popor!"
Apoi cel mai mare din doi Epureni
începe: „Boieri moldoveni şi munteni!
Pîn-azi cu guvernul am fost noi prea buni,
Făcîndu-i o sumă de concensiuni.
Nu-i vorbă, că bunăvoință era
D-a nu da nemic şi nemic d-a lucra,
Nu-i vorbă... dar fie oricum, e probat,
Că multe am dat şi prea mult am lucrat!
Acuma vă-ntreb: de-om tot merge aşa,
Ei tot vor mai cere, şi tot vor lua;
încît la sfîrşit vom ajunge şi noi
A fi patrioți.. . copleşiți de nevoi !*.

Tăcere. Pe frunți se lăţeşte un nor.
în fine, cuvîntul şi-1 ia Costafor:
„Eu crez că poziția noastră oricum
Nu-i tocmai aşa de grozavă acum.
Dentîi să vedem: ce-am făcut? multe legi,
Din cari pentru țară nemic nu alegi?
Control? pensiuni? posturi? drumuri-de-fer?
Acestea-s menite chiar pentru boier!
Moşii închinate?... ne pasă puțin,
Că doare p-un popă, ş-un popă străin!
Instrucția?... vorbă! n-or merge la şcoli
Găcaşii bătuți, fără parte şi goli!
Din legea penală am scos la pustii
Constrîngerea pentru. . . o ştiți... datorii!
în fine, o zic, o repet, o declar:
Să nu desperăm de p-acum în zădar!"
Vorbi Epureanul, vorbi Costafor;
Vorbeşte Arsachi de vorbele lor:
Dentîi recunoaşte că ei amîndoi
Sunt vrednici d-a fi-mbrățoşați de ciocoi;
Că unul şi altul au spus adevăr,
Deşi se cam iau în opinii de păr;
Apoi el urmează: „în oricare cas,

Mai mult de făcut de p-acum a rămas.
E legea rurală, e votul întins......
D-om da noi şi astea, curat că ne-am stins !
Dar e şi mai rău, să se afle cumva,
Că noi legi acestea nu vrem a le da.
Aş vrea a le da, şi aş vrea să nu dăm:
Politica cere mereu s-amînăm!"

Adînca tristețe cuprinse pe toți,
Căci toți dopotrivă sunt mari patrioți.
Dodată se scoală cel om Boieresc
Şi zice: „Al vostru eu chiar mă numesc.
Admir ce-au vorbit oratorii tustrei,
Şi are dreptate oricare dintre ei.
Noi mult am lucrat... ne-am făcut populari,
Dar jocul a fost tot cam joc de coțcari.
Poporul repetă ca un papagal,
C-al său Parlament e nespus liberal.
Dați jos ministerul, zicînd orice-ți vrea:
Găsirea de clenciuri nu-i sarcină grea.
Din noi să alegem un nou cabinet
Ş-atunci vom lucra... vom lucra la buget;

Iar legea rurală şi votul lărgit
Vor sta-n aşteptare d-un timp fericit;
Şi Camera tot din plămîni va zbiera:
— Guvernul s-opune, Guvernul nu vra!"

Aplauze răsună. Oglinzile crap.
„Halal Boierescu ! ce cap, bre ! ce cap !"
îndată se scrie trei coaie de blam,
în care-ncepînd de la tata Adam
Păcatele toate făcute pîn-az
Lui Kogălniceanu s-aruncă-n obraz!

Boierii citesc, recitesc, iar citesc,
Adaugă, schimbă, îmbunătăţesc,
Pun virgule, puncturi, exclamațiuni;
în fine, fac sute şi mii de minuni,
Voind ca să fie perfect al lor op,
Şi astfel s-ajungă d-a-dreptul la scop, —

Să cază ministrul, să cază în praf:
Căci sufere țara prin lipsa de jaf,
Căci geme poporul văzînd cu fiori
Că i se anunță un alt viitori!

Acuma ciocoii la masă se pun:
Bucatele-s bune şi vinul e bun!
Să bea, să mănînce: hrisovul din ceri
Atîta de lucru a dat la boieri!
Pe stridii şampania curge spumînd,
Buteleele iute despare pe rînd,
Şi iată, pîn'ce s-a adus *bla-manja,*
Docan binişor se-mbătase deja,
Ş-atuncea promite, crezîndu-se treaz,
Că-n Cameră el va citi, ca viteaz,
Chiar mîini moțiunea... Ş-acestea zicînd,
Se pleacă pe masă ş-adoarme curînd!
în vis îi apare ministrul primar,
Ce-i cade-n genunchi şi-l tot roagă-n zădar.
Să nu-l pedepsească, că-i mare păcat...
Dar mîndrul Docan doarme nenduplecat!

Aci mă opresc, căci am vrut să descriu
Aceea ce alții ori ştiu, ori nu ştiu;
Pe cînd rezultatul e prea cunoscut:
Ciocoii dejab-au mîncat şi-au băut!
A doua zi-n Cameră, dup-al lor plan,
Citeşte propunerea bietul Docan
Şi cere ca blamul să fie votat.
Atunci prim-ministrul zîmbind s-a sculat,
Şi-a şters ochilarii, din ochi a clipit,
Şi zise: „mă credeți că sum fericit
De nu vă mai plac şi de nu mă mai vreți:
A merge p-acasă dendată puteți!"
Ciocoii în clipă se moaie de tot
Şi blamul în faşă muri făr'de vot,
încît chiar de rîs au rămas tuturor:
Arsachi, Docan, Epureni, Costafor...

O GREŞEALĂ

Nevestuică frumuşică
Cu copilu-n brață!
Vino-ncoace fără frică,
Ca să-l văz la față!

Vină, dragă, lîngă mine,
Nu te mai sfieşte;
Ca să-l poci vedea mai bine,
Că mă-nnebuneşte !

Un copil curat minune,
Ş-apoi încă fată!
Parcă inima îmi spune,
Ca să-l pup o dată.

Am pupat.. . dar ce greşeală !
O greşeală numa!
Nu ştiu cum, din zăpăceală,
Am pupat pe —muma!

1864

DOINA MEA

D-aş putea eu să mi-aştern
Ca să intru în guvern
Ministru intern;
Doină, doinită !

De m-ar crede domnul meu
Iscălind orice-aş vrea eu
Spre binele seu;
Doină, doinită!

Un Kogălnicean să fiu,
Şi să nu simţ nici un frîu
Ca să fac ce ştiu;
Doină, doinită!

Eu aş seri un mic decret,
Camera să mi-o trimet
Să-şi facă tabiet;
Doină, doinită!

Şi mă jur pe ceriul sfînt,
La ţărani le-aş da pămînt,
Să-i scol din mormînt;
Doină, doinită !

Le-aş mai da un mare vot,
S-arătăm Europei tot
Ce românii pot;
Doină, doinită!

Şi atunci cu ţara-n cor
Am striga ca un popor:
„Urra, domnitor!"
Doină, doinită!

O POEZIE ÎN STILUL D-ŞOAREI DUNCA

încă o dulce iluziune
Din al meu suflet a dispărut
Şi o crudelă decepţiune
Să-ncerc, Zincuţo, tu m-ai făcut.
Vise de aur şi dulci speranţe,
O ! Cum dispare într-un moment...
Febleţă, calcul sau stravaganţe...
Femeia-i unda unui torent...
Undă funestă, amăgitoare,
Ce te atrage neîncetat
Prin aparinţa-i încîntătoare...
Te-ncrezi într-însa? — eşti încelat!
Nu-ţi spun, Zincuţo, ce sentimente
Neconsecinţa-ţi mi-a inspirat;
Dară-ţi voi zice sinceramente
C-acum prestigiul s-a disipat:
Văzui scheletul ce sub o cască
Şi o armură se ascundea;
Văzui — vai! — monstrul, pe care-o mască
Şi o purpură-1 înfrumuseţa...
Văzui că floarea cea mai frumoasă
E plină — adesea d-un crud venin.
Ştiu ce tempesta rea, furioasă,
Produce ceriul cel mai senin.
Dacă dar, Zinco, d-azi înainte
Şi eu prezinţa-ţi voi evita;
Vei şti, femeie, ce tari cuvinte
Mă fac la tine a renunţa.

ASTĂZI

Privind în jur, o neagră întristare,:
O cobe rea apasă gîndul meu;
Căci nu găsesc o cale de scăpare,
Şi văz că-i foarte greu!

Crescut în lanţ şi fără de lumină,
Din jug s-a smuls românul prea tîrziu,
Purtînd în pept otrava de rugină,
Deşi mai este viu!

Fugarul rob, dup-o tortură lungă,
D-abia suflînd, o clipă s-a poprit,
Şi tremură, ca nu cumva s-ajungă
Stăpînul cel cumplit!

Dar zi-i acum că nime nu-1 goneşte,
Şi iată-1 uriaş dintr-un pitic;
Şi rîde, zburdă, strigă nebuneşte:
Nu-mi pasă de nemic !

Vai, însă cînd vrun sunet îi aduce
Un tainic semn de biciul infernal!
El nu mai ştie încotro s-apuce:
La vale sau la deal!

Şi clătinat ca trestia din baltă,
Se tot întreabă însuşi el: ce vrei?
Amestecînd pe toate laolaltă:
Un haos de idei!

Ş-atunce cînd Destinul îi surîde,
Dînd sclavului un pic de adăpost,
Cu orice preț ar vrea să fie gîde
Şi uită tot ce-a fost!

Crescut în lanț şi fără de lumină,
Din jug s-a smuls românul prea tîrziu,
Purtînd în pept otrava de rugină,
Deşi mai este viu!.

Privind în jur, o neagră întristare,
O cobe rea apasă gîndul meu;
Căci nu găsesc o cale de scăpare,
Şi văz că-i foarte greu!...

EU SI EA

(Din Gablitz)

Ca o liră fără sunet,
Ca un fulger fără tunet,
Ca un rîu fără murmur,
Ca o pasere tăcută,
Ca o casă, ce stă mută
Şi pustie împrejur;

Astfel sunt şi eu, vai mie,
Formă fără melodie,
Pur spectacol făr idei,
De cînd dînsa nu-i sub soare
Şi puterea-mi cîntătoare
A perit cu moartea ei!

LA NOI...

„La noi e putred mărul-a zis de mult poetul
A zis cu desperare şi a murit nebun[1]
Căci îl zdrobi durerea cînd s-a convins cu-ncetul,
Oftînd după scăpare, că nu mai este bun
Nici sîmburele însuşi, speranța viitoare,
Fecioara sfiicioasă ascunsă de priviri.

O, da! un vierme sarbăd cu otrăvită boare
Rozînd fără-ncetare nu lasă nicăiri
Bucată nemînjită, şi în zadar să crează
Iluzia din urmă ar vrea, că tot mai poţi
Redobîndi scînteia din dispăruta rază!

I-am cîntărit, piticii! i-am măsurat pe toţi!
Lucesc prin neştiinţă, prin penele străine,
Insecte cu o umbră mai mare decît ei,
Te-nşală-n perspectivă, dar cînd te uiţi mai bine
E trist şi-ţi vine milă de falnicii pigmei!

Rivali cu cine ştie ce geniuri sublime,
Aruncă vorbe-n aer ce curg ca un şiroi,
Repetă, dar de unde, din ei nu spune nime.. .
E putred, putred mărul din sîmbure la noi!

[1] Andrei Mureşami în poezia ***Deşteaptă-te române* (n.a.).**

DOINE ORIENTALE

I

Zestrea fetei

— Al tău tată nu-i bogat;
îmi vei spune, mîndro, oare:
Ochii tăi, două comoare,
Tu de unde i-ai furat?

— Dacă vrei răspunsul meu:
Zestrea noastră cea bogată
Nu ne vine de la tată,
Ci drept de la Dumnezeu!

II

Gelozia

Pe-al meu rival ea îl trimite
Să-nfigă-n peptu-mi un cuțit,
Iar eu simțesc mii de cuțite,
Mii de cuțite otrăvite,
Căci ea cu dînsul... a vorbit!

III

Norii şi floarea

De-al tău amor
Eu plîng de dor,
Şi tu rîzi că mă doare !

Aşa din nori
Cînd curg plînsori,
Rîde gingaşa floare !

IV

Gurița şi cerceii

Sus pe deal zărind o fată,
îi zisei: aş vrea o dată
Gura să ți-o beau!
Ea-mi răspunde: măi bădiță,
Dă-mi cercei să-ți dau guriță,
Altfel nu ti-o dau.

Eu îi zic: o pungă-ntreagă
Ți-aş da, copilită dragă,
De n-aş fi drumaş;
Dar punga-i închisă-n masă,.
Masa-i într-un colț de casă,
Casa-i în oraş.

Dînsa-mi zice: cu plăcere
Ți-aş da dulcea mîngîiere
Din buze ferbinți...
— Dă-mi-o dară !.. . — N-am de unde,
Căci sărutul meu s-ascunde
După zid de dinți!

LA FÎNTÎNA BLANDUZIEI[ut]

Bătrînule Horațiu, a Romei vechi mîndrie,
De care toți latinii în veci se vor mîndri,
Iubirea-mi pentru tine azi este şi mai vie
Iubindu-te pe tine, iubesc pe-Alecsandri.

ZILELE BABEI

Cinci martie sau şase, stil vechi se-nţelege.
Pămîntu-i sub ceaţă şi ceaţă pe cer. '
E anost. îţi vine să căşti ca un rege,
Sau dormi în picioare ca un temnicer.

O Babă ursuză! Curat Baba Rada:
Nici moartă, nici vie, ceva somnoros...
Deodată din brumă sticleşte zăpada
Şi albe sunt toate de sus pînă jos.

Se-ntind într-o clipă troiene de spumă,
Ş-un ger — chiar omătul de frig tremura.
Natura glumeşte, a dracului glumă:
E luna lui marte, şi nu te mira.

Fugind pe potecă s-ajungă acasă,
O fată, o floare, un vis de amor,
Din crin în răsură de ger se schimbase
Şi gerul acuma o schimbă-n bujor.

Pe drum o-ntîlneşte un om vechi de zile,
Dar sufletu-i suflet: în veci buclucaş !
El cere guriţa plăpîndei copile:
„Ce cald^ni s-ar face! Ce cald face-ţi-aş!"

Zîmbeşte fetica. Unchiaşul suspina.
S-atunci cînd suspinul spre zîmbet zbura,
Vezi soarele, iată-1: căldură. Lumina...
E luna lui marte, şi nu te mira!

DIN PROPERTIUS

Asear-am petrecut noi împreună
Vro cîteva momente, scumpa mea;
Dar crede-mă, că pentru totdeauna
Neştearsă umba lor va rămînea!

A patra parte dm scurtuţa oară
în faţa lampei am vorbit, am ris,
Ş-am auzit atîtea, surioară,
Pre cîte-n veci o carte n-a descris t

Apoi cellalt patrari făr'de lumină,
Făr'de cuvinte vesel a zburat;
Şi dulce cupa sa părut-a plină
De-o rice mai mîndru inim-a visat.

Acum te-ntreb, Zoiţo, cu sfieală
De ce doreşte omul ani lungiţi,
Cînd ne-a ajuns o singură clipeală
Pentru a fi aşa de fericiţi?

POSTUME

CĂTRĂ G.M.

tmprejuru-mi vezi cîmpii,
Codri şi livezi,
Iar în ele paseri mii
Şi auzi şi vezi.

împre}uru-ţi văd tot curţi,
Pieţe, zgomot mult,
Iar în ele oameni mulţi
Şi văd şi aud.

Gîcitură ţie sînt,
Gîcitură-mi eşti:
Odă lungă vrai să-ţi cînt;
Vrau să-mi ciripeşti!

[RĂSCOAPTĂ ANI...]

Răscoaptă ani de douăzeci
Ş-o zi pe an nebună,
Căci vrea să fie jună-n veci,
Măcar o zi, dar jună:
Bind la Cotnar, mîncînd pilav,
Croind la anecdoate...
Veneam şi eu, dar sum bolnav,
Regret că nu se poate...

EPIGRAME

I

Spirit şi spirit

Lumină vreau! Dar niciodată
Lumina-ntreagă nu ni-i dată,
Ci totdeauna c-un mister:
Spirit acum şi spirit mîine.
Un *i* tot fără punct rămîne
Şi pe pămînt şi chiar în^cer!

II

Să rîzi

Mucenicii din vechime
Blestemau pe gîzi;
Tu nu blestema pe nime,
Dar de toţi să rîzi!
Şi vei rîde şi mai bine
Şi de vrei a rîde bine
Mai întîi să rîzi de tine.

III

Lacrima-noroi

Pe masă mi-e corpul întins;
Cu duhne, din sus vă zic vouă
Durerea, de-i mare, nu-i plîns,
De-i mare furtuna —nu plouă.
Al vostru făţarnic şiroi
Preface tărîna-n noroi.

IV

Moartea femeii

Moarte strig şi zi şi noapte ;
Insă moartea şugubeaţă
Pune propte lîngă propte
De-mi^ lungeşte hîda viaţă.
Dînsa-i o muiere rea:
De-o iubeşti, ea nu te vrea!

MUZICA SÎNGELUI

Din tată, din al tatei tată
Noi toţi Haşdeii moşteneam,
Prin muzica cea nencetată
A sîngelui de neam,

Trei lucruri mari ce-n lumea mică
P-un ticălos atom,
D-asupra firii îl ridică
Făcîndu-1 om.

Pe zeu, pe ţară şi femeie
Iubeam aceste trei,
Aceste trei în cari se-ncheie
Mii de idei.

Aceste trei focoase stele
Izvoare de minuni,
Cari scot eroi, scot sfinţi din ele,
Şi scot nebuni,

Eroi, nebuni, şi sfinţi aceia,
Pe cari de jos aici,
Nu-i urcă banul, ci ideea
Şi-i face mucenici.

ALEXANDRINAE NUGAE

Poetul nu mai este bun
Decît la regi să fie slugă
Şi să-i tot spele cu săpun
De linguşire şi de rugă,
Făcînd din pupăză — păun!

Iar de cumva el nu se-njugă
A scrie versuri chiar pe-un tun
Sau pe vro brînză de Azugă,
Atunci semeţul căpcăun
Se vede-mpins ca o zvîrlugă
Şi Curtea-i strigă că-i nebun...

îndrugă dar prostii, îndrugă,
Trecînd ca fumul de tutun;
Dar Neamţul îţi va zice: „Pun" I

[COROANA NU DĂ GENII...]

Coroana nu dă genii, ş-ades îl înveleşte,
Cum poate sărăcia l-ar fi desfăşurat
Căci geniul prin luptă cu lumea s-oţeleşte,
Cum aurul prin pară de foc e strecurat!
Un geniu fără luptă, un geniu ce-n tămîie
De linguşiri îşi duce netulburatul trai,
De-ar fi el cît de mare, nu poate să rămîie,
Ci, somnoros, se stinge sub mantia de crai!
Voi dară, ce vă naşteţi cu fruntea-ncoronată
Cu slugi şi slugi numai pe pămînt,
Ce-i scris de voi se şterge cu viaţa-vă deodată
Şi hohotesc lingăii, cînd regii nu mai sînt.

AFARĂ VÎJÎIA FURTUNA

Afară vîjîia furtuna
Lucind zigzaguri de scîntei;
El cugeta, ca-ntotdeauna,
Cu ochii pe portretul ei,
Portretul moartei lui copile,
Portretul îngerului său!
El cugeta: „de-atîtea zile,
De-atîtea nopţi chem moartea eu!
        Căci moartea-i viaţă pentru mine
        Căci viaţa-mi este un blestem,
        Căci vreau să mor, şi nu mai vine
        Dorita moarte ce-o tot chem!"

Furtuna vîjîia mai tare
Şi fulgera mai îndesat;
El cugeta cu-nduioşare
La trăsnetul nenduioşat:
„Ah, doar i se va face milă
De chinul meu nemărginit!
Mai roagă-l tu, a mea copilă,
Să-mi curme dorul cel cumplit.
        Căci moartea-i viaţă pentru mine,
        Căci viaţa-mi este un blestem,
        Căci vreau să mor şi nu mai vine
        Dorita moarte ce-o tot chem!"

Furtuna urlă mai turbată
Şi fulgerele se-nteţesc;
El cugetă la dulcea-i fată
Privind la chipu-i îngeresc
Şi murmură: „de-ar vrea să deie
Din cele trăsnete ce zbier
în pieptu-mi numai o scînteie,
Atîta rog, atîta cer!
        Căci moartea-i viaţă pentru mine
        Căci viaţa-mi este un blestem,
        Căci vreau să mor şi nu mai vine
        Dorita moarte ce-o tot chem!"

Furtuna iată că-ncetează
Şi-acum pe cerul limpezit
Se plimbă-nvoioşat o rază
A soarelui dezbrobodit.
Dar mai grozav în pieptu-i tună,
îi sparge inima de tot
Şi strigă mintea lui nebună:
„Trăsnească-mă, căci nu mai pot!
        Căci moartea-i viaţă pentru mine,
        Căci viaţa-mi este un blestem,
        Căci vreau să mor şi nu mai vine
        Dorita moarte ce-o tot chem!"

[MOARTEA SCHIMBĂ SCAIEŢI ÎN TULIPE]

Moartea schimbă scaieţi în tulipe
Viaţa schimbă tulipe-n scaieţi.
Numai moartea dă rîmei aripe
Numai moartea e viaţă-ntre vieţi

Să vedeţi din scaieţi o tulipă
Rămînînd prin al morţii altoi,
Din omidă ieşind o aripă
Şi-un suflet ieşind din noroi.

RENAŞTEREA

Bătrînul şi copilul mergeau glumind pe cale
Acelaşi cuget tainic în amîndoi s-ascunde.
Din nou copil să fie bătrînu-i gata-acum
Copilul mai fusese bătrîn în altă viaţă.
Bătrîn, copil — totuna. Atîta eu le spun:
S-ajungă fiecare din ce în ce mai bun.

[MULȚI PROȘTI AU ZIS...]

Mulți proşti au zis ş-o să mai zică:
Hasdeu n-a isprăvit nimica...
Ei au dreptate cînd mă rîd,
Căci eu, dacă eram cu minte
Aş fi murit mult mai-nainte,
Ca gura proştilor s-o-nchid.
Mulți proşti atîta fac de cată
Tot ce-a greşit Hasdeu vrodată:
O fac cu rost şi fără rost.
O fi, n-o fi, e sigur una:
Hasdeu muncise totdauna
Şi n-a fost niciodată — prost.

ADDENDA

POEZII ORIGINALE

K. Ѳ. CTAMATH

„Oh degli altri poeți onore e lume,
Vagliami 1 lungo studio e'l grande amore,
Che m'han fatto cercar lo tuo volume
Tu se'lo mio maestro e'l mio autore".
Dante, ***La Com. Div.Inf.c.I***

Hero *yKC* yMOJiK **Tti, nam** #o6pi>**iiî** crapHK,
IleBeri; **Ham** .zrjaeii #peBHHx, **Bam** Hani flHeH **HOBBTX!**
OT 6peMeHU **JIB** 3KH3HH, He,zryroB cypoBLix,
Cor6eHHHH jieTaMH, **K** 3eMJie **TLI** noHHK,
H rojioc **TBOH** rpoMKHH, KaK 3xo **KapnaTa,**
H rojioc TBOH cjia^KHH, KaK **IIpyTa cTpyjî,**
3aTHx caM **CO6OK>? HJTB** necim **TBOH,**
HCKOHHOIO cjiaBoă **MoJitfaBM** 6oraTa.
Yace He Haxojțнт **npe**,zțMeTOB ce6e
BejiHKHx, .zțocTOHHLix, **B** oTHH3He **Bor**^aHa,
B ^Bope AjieKcaHflpa, **H B** cTaHe CTe4)aHa,
B npeKpacHOH PyKcaH,**n**;pi>i **H** ^a^Hfci 3eMJie?
HJIL B OT3MB Ha necHH **CBOH** He BCTpeqaeinL,
CHMnaTHH GpaTHCH **B** cepjțnax 3eMjiflKOB
H Bemne #yMLi **O** cjiaBe **OTIJOB**
Ha ne6o yHecTL **TLI C CO6OK>** acejiaeniL?

*

MacTHTHH crapHK nani, TH nyBCTBOM Mory*i,
H CHJIOK) Ayxa, KaK COKOJI CBO6OAHBIH,
ilapHuiB TH B TOH c<j)epe, iTje reHHH Hapo^HBiii
CKpLiBaeT *BZMiHbx* rpfl;rymero JiyH
B cBiimeHHOM KHBore Hapojțbix npe^aHHii!
A MHoro 3aBeTHtix rjiaroJioB H *RQJI*
Eme cocTaBJOToT rpo6HHrri>i yAeji,
H MM Jib He noBTopHM poAHbie npHMepbi
HcTOpHH CTapOH B flCHHbH MJiajtBIX?
TBI 3HaeniB, crapHK nam, KaK B reTCKOH nycTBiHe
OBH#HH o ny^oM cTpane naneBaji,
Hain npeAOK, Fer AHKHH, c JIK)6OBLIO BHHMaji
TeM necraM, XOTB 6MJTH OHH O Hy^c6iffle.

TBI BmpmiB KaK <|>eHHKC H3 nenjia, Ham Kpan
Bocnp^nyJi H IOHOIO :KH3HBK> xpenemHT,
H B GyayiirHOCTB B3opBi c Ha^e^oio Menex
H BepHT, HTO flpeBHHH Bor^aHHH pan
OlMTB MBI OTKpOCM B pOJIHMOH MOJI^OBC,
KaK flparom, c #py>[CHHOM PyvibiHCKHx CBIHOB,
3,a;ecL, POBHO TOMy IIHTB BCKOB,
Hanajio ^aji HOBOH B EBpone .zrepacaBe.
Co6pajincB na npa3.zi.HHK, Ha CBOH K)6HJieă,
H xpaGpbie napHH, H Kpacnbie #eBBi,
H xopbi roxoBbi, HTO 6 rpmyTb naneBM
B necTb 6biBuiHx, Ha cnacxbe 6y,zryin;Hx flHeă.
HO HeT 3aneBaJibi! 3osyT JțparoMKpa:
Hero 3Ke MOJIHHIHb Tbi, Ham ,a;o6pbiH CTapHK,
Hero He 3aT3Heiiib TBI, necHH, na KJIHK
Mojijțawskiix co6paTbeB, POMBIHCKOFO Miipa!

LUI CONSTANTIN STAMATI

„Oh degli altri poeti onore e lume,
Vagliami T lungo studio el grande amore,
Che m'han fatto cercar lo tuo volume
Tu selo mio maestro el mio autore."
Dante, ***La Com. Div., Inf.,*** c.l

Rapsod vestit al țării, de ce tăcut-ai oare?
Baian al zilei noastre şi-al celei de demult,
Au mult prea grei ți-s anii şi cu al lor tumult
ți-au pus pe-ai vieții umeri poveri apăsătoare?
Puternica ta voce — ca în Carpați un tunet,
ori dulce mîngîioasă ca apele din Prut, —
de ce nu se aude? Ți-e oare glasul mut
că hărăzita-ți strună nu scoate nici un sunet?
Sau nu găseşti azi, poate, ca-n vremi de-odinioară
mari fapte, pe măsura străbunului Bogdan
şi demne de-Alexandru, de faima lui Ştefan,
în prea frumoasa Dafnei şi a Ruxandrei țară?
De ce slăvita-ți muză n-o laşi să încălzească
simțirea-atîtor inimi ce-au amorțit de ger?
Sau poate vrei cu tine să duci acolo-n cer
profetice balade de fală strămoşească?

Ca soimu-n sfere-nalte planează gîndu-ți, unde
al neamului tău geniu păstrat ca-ntr-un chivot

străluminează datini, şi viitorul tot
cu-a-nţelepciunii rază profundă ni-l pătrunde.
Şi toate acele slove şi năzuinţe sfinte
ce-alcătuiesc şi astăzi al sorţii noastre drum
nu-s repetarea-n fapte prin tinerii de-acum
a ceeace strămoşii-mpliniră mai nainte?
Bătrîne bard, ştii bine, cu lira sa divină
trezind pustia getă, cum da Ovid cuvînt
acelui cînt în care vorbea de-un alt pămînt
dar l-ascultau toţi geţii cu dragoste deplină!

Nu vezi cum din cenuşă ca Fenix ţara-nvie
şi freamătă şi crede că pe-al Moldovei plai
vor fi să regăsească al lui Bogdan vechi rai
urmaşii bravi, cu drepturi nestinse de moşie.
La fel ca Dragoş care, cu ceata-i românească,
în urmă cu cinci veacuri, venind din munţi bătrîni,
purcese, în vecie, o ţară de români
în marginea Evropii, aici, să şi-o zidească.
La jubileul falnic, în coruri de serbare,
flăcăi viteji şi fete cu chipeşe priviri
sînt gata să înalţe Moldovei preamăriri
cinstindu-i vechea fală şi slava viitoare.
Pe Dragomir tu cheamă-!, cîntarea să ne-o-ngîne
dacă lipseşte astăzi rapsodul şi tu taci.
De ce nu vrei în strigăt cîntarea s-o prefaci,
moldave bard al nostru şi-al naţiei române!

pyMtlH *51*

PyMbiH **cepAueM H** Aynioio
JIIO6JIK> KaK **6paTi>eB.** 3a PyMbiHOB
TOTOB *K* acepTBOBaTb co6oio,
PyKOH, yMOM H #yinoio.
Jlumb 6bi jno6oBbio **CBHTOIO.**

«

SÎNT ROMÂN

Eu din români îmi trag sorgintea.
C-o sfîntă dragoste-i iubesc
şi pentru tot ce-i românesc,
oricînd, şi braţele şi mintea
şi sufletul mi le jertfesc.

СТЕОАН ВЕJIМКНН

ysimeji ***R***
OpeJi nepeJieTaji c yTeca Ha yTec.
K **Bimeji** coKOJia Ha 6eperax ***Jlymx,***
O, KaK Tor^a npeKpaceH **COKOJI 6LIJI.**
Ha HeM GbiJia KopOHa 30JioTaii
CrecJmHa rpo3HtiH Men eiviy cjiy^HJi.
Ho HCTpe6 B^pyr c cTpeMHTejitHOio **CHJTOÎI**
Hanan na CeBepa Morynero opJia
H **COKOJI** Bee 3a6LiB: oTenecTBo **H MHJIBIX**
noineji B .ztaJieKHe Kpas.
3aHeM vKe 6e3 CTpaxa n
Ha ceBep
Hero ace **OH**, **3aneM** Ty#a **nouieji?**

ŞTEFAN CEL MARE

Cîntec

Ce falnic şoim la apa dunăreană
a fost cîndva pe ţărmuri să se vadă!
Purta slăvită lui Ştefan coroană
şi îi slujea năprasnica lui spadă.

Dar un vultan ce-n lume groază-mparte
se năpusti spre nord ca o furtună.
Şi şoimu-atunci spre alte zări, departe,
zbură, lăsîndu-şi patria străbună.
De ce-a zburat? Unde s-a dus departe?

POMBIHCKME MEJIO AHH

BoKpyr BacHJiBKa coGnpajiKCL HBCTBI
B cBoeM MHoronBeTHOM Hapa^e,
IIpeicpacHLi KaK nepBLie ***jţeBhi*** Me*rm,
KaK coJiHiţe **B** KpacaBHnbi *BЗTJLXJJE,*
Korfla, **B** oacmţaHbH He6ec Me^c JIIOABMH,
O He6e KpacoTKa B3^ţi>ixaeT,
Kor^a, **B** HacJia^eHbH HanajiBHon **JIK**)6**BH,**
Ha MHJîoro cep^ny B3npaeT.
Co6paBniHCL inenrajiH uBeTti BacEDiLKy,
niemajin nenajiLHO B3ABixaii;
Be3^cajiocTHO TOHHT **H** ry6nr Kpacy
Cy**,nb6a** Bopoacea cjienaii.
CeroflHH, yBLi, sărăcana OHa
Te6e poKOByio KOHHHHy:
«LţBeTeT BacHJiLKOM MOJio^aa Becna
EMy **H** npoKJMTHe KHHy.
YBOTeT **Ha** BeK no**,ri** THCBOM MOHM,
H 3epHa Ha BCKH rocoxHyT,
H, BMecTo Hero, JIHHIB **6ypBJiHOM** rjiyxHM
nOJIfl H #OJIHHBI 3arJIOXHYT!»

De flori e albăstriţa-nconjurată
şi toate-s, în pestriţul lor sobor,
frumoase ca un vis frumos de fată
sub presimţirea unui tainic dor —
şi limpezi cum e raza ce coboară
din soarele albastrelor tării
ca să lucească-n ochii de fecioară
cu focul viu al dragostei dintîi.
Şi-n jurul albăstriţei adunate
spun florile cu întristat suspin:
cumplită soartă care se abate
azi ne urzeşte un sfîrşit hain.
Căci fără milă, oarba vrăjitoare
gîndeşte în mînia ei aşa:
prin albăstriţe-i primăvara-n floare !
Blestemul meu pe ele va cădea!
Sămînţa lor să piară în vecie
şi-oriunde-n cîmp, pe văi ori în poieni,
în locul lor, pe ţarina pustie,
să dea năvală spini şi buruieni!

JJjiTzl 3aneM Mera **TLI JIK)6HIIIB**
3aneM Menii 6oroTBopnnib
Ce6ii **TLI** JiHLut. 3THM ry6mHi>
MeHii **H** M y w n t **H CMenmnii>!**
Te6ii **JIK)6HTB JI** He yMeio
TeGii **JIK)6HTB** 5i ne Mory,
JţaBHO, flaBHO ^yniOH Moeio
AjiHHe *H.* npHHajţJie^fcy -—
OHa *MQKSL* **Tep3aeT Berao**
H OTBepraeT cTpacTB **MOK>,**
OHa TpyHHT **6e3HeJioBeHHO. —**
${... a Bce ace **ee JHO6JHO**
A pa3JHo6HTL...
Xora **6BI** HCKpemie xoxeji.
BCfl 5KH3HB MOa—O.ZţHO CTpa^aHHe
TaKOB 6e3iţeJH>HLiă M O H yzţeji!

[DE CE-MI AȚII, COPILO, CALEA]

De ce-mi ațti, copilo, calea,
şi mă adori ca pe un zeu?
Prin asta vei cunoaşte jalea
şi-mi vei spori şi chinul meu.

Iubirii tale nu-s în stare
chemarea tandră s-o ascult,
căci inima, cu înfocare,
Alinii dată mi-e de mult.

Dar ea simțirile-mi curate
măcar în seamă nu le ia,
ci joc mereu de mine-şi bate.
Eu totuşi o iubesc pe ea.

Ferice-aş fi o viață-ntreagă
să n-o mai pot iubi defel.
Dar nimeni vraja nu-mi dezleagă
şi orice drum mi-e fără țel.

[H y HAC EBIJI BEK 3JIATOH]

H y Hac 6HJI BCK 3JiaToă
EBIJI y Hac Bo,zța Gre^aH.
RIW MoJI^aBHH CBHTOH
B BCK TOT CJiaBHBIH 30JIOTOH
HyaceH 6btti KHH3B H repoîî,
*ITO6BI BtiraaTL 6ycypMaH,
HTO6 cnacTH CBOH Kpaă pojrnoH
B BeK TOT CJiaBHBIH 30JIOTOH.
KTO ace Hainea poflHHe 3JiaTOH
EBIJI KHH3eM H Boac^eM?
KTO ineji 3a Hac 6eccTpaniHO B 6OH,
B BeK TOT CJiaBHBIH 30JIOTOH?
H KTO acepTBOBaji CO6OH
C JHOTBIM cpaacaacH BparoM?
KTO 6BIJI rocno^apB H repoă
B BeK TOT CJiaBHBIH 30JIOTOH?

[VEAC DE AUR]

Veac de aur strălucit
am avut şi noi odată
şi un Domn nebiruit,
Ştefan, al Moldovei tată î

Fiindcă trebuia un veac
de-nălţare şi lumină,
pe acest străbun meleag,
şi la noi cîndva să vină.

Şi mai trebuia viteaz
şi un Domn cu spada-n mînă
să ne scape de necaz
şi de hoarda cea păgînă.

Cine pentru-al său norod
înfruntînd urgii amare
ne-a fost Domn şi Voievod
şi Moldovei i-a fost soare?

Cine pentru—al său meleag
viaţa şi-a-nchinat fierbinte
în acel de aur veac
al Moldovei noastre sfinte?

[HAfl EEPETOM MOPil...]

Ha# 6eperoM Mopn a ^ojiro cn^eji,
H BO MpaK BO^TM rjumeji,
M CHJIOK) /ryMBi B TOT MHT RJIZ MQKX
BCR >KH3HL npOHCHHJiaCL MOfl.
ii BHfleJT KaK BOJIHBI yXORRT Hpe^OM,
QcpBiBajiCB B nynHHe CCZJOH;
Ilopoă 6necHyT, H Ha /ţojiro noTOxM,
CMeH5rr[c5i] TyMaHHHM 6yrpoM;
HanpacHO B3tiBaJi % 3HaKOMKy MOK>,
HTO Becejio 6pB3THyjia ^HK>;
HanpacHO B3tiCKaji si Meac qepHbix Bănos
3HaKOMna yrpioMBiH noKpoB...
HanpacHO B nywry MOM pyx npoHHKaji,
fla B Heă HeBecry HCKaji;
HTO GBIJIO ... HCHe3[jio]... Ho r,a;e ace OHO?
QcaaceTe, HcneşHyTL Morjio?
YHLiJioro Mopa oSniHpeH oSteM,
Ero He o6[HHMeT] MOH B3op;
H B3opi>i 6jiyac^;aioT no HeM,
A Bce-ac rfle-HH6y,zrB KaK CTCHOH orpaac#eH
npe^eJiaMH KperiKHMH OH.
YMHajiH BeKa, B oacmţaHHH .upyrax,
Ho Mope He Tporajio Hx;
Bee re-ace B neM BOJIHBI KaK B nepBftie] tfHH
FpoMa^HOH co3,a;a[HBH] BO3HH!

[PE ȚĂRMUL MĂRII...]

O vreme-ndelungă pe țărm cît am stat
şi-al mării adînc l-am scrutat
a fost să se facă lumină mereu
în viață şi-n cugetul meu.

Vedeam cum departe trec valuri în larg
şi-n albe puhoaie se sparg,
şi alte puhoaie-nspumate cum vin
şi pier în adîncul marin.

Cercat-am: cît poate să fie cuprins
cu ochii imensul întins?
Cercat-am: al apelor sumbru străfund
cu gîndul cît pot să-l pătrund?

Privirile-mi însă spre valul fugar
voiau, ațintite-n zadar,
să afle cărarea pe care s-a dus
căci urmele valului nu-s.
Şi totuşi, puternic, de-un zid, undeva,
e marea-ngrădită şi ea.

Trec veacuri, noi veacuri mereu aşteptînd
şi marea mereu spumegînd

se-nalță cu valuri în veşnic frămînt
dar ele aceleaşi îi sînt
pe care le-avuse şi-n primul tumult
din vremea Genezei, demult.

[KPyrOM MLI CJIBIIIIKM 3XO CJIABBI]

KpyrOM MBI CJIBILLIHM 3XO CJiaBLI,
Ho cjiaBBi fleB nyacnx 3CMejiL,
BceJie^Li, MapyjiB n #reji,
To MHpH[a^i] c BHCJIBI H Mojr^aBBi
B necTL BOCH^BI H JIio6yinH TpeJiB.
Ho H y Hac 6BIJI Beic ny^ecen:
o cjraBe naniHx #eB HCT necem>.

B npHBOJibe cxaporo flyHafl,
Tfle BOJIHBI OjIBTBI 30JIOTOH,
npn GjiecKe Mecena nopxaa
vKiLia KHsrHHa MOJio^aii, —
PO^HOK) npaB# cTopoHoii.
KHiirHHK) Ty 3BaJIH AHTHIia
YlţeJI KRflrHHK 3BaJTH yjTBTHHa.
Torfla B ^epacaBe reTCKOH Mtioro
EBIJIO BJia^CTeJTBHBIX KH93eH.

[ECOUL LAUDEI DEPLINE]

Spre slava fetelor străine, —
Vseleda, Mărul şi Iaghel,
se-aude-al laudei depline
ecou şi desluşim în el,
din Vislea-n marginea moldavă,
mereu înălţătorul cînt
ce spune de-a Vosidei slavă
şi de-al Lubuşii farmec sfînt.
Un veac de măreţii ne dete
cîndva şi nouă Cel-de-Sus.. .
dar despre ale noastre fete
cîntări de slavă încă nu-s!

Pe unde Oltu-n vale-şi mînă
sub lună, ape vălurind,
la maica Dunăre bătrînă
zorit s-ajungă mai curînd,
demult, sub steaua norocoasă
a unei vremi care-a trecut,
trăia o tînără crăiasă
stăpînă pe acel ţinut.
Din neam viteaz îşi trase spiţa.
Domni cu-al dreptului temei.
Antina se numea domniţa.
Ultina era ţara ei.

Pe-aceste plaiuri minunate
şi locuite-atunci de geţi,
au fost mulţi Domni să'se arate
puternici, drepţi şi îndrăzneţi.

[KAKGM-TO HEJIOBEK...]

KaKoă-To nejioBeK — KaacHCB HerpaMOTeîî,
Yexaji **Ha Boiray, —**
B Kaieyio-To ^aJieKyio CTpaHy
OT pOflHHLI CBOeH,
HetLipe ***rom*** **OH CO** cjiaBoio cpaacajic^,
Ho naKOHerj;
CBHHerţ
B 6**OK K** Monody npoGpajiCH
H **OH B** oTenecTBo no6peJi.
npHHieJi – **H** pent C JHO^**BMH** 3aB0AHT,
Ho HX nOHSTL HHKaK He MOF.
QzpiH eMy no KypoHBH ropo^HT,
^pyroiî coGaKOK) **KPHHHT...**
«O, BceMorymELH Bor!» —
OH 3aBonHJi yHLiJio,—
«y^eJiB 3,n;eci> TOJiKy ne ^**OGMOCB?**
TaK JiyHine **OT OTHH**3**HM** CHOBa
BOJTLHOH B cpaaceHHe BepHycB.»
To 6y,n;eT HeKor^a **H** c HaMH
OT Hac Bce 6y,zryT y6eraTt,
ECJIPÎ £pyrHMH 33BiKaMH
JIHHIB TOJTBKO 6y^;eM **MLI** GoJitaxb.

[UN OARECARE OM...

Un om ce nu avuse de multă carte parte,
ci numai de nevoi,
spre nu ştiu ce ţinuturi, de ţara lui departe,
plecase la război.

Şi patru ani în luptă el glorios a stat
dar pîn'la urmă iată şi năpasta:
un glonte-n bătălie s-a-ntîmplat
eroului să-i frîngă-n două coasta.

Atunci, tîrîş, spre vatră se-ntoarse el rănit
dar alt necaz îl aştepta şi-acasă:
toţi semenii cu care s-a-ntîlnit
vorbeau acum o limbă nenteleasă.

Şi tot ce se-auzea în jurul său
suna mai mult a zarvă păsărească...
Ba unul hămăia ca un dulău,
ba altul parcă-n dinţi strivea o broască.

„Ajuns-am printre-ai mei un venetic
şi nu ştiu ce-aş mai face, ce-aş mai drege,
că nu-nţeleg, din ce-mi spun ei, nimic.
Şi nimeni vorba nu mi-o înţelege !

Mai bine-atunci, aşa schilod cum sînt,
îşi spuse el, să plec la luptă iară.
decît, cu părintescul meu cuvînt,
să fiu străin în părinteasca-mi ţară

La fel va fi pe ale noastre plaiuri,
să îndurăm aceleaşi umilinţi,
de ne-om poci vorbind în alte graiuri,
şi-om da uitării graiul din părinţi!

JIOrOOET HBAH TBIBTY

1512

CBepniHJi Cretan SJICCTJIIJTHH p ^ no6e.it;
Most **MojmaBKa** BjţoBHiţeK) **Bomuia;**
Co Bcex cTopoH, Bparn no^ MJiaroM 6e;i
FOTOBHJIHCL nonpaTB .zţepacaBy 6e3 KopMHJia»
«CnaceHLH Her, yBLi! CnaeeHM **HCT!**
IloxHTHJia BO3CZTH ypoHHaa Mormia!...»
Bflpyr cMOJiKHyJia TOJina, KaK HOHH 6pe.ii,.
ITpe^i no^BjienneM Bce3p5iinero CBerana.

HBan CjioBaK, CTe(J)aHa jiynniHH jţpyr,
HaM O6I>JIBHJI yKas noKonnoro repoii:
«3oBeT ycTaJTBiH TpyaceHHK jiocyr
Hop ycBinHTeJiLHOK) Mpaxa nejieHOio...
B3,a;peMHHTea c sapeă oraerecL **B**,apyr,
Bo cne **3aiJTHirj**[eHi>i cyjiTancKOio **pyKOio...»**

LOGOFĂTUL TĂUTU

1512

Sfîrşind de-nvins tot ce avea a-nvinge
se duce-n veacuri Ştefan să se culce.
Moldova mea de jale păru-şi smulge
şi ca o văduvă în hohot plînge.
^Salvare nu-i!" Vrăjmaşii ne dau roată.
Dar deznădejdea neamului o curmă
Tăutu logofătul cînd se-arată
cu-a Domnului poruncă de pe urmă:
Sub vălul nopţii-n tihnă truda-şi pune
povara muncii ei îndelungate.
Dormiţi... Visaţi... Acum e pe-nnoptate
sub cerul veghetoarei semilune.
Vor fi cîndva. şi zările curate
în revărsaţii zori ai zilei bune !

rOCIlOflAPL HBOHHil

Ma30BHH Hapo^; no KPOBH: HEM .zţajieK,
Ho naMaTBK) OH MHJI Moen oTHH3He;
BejiHHHa CBATOH Moji^aBHH npopoK
B MaaoBHH 3apio yBimeji 3KH3HH;
H .zţojiro Meac CBOHX TepneHb^ Horny BJieK
Myac HyaC^BIH po6oCTH H yKOpH3HLI, —
noxa H K HaM ero He KHnyji 6yHHBiă poK,
*ITO6 acepTBon nţerojiLHyTB Ha o6nieH Hameii
TpH3He ...

MBOHHJI, CraM6yjia TJDKKHH MJiaT,
Ho noABHraM Cre^aHa KPOBHBIH 6paT,
no cMepm npaBeAHHK B jînne BcejieHHoiî!
TBI HaM ypoK ocTaBHJi He3a6BeHHbiH:
«He 6y#b H3MCHHHKOB, — H, TpynaMH BparoB,
H 3 *Hhnx* POMBIH JierKO ne Bbi6beTCJi OKOB!»

IOAN-VODĂ

De-al neamului meu singe Mazovia-i departe
dar o iubesc din suflet şi-i cînt cinstitul loc
unde-aurora vieţii s-o vadă avu parte
al măreţiei noastre moldavul prooroc.

Cinstit în faţa lumii, sfidînd trufia Porţii,
în mînă cu-al dreptăţii străbune buzdugan,
a zguduit Stambulul dar negri i-au fost sorţii
bărbatului din stirpea slăvitului Ştefan!

loan! A jertfei tale neştearsă mărturie
vorbeşte-n prăznuirea amarului tău hram
ce ne-aminteşte-ntruna că-n vremi de grea urgie

ne-am fi putut noi smulge din jugu-n care stam.
Dar n-au fost să se nască numai eroi pe glie...
Ne-a dat nemernicia şi vînzători de neam.

KHJÎ3L MAJI

945

JIio6HJia flepeBâ CBo6o,zry acH3HH #HKOH
B rayiniT sepTenoB cyMpaHHoă BOJTBIHH,
OTKy^a rpoMOM B^ajiB cTpyuTca 3x0 KpHica,
Tfle CMepTb ajiB cjiaBa BineJILHOTCH ^pyacime.
TaM HropL KHCBCKHH, KJICHM^ CBMTBIHH
rpo3a ^ajieKHx cTpaH, — naji acepTBoio BCJIHKOH ...
Ho Ojitra 3a Hero npczțcTaBHJiacB yjiHKon:
«CraJi BOJIH Kpaă 6oHHHn,eio KH^THHH...».

Boac,zțb Mau, H36erayB nyzțoM JIIOTOH Mecrn,
ynieji Ha nyacB, npHBHTB Ha HOBOM MecTe,
CBO6O^BI BeTKy Meac JiecoB jța .zțeGpeiî ropHBix...

B MoJi^aBHH pa3Be^ji OH 3HaMH necTH,
H, BpeMCHH Ha 3Jio, B 6epjiorax BpaHHH nepHBix
LțBeTeT noHBiHe /ryx npniHeJiBrj;eB HenoKOpHBix...

CNEAZUL MAL

945

Dereva, în păgîna-i libertate,
Trăia pe al Volinei plai stăpînă
unde ecoul tunetelor toate
cu moartea ori cu gloria se-ngînă.
Pe-altarele de el stigmatizate
fu Igor Kievieanul dat pierzării. ..
Dar Olga a-ntrupat voința țării
şi-n juru-i țara deveni cetate.

Fugind din calea răzbunării crunte
îşi duse ceata, Mal, în altă zare
şi în Moldova, pe cărări de munte,
şi-a desfăşat drapelul de onoare.

D-e atunci în Vrancea, prin păduri cărunte,
mereu al răzvrătirii duh e-n floare.

APArOHI

1352—1354

OCHOBAHHE MOJI^ABMH

H paGcTBa KpotKoro HeBbiHOCHMa Horua. —
JlyuiQ **JIH Jţparoiiia** TepneTb no3op
HeBOJiH yropcKOH, na ITpoBEmeHBC ponnia!?
H BOT xpe6TOM coceja;HHx TynaM rop,
^peMynne Jieca **OXOTOH** nojioma,
Hani npa^e^ BLiineJi H3 **TCCHIIH** MapaMypeiua.
B nyra 3aBmţeji 3y6pa **KH5DKHH** B3op,
A 3y6p 6eacaji **B** MoJi^aBPiH npocTop.

BoKpyr irsejia npHpo^a acH3Hbio HyjţHOH,
TilHyJTHCB HHBbl JieHTOH H3yMpy^HOH,
H AeGpH TeHb 6pocajiH **K** JiOHy **BOA**--.

«Cnacn6o, 3y6p! —CBepnieH o6eT **MOH** Tpy^Hbiii:
KaK **MoHcen,** KOHnaio Ham **HCXOA.**
B Hacjie^BH, **— BOJTK) MOH** o6peJi **Hapo^;.»**

DRAGOŞ

1352—1354

ÎNTEMEIEREA MOLDOVEI

Nu-i sufletul lui Dragoş făcut să se-njosească
sub sceptrul de-nrobire al unor crai străini,
în fața infamiei el cum să nu cîrtească?
Dar iată-n zare creasta acelor munți vecini.

Urmat de-ntreaga-i ceată, de sus, din Maramureş,
venea străbunul nostru cu-nsuflețit alai
ca să vîneze zimbrul, dar fiara-l duse-n iureş
pe al Moldovei dulce, senin şi verde plai.

Livezi pe dealuri line îşi înfloreau beteala,
miresmele din cîmpuri îl îmbiau mereu —
şi zise Dragoş: „Vremea-i să-mi țin făgăduiala

sfîrşindu-mi, ca şi Moise, cu bine lucrul eu.
îți mulțumesc deci, zimbre, c-a libertății fală
ce-o dobîndii, drept zestre, o las la neamul meu/'

fletf ^n,KO, po^OM Pyc, na 6eperax MoJi^asti
>KHJT, pa3Bo;ii5î 6oraTBix yjibeB ctpoH,
H, c mejiaMH no^cxaTL, B rjenn cBoen .zțepacaBLi
CyAHJT-p^^HJI CeMBCK) pG^OBOH.

necTpHJiH ițejiiMH Kpan H ropu, n £y6paBi>i, —
Ho JiaKOM Me#, H, 6JIH3KOH cTopoHon,
O H npHBjieKaji He pa3 TaTapcrae oGjiaBLi:
Tepnejr CTapHK, — H ^OJTH ac^aji HHOH.

Kor,n;a H3 yrop, 6yă-Typa *roum,*
B MoJi^aBHio npn6peji «MojrjțaBHH oTeir»,
JțeR ^uKO-naceHHHK, nejio CKJIOH^,
npHuieJTBny 3HaxHOMy no^nec SCMJTH Bene II:
«Xparor Hani pyccKHH Mejr, — a PycL CB£TaH
H *MQR* ^ereă TBOHX OTXPOHHT *nop* KOHerj».

Un prisăcar, Moş laţko, de rusă seminţie,
venind să-şi afle soarta pe malul moldovean,
trăia printre albine ce mierea aurie
i-o dăruiau să-şi ţină familialul clan.

Cu stupi bogaţi poiana şi-o-mpestriţase toată,
umplu de zumzet valea şi munţii-mpăduriţi
şi la hotar, de veghe, bătrînul nu o dată
a stăvilit năvala tătarilor cumpliţi.

Dar cînd a fost în ceasul descălecării sfinte
Stăpînul să se-arate pe glii moldoveneşti,
cu faguri proaspeţi, laţko, ieşindu-i înainte,
„Bine-ai venit, îi spuse, prisaca să-mi cinsteşti
Cu mierea dulce-a ţării, al patriei părinte,
tu să-ţi hrăneşti copiii şi bravi oşteni să-i creşti!'

OTnop yrpoB

Jly^OBHK YropcKHH, B 30JiOHeHHOM najiaTe,
H3-3a IlJiaHHHa Becra HOBOH ^kjxct.
CorayjiH JIB flparoina KOTJIHBBIX yrop para?
B OKOBax JIH pa36HTBIH KHH3B H#eT? ...
BOT Tpy6HBiă 3ByK ryzțHT B noAo6jiaHHOM KapnaTe
H B IlecTe 3aniyMeJi ryjiBJiHBBiă cGpo^:
KopojiB, iuieiraii nepHB *uajjp-Kjțow* BO B3rjume,
BcrpenaeT caM BepHyBHnracji noxoji.

Boac^H nenaJiBHBi, penn HX yHBiJiBi:
«HenocTOHHHa, rocyzțapB, cy,HB6a...
MBIC necTBK) 6OH HecjiH, 6e3 TreneTa MonuiBi.
Ho c ^paromeM — HanpacHas 6opB6a!
OTHJITB JIH lOHOHiy OT JIOHa MHJIOH?
nopaGoTHTB JIH BojiBHoro pa6a?»

RESPINGEREA UNGURILOR

în foişor de aur stă Ludovic şi-n zare
scrutînd el veşti aşteaptă, pe gînduri adîncit.
îl vor răpune oare pe Dragoş oşti ungare?
în lanțuri îl vor pune pe cneazul răzvrătit?

Dinspre Carpați, departe, răzbate-un zvon de goarne
şi regele tresare nădăjduind ca-n zori
victorioşi oştenii vor fi să se întoarne
întîmpinați în Pesta cu cîntece şi flori.

Dar triste căpetenii cu fruntea aplecată
Abia-şi tîrăsc răsuflul cu paşii lor greoi:
„Stăpîne, soarta noastră a fost încrîncenată

şi cumpăna izbînzii nu s-a-nclinat spre noi.
De un năprasnic paloş ni-i oastea spulberata
şi nici nu-l dovedirăm pe Dragoş în război!"

BHEOP LţAPM

EoJiLinoe TopaceciTBo roroBHTcs: **B** napo^e,
E^sa OHHysnieMCii **OT** ura Ha **cBoSojţe,—**
BojiLiHoe TopacecTBo po^HOMy BoeBo,rj;e.
MoJiAaBHH no^ocHT ace3Ji r^apen
BHHOBHHKy ee Ha^ajiLHtix ^Hen,
Ha 3Jio cy**,zţb6e** H JTHKOCTH jno^eii.
Bee 6jieirj;eT pa^ocTBio — **H B** .zrymax, **H B** npnpo^e
BeJiH4LH pasjiHT ^eBCTBeHHBîiî ejieH.

BLIXOZUIT flparom, n Morymvi CJTOBOM
O H **oGmeîî BOJie nuier** OTBCT:
«*YIOR* **JiyHHinx** rpa**^aH** BLI6OPHLIM noKpoBOM,
BaM ***ROJi'Amo*** KpenHyTL MHOTO JTCT ...
He iţapcKHH HyaceH HJIO^; B Hapo#e HOBOM,
A #06jieCTH BpoayţeHHLIH CBeT».

ALEGEREA DOMNEASCĂ

De sărbătoare-i pregătit norodul
ce-abia ieşi de sub un jug amar.
El libertăţii azi îi gustă rodul
şi ca să fie pace la hotar

în scaun înălţîndu-şi voievodul
i-aduce al Moldovei sceptru-n dar.
Şi cîntă revărsata fericire
în orice suflet şi pe orice ram,

cînd împlinit de-a neamului iubire
vorbeşte Dragoş cu întregu-i neam:
„Nicicînd n-ajungă-n scaun de domnie

cel ce coboară doar din os domnesc
ci numai cel pe care îl voiesc
toti oamenii ce-1 ştiu de omenie/'

;

B **Moji**^aBHR) **H** nojiLiiiy HanpaBHJiacL Ha6eroM,
Op#a raTap y **Eyra** CBOH pa3JioKHJia cTaH;
H B neneji **npeBparanocB** Bee **6i**>iBiiiee Ha,zț **GeperoM**
no,n; ***pmam*** #yHOBeHLeM noraHtrx 6ycypMaH.
BOT paTB pOMBIH **H** JI5TXOB, **BCflOMa 6erJii**>iM nexoM,
BHKeHTHeM H3 **Kyraa,** Boac^eM ^Byx Hyayrtix CTpaH,
IloniJia Bpary HaBCTpe^y **c BecejineM** H CMCXOM:
B TOT #eHi> **op**^HHijaM JHOTBIM 6MJT imp **Ha cjiaBy** AaH!

KIDOB Uparorn, **B**ocxHitțeHHLiii ^pyacHHaMH JIHXHMH,
BHKCHTHK) H3 **Kyraa** yca^**tGy no**^apHJi,
KoTopaii noHLiHe repoH HOCHT HM^.

Kyraap HHVK) nonecrb no3,zmee noJiy^HJi
Ho *jxjix* neBna OTHH3HLI He BHnaMH CBOHMH,
A na.M35TLK> no6eOToii OH BCHHO 6y^eT MHJI.

Sălbateca suflare a hoardei busurmane
pătrunde în Moldova. Polonia-i pe rug.
Doar scrum rămîne-n urma puhoaielor duşmane
ce tabăra-şi aşează acuma lîngă Bug.
Din Kutna însă, iată, Vichentie se-arată
cu oaste încropită din Ieşi şi din români.
O, ziua ceea cruntă a fost şi niciodată
n-o vor mai da uitării netrebnicii păgîni!

Ci sufletul lui Dragoş e plin de bucurie.
El, răsplătind vitejii, îi dăruieşte lui
Vichentie din Kutna o sfoară de moşie

ce numele îi poartă. Şi cîntărețul nu-i
să aibe-o vină dacă, în amintirea-i sfîntă,
ne vestejita slavă şi astăzi i-o mai cîntă.

OCHOBAHHE BAH

B no^ropHH pyTţa TamiacB 30JioTa#.
3a6i>iTaK c Tex nop, KaK ropHBiH PHM,
BOHHOH Jiio^en, npnpo^y npoMBicJioM cMynţaa,
Hcne3, HacTHrnyT nacoM POKOBBIM.
H TOT, H o6p, H ryH[H], n op# BOCTOHHBIX *cran,*
noKO^ieBaB y Hac, nponuiH KaK ;TBIM...
A 3anoBeAHbiii KJHOH K coKpoBnrrj;HHrj;e Kpaa
OcTajica, cpe^Zlb rjryniH, 6e3BecTeH HM.

OKHHyB B3opaMH o6BCM CBOIÎX BJia^eHHH,
KH5I3L apărem ^ryMoio BO rjry6B BCMJIH; iipoHHK,
H CTaji pacKanBiBaTB TaHHCTBeHHBiă py^HHK.

«K #aji cBo6o#y BaM, HO 3HaeTe JIB sHaneHBe
CBO6O^BI B MHpOBOM ycTaBe npOBH,IţeHBJI.
BoraTcTBo en 6jiH3Heri... 6oraTCTBo eă ^BOHHHK».

ÎNTEMEIEREA ORAŞULUI BAIA

în munte, la Podgorii, de al naturii faur
lucrat cu dibăcie în stratul mineral,
stă părăsit acolo, strălucitorul aur,
de-oştenii mîndrei Rome, în ceasul lor fatal.
Şi hoardele barbare, vandalii, goţii, hunii,
pe-aici se rătăciră mereu făcîndu-şi drum,
dar cheia ce descuie comorile minunii
s-o afle prin desişuri nu au putut nicicum.

Ci Dragoş ştie taina adîncurilor toate
şi-n taină scormonite de mîna lui îi sînt.
El neamul si-1 îndeamnă: „A noastră libertate

de-acum să se îmbrace în aurit veşmînt
şi-n ochii providenţei aşa să se arate
iar noi bogaţi şi liberi să fim pe-acest pămînt!"

MOrHJTA ^PAFOIHA

j

MorHJia PiopHKa POCCHH HeH3BecTHa
H OapaMOH^a rpo6 BO OpaHriHH 3a6fcrr:
BeJlHHHil BepXH AOCTHTHyB B HO,ZțHe6eCHOH,
Ero Hanajia BHyK 3a6BeHHeM KJICHMHT.

B Moji,a;aBHH Moeă, B 3eMJie Moeă npejiecTHOH,
OcTaHKH npaoTrioB He cxepeacyT rpaHHiiBi,—
Ho B naniHx jrymax H M B03^BHTHyT rpo6 ny/țecHLiH,
KoToporo BeKOB yxo^; He coKpyninr!

B cejie EoBpeHax xpaM BHjțHeJicji ^epeB^HHtiH,
Kyjța c MOJiHTBaMH 6peJi Bepm>iă MOJmoBaH,
KaK GpaxMan B EeHapec, H B MeKfKJy MycyJiLMaHHH.

B TOM Kpae, r^țe Tenept BJiacTHTeJiL HyaeecTpaHHLiH
Ha# HMeHeM CBOHM HaHOCHT CTOJIBKO paH,
CoKpfciT Ham nepBLiii BO^C^L, KHJBB ^țparom, 6oroM
AaHHblH.

MORMÎNTUL LUI DRAGOȘ

Nu-i cunoscut mormîntul lui Riuric al Rusiei
Și Faramond al Franței doarme-n pămînt, uitat.
Pe cei ce-au fost odată pe culmile tăriei
sub pulberea uitării nepoții i-au lăsat.

La mine, în Moldova, străbunele-oseminte
își au măreţul templu, în veci nepieritor
ca-n inimile' noastre noi le-am săpat morminte
si-n sufletele noastre e amintirea lor.

Spre Boureni, poteca urmînd-o, moldoveanul
la un altar din codru se va opri mereu.
(Ca-n Mecca musulmanii, ca-n Benares brahmanul).

Va-ngenunchea, de-a pururi, acolo, neamul meu
în glia ce-l păstrează în mîini cu buzduganul
pe-ntîiul domn pe care ni-l dete Dumnezeu.

АРМННЕ

IIpecTOJi napeă apMHHCKHx, AHHOH
BKJiioHaji B ce6^ nojiMHJi[ji]HOHa sj^sm;
HapojrBi Hyac^bie co Bcex cTopoH
To pocKoniH ero HecjiH noKJioH,
To ropAO Tpe6oBajiH TJDKKOH #aHH...
Bjrpyr Goacte pa3pa3HJioci> HaKa3aHLe:
3eMJiexp5iceHi>eM B neneji npeBpaineH,
Ilaji AHHOH, H pa36pejiHCB apMHHe...

B MojiflaBHio 3anieJi H3rHaHHHKOB oTp^.
O H BCTpeTHJi ^țparoina B ero ^epacaBe HOBOH
MOJIH noOTepacHBaTB apMHHeH 6BIT ToproBHH...

«BBI .zrypHO npocHTe; B Moeă ceMBe cypoBoă,
HeT 6BITOB 3TaKHx: HaM BCJIK npHxoacHH 6paT,
A SpaTCTBy BaineMy, KaK rpaac^aHHH % pa#».

ARMENII

Armenii şi-aveau tronu-n Anion
dar de vecini ei n-aveau loc sub soare,
ba daruri scumpe pretinzînd: plocon,
la grele biruri şi umilitoare,
Dar, iată, soarta cum i-a urgisit!
Cutremur crunt distruse Anionul
şi pe armeni în lume i-a gonit
iar regii îşi pierdură şi ei tronul.

Ca negustori pribegi, de vînt minați,
cătară şi-n Moldova să-şi găsească
un adăpost, pe-o vreme, în Carpați

Şi-a fost cu cinste Dragoş să-i primească
spunîndu-le: „Cei care vin ca frați,
cu noi pot în frăție să trăiască I"

flyMA

B cep,mțe 3aicpajiocji rope yrpioMoe:
PaHO HacKyHHJi MHe CBeT.
Bcio^y roHHM A TJDKCJIOIO jryMoio,
CKPBITLCA- yGeacuma HeT!
CaM a He B cHJiax ry ;ryMy BMCOKyK)
CMepTHBiM yMOM pa3ra,a;aTL...
Oieno, 6e3ponoTHO BBepmicii poKy a:
BH^HO, MHe ROJIX — cTpa^aTt!
flyiny OHa pacrpaBjiaeT neHajitHyio,
Ky,ztpH BOJIOC cepe6pHTÎ
CKopo, ax! CKopo, c MOJILGOH norpeSaJiLHOio
B 3eMJiio % 6y,zry 3aptiT!
TOJIBKO 3a rpo6oM, B TOM MHpe 6oacecTBeHHOM,
,ItyMa pa3ra^cy Haa^eT:
TaM JTHHIB, COKpLITO B noKoe TopacecTBeHHOM,
CJIOBO C03^aHLH vKHBeT 1

MEDITAȚIE

O grea tristețe-n suflet se strecoară
De lume-s prea devreme plictisit.
N-am cum să fug cînd gînduri mă-mpresoară
Şi de povara lor sînt stăpînit.

Ca simplu muritor nici nu am harul
divina cugetare s-o pătrund.
Orbeşte beau, şi resemnat, paharul
amar al sorții mele, pînă-n fund.

Tristețe-adîncă inima mi-o scurmă,
Şuvițele de păr cărunte-mi sînt.
Curînd, sfîrşindu-mi ruga mea din urmă,
va fi şi eu să dorm într-un mormînt.

Dar dincolo de ale morții semne,
spre lumi cereşti pleca-va gîndu-n zbor.
Acolo-n pacea slavilor solemne
trăieşte-n veci Cuvîntul creator!

[KHH3KHA BOHKHIJA]

FIocenuțaeM [..] CGOUM npe/iecm [HBIM...] PO~
MblHCKUM OfCeHUfUHdM...]
Hx noKopneuuiuu c[siyea] T\A.X[uotcdey

^ÎACTL IIEPBAil

H **OH npOMHancH npe,zț nojiKaMH,**
Morym **H pa,zțocTeH K&K** 6oă.
ITymKHH, ***JJojimaea***

Bojniy^icL в 6eperax JICHHBO,
GOHB ^peMJieT; BeTepoK HTPHBLIH
Cjierxa nopoto npocKOJiL3HT
Ha^; ycLinjieHHLiMK BojinaMH
CBOHMH JierKHMH KpBIJiaMH
H CHOBa в ^ajiLHLiH nyii> jieTHT.
IlOpOK) HBa MOJIO^as
CKJIOMCB Ha JIOHO CHHHX BOA,
JTHCTLI H BCTKH OKHBJIJTH
PeHb C THXOH COHLK)[1] 3aBe,2țeT,
Ha iî3LiKe npocTOH npnpoALi,
Ha *%3hme RJW* Hac ny>KOM!
H JieneTy BHHMaioT BO^BT
KojieSjiiicL B jioace BCKOBOM:
HOHiîTeH HM 5Î3LIK npHpOALl!
HopoH GjiecTiimeH Henryeio
MeJiLKaeT pi>i6Ka ***nop*** Bo^oio,
^epes npo3paHHyio BOJiny,

Ha MHT —H BHOBL CKOJIL3HT KO-^Hy.
HopOIO JlâCTOHKa KOCHeTC5I
BOA COTO TeMHO-**rojiy6i**>ix
HrpHBLIM KpLIJTBIHIKOM Ha MKT
H B no#He6eci>e yHeceTCii!
BbiBajio Meac HTPHBLIX BOJIH
<u>CKOJIB3H.IT</u>, KOJieSjlHCB, jierKHH HeJIH
H B neM MeJitKaJiH, CJIOBHO TenH,
JțBa Hepa3JiyHHLie BHfteHBH:
Pti6aK — Kpacaserj MOJIO^OH,
C cBoen noflpyacKOH Aoporoîi...
H XOpLI 3BC3AOK 30JIOTBIX
3aBEgiOBaJIH CHaCTBK) HX,
HopoH jiioGyjiCB c BBICOTBI
COK)30M MOJIO^OH HCTLl! ...
Ho 3arpeMeJi opyacHH 3BOH,
Pa3Aanca KPHK: BOHHa! Boăna!
H OT oTenecKHx cTopoH
YMHaji nejTHOK — 6or BecTL Ky^ța!

Ha# SeperoM CTOHT ^pyacHHBi,
MomaHte Mpa^Hoe xpaira:
3a6MBHiHe CBOH neJiemcH
TpoaHOBa opjia opjieHKH,
,HBa pyKaBa Toro-ac pyHBfl!
BpaayryioT Meac CO6OH POMBIHBI,
QITHOH OTHH3HM CBIHOBB5I!
Cretan, MOJijțaBCKHH BoeBo^a,
Kpaca poMBiHCKoro napoca,
H^eT na Pa^yJia BOHHOH.
Ha 6HTBy paTB ero roTOBa:
^aBHO B SOJIX 3aKaJieHa,
JIHLHB npHxa3aHHH >K,n;eT ona,
B3Hpaa Ha Boacfls JIHXOTO.
H BOT OH MOJTBHJT BOHCKy CJIOBOI
«,Ițpy3BJI H 6paTB5l! HBIHHe 6OH,
TBopHTe Focno^y MOJiHTBy*.
He pa3 JJțecHHireio CBATOH
TBopen; Hac no^Kpenji^Ji na 6HTBy.

CHJiBHa BajiaxHH .ztepacaBa
H Pa,zryji 30J10TOM 6oraT,
Ho, 6paTM, *peiio* Hame npaBO,
Moryn cTapHHHbiă Hani 6yjiaT!
Ha Bac MoJiflaBHH B3Hpaex: —
He nocpaMHTe ace ce6«,
He **TO** — OTHH3HBI oaamaeT
YKOp H **BOHCKO** H BOaC#5l!»
YMOJTK CTe(**J**)aH. «Ypa!» npoMnajio
MrHOBeHHO no pjmaM .ztpyacHH,
H 3xo rpo3Hoe BepniHH
CoceAHHx rop **HM** OTBenaJio.

H **BOT** 3aacercH 6**OH**, OpjioM
Ha BpaacBio paTb *CrQ^an* HeceTca.
CKaKyH ApoacHT *nop* ce**^OKOM,**
CTpeJIOH JieTHT **– H ITBIJIB** CTOJl6oM,
H 3 *nop* Kom>iT, **BO** cjieA **HM BLCTCH**
TyMaHHO-CH30H nOJIOCOH.
Pa3AaJic^r **TOJIOC BOCBOABI**
H BOT Ha CJiaBHBIH **KJIHHB** CBo6o,ItBi:
«BnepeA»! .apyacHHa **MHHT** cTpeJion;
KoJIBHyrH, IHHHiaKH **CH5HOT**
H na KJiHHKax Menen nrpaeT
Jlyn coJiHita 30**JIOTOH!**

KHIIHT BO BceM pa3rape 6**OH ...**
B,npyr nen-**TO** Men pa3irr Cre^aHa,
Ho, cjia6oH ^BHacHMBiH pyKOH,
OH He pacceK 6poHH crajiBHOH,
He npHHHHHJi repoio paHBi.
KH5I3B HeBpcztHM **–** KaK 6y;rro Bor
Ero xpaHHJi *pnx* Hameii cjiaBBi,
XpaHHJi KaK Aoporoii 3ajior
no6eA **H** cnacTHa **MOJWBBI!**
. . . .
B 6**OK**> Ha mar He oTcraeT
Or KH5I3H MOJioAOH anpoA[3].

OH CTOpOHOK) MOT no^MeTHTB
Bpara, A,ep3HyBHiero HaHecTB
Y^ap CTecfyaHy; .ztojir **H HCCTB**
Ero sacTaBHJiH **OTBCTHTB**
Bpary KOBapnoMy MeneM.
Ho, nopasHB ero, **HCBOJTBHO,**
Bflpyr c^eJiajiocB anpo^y **GOJIBHO...**
OH noacajieji o HeMÎ
TOT Bpar 6**BIJI** TaK xopoiu **CO6OK> ...**
TaK **MOJIOA**;... npaBO, acaJiB ero!
H OTyMaHHJIOCB TOCKOK)
Anpo^a K)Horo **JIHLIO.**
H 6peM5 rpycTHBix MpanHBix *pyu*
OT^raTHJIO IOHBIH yM.

BoJIHy^CB **THXO**, ApeMJieT **COHB,**
H cojiHue CKpBiJiocB 3a ropoio,
CBOA He6a o6jreKaeT **HOHB**
CBoeio 3Be3AHOH neJieHoio.
HopoH 6pocaeT H3-3a Ty^
Jlyna yrpioMa^ **CBOH** *ny^i*
Ha nojie 6**HTBBI:** ***3pech*** **H** TaM,
no KaMeHHCTbiM 6eperaM
Pa36pocaHBi Tejia y6HTBix:
Hop HenpH^TeJTBCKHM MeHOM
O H H nOHHJIH Be^HBIM CHOM
B **OGBHTHHX BOHHBI** 3aBH#HBix,
Hx noacajieji KanpH3HBiH poK
H cMepTB nocjiaji **HM** 6e3 nenajin:
O H H c Ha^eac^oă yMHpajiH,
*Tro **HX** Boagrio Aapyer Bor
HoGe^iy Hajt BparoM **OTHH3HBI.**
3aBmryK) **%** cMepm **HX!**
Kor,n;a 6**BI H** MeH^nocrur
TaKOH KOHeri: **OH** Jiynrne acH3HH
Be3 neJiH... cpe**^B** cyeT MHpcKHx,
B Kpyry 3aBHCTHHKOB KOBapHBIX,
CpeflH H3MCHHHBBIX ,Zrpy3eH,
B TOJine conepHHKOB 6e3AapHBix,
BecHyBCTBeHHBix, HeSjiaroAapHBix,

H HejțoBepHHBBLX jnojțeîî!.

CTe4>aH no6e,zțy o^epâcaji,
A Pa.zry.Ji, paHeHHLin acecxoKO,
C ocTaTKaMH ApyacHH, ^aJieKO,
B CBOH 3aMOK \ItbiM6oBCKHH 6eacaji[4].

Cxe(j)aH xopacecXBeHHO BcrynnJi
B npecToJiLHbiH ropo,ii CBOH, CynaBy:
3eMjie MoJi^aBCKOH noKopHJi
MeTOM OH HOByio AepacaBy.
Yace OT BeKOBLix KapnaT
ErO BOHHCTBeHHBIH GyjiaT
#0 Cep6nH, H OT ,ZțyHa#
^Ițo Mopa ^lepHoro-npoBeJi,
Bee Ha nyTH HHcnpoBepraa,
rpaHHrțLi oT^ecKoro Kpa#,
IlpOCJiaBHJI KH5iaceCKHH npecxoji.
OcMaH, BeHreperi, JIHX KOTJIHBBIH,
ITpeA HHM CMHp^JTHCB 6o5T3JIKBO,
CaM n;apL MOCKOBCKHH .ztopoacHJi
PoftCXBOM H APy^cSoH BOeBOZXBI,
H nana CHKCT ero noHTHJi
Ha3BaHbeM «BHXJT3;I CBOGO^BI,
ATJieTa XpHCTHHHCKHX CHJ1»![5]
^ero ace GoJiBine OH acejiaex?
O HCM OH CHOBa nOMBIIHJIJieX?
He TțapOM MOJinajiHBbiH BEQI
O flyMax KHJI3JI roBopHT!
O *ieM rpycTHT? ...

B 6OK> npn Cone
,HpHB Pa^yJia iuieHHJi anpo,zi;
B CynaBCKOH 6aiHHe AHH H HOHH
OHa npoBOAHT, cjie3Bi JiBex...
B Hapo/țe pa3Hecjin MOJiBy,
^ TO KHH3B nacTeHLKO HaBeirj;aex
BoeHHonjieHHyio KiuracHy...

[KoHeiț nepBoâ Hacra]

Ho 6jie^Ha e« rpy#b *MOJIOJXSLK,*
M CH^HT OHa, rțonro B3^wxa«,
BH^HO 6yHHyio jiyMy Tan,
Bee TOCKyeT no Bone...
He rpycTH...
3aXOTH JIHIHb—OTBOpHTCH KJieTKE.

j'.j:'. JlepMOHTOB, *Cocedm*

B 6e3JiK>AHOH H cTenHOH cxpaHe*
CLinaMH FeHyH ToproBOH,
B cejțOH, rJiy6oKOH CTaprae,—
TjiacHT npeftaHte, — ropo£ HOBBIM
OcHOBaH 6BIJI. (K HeMy? Eor Becrb!)
H 3aC£JieH pa3JIHHHLIM cGpo^oM,
Bee 6erjiLiM, BOPOBCKHM Hapo^oM,
CTeKaBHIHMCil H3 pa3HLIX MeCT.
JIHTBHH, BeHreperi, *Jinx,* TaTapHH,
MyHTOT[6], CaKCOHen.[7], Cep6, BojirapHH,
MocKajiB... Hy, CJIOBOM, BCHKHH cGpoA
HMeJi Ty^a CBOGOAHBIH BXO#.
H ropoA TOT BOKpyr, Ha cjiaBy,
CxeHOio KpenKOH OGHCCJIH,
H craJiH Ha3BisaTB CynaBOH,
KaacHCB, no HMCHH peKH[8],
BOT șaM Hapo^Hoe CKa3aHBe!
TaK nepe^aji Kor#a-xo MHe
CTapHK, BeK npoacHBiHHH B cejie,
TyMaHHOH ApeBHOCTH npe^aHBe.
noHBine BH^eH Ha cxeHe
BBICOKOH GaniHH rep6 cxapHHHBiii
AH^peH ^IțopHH[9]. B 6anme-TOH
noJiypa3BaJieHHoă, CBipon,
B O AH OH H3 KeJIHH OAHHOKHX
ToMHjiacB K)Ha5î KraacHa.
He pa3 B onax e# rJiyGoKHx
KaK Ha JIHCXKC HBeXKa craex
Poca aceMHyacHaji nopoM
H jiyn paccBexa SOJIOXOH
B ejiese npo3paHHon oxpa>Kaei.

FpycTHT, no pO^HHe B3,n;bixaeT,
H npe# HKOHOIO CBJITOH,
CBoeio racTOK) **MOJIB6OH**
TBopiţa Ha noMoinb npH3LiBaer!
Be3 yKOpH3HbI, **6e3 COMHeHLH,**
IIepeHOCH y^ejr KpyTOH
G Ha^e^cjţoio Ha UpoBHjjeHBe!
Ona B njieny, OHa **BO** BJiacTH
BparOB OTHH3HBI **H** oTiţa;
H H B KOM He B036y,zi;HT ynacTLH
^ceMHy^KHan cjiesa.
B crpaHe **OT MHJIBIX cep,zţuy** flajiBHoa!
HHKTO He CKaaceT cjioBa efi!
Ojsjm jiHiHB nacoBOH nenajiBtto
CTOHT Ha cTpaace y ABepen,
KaK HCTyKaH: **6e3 CJIOB, 6e3** B3rjuma.
YrpiOM erO BOHHCKHH BH^ţ
H xojio^eH, KaK crajiB 6yjiaTa.

KaK OHapoBaHHBiH, y Bxo#a
OcTaHOBHJicji BoeBo#a.
H HTO ^ce **BH#HT OH? Ha Jio^ce**
KwDKHă, **(J)**aTy oTKHHyB, cnHT;
PyM5men; Ha meKax ropHT
H TaeT... «BceMoryniHH **Eoace!»**
KHH3B OHapOBaHHBIH TBep^HT.*
«KaK xoponia OHa!» Be3MOJiBHO,
Bocropra njiaMeHHoro nojiHBiH,
Cxe(j)aH Ha lOHyio KHiDKHy
B onapoBaHHH B3HpaeT,
H noMeuiaxt **OH** He ,zţep3aeT,
Ea Go^KecTBeHHOMy CHy!...
BoHKHija pacKptiBaeT **BCKH**
CBOHX 6jiecTiiHiiHx, Bjia^cHbix rjia3
H c BLipaaceHBeM TOMHOH Hern
EJWPIT BOKpyr. **«O, Boace! KH5I3B!**
JţaBHO-JiB **BLI** 3^;**ecB?... Hey**^KJiH **CHOBa**
XoTHTe BLI ***MQBM*** Tep3aTB?

JIHHIHBHIH flOHB oTiţa po,zţHoro,
IIOXHTHBHIH npeCTOJT, KaK **THTB!?!**
***YMRHTQ.* BH#HO H** TeMHHiţa
MCHfl He **B** CHJiax npHIOTHTB!»

Cmeţficm

«yBLI! *K JKRZJI* Bnepe^r, **Boăraiţa,**
O T Bac ynpeKOB. **Mo**^ceT **6BITB**
R 3acjiy>KHJi Bani raeB oTnacra,
Ho, BepbTe, rpycTB, TocKa **MOK**
flocTOHHBi **6ojiee** ynacrM,
HCM raeBa. **By^gb *HTO* 6y,n;**eT, a
PeniHJic^ HCKynHTB npe**,n** BaMH
Biray cjiynaHHyio MOIO
MOHMH rOpLKHMH CJie3aMH.
Of en; Bain ^ C H B; H oxzţaio
EMy Ha3aA ero .zţepacaBy...
B HarpaAy, **0 6** o,zpoM MOJHO:
BoHKHua! % Te6^[JIIO6JIK),
npecTOJi, **no6eA** MHHyBHiHx cjiaBy,
5KH3HB — J I roTOB Te6e oT^**art!...**
Ax! He TJIOTH c TaKHM yKOpoM!
K HeMy ^CeCTOKHM 3THM B30pOM
MeM 3apaHee **KOPHTB?!**
BHHy % HCKynHTB CTapaiocB ...
MHHyBuiee HaBCK 3a6yjţb ...
nepe^; TO6OH **B** cjie3ax **a** KaK>CB:
Moeă... MoeH,^BoHKHiţa, Gyzjb!»

BouKuiţa

«KHJOB! TpoHyTB BLI Memi yMenH,
Ho no3a6miH **0 6 O,HHOM:**
R njieHHHn,a **B** Kpaio nyxoM,
K He cBoSoAHa 3,zţecB».

Cmecfian

«Te6e JIH
BBITB njieHHHiţeH! **CBo6o,apa TBI!**
Moii .zţepacaBa npe^ **TO6OK>,**
Moeio 6y^ynieii aceHOio,
CMHPHTC5[B npax. **TBOH** Me^**TBI,**

Majieăniee TBOC **BeJiente,**
OcyirjecTBJiT B **OAHO MHorBeHLe**
Pa6oB nocjiyniHLie TOJinLi».

BoitKuiţa

«Ho CTBIA 6BITB riJieHHHrieii! **Ho3op!**
JIUHJB KpOBL H3rJiaAHTB **B** COCTOJIHBH:
H caMOJnoGnH crpaAaHBJî,
H coBectH yKop!»
(KOHeii; BTOPOH HaCTH)

HACTL TPETBil

H **B** HanieM xpae **B AHH Ştuitie,**
Kor^a noA Hro 6ycypMaH
He HH3HJI nomjio MojiAOBaH,
HenpeKJiOHHMoii **PHMCKOH BBIK,**
EOHABI BOAHJIHCB y^ajiBie.
TypHHpLi 6**BIJIH** **H** y Hac,
H ***PQBhl*** CBeaCHMH BeHKaMH.,
TepoeB Harpa^aJiH **caMH,**
HaCTyX, **GoiipHH,** BOHR, **KH5I3B**
3a B3rji5iA KpacoTKH paTOBajin:
POAOB, HHHOB ne pa36npajiH!
Cjiy^anocB nacTyxy ne pa3
Cpa3HTi> BejiBMoacy — **H B** Harpa^y
BenoK H njiaMeHHLie ***i$3TJL%phi***
O H OT KpacaBHu; nojiynaji;
HeBeiț napo**AHHH** BocneBaji
flejia **H** noABHrn repon...
Mnnyjio BpeMfl **TO CB**;rroe,
B HoacHax 3apacaBHji Ham 6yjiar,
H TOJIBKO HCCHH roBop^T
HaM npo 6tiTBe-a<:HTbe 6biJioe![12]
Beet MHp 3a6biJi, *rro Ha ,ZţyHae
ECTB ropeMBHfflaii CTpaHa,
KoTopoă AOJia cyacAeHa:
Pa6oio 6**BITB** BcerAa;
Ho B AHH 6BiJTBie **B** 3TOM **Kpae**
CyAb6a EBponBi penieHa![13]

Bce roBopOT **npo nac** c **yjiBiSKon:**
«HapoA npocToă!» A **HCM OH** 6**BIJI!**
KaKHe nOABHTH TBOpHJI!
YBBI! HpO TO BeCB MHp BeJIHKHH
3a6BiJi... AaBHO 3a6BiJi!
H BOT Ha pa^ocTB Been **CynaBBi,**
K **yTexe MOIUHBIX** y^anBiioB,
CTe(j)aH Ha3HaHHJi 6**OH** Ha cuaBy.
^BHJIOCB MHOaceCTBO GOHLTpB:
y Bcex rJia3a ropHT oTBaroH*
H pyKH neuiyTc^ Ha 6**OH,**
Bce c HenpHTBopHOK) OTpa**^oă**
TjwpflT **Ha njioma^B;** AoporoH
CepeGpjmoio *pimunon* rtenBio
OHa BOKpyr **oSBeAeHa:**
nofloGHOMy BeJiHKOJienBK)
^HBHTCfl HiyMHan TOJHia.
3a ițenBio nieBejia ycaMH,
JlHXHe **BOHHBI CTOJIT,**
O cTapBix **6nTBax roBop^T,**
H 6e3npHCTpaCTHBIMH **OHaMH**
Ha none **6paHHoe** *rjwpflT.*
«To JIB *PQJIO* GBIJIO B Hauie BpeMH
TenepB 6**OHITBI** HH TO — HH ce
Xyzțoe, ToneHBKoe mieMfl,
^TO mnar HCMCHKHX jie3BHe!»
TaK roBopHJiH Meac **CO6OK>,**
Tpyna naA lOHOiuen **TOJHIOIO**
BoraTBIpH MHHyBHIHX JieT,
nHTOMițBi cTapBie no6e**;L**

Ho BApyr **napoA** 3acyeTHJicii:
Cretan Ha **BOPOHOM** KOHe,
Cpe#H anpoAOB **HO^BHJICH,**
H BeJiiwaBo noKJiOHHJicH
Ce^BiM 6oapaM **H** TOJine,
TojiKaBmeHCH HeTepnejiHBo,
^TOS BoeBOAy yBHAaTB.
KpaCOTKH HCKOCH CTBIA-**UHBO**

Ha KH5I35HBHT5Î3JÎ *TJWRSIT,*
Ha^e^Cb, XOTB MCJIBKOM, CHHCKaTB
ErO OpJIHHBIH B3rJIJIZţ,
Ho, He B3rJDiHyBHiH, ropfleJiHBo
Cretan npoexaji. B cTopoHe
BBiJia ycTpoeHa najiaTKa,
KaMKOH oSTifflyTa H3Bne;
JIHEQB 3HOHHBIH cornița jfyi yKpa^KOH
no 6apxaTy CKOJIB3HJI, Hrpaji...,
Ho BHyTpB eii ne npoHHKaJi.
nOfl KTOeM KOHB, HHTOMeiţ BOJIH,
CTenHOH ApaBHH *RWTSI,*
Kpy^cHT, HcnojnieHHLiH orna;
KOIILITOM 6beT ... HO noHeBOJie
CMHp^eTc^r, no cxopoHaM rJifl#HT.
H, KaK npe,a; 6HTBOH, Beceno xpanHT.
nojţBexaji KM3L K najiâfKe. MHTOM
3jiaToe CTpeivw no^aeT
EMy ycjiy^cJiH^Biă anpo^;
MeyK Teu BocTop^eHHBiă Hapo,a;
npHBCTCTByeT repOil KpHKOM.
Cretans nanaTKe oxzţoxHyJi
H CHOBa na K O M BcnpBirayjX
Ha njiomaflL, Ha GOHI^OB B3rjiHHyJi,
3a,zţyMaJicji... noTOM anpo^ţy
O H 0GMBHTB BeJieji Hapo,zţy,
^ T O xoneT caM B 6opb6e JIHXOH
HcnpoGoBaTB^ MOTJIO JIH BpeM2,
3a6ox H Jiex npeKJioHHBix 6peMfl,
OcJia6HTb MOHJB pyKH CTaJIBHOH,
OKpenHyBineM B 6opb6e KpOBasoH?
«HycTB BBiH^eT H3 cpe^Bi 6OHH;OB
KTO-JÎH6O ... H 6e3 ^ajibtoix CJIOB
Cpa3HTCH C KH^3eM. ^ecTB H cjiasa,
H 3HaTHa^ Harpa^a *-K^er*
Toro, Hte KonBe CTajiBHoe
0,a;ep5KHT Bepx» — cKa3aji anpo^;.
EoHIţbl 6e3MOJIBHBI H HapOft
XpaHHT MOJinaHBe rpo6oBoe ...
Bjjpyr KH5I3K) BBiexaji 6eccTpauiHO

HaBCTpeny BHT5Î3B y^ajioii:
KaK .zţeBa K>Ha5i, npeKpacHLiit
H, KaK fleHHHița, MOJKW>H!
T^ejiLie crajiBHBie JiaTBi
C&cHMajiH cTpoiiHBiH cTaH ero,
Ha rojiose – uieJioM KpLiJiaTBiH,
B pyKe—cTapHHHBiH Men 6yJiaTHBin,
y cTpeMeHH — Konbe.

BOHIJBI cpasHJiHCB Me^c CO6OH.
OT6HJI Koni>eM CTe4>aH y^arao
y^ap npoTHBHHKa JIHXOH;
Hx B30pbî BCTpeTHJIHCB ... H Mpa^HO
HaxMypHJicH 6oen; MJiaftoa!
H CHOBa KonLii 3a6pemiajiH...
HosepHTB Tpy^Ho! Tocnoflapt
DKecTOKHH noJiyHHJi yjţap...
FepoH, KOToptiM ycTpaniajiH
TypnaHKH MajieHBKHx ^ţeteH,
*1BH no^BHTH He pa3 CMyiiţaJiH
^ep^aBM H ițapen,
Pe6eHKOM noGe^Kflen!!... HCBHHTHBIH
IIIyM cjiLiniHTCii co Bcex CTopon:
Tonne H BOEcaaM ,ii,oca,zţHO,
^ T O rocno^apB HX noGe^eH!

B^ţpyr K)Honia c K O M cnpLirayji,
K Cre(j)aHy no,zi;oineJi... H Hemio,
CKBO3L cjie3Bi, na Hero B3rjiiiHyji,
H KOHHHK py^KH 6eJiocHe^cHOH
CTLIflJIHBO KH23K) npoTimyji...
M.CHQ3 EH/ţ MpaHHBIH, B30p CypOBBIHI
Ero rjia3a ropstT JHO6OBBIO!
H BOT OH MOJIBHJI KH5I3IO CJIOBO:
«*R* HCKyniuia 3Toă KPOBBIO
M O H njieH IIOCTBIAHBIH!... *R* TBOH!

KjiHHycL, c ceroAHiiiirHero ***RKZ***
i 1 6y^y acHTB **JIHHIB** ***TQ6%..***
TBoeio 6y^y £ pa6oio!»

Me>K TCM 3HaKOMBIH HâM COJIflaT
BsAOXHyBum, npoBopnaji yHBiJio,
3HaTB npaB^y **JHO^H** roBopsT.
(KoHeu; TpeTfcen **H** nocjie^Heii ^acTH)

nPHMEHAHHJI

1) PeKa **B** BaJiaxHH, na KOTopoa Cre**^aH** BCJIHKHH pa36nn **rocno**^apn BanaxHH Pa,zryjra, no e^HHorjiacHOMy cBH#e-TejibCTBy jieTonncr^es **H** npe^aHHii.

2) PoMLniaMH T.e. PtiMJi3HaMH Ha3LiBaioT ce6a CeMH-rpa^nBi, Bajiaxn **H** Moji^oBane, **XOTH** nocjie^HHe name **ynoTpe6junoT Ha3Bamie** MojiAOBan, **KaK saMe^aex** yace **KH.** H. KâHTeMHp.

3) Anpo^aMH Ha3LiBaK>TCfl rocno^apcKHe naacn **HJIH** npa-BHJDbHee, HenTo **Bpo**^e HHerjraHOB, **jno6KMițeB** cyjiTaHa.

4) 3âMOK **^MMGOBCKHH HJIH** ^BiM6oBHu**;a** Ha3BaH TaK no HMeHH peKH Jți**>iM6oBHLia.** Cio^a 6eacaji PajtyJi, **pa36HTLiH CTe(}**)aHOM BejiHKHM **Ha COHH,** no cjioBaM jieTonnciteB. rpHTOpHH YpeKe rOBOpHT, HTO CTe(j)aH, **B35IBIHH** 3TOT 3aMOK, njieHHJi **B** neivi KHHacHy BoHKHny, Mart» eii, **Ba-**JiaxcKHx nape**^BopneB,** **3aBJia**,n;eJi BCCMH **coKpoBHmaMH** Pa^yJia, 6eacaBinero **3a** /tynan. **JI** npH#epacHBajic;i npe-AaHHH, KOTopoe TJiaCHT, **HTO** KHiiaCHa BoHKHLna...

\

[DOMNIȚA VOICHIȚA]

Dedic [...] fermecătoarelor mele [...] romănce
Al lor plecat s[lujitor],
T.A. H[âjdeu]

PARTEA ÎNTÎI

„Atunci voios şi aprig ca războiul
în fruntea oştii sale a trecut."

Puşkin: ***Poltava***

Cu adormitele lui valuri
se mişcă Sociul între maluri
şi pe deasupra lui uşor,
abia se simte-o dulce boare
de vînt, ce-n drum spre-o altă zare
pe mai departe pleacă-n zbor.
Ici-colo, salcia pletoasă,
pe maluri, tînăra-i tulpină
spre fața rîului şi-o-nclină
Vorbind cu unda somnoroasă.
Şi Sociu[2]-n matca lui bătrînă
c-un murmur şoapta i-o îngînă.
Prin pînza apei' străvezie
arar un peştişor tresare
şi iar în adîncimi dispare
ca o săgeată argintie;

sau cîte-un pui de rîndunică
; muindu-şi vîrful de aripă
zglobiu coboară pentru-o clipă
şi iar spre ceruri se ridică,
iar alteori, pe înserate
o luntre lunecă uşor
cu două umbre-mbrățişate
în legănarea unui dor:
pescarul tînăr, în neştire
ca-n vis, cu draga lui plutind.. *
Atunci din ceruri, de uimire
cu-ascunsă patimă şi jind,
privind umana fericire
mai vii şi stelele se-aprind.
Dar, iată, zăngănit de arme
dă toată liniştea s-o sfarme
şi-un țipăt crunt: „război, război!'
cu spaimă-n suflete pătrunde
şi — Dumnezeu mai ştie unde? —
îndrăgostiții amîndoi
se duc, se pierd printre răchite,
în luntrea cu lopeți grăbite.

Stau două tabere-n tăcere
pe maluri, cu priviri severe
pîndindu-se în ceas avan.
Se ceartă între dînşii frații
Români ce-s fiii unei nații
coborîtoare din bărbații
viteji ai marelui Traian.
Căci iată, al Moldovei Tată,
Ştefan, erou între eroi,
slăvit de romănimea toată,
cu vodă Radu să se bată
porneşte astăzi în război,
în multe bătălii călită,
oştirea lui stă pregătită
şi-aşteaptă al poruncii semn.
Iar'Ştefan astfel îşi cuvîntă
înflăcăratul lui îndemn:

„Voinici cu inima bărbată,
voi, dragii mei oşteni şi fraţi,
o rugă Domnului nălţaţi.
De Dreapta-o Sfîntă nu o dată
am fost în lupte apăraţi!
Puternică-i valaha ţară,
e plin de aur Radu-al ei,
dar pentru-al vostru sfînt temei,
străbunul paloş să nu zacă
tăcut şi ruginit în teacă!
Porniţi la luptă, pui de lei!
Să nu daţi neamul de ocară,
că altfel grea va fi dojana
pe ginta noastră moldoveana,
pe oastea şi pe Domnul ei!"
Atît vorbi. Căutătura
şi-o aţinti apoi spre-ai săi.
Şi a simţit deplin căldura
acelor inimi de flăcăi
ce i-au răspuns c-un falnic „Ura!"
înfiorînd şi munţi şi văi.
Prelung un bucium dă semnalul.
Se-azvîrle Vodă-n şea, măreţ.
Nerăbdător nechează calul

şi tremură sub călăreţ.
Apoi copitele-şi avîntă
şi drumului se-aşterne-n zbor
şi unde ţărna o frămîntă
se-nalţă o perdea de nor.
Răsună-n patru zări ecoul
sublim al glasului domnesc
ce porunceşte:
„înainte !"
Şi toţi năvală-n vijelii
pornesc, iar soarele fierbinte, —
răsfrînt din marele-i tării
pe zale cu-argintate ţinte, —
şi el ia parte-n bătălii,
pe coifuri, lănci şi steaguri sfinte
jucîndu-şi razele aurii.

în toiul luptelor, în grabă
cu spada-ntinsă spre Ştefan
se-arunc-orbeşte un oştean.
Dar lovitura lui e slabă
şi vodă nu-i atins defel.
Prin oţelitele lui zale
nu trece paloşul de-oţel
şi mîndru-n fruntea oştii sale
se-arată. tot mai teafăr el.
Pesemne-a fost să-1 dăruiască
şi soarta c-un destul noroc,
căci n-are fala strămoşească
un alt Ştefan să pună-n loc.
De-aceea pronia cerească
ni l-a păstrat ca pe-un zălog.

Acolo unde în urgie
se-avîntă Ştefan-Voievod,
e pas cu pas în bătălie
urmat de-un credincios aprod.[3]
Şi el veghind la datorie
cu cinste slujba şi-a-mplinit
făcîndu-1 una cu ţărîna
pe-acel duşman nelegiuit
ce-asupra domnului său mîna
să şi-o ridice-a îndrăznit.
Dar mila-1 prinse cînd sărmanul
văzu, lăsînd privirea-n jos,
pe cel răpus. Era duşmanul
atît de tînăr şi frumos!
„Păcat de el că înainte
mi-1 scoase ceasul blestemat!
Alminteri, zău, l-aş fi cruţat..."
şi-a spus cu-nceţoşată minte,
cu sufletul împovărat,
ştergîndu-şi lacrima fierbinte,
aprodul trist şi-ngîndurat.

Cu somnoroasele lui unde
Se scurge Sociul liniştit.

Dâ soarele în asfințit
şi după dealuri se ascunde.
A nopții mantie-nstelată
o-mbracă zările pustii.
Pe cerurile ei tîrzii
se plimbă luna-ndurerată
şi raza-i tristă şi-o revarsă.
pe cei ce-n nemurire duşi
acuma zac pe cîmp răpuşi
cu fața în țărîni întoarsă.
Se vede soarta-ndurătoare
o moarte blîhdă le-a trimis.
Cum zac pe cîmpul de onoare
ei parcă-mbrățişează-n vis
pămîntul strămoşesc pe care
al biruinții steag e scris
cu jertfa lor triumfătoare.
Sublim li-i somnul-n veşnicie !
Eu moartea lor o pizmuiesc
şi-un astfel de sfîrşit doresc
să-mi fie hărăzit şi mie!
Căci mult mai bun mi-ar fi ca traiul
trîndav al patimei lumeşti
în care nu poți să-ntîlneşti
decît trădarea, putregaiul
şi amici din cei cu două fețe,
cu suflet sterp şi venetic,
nesimțitori la frumusețe,
vicleni si lasi si de nimic.

Rănit în bătălie, Radu
cu cîți oşteni i-au mai rămas,
trecîndu-i Dîmboviței vadul,
înfrînt spre țara lui s-a tras.[4]
Dar în Suceava, sub mari arce
de flori, în cîntec de norod,
în Scaunu-i domnesc se-ntoarce
Ştefan, cu-al biruinței rod.
Din falnicii Carpați şi pînă
în Serbia, departe-n zări,

şi de la Dunărea bătrînă,
la țărmul vechi al Negrei Mări,
de spada lui cutezătoare
şi nendoită de furtuni
sînt puse semne de hotare
pămînturilor din străbuni.
Osmanul, ungurul, poleacul,
cu teamă, slava-i recunosc.
Ca rudă şi prieten, placul
i-1 face țârul de la Mosc;
iar papa Sixt, cu-al sanctității
lui har îl laudă deplin,
numindu-1 „Prinț al libertății"
şi-„Atlet al neamului creştin" !
Ce oare încă de la soartă
şi altceva ar mai fi vrut
că umblă-atît de abătut
de parcă-o mare grijă poartă?
Ce nouri îi întunecară
mîndria lui de voievod?
Ce gînduri negre oare-1 rod?

La Soci, pe-a Radului fecioară
în lupte-a prins-o un aprod.
Şi-acum, Domnița-ntr-o chilie
e-nchisă-n turnul sucevean
şi-şi plînge viața în robie
şi-şi blestemă pe-al său duşman.
Ci 'şoapte-n tîrg, clevetitoare,
încep să umble despre Domn
că ziua-ntreagă tihnă n-are
şi noaptea-ntreagă n-are somn.
Că tot spre turn îşi face cale
să vadă cu Domnița ce-i?
Că zi şi noapte-i dă tîrcoale
şi e topit de ochii ei...

[Sfârşitul părții întîi]

PARTEA A DOUA

E-atîta jale-n tînăr pieptul ei
Căci dorul libertății o ucide.
Obrajii-s pali. Dar în priviri livide
Se-ascund răzvrătitoarele scîntei.
Ci nu sta întristată... Doar să vrei
Şi poarta temniței se va deschide!

Lermontov: ***Vecina***

în vremi ce sînt demult purcese,
pe-un cîmp paraginei lăsat,
ai Genovei negustorese
feciori cetate-au înălțat.
Dar nu ştim nici de ce-o zidiră,
nici pentru cine şi nici cînd.
în ea muntenii locuiră,
apoi s-au pripăşit pe rînd
din lumea-ntreagă toți fugarii
de-un slobod drum aici atraşi:
litvanii, ungurii, tătarii,
muscali, bulgari, sîrbi, Ieşi şi saşi
şi toți cîți vînturați ca pleava
să vie prins-au obicei.
Cetății i s-a spus Suceava
după un rîu din preajma ei.
Aşa îmi fuse povestită
de un unchiaş sfătos şi bun
legenda ei învăluită
de ceața unui timp străbun.
Coloane drepte-i țin frontonul
pe-un zid ce încă-i nesurpat
şi stă şi azi pe el blazonul
lui Andrei Doria sculptat.
Acoperit de muşchi şi viță
se-nalță sumbru şi temut
un turn şi tînăra Domniță
în el cu jale-a petrecut.
Din geamul scund, spre zări, tăcută,

cu ochii marii suferinți
privea spre țara ei pierdută
şi suspina după părinți.
Iar pe obrajii ei, amare,
ca pe petala unei flori,
dau licăr de mărgăritare
şi lacrimile uneori.
Dar ea, smerită sub icoană,
îngenunchea cu gînd supus,
punîndu-şi fără de prihană
nădejdea toată-n Cel-de-Sus.

Acum ea zace zăvorită
într-o chilie mohorîtă
de dorul patriei tînjeşte
şi-n nimeni milă nu trezeşte.
O vorbă nimeni nu-i să-i spuie
că-n preajma ei un altul nu e
decît străjerul de la uşă,
ursuz, cu chipul de cenuşă,
tăcut şi fără de privire,
într-o cumplită-ncremenire.

Ci Ştefan, către turn cutează
şi-n prag ajuns, se minunează.

La baldachin perdeaua-i trasă
şi-n aşternutu-i de mătasă
c-o sfîntă nevinovăție
Domnița-n visul ei zîmbeşte.
Roşața din obraji e vie
apoi ca neaua se topeşte
şi-ntreaga, dulcea ei suflare
e numai dor şi desfătare.

„O, Doamne, îngeresc i-e somnul!
vrăjit îşi zice Ştefan Domnul
veghind în prag şi-ar fi în stare
un veac întreg, în nemişcare
aici să stea, să tot privească
făptura ei dumnezeiască.

Voichița pleoapele-și ridică
în dulce revărsat de zori.
Cu ochii galeși visători,
privește-n jur. Deodată strigă:
Ah, Voievodul! Și aici
vii toată tihna să mi-o strici!
Om rău, cum oare te înduri
de tată să desparți o fiică
și țara ca un hoț să-i furi
și stăpînirea să i-o iei?
Ce mîrșăvie venetică
te-aduse iar în ochii mei?
Hai, fugi din cale-mi! Pleacă! Piei!

Ștefan

Cu multă vreme înainte,
Voichițo, vai! am așteptat,
cu sufletul îndurerat,
dojenitoarele-ți cuvinte.
Mîhnirii tale îi sînt vina.
Păcatul să-1 răscumpăr vin.
Căci vieții tu îmi ești lumina
și numai ție mă închin.
Trăiește tatăl tău. întreagă
îi dau moșia înapoi!
Și tronu-i dau căci tu mi-ești dragă
și doar pe tine eu te voi!
Arată-te îndurătoare
cu ale mele suferinți!
Ți-aștern și slava-mi la picioare
și falnicele-mi biruinți —
dar tot ce-a fost urît odată
uitat rămînă în vecii.
îți cer cu inima curată,
Voichițo, Doamna mea să fii!

Voichița

Măria-ta, ce mișcătoare
cuvinte te pricepi să spui!

Dar uiți că-ntemnițată-s oare?
Și unde? Și din vina cui?

Ștefan

De ce cu-atîta nedreptate,
Voichițo, mă mîhnești mereu?
Au n-ai întreaga libertate?
Nu în robia,ta sînt eu?
întinde-mi, scumpo, dalba-ți mînă
și toți oștenii mei te vor
cinsti ca Doamnă și Stăpînă
. a Domnului și-a Țării lor!

Voichița

Dar chinu-ntemnițării mele
cum poate fi uitării dat?
Doar sîngele-ar putea să spele
acest înjositor stigmat.

(Sfîrșitul părții a doua)

PARTEA A TREIA

Și-n țara noastră-n vremi trecute
cînd încă neamul moldovean
își mai păstra a sa virtute
de neînduplecat Roman
robiei neplătindu-i biruri,
erau petreceri și la noi
și se făceau și-aici turniruri
în care se-ntreceau eroi.
Și toți atunci pe-aceeași treaptă,
de la păstori pîn-la boieri,
cu Domnul țării-n luptă dreaptă
uitau de rang, de neam, de-averi.
Iar fetele, ca o răsplată,
împodobeau pe-nvingători
cu o cunună minunată
din cele mai frumoase flori.

Şi-avea nu-ntotdeauna parte
slăvitul ţării Voievod
cununa gloriei s-o poarte
ci omul simplu din norod.
Atunci, cu-nflăcărată odă
toți barzii îl suiau în slăvi
pe cel ce-l întrecea pe Vodă
cu vitejeştile-i isprăvi.
Şi către el cătau cu-ardoare
priviri focoase de femei
că nici nu mai ştia sub soare
mai mare fericire ce-i.
O, vremi de înălțare sfinte !
Pe plaiurile strămoşeşti
de ele, azi, ne-aduc aminte
doar cîntecele bătrîneşti.
Căci fala veche-a fost să piară
şi lumea-ntreagă a uitat
că e la Dunăre o țară
c-un neam atît de apăsat.
Ba, unii spun chiar şi-n batjocuri
că-i neam robiilor menit...
Dar ce-a fost el pe-aceste locuri
ce fapte mari a săvîrşit,
cum, înfruntînd Sublima Poartă
şi-atîți bezmetici venetici,
tot el a Europei soartă
o hotăra, luptînd, aici,
sub vînturile vremii toate
de care n-a putut fi zmult!
Vai, toate-acestea, din păcate,
uitate sînt demult, demult.

Ci iată, străluceşte slava!
Bat toate tobele-n Suceava
căci Ştefan-Vodă hotărăşte
voinicii-armura să şi-o-ncingă
şi să se lupte bărbăteşte
iar cel ce-i mai viteaz, să-nvingă!
Şi-arată sărbătoarea fața.

Un freamăt viu cuprinde piața
cu flamuri mari împodobită,
cu lanț de-argint împrejmuită.
Iar dincolo de lanț se-ndeasă
cu veselie zgomotoasă
mulțimea mustăcioasă care
aşteaptă-ntrecerea cea mare.
Bătrînii cu nepărtinire
privind a luptei îndîrjire
pe tineri vrînd să-i necăjească
încep în glumă să vorbească:
„Ehei, în vremea dinainte
erau mai falnici luptătorii
şi-aveau şi sînge mai fierbinte !
Azi de nimic nu-s burii feciorii,
abia pot sufletul să-şi tragă
că-ntrînşii n-au un pic de vlagă!
E drept că vremea ni se duse...
Da-n vremea noastră altfel fuse.

De-odată însă, o mişcare.
înconjurat de-aprozi, călare
în piață intră Voievodul
încins cu vitejeasca-i spadă.
Voios salută el norodul
care se-nghesuie să-l vadă.
Frumoasele, uitînd sfiala,
spre el şi ele dau năvala.
în ochii lor ca-ntr-o oglindă
vor chipul Domnului să-l prindă.
Dar Ştefan-Vodă mîndru trece
cu ceata care îl petrece
tăindu-i pîrtie prin lume,
ducîndu-l către-un cort anume
drapat cu scumpe catifele,
cu stema zimbrului pe ele.
Un slujitor în grabă mare
o scară aurită-i pune
şi îl ajută să coboare
căci anevoie se supune
trăpaşul lui ca un tăciune,

de seminție-arabicească,
deprins în lupte să gonească
și care-acum, nervos, în jocul
copitelor, frămîntă locul.
Văzduhul fierbe de urale
în lauda Măriei-sale
și cîntece de bucurie
cinstesc măreața lui domnie.
Da-n cort e tihna lui de-o clipă
că iar ca șoimul se-naripă
și ager iar pe cal se-aruncă
lăsînd aprodului porunca
să deie zvon în tot norodul
ca fi-va astăzi Voievodul
cu cei viteji să se întreacă,
dorind să afle, astfel, dacă
povara grijilor și anii
cei mulți în luptă cu dușmanii
nu i-au știrbit cumva nesațul
de-a-și încleșta; pe spadă brațul.
Și dă aprodul glăsuire
poruncii întru împlinire:
„Din lupători, acela cine
la glorie și cinste ține,
să iasă, dacă e în stare
cu-al țării Domn să se măsoare !
Răsplată mare îl așteaptă
pe cel ce-nvinge-n luptă dreaptă!'
Atîta doar aprodul zise.
Mulțimea toată-ncremenise,
suflarea și-o opri și vîntul.
Și toți tăcură ca mormîntul.
Dar iată, prinde-un glas să zică:
„Eu îndrăznesc!" și se ridică
un mîndru cavaler în zale.
E-n floarea semeției sale,
frumos la chip ca o fecioară
și tînăr ea o primăvară.,
Călare către Domn pornește.
Pe frunte coifu-i strălucește.
La scară, lancea-i scînteiază.
Din nou încremenește gloata.
De-ntrecere vitejii-s gata.
Cu lancea, unul către altul,
călare își pornesc asaltul.
Și Ștefan știe să abată
întîia lance-nverșunată.
A doua oară se-ntîlniră
și lăncile iar zăngăniră.
Pe Ștefan însă îl înfruntă
o lovitură și mai cruntă
și-i greu să crezi! El se prăvale
cu stropi de purpură pe zale.
Un murmur de nemulțumire
străbate-ntreaga-nsuflețire.
Eroul cu al cărui nume
pe prunci puteau să-i înspăimînte
cînd îl rosteau, turcoiace mume,
acum de un copil înfrînt e!

Ci sprinten de pe calu-i sare
frumosul tînăr și viteaz.
Privirile nu-i sînt amare
deși-i curg lacrimi pe obraz,
în suflet nu-i mocnește sfada
și negre gînduri nu-l mai rod.
El mîna-i albă ca zăpada
și-o-ntinde către Voievod
Și-i spune: „Astăzi dau uitării
tot chinul ce l-am suferit
căci eu rușinea-ntemnițării,
cu sînge azi, am ispășit.
Dar fi-va ție să se-nchine,
de-acinainte viața mea
și jur că numai pentru tine
eu voi trăi, Măria-ta!"

Un singur om, cel ce-nainte
privise-ntrecerea tăcut,
aceste ultime cuvinte
ce tiic ascund, a priceput.

(Sfirşitul părţii a treia şi cea din urmă)

NOTE

[1] Rîul din Valahia, pe malurile căruia Ştefan cel Mare l-a învins pe Radu, domnul Valahiei, aşa după cum ne mărturisesc toţi cronicarii şi legenda.

[2] Românii, adică romanii, e numele pe care şi-1 dau ardelenii, valahii şi moldovenii, cu 1oate că, aşa cum a şi observat prinţul D. Cantemir, aceştia din urmă întrebuinţează adesea numele de moldoveni.

[3] Aprozii se numeau copiii de casă ai domnului [...] un fel de „icioglani" turceşti, favoriţi ai sultanului.

[4] Castelul „pe Dîmboviţa'' sau „Dîmboviţa" este numit astfel după numele apei Dîmboviţa. Aici, după spusele cronicarilor, a fugit Radu, învins de Ştefan cel Mare la Soci. Grigore Ureche spune că Ştefan a luat cu asalt castelul, închizînd în el pe Domniţa Voichiţa, pe mama ei, pe curtenii Valahiei şi a pus mîna pe toate bogăţiile lui Radu, care a fugit dincolo de Dunăre. Eu m-am ţinut de legenda care spune că Domniţa Voichiţa ...

TRADUCERI

rAPAJTtA FAPOAFAP

If3 Teune

Ha ***jtRQ*** OKeana FapajiB^ Tap4>arap
3KnBeT cpe^b no£Bo,zrHBrx najiaT
C npeKpacHOK) <E>eeii: **H *ppxxJi,*** 6**H**, **H** CTap,
Ho 4>e^ yMeeT dcTBmyBiiiHH acap
B FapajiL^a rpy,HH npoGyac^aTB! ...

JtaBHO OKOJlAOBaHHLIH CHJIOH KpaCBI
H napaMH (j>eH MopcKOH,
Meac 3KH3HBIO H CMepTLK) npOBOAHT HaCBI
B pacKoniHLix nanaTax, Ha JiOHe **BO^BI**
HopMaHOB MoryHHH repon!...

YHAHHa Ha nepcax JIHJICMHLIX CBOHX
JTacKaeT TapajiL^a, pe3B5icB,
JIacKaeT OH npii.zrK BOJIOC 30**JIOTBIX,**
JlK)6yeTC5i BCHbirrrKaMH **OH** oraeBLix
YHAHHLI-BOJTHie 6HHIXBI rjia3!

Kor^a-TO **B** neM njiaMeHB **BOHHCKHH** ropeji,
Koryra-To Moryran repon,
BeccTpameH H rpo3eH Ha **6OH OH** JieTeji,
TenepB-ace c **ro**^aMU .iraBHO **ocjia6eJi**
B HeM BHKHHrOB ***pyx*** **SoeBOH.**

riopoK) rapajiB^ npepLiBaeT CBOH COH,
OH CJIBIHIHT: myMAT napyca,
BOJIHOK) xpycTaJiBHBiH ^Bopeii noxp^ceH
M CHOBa Bee TELXO — B MenTaHnax OH
JleHHBo CMe^aeT rjia3a.

IIOpOK) CKB03B peB HenpecraHHBiH BaJTOB,
OH CJIBIHIHT BOHHCTBCHHBIH KPHK
HopBerHH xjiajiHOK GeccrpauiHBix SOHIIOB,
H B HeM npo6y^aeTCH K cjiaBe JHOGOBB,
Ho 3TO — Ha KpaTKHH JIHHIB MHr!

Flop OK) OH CJIBIHIHT: nOK)T MOpflKH
Hapo^Hyio *jiyuy* o HCM...
Tor^a BcnoMHHaeT OH ripe)KHHe AHH,
Kor.ua, CJIOBHO BHxopB, HOCHJIHCB OHH
^ajiexo ... c oraeM H MCHOM!

H roptKO OH nJianeT, H cjiesBi OH JIBCT:
OH ^ca^eT ncnpo6OBaTB CHJI,
Ho Bjrpyr ... K Tap4)arapy YHOTHa npHJiBneT
PyKaMH ero OGOBBCT ...
H CTapen; o npomjioM 3a6BiJi!

HARALD HARFAGAR

din Heine

Trăieşte azi craiul Harald Harfagar
bătrin, în adîncuri de mări,
cu zîna frumoasă şi plină de har
ce-ntruna-i aprinde al inimii jar
cu dulcile ei sărutări.

Ce gîrbov se-arată! El umerii grei
şi-i are şi creştetul nins.
Iar zîna cu ochii de tandre scîntei
pe Harald, sub vraja privirilor ei
îl ține de-a pururea prins.

Şi nimeni nu ştie de-i mort, sau de-i viu
văzîndu-1 cum doarme-n alint,
pe patul de apă, în umed pustiu,
sub brațul Undinei cu păr auriu,
ce-i mîngîie părul de-argint.

Mărețele-i fapte de-acum în apus
văpăile slavei îşi sting
căci vremea ce trece pecetea şi-a pus
pe trupul şi spada din care s-a dus
viteazul lui duh de viking.

Din vis eîteodată tresare trezit
de-al luptelor crîncen ecou.
Palatul şi-1 vede de-un val zguduit,
dar peste o clipă, de somn moleşit,
el ochii-şi închide din nou.

Şi-i pare că iarăşi aude strigări
din recele ţărm scandinav
chemîndu-1 eroic să plece în zări
cu pînzele toate în freamăt, pe mări,
furtuna s-o-ntîmpine brav.

Amar şi-aminteşte de zilele cînd,
în graiul natalei ţărîni,
matrozii un cînt despre el îngînînd
veneau de departe, pe marea vuind,
cu torţe şi spade în mîini,

Cu lacrimi de gheaţă, atunci, pe obraz
îşi plînge tărimul pierdut —
dar zîna-1 cuprinde duios de grumaz
şi-1 face să-şi uite trecutul viteaz
din nou cu-al ei dulce sărut.

[J'AI PEU D'fiCLAT...]

La Sulamite

J'ai peu d'eclat, peu de beaute, mais j'aime;
Mais je suis belle aux yeux de mon amant;
Lui seul il fait ma joie et mon tourment. ^
Mon tendre coeur n'aime en lui que lui-meme.

De mes parents la severe rigueur
Me commanda de bien garder ma vigne;
Je Tai livree au maître de mon cceur;
Le vendangeur en etait assez digne.

Le chaton

Non, tu ne te connais pas;
O ma chere Sulamite!
Rends justice â tes appas,
N'ignore plus ton merite.
Solomon dans son palais
A cent femmes, cent maîtresses,
Seul objet de leur tendresse,
Et seul but de tout leurs traits.
Miile autres sont enfermees
Dans ce palais des plaisirs,
Et briguent par leurs soupirs
L'heureux moment d'etre aimees.
Je ne possede que toi;

Mais ce serail d'un grand roi,
Ces compagnes de sa couche,
Ces objets si glorieux,
N'ont point d'attrait qui me touche.
Rien n'approche sous les cieux
D'un sourire de ta bouche,
D'un regard de tes beaux yeux.
Sais-tu que ces grandes reines,
Dans leurs pompes si hautaines,
A ton aspect ont pali?
Leur eclat s'en est terni.
Defaites, humiliees,
Malgre leur orgueil jaloux,
Toutes se sont ecriees:
EUe est plus belle que nous!

La Sulamite

Le maitre heureux de mes sens, de mon âme,
De tous mes voeux, de tous mes sentiments
Me fait gouter de fortunes moments.
Soutenez-moi, je languis, je me pâme,
Je meurs d'amour, versez sur moi des fieurs,
Inondez-moi des plus douces odeurs.

Que sur mon sein mon tendre amant repose ;
Qu'en s'endormant de moi-meme il dispose;
Qu'il soit â moi dans les bras du sommeil;
Que de ses mains il me tienne embrassee;
Que son image occupe ma pensee;
Et qu'il m'embrasse encore â son reveil.

Le chaton

Que les baisers ravissants
De ta bouche demi-close
Ont enivre tous mes sens!
Les lys, les boutons de rose
De tes deux globes naissants
Sont â mon âme enflammee
Comme les vins bienfaisants
De la fertile Idumee.
Et comme le pur encens
Dont Tadmon est parfumee.
Sous les murs de Pharaons,
Ă travers les beaux vallons,
Les cavales bondissantes
Ont moins de legerete;
Les colombes caressantes,
Dans leurs ardeurs innocentes
Ont moins de fidelite.

Thaddee Hasdeu

CORBEAU

Fable

Le corbeau ayant remarque que l'aigle pendant trente jours restait
sur sa couvee, „Dieu soit loue ! âpresent j'ai appris enfin,
dit-il en lui-meme, pourquoi l'aigle peut si haut
planer, pourquoi il est plein de force et a le regard penetrant.
Or, je profiterai â l'instant meme de cette nouvelle science !"
II couva done pendant trente jours. Et apres? II lui naquit des... corbeaux.

Thaddee Hasdeu

LE HERON

Fable

Un heron affame, mais gourmet
alia â la chasse de poissons.
Le matin, il vit des brochets,
mais il se dit: chetive nourriture !
A midi, il voit des corassins.
„A d'autres un pareil morceau!"
Et pendant qu'ainsi, au milieu de l'etang
le heron attendait jusq'au soir,
n en pouvant plus de faim et ne trouvant meme un brochet,
il avala enfin une ... ecrevisse.

Thaddee Hasdeu

ROSSIGNOL

Fable

Un matin le rossignolet dit â Falouette:
„Oh! je sais bien pourquoi tu t'elances si haut.
C est pour que la terre ne puisse pas distinguer
ta voix geignante et lugubre/'
Je le communique â vous, o poetes! mes collegues qui
planez trop haut.

Alexandre Hasdeu

DEDICACE

A la lumiere de Fetranger
je travaille
aux tableaux de ma patrie
avec le pinceau de Tetranger.
Vous, freres Roumains,
p ar donne z-moi,
car des Tenfance, c'est â Tetranger
que j'ai ete eleve.
Mais dans le monde de Tetranger
qui est celui qui pourrait etre juge
des tableaux roumains?
Bien que je viens de loin, de Fetranger,
vous, freres Roumains,
acceptez-moi,
car le critique de Fetranger
est un mauvais juge !
Ce n'est qu'avec le pinceau de Fetranger
que je travaille,
maisles couleurs du tableau
ne sont pas tirees de Fetranger!
Vous, freres Roumains, aimez-moi,
car dans le monde meme de Fetranger
je vous suis reste bien fidele !

Alexandre Hasdeu

CHANSON SUR LA MOLDAVIE

A quoi bon chanter toujours le meme,
toujours la sainte Moldavie?
Vraiment, c'est ennuyant et drole
d'entendre toujours le meme motif!
Chante plutot l'amour, le vin,
Ies cartes, la petillante jeunesse,
que toujours le meme et le meme,
toujours la sainte Moldavie!
Oui, je chante toujours le meme,
car la sainte patrie
m'a donne une inspiration
indivisible et unique,
et ce serait un sacrilege
de la remplacer par un reve arbitraire,
voilâ pourquoi je chante toujours le meme,
la sainte chanson de mon coeur.
Oui, je chante toujours le meme,
mais Ies sons de la chanson sont neufs et frais..
As-tu vu le lit du Pruth
indivisible et unique
sous le courant qui roule par dessus ?
Ses eaux, ses ondes ne sont pas Ies memes,
bien que le meme soit leur cours eternei;
Ies eaux se renouvellent,
Ies ondes sont toujours fraiches.

Alexandre Hasdeu

FRAGMENT D'UN TABLEAU

Vous est-il jamais arrive, tard dans la nuit tenebreuse,
d'etre assis seul dans une chaumiere isolee,
contemplant inquiet, au milieu du silence general,
par la lourde pensee de votre âme melancolique,
la timide lueur qui, comme un trait argente,
â travers le voile gresillin des fenetres delabrees,
est projetee sur le mur par la triste lune,
ainsi qu'un galon blanc sur la planche du cercueil?
J'aime bien ce messager de la nuit mysterieuse.
Que m'importe si Foeil semble y voir le presage de la mort!
Que m'importe si un amer pressentiment trouble mon âme,
en etouffant la voix de Fesprit qui raisonne!
Je suis habitue â chercher ma consolation dans la tristesse,
et avec la pensee du tombeau je suis fiance
par Ies gaies chansons que fredonnent des hotes insupportables
pres du grabat de mon agonie vivace !
Vous avez peur!... Pleins de Felan de Fesperance,
â quoi bon rever d'avance le tombeau?
Et rien que pour ecarter Fangoisse,
vous etes prets, insolemment, â allumer la bougie.
Allumez-la! et une lumiere petillante va se repandre,

et il se cachera, ce voyageur de la lune, taciturne
comme le silence du caveau mortuaire, comme le depart de la vie,
comme la danse muette des ombres des trepasses.
Voilâ done que la lumiere s'est etendue dans la chaumiere enfumee;
mais la sombre pensee de nouveau, â loisir,
se tapit et chuchotte â travers le bruit du silence:
quoi! elle nous effrayait, le demi-lumiere moribonde de la lune,
et il nous a suffi d'un vouloir momentane
pour chasser ce precurseur du tombeau brumeux. ..
Oh non ! pour moi, helas ! une demi-lumiere de la Nature
est bien plus claire que ne saurait l'etre un incendie des bougies!

Alexandre Hasdeu

TERCETS DEDIES Ă LA MOLDAVE

O ma eompatriote! Tu es plus douce que toutes les vierges,
mais Dieu et le monde font oubliee.
Ta beaute n'a pas trouve un poete
qui la şaluat avec un couplet.
Qu'as-tu done fait pour t'attirer cette colere generale,
si grande que les tiens meme ne te celebrent pas?
Anacreon pour les vierges de THellade
cueillait des fie urs sur le Parnasse;
pour un regard d'amour, pour un moment de grace,
Pindare leur dediait ses reveries.
Et leş vierges jouissaient de ces chants,
et les poetes jouissaient de Taccueil de la beaute.
Les Romaines ont ete chantees par Theureux Catulle
et par Calve, par le yoluptueux Properce,
et par le chaste Tibulle; souffrant, les chantait aussi
le malheureux Ovide. Et Fecho de leurs
elegies est eternei; eternei est le bemi-sexe de Rome.
Au-dessus de tout le monde ont ete elevees
les fieres vierges de Tltalie
par l'octave de Dante et par le sonnet de Petrarque.
Sous le ciel de ces fees fortunees poete plane apres poete
et le nombre des poetes est egal â celui des psyches.
Le troubadour entrelaQait des couronnes d'or
pour les nobles Frangaises,
tandis que le jongleur, chanteur de foire,
fredonnait pour leurs soubrettes.
Del Padron et Hermiguez chantaient
la beaute des Espagnoles et des Portugaises.
Au milieu des tenebres de la nature septentrionale
il ne brillait alors que Tarc-en-ciel d'amour,

et le minnesinger arme du foudre de Fode,
grondait la Ies louanges des vierges de son pays;
et Ies peuples pretaient foi aux chansons,
et Ies vierges fleurissaient de plus en plus.
Christopoulus, en cherchant l'etoile du bonheur,
ne la trouvait que dans Ies yeux de sa Romaîque
Ies reves de la Fontaine de Vancluse furent imites
par Kisfaludy pour y envelopper Ies traits de sa Hongroise.
Baki mettait la beaute de la Turque-au-dessus des charmes de Zuleika.
Saadi, pour Ies vierges-roses de son Chiraz
enfilait en present Ies perIes de ses gazels;
ainsi que le sentier qui mene â un oasis,
Ies vierges de FArabie etaient suivies par Antar;
celebrees jadis par Roustwel et Tsachruchadse,
Ies Georgiennes le sont â present par Sazandar.
Adam Mickiewicz chante Ies vierges de la Lithuanie;
Padurra,celles deFUkraîne; Benediktoff-celles de Moscou
et Tegner la jeune Suedoise!... Il n'y a qu'une seule
qui ait ete oubliee par Ies poetes et c'est ma compatriote cherie!
Un grand poete a bien sejourne chez nous et tout lui allait â merveille.
Malgre la pretendue sauvagerie de notre pays,
nous avons trouve du laurier, pour que son front
en fut couronne par nos vierges.
Et que de vierges, mon Dieu, fleurissaient devant lui!
II Ies aimait, paraît-il; mais il ne chantait que
les Kalmouques et les Bohemiennes,
sans avoir laisse un vers,
un seul vers en Fhonneur de la Moldave.
Certes, il preferait les cris orageux
et le choeur effrene des bacchantes!
O compatriote ! Tu es plus douce que toutes les vierges ***I***
et pourtant il n'y a pas de poete pour toi.
Si mon crayon etait moins timide,
je prendrais sur moi de dessiner ton portrait,
et alors, dans une galerie, c'est â cote de Venus
qu'il serait place par le monde !

Alexandre Hasdeu

CHANSON POPULAIRE ROUMAINE

Pourquoi, 6 Roxande ! fixes-tu ainsi tes yeux noirs
sur le heiduque de la forat de Keghetsch?
Pourquoi, 6 Roxande ! ton sourire passionne
joue-t-il sur tes levres vermeilles?
Pourquoi encore, 6 Roxande! decouvres-tu ton sein,
ton sein blanc comme celui d'un cygne ?
C'est en vain, 6 Roxande ! que tu fixes ainsi tes yeux noirs
sur le heiduque de la foret de Keghetsch!
C'est en vain, 6 Roxande ! que ton sourire passionne
joue sur tes levres vermeilles!
C'est toujours en vain, 6 Roxande! que tu decouvres ton sein, ton sein blanc
comme celui d'un cygne!
J'aime la couleur noir: c'est la couleur noire de la poudre,
la couleur noire des maisons brulees.
J'aime la couleur vermeille: c'est la couleur vermeille de la flamme,
quand elle jaillit d'un canon de fusil.
J'aime la couleur blanche: c'est la couleur blanche du linceul
sur les cadavres de mes ennemis tues.

Alexandre Hasdeu

GKRME ROUMAIN

Qu'allons nous deyenir? Dieu le săit;
mais- ce n'est pas en^vain que de la chute,
sous les coups des alarmeş,
Dieu a sauve notre patrie! ;
Notre nation n'a pas encore ,pu
prendre son essor: nous sommes une enigme.
Qu'allons noțis devenir? Dieu le şait,
Lui qui a sauve notre pays de la chute.
Tout fleurit dans sa propre saison.
C'est ainsi que nous aurons aussi notre temps
Et alors est-ce comme une rose chere
que nous fieurironş dans la saison?.
ou bien esjt-ce comme une simple violette
que nous developperons le germe,predestine?
La saison le fera connaître.
Attendez! tout vient avec le temps.

NOTE, COMENTARII, VARIANTE

POEZII

1873

Apariția volumului ***Poezii*** era anunțată, în revista ***Columna lui Traian,*** încă din 1872: „Peste cîteva zile iese de sub presă, din Editura Laboratorilor Români, într-o ediţiune executată cu toată eleganța artei tipografice, într-un volum în 8° de 150 pagine, ***Poezii*** de B. P. Hasdeu"[1]. O notiță era inserată şi în ***Convorbiri literare:*** „B. Petriceicu-Hăjdeu. ***Poezii.*** De vînzare la librăria Socec et C-nie. Prețul 1 l.n. Bucureşti, 1872"[2] [sic!]. El va apărea însă de sub teascurile tipografiei bucureştene din strada Academiei, nr. 19, în prima jumătate a lunii martie 1873. Aşa ne asigură un anunț din periodicul ***Ghimpele:*** „A ieşit de sub tipar: ***Poezii*** de B. Petriceicu-Hasdeu. Prețul: 1 leu 50 b. pe hîrtie bună, 1 leu pe hîrtie ordinară. De vînzare la toate librăriele."[3]

Pe copertă şi pe pagina de titlu a volumului, autorul a aşezat drept moto o frază din Petofi, în original şi traducere: „5 ***ki uj utat tor; gaz es tiiske vdrja*** ... Cine rumpe o cale nouă aşteaptă pulbere şi scaieți..."

Culegerea era însoțită de următoarea prefață: „Niciodată n-aş fi cutezat a scoate la lumină această anatomie a suferințelor mele, dacă nu ştiam că unora li place sumbra şi violenta pictură a lui Caravaggio, în care vezi numai oase şi muşchi în loc de frageda şi catifelata carne.

Genul imperios al inspirațiunii mele poetice oferă aspra idee sub o formă dură.

[1] ***Columna lui Traian,*** an III, nr. 37/144, 1 decembrie 1872, p. 327.

[2] ***Bibliografie română, Convorbiri literare,*** an. VI, nr. 12, 1 martie 1873, p. 468.

[3] ***Bibliografie, Ghimpele,*** an. XIV, nr. 4, 11 martie 1873, p. 3. Anunț repetat în nr. ***6, 25*** martie 1873, p. 3.

Mai multe bucăţi din colecţiunea de faţă, bunăoară ***Viersul, Lui N. Nicoleanu*** şi altele, explică pînă la un punct ţîţînele sociale, pe cari se mişcă acest fenomen psicologic.

De cîte ori mi s-a întîmplat a fi dulci şi molatec, mă miram eu însumi.

Iacă o prefaţă, în care un autor se face fără milă propriul său critic l "[1]

B. P. Hasdeu n-a intenţionat să ne schiţeze o ***ars poetica,*** fiind un adversar al închistărilor de şcoală clasicistă. ***Prefaţa*** nu este nici un manifest în genul celor de factură romantică sau avangardistă. Savantul cita, totuşi, în mod semnificativ, pe Michelangelo Merisi o Amerighi da Caravaggio (1573—1610). Deşi sîntem înclinaţi să credem că pe B. P. Hasdeu 1-a atras mai mult insolitul vieţii pictorului italian, textul prefeţei lasă să se întrevadă că marele savant era avizat asupra sensului şi valorii estetice .a operei lui Caravaggio. El menţiona „sumbra şi violenta pictură", „în care vezi numai oase şi muşchi". Ceea ce ne sugerează poetul este tocmai asocierea şocantă a unor impresii şi sentimente extreme: explozia culorilor şi, totuşi, tristeţea de declin, de amurg ce se degajă din tablourile pictorului italian.

Poezia lui B. P. Hasdeu a circulat mult în presa vremii, constituind •obiectul unor aprecieri critice foarte diferite, uneori total opuse. Titu Maiorescu îşi va minimaliza adversafil, trecînd pe Hasdeu poetul alături de Aricescu,'Tăutu şi Bolliac[2]. Poziţia mentorului „Junimii", cu autoritatea-i cunoscută, a influenţat receptarea liricii hasdeiene. Drept urmare, I. L. Caragiale efectua o operaţie de exhumare, antologînd, în revista ***Epoca literară*** (1896), cîteva „din scrierile ... mai vechi" ale lui B. P. Hasdeu, pe care le găsea „remarcabile"[3]: poeziile ***Bradul, Muntele şi valea, Eu ţi ea, La noi, Ovidiu la gurele Dunării*** şi „un giuvaer regăsit", nuvela ***Micuţa.*** Mihai Străjanu şi Gheorghe Adamescu încercau, la sfîrşitul secolului, să introducă poezii de Hasdeu în manualele şcolare.

Nicolae Petraşcu, într-un studiu sintetic din ***Literatura şi arta română*** (1897), credea că omul de ştiinţă şi-a pus amprenta asupra poeziei, dar A. D. Xenopol afirma, dimpotrivă, că toate însuşirile geniului hasdeian „pluteau într-un val de poezie"[4]. Neojunimistul Mihail Dragomirescu opina

[1] B. Petriceicu-Hasdeu, ***Poezii,*** Bucureşti, Tipografia Laboratorilor Români, 1873, p. III-IV.

[2] Titu Maiorescu, ***Direcţia nouă în poezia şi proza română*** (1872), în voi. ***Critice,*** Bucureşti, „Minerva", 1908, p. 169.

[3] I. L. Caragiale, ***D. B.-P. Hasdeu, Epoca literară,*** nr. 1, 15 aprilie 1896, p. 1.

[4] A. D. Xenopol, ***B. P. Hasdeu, Românul literar,*** tom. VI, nr. 19, 23 septembrie 1907, p. 249.

că Hasdeu a fost „poetic în proză şi prozaic în poezie" iar Ovid Densusianu, de pe alte poziţii estetice, considera pe poet „absolut romantic", iar „lirismul" său „copilăresc": „uneori vedem şi cîte o idee mai puţin obişnuită, scînteieri mai puternice şi o calitate care trebuie să li se recunoască e vioiciunea expresiunilor, vibraţiunea aceea pe care n-o poate da decît **un** spirit superior"[2].

O dată cu stingerea ecourilor critice ocazionate de săvîrşirea din viaţă a lui B. P. Hasdeu, uitarea s-a aşternut peste o mare parte a operei sale, poezia lui rămînînd a fi gustată doar în cercurile restrînse ale unor admiratori fervenţi: N. I. Apostolescu, C. M. Ciocazan, Iuliu Dragomirescu, C. D. Fortunescu, dr. C. Istrate, Liviu Marian, Barbu Lăzăreanu. Acesta din urmă se străduia să dovedească, în 1932, că versurile lui Hasdeu au **un** ritm variat, rimă rară, invocaţii surprinzătoare, conchizînd că e un „extraordinar poet"[3].

începutul unui reviriment avea să fie marcat de către ediţiile care au apărut în preajma centenarului naşterii enciclopedicului om de cultură, E. Dvoicenco cercetează manuscrisele scriitorului şi tipăreşte volumul ***începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu*** (1936), incluzînd în paginile lui o serie de poezii necunoscute, printre care şi poemul ***Domniţa Voichiţa.*** în ***Introducere,*** ea detecta, în poetica lui Hasdeu, o deplasare de la romantism la realism, după modelul oferit de Lermontov, care-1 influenţase în tinereţe. Hasdeu însuşi, în ***Cuvînt înainte*** la primul număr al ***Revistei noi*** (15 decembrie 1887), recunoştea: „fost-am şi realist â la Zola într-o vreme, ba chiar înainte de Zola". în 1937, Mircea Eliade îngrijea două tomuri de ***Scrieri literare, morale şi politice*** din vasta operă a lui B. P. Hasdeu. Luînd în considerare întreaga creaţie hasdeiană, tînărul editor îl considera un „geniu romantic[4]", relevînd ***„setea de monumental,*** de grandios" a unei întregi perioade dintre 1821—1880 în literatura română.

Discuţiile ce s-au purtat în presă în jurul acestor adevărate evenimente editoriale au influenţat vizibil viziunea critică asupra personalităţii lui B. P. Hasdeu. Critici de autoritate vor examina cu atenţie literatura sa în contextul întregii opere. G. Călinescu, într-o cronică din 1937, la volumul I, B. P. Hasdeu, ***Scrieri literare, morale şi politice,*** amendează dur

[1] Mihail Dragomirescu, ***Grigorescu şi Hasdeu, Convorbiri,*** an. I, nr 18 15 septembrie 1907, p. 705.

[2] Ovid Densusianu, ***B. P. Hasdeu, Vieata nouă,*** an. III, nr. 17 1 octombrie 1907, p. 368.

[3] Barbu Lăzăreanu, ***Hasdeu-poetul, Vremea,*** an. V, nr 253 1 septembre 1932, p. 7.

[4] Mircea Eliade, ***Introducere*** la vol. B. P. Hasdeu, ***Scrieri literare, morale şi politice,*** I, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1937, p. II.

„firea exaltată"[1] a lui Mircea Eliade, care ar fi exagerat selectînd prea multe poezii lipsite de valoare („maculatură") pentru ediția sa. *în Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* (1941), criticul și istoricul literar, cu un ton vizibil schimbat, va creiona un memorabil portret marelui scriitor Hasdeu, văzînd în el un „geniu universal" care „a izbutit aproape peste tot". Comparînd la acest nivel planurile, lirica o considera „cea mai slabă": „Poetul exuberează, dar e arid, fără percepția furtunilor naturii, mai mult invectiv, sarcastic, polemic, fără obiect precis"[2]. Tot ca o reacție la sus-numita ediție, Pompiliu Constantinescu respingea metodic diversele aspecte ale poeziei lui Hasdeu: „Meritele d-lui Eliade nu sunt de glosator critic al lui Hasdeu, ci de pasionat editor critic, de admirator global, închinător la mitul hasdeian"[3]. Afirma Mircea Eliade că *Odă la ciocoi* este „cea mai reușită satiră politică din literatura română", Pompiliu Constantinescu îi răspundea că e „gazetărie curată": „Dacă e vorba să ne arătăm preferința pentru literatura satirică a lui Hasdeu, nu la citata odă ne vom opri, găsim cu mult superioară, prin vioiciunea ritmului, prin expresia concisă, fabula *Cîinii și lupii,* bucată într-adevăr antologică; fără aplicație de circumstanță, fabula merită să fie reprodusă într-un manual de limba română. Iar dacă ne e îngăduit să facem o antologie a antologiei d-lui Eliade, am mai indica *Femeia înecată,* o fabulă în duh antonpannesc, elegia *Luntrea,* interesantă ca factură metrică și cursivitate, cele două traduceri în versuri albe din Ovidiu, una din *Tristia* și alta din *Pontice,* cu destulă fermitate a expresiei, deși fără supletea, originalului, și chiar efemeridele din *Aghiuță,* reproduse în *Addenda,* sunt mai autentic hasdeiene, prin calambur, prin ironie și sprinteneală, decît insuportabil de retoricele lui compoziții epice, filosofice și lirice"[4]. O contribuție asemănătoare are Șerban Cioculescu în *Istoria literaturii române moderne* (1944). „Activitatea versificatorului — aprecia reputatul critic — e mai mult neînsemnată decît inegală"[5]. Concluzia severă era trasă, în fond, pe baza unor imputări reale aduse „artistului": „izbutirile sau neizbutirile stilistice sunt efecte ale hazardului, ca la o natură spontană și vivace, cu scăpărări numeroase, dar a cărui lipsă de gust sau autocontrol se resimte".

[1] G. Călinescu, *Poeziile lui Hasdeu* (cronică literară), *Adevărul literar și artistic,* an. XVIII, nr. 879, 10 octombrie 1937, p. 15.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1941, p. 324.

[3] Pompiliu Constantinescu, *B. P. Hasdeu, Vremea,* an. X, nr. 510, 24 octombrie 1937, p. 9.

[4] *Ibidem.*

[5] Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne,* București, Casa Școalelor, 1944, p. 140.

Poezia lui B. *P.* Hasdeu devenise, astfel, obiect de dispută între critici. Analizele concrete vizau un număr mare de poezii și, în ciuda aprecierilor negative, întreaga dezbatere a reușit să readucă în actualitate una din cele mai mari personalități ale secolului al XIX-lea,

O schimbare de accent se produce în exegeza hasdeiană prin Tudor Vianu. Dacă G. Călinescu credea că, în ediția Mircea Eliade, „două trei poezii erau de ajuns ca să ne facem o idee de ușurința lui de versificație" Tudor Vianu scria, parcă în replică: „O încercare de restituție literară în favoarea poetului Hasdeu a fost făcută o dată cu ediția critică a operelor lui alese, publicată de d-1 Mircea Eliade la Fundația pentru Literatură și Artă, în 1937jDar publicația aceasta nu reproduce toate versurile, demne a fi cunoscute, ale lui Hasdeu și editorul nu se oprește deloc în introducerea sa, cuprinzînd de altfel atîtea alte vederi interesante, asupra sectorului liric din opera scriitorului mult prețuit. Rămîne deci deschisă întrebarea privitoare la originalitatea lui Hasdeu în poezia lui, la sunetul pe care 1-a făcut să se audă în simfonia liricei noastre din a doua jumătate a veacului trecut"[2]. Estetul îl va așeza pe B. P. Hasdeu în contextul epocii. Va observa și el că poetul „n-are totdeauna gustul sigur", iar lirica sa vădește, uneori, exagerări ale expresiei sau chiar „eclipse ale decenței", dar diagrama aprecierilor lui este evident pozitivă. Prin analizele sale, Tudor Vianu decelează, în poezia celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, un „romantism negru", „epoca unui baroc", în cadrul căreia așeza „inspirația sumbră și violentă" hasdeiană: „Macedonski a izbutit să depășească aceasta, formulă și locul lui mai însemnat în literatura vremii provine tocmai din succesul eliberării sale din constrîngerile acestei formule. în interiorul ei, Hasdeu pare talentul cel mai de seamă și locul lui merită mai bine precizat"[3]. în aceeași notă, de cordială apreciere, se menținea și Perpessicius: „Baladele lui aduc culoare și nerv și, fie că evocă execuția vornicului Iancu Motoc, la Liov, fie că vitupereazǎ împotriva boierilor în cunoscuta sa *Odă la ciocoi,* fie că învie într-un tablou grotesc cortegiul leproșilor din *Complotul bubei,* baladele lui, în care aluziile la stările contemporane străbat învelișul alegoriilor, se desfășoară cu dramatism, într-o atmosferă sumbră și cu un vers lapidar"[4]. Reluînd o idee a lui Tudor Vianu, George Munteanu afirma că „prin creația sa poetică de tinerețe, strînsă în volumul din 1873, Hasdeu se încadrează într-o zonă distinctă a romantismului românesc", el reprezen-

[1] Gr. Călinescu, *Poeziile lui B. P. Hasdeu* (cronică literară), *loc. cit.*

[2] Tudor Vianu, *B. P. Hasdeu poetul,* în voi. *Figuri și forme literare* București, Casa Școalelor, 1946, p. 86.

[3] *Ibidem,* p. 94.

[4] Perpessicius, *Bogdan Petriceicu Hasdeu,* în voi. *Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948— 1956),* București, E.S.P.L.A., 1957, p. 527.

tind „ce! mai bine" o „tendință de ***Sturm-und-Drang*** în condițiile specifice ***postpaşoptiste***; vrem să spunem că față cu decepțiile provocate de* căderea revoluției, care resuscitează uh anumit pesimism preromantic (şi temele •corespunzătoare) la mai toți poeții Unirii, Hasdeu reafirmă poziția luptătoare, sfidează adversitățile curentului contrarevoluționar care se întărea de la un an la altul, şi prin aceasta e cel mai aproape de natura intimă originară a ***Sturm-und-Drang-ului,*** de tenacitatea şi caracterul tumultuos al inspirației lui[1]." Cu aprecieri critice ponderate, I. C. Chițimia încearcă o analiză a poeziei hasdeiene prin prisma biografiei, fiind de părere că printr-un „registru poetic larg şi uneori cu note înnoitoare, creația de poet a lui B. P. Hasdeu merită să fie mai mult accentuată decît s-a făcut pînă acum, el nefiind numai prozator şi dramaturg cum de obicei s-a opinat" [2]. Punînd o surdină la entuziasmele criticilor şi istoricilor literari anteriori față de poezia lui Hasdeu, Mihai Drăgan crede că autorul volumului ***Poezii*** din 1873, deşi „notabil în atîtea rînduri", „rămîne totuşi cu nostalgia marii poezii": „Probabil că o explicație trebuie găsită în concepția sa despre poezie care-1 ducea la ***fetişizarea ideii în*** detrimentul contemplării şi sensibilizării ei în imagini memorabile. Hasdeu crede exagerat că ***poezia*** se aflâ mai mult în exterior decît în zonele ascunse ale sufletului pe unde ***ideile ax*** fi putut trece în ceasurile tainice de inspirație ca să se înalțe apoi în haine de sărbătoare"[3].

Mircea Zaciu va repune în discuție modernitatea poeziei lui B. P. Hasdeu. El este conştient că lirismul hasdeian este „cel mai adesea noroios şi năpădit de o verbozitate anulatoare de orice fior", dar secționează, totuşi, „țesutul acestei poezii" de dragul unor „frumuseți neaşteptate", „flăcări în noapte", după expresia călinesciană. Şi revelațiile criticului conduc la asociații neaşteptate: „accente ale strigătului macedonskian", „principiul cosmic al iubirii", amintind „răsucirea versului lui Cerna", „prevestiri ale figurației din Tradem şi Bacovia", „legănarea de vers a lui Alecsandri, ascunzînd melodii pilatiene şi voiculesciene"[4]. In densa-i pledoarie critică, Mircea Zaciu se sprijină atît pe „cultura poetică hasdeiană", cît şi pe „relația dintre ***veac*** şi ***poezie",*** în expresia ei intimă, nu discursivă: „Viziunea modernă a acestei poezii trebuie deci căutată în substratul mobilurilor sufleteşti, mărturisind ulcerarea, oroarea, dezarmarea la asaltul continuu al violenței"[5].

[1] George Munteanu, ***B. P. Hasdeu,*** Bucureşti E.P.L., 1963, p. 68.
[2] "I. C. Chițimia, ***B. P. Hasdeu,*** în voi. ***Istoria literaturii române,*** II, Bucureşti, Editura Academiei R.S. România, 1968, p. 82.
[3] Mihai Drăgan, ***B. P. Hasdeu,*** Iaşi, Editura Junimea, 1972, p. 223.
[4] Mircea Zaciu, ***Postfață,*** la vol. B. P. Hasdeu, ***Sarcasm şi ideal,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1975, p. 245.
[5] ***Ibidem,*** p. 240.

Scriitorul însuşi se exprima în acest fel, într-om fel de testament spiritual din perioada amurgului său: „Şi scormonind în viața mea pînă în straturile copilăriei celei mai fragede, am găsit pretutindeni suferință, pretutindeni tentațiune, pretutindeni problema cea mare a vieții" [1] Ultimul şi cel mai valoros vlăstar al unui complex arbore genealogic voia parcă să compenseze apropiata extincție a neamului Hasdeilor printr-o strălucire deosebită. Iată una din explicațiile tendinței sale de a umbla pe căi nebătute în artă, a „durității" poeziei sale. „Dar nu cumva duritatea programatică ascunde în fond spaima nemărturisită a unei singurătăți?' Şi nu e ***sarcasmul*** (ca blazon afişat) o platoşă sentimentală disimulînd tactica defensivă de autoapărare ?"[2].

Dar conştiința lui B. P. Hasdeu purta în ea încărcătura veacului, atît sub aspect național, cit şi ca stare politico-socială. Tensiuni conflictuale, fără posibilitatea rezolvării definitive, acționează ***percutant,*** prin şocuri (nu ***penetrant*** ca la romantici) asupra planului creației, determinînd — pe căile mediate ale reflectării artistice — relieful cunoscut al poeziei hasdeiene. Chiar şi acele „valori ale ostentației, ale aparenței" [3] — cum se exprima un estetician francez (Marcel Raymond) — sau însemnele unor forme decăzute, cum ar fi artificiul, poza, redundanța (un manierism ***sui-generis,*** numit de un Hatzfeld ***barochism)*** sînt propulsări ale aceleiaşi sfîşieri lăuntrice: „Toată lirica lui Hasdeu se explică prin această nevoie de exhibare şi prin refuzul calofiliei, suspectată de efeminare"[4].

FRUNZELE

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 7/69, 15 februarie 1871, p. 27. Semnată ***Hasdeu.*** Reprodusă, sub aceeaşi iscălitură, în ***Foaia Societății „Românismul",*** an. II, nr. 2—5, mai-august 181,1, p. 149. Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 1—2. Reluată, sub semnătura ***B. Petriceicu-Hasdeu,*** în ***Turnul Colții,nr.*** 1, 8 august 1888, p. 4. Cu titlul ***Stejarul,*** versurile, semnate ***B. P. Hasdeu,*** au mai fost publicate în ***Calendarul literar ilustrat,*** 1894-1895, p. 100.

In textul de bază din 1873, precum şi în toate celelalte variante — cu excepția ultimei reproduceri — versurile sînt precedate de un moto în limba latină: „Ut sylvae foliis pronos mutantur in annos, / Prima cadunt ... Horatius". Urmînd însemnările lui P. B. Hasdeu de pe un volum ce i-a

[1] Arhivele Statului Bucureşti, ms. 1508, f. 185.
[2] Mircea Zaciu, ***op. cit.,*** p. 239.
[3] Marcel Raymond, ***Baroque et Rennaissance pcetique,*** Paris, 1964. Apud Edgar Papu, ***Barocul ca tip de existentă,*** 1, Bucureşti, Editura Minerva, 1977, p. 31.
[4] Mircea Zaciu, ***op. cit.,*** p. 240.

aparținut (Horace, ***Odes etepodes,*** Tome deuxieme, Paris, Librairie de L. Hachette et ***Cie,*** 1859) şi care azi se păstrează la Arhivele Statului din Bucureşti, sub cota H600, am stabilit că citatul din marele poet latin este extras din ***Epistola către Pisoni,*** pe care Quintilian a numit-o ***Aria poetică.*** Pentru înțelegerea contextului, reproducem un semnificativ paragraf, din care fac parte versurile reținute de Hasdeu drept moto pentru poezia sa:

Prin înşirarea prudentă şi—aleasă — a cuvintelor capeți
Mare distincție-n scris dacă printr-o -mbinare măiastră,
Faci dintr-un termen uzat unul nou. Dacă este nevoie
Să exprimăm cu noi semne idei pînă-atuncea ascunse,
Să făurim chiar cuvinte de care Cethegii-n tunică
n-au auzit, şi licența-i admisă cînd e cu măsură;
Vorbele noi născocite-or să aibă cîndva o valoare,
Dacă venind din izvoare greceşti sînt uşor mlădiate.
Oare, romanii să deie un drept lui Ceciliu şi Plaut
Neîngăduit lui Virgiliu şi Variu? Văzut rău de ce sînt
Pentru un spor ce-1 pot face, cînd limba lui Cato şi Enniu
A-mbogățit al strămoşilor grai şi a pus în lumină
Nume-nnoite de lucruri? Căci fost-a permis şi-o să fie
Să foloseşti un cuvînt însemnat cu a zilei pecete.
După cum codrii în anul spre capăt îşi schimbă frunzişul,
Tot aşa vine şi rîndul cuvintelor vechi să dispară
Iar cele noi înfloresc şi ca tinerii capătă vlagă.
Morții îi sîntem supuşi şi-ale noastre. Căci marea-i primită
în ale portului țărmuri şi apără flota de vînturi,
Lucru regesc, sau că mlaştina stearpă şi bună de vîsle,
Astăzi hrăneşte oraşe vecine şi suferă plugul,
Sau că un rîu şi-a schimbat al lui curs neplăcut pentru holde,
Cale mai bună-alegîndu-şi, sînt fapte-omeneşti ce-au să piară,
Dar vrednicia şi farmecul limbii rămîne-or de-a pururi?
Multe cuvinte căzute-or renaşte şi iar au să cadă
Cele ce-s în prețuire acum, dacă astfel vrea uzul,
El, cel puternic, mereu îndreptar, călăuză-a vorbirii.[1]

Citarea lui Horațiu, în fruntea poeziei care deschidea volumul din 1873, se înscrie într-o tradiție familială, bunicul şi tatăl său obişnuind adesea a-şi pune poeziile sub autoritatea unor motouri din scriitorii clasici. Ca o

[1] Horatius, ***Opera omnia, 2.*** Satire. Epistole. Arta poetică. Ediție critică de Mihai Nichita. Traducere Ionel Marinescu. Bucureşti, Editura Univers, 1980, p. 311-313.

coincidență, Tadeu Hâjdeu, bunicul, îşi preceda ***Oda I,*** dintr-un volum rămas în manuscris, tot cu un moto din Horațiu: „Hic ames dici pater atque princeps"[1]. Nu există îndoială că B. P. Hasdeu citise pe Horațiu în original încă din tinerețe. în jurnalul scriitorului, găsim următoarea însemnare: „Odată, într-o toamnă rece şi umedă, noi eram pe front în împrejurimile Ociacovului, pe țărmul Mării Negre. [...] Eu scoateam din coif o ediție minusculă a lui Horațiu, mă plimbam, citeam, mă entuziasmam de toate, şi.aceasta mă încălzea nu mai puțin decît razele sclipitoare ale soarelui, decît mantaua soldățească şi decît ceva intre ***kaşa*** şi ***kiseli,*** preparat în cazanul escadronului."[2]

Dar ***Epistola către Pisoni*** a constituit mereu, în istoria culturii, prilej de definire a unor poziții noi, după cum constata însuşi marele Goethe: „Dieses problematisches Werk wird dem einen anders vorkommen als dem anderen, und jedem alle zehn jahre auch wieder anders". Alegerea de către B. P. Hasdeu a ***Artei poetice*** a lui Horațiu drept emblemă pentru versurile sale sugerează o ipoteză în interpretarea poeziei ***Frunzele,*** în acord cu vasta lui cultură filologică: strofele cu care debutează ciclul din 1873 ar fi o metaforizare în lanț a unor idei despre rolul şi destinul cuvintelor.

O posibilă relație livrescă s-ar mai putea stabili între poezia lui Hasdeu şi lucrarea naturalistului german, Alexander von Humboldt, intitulata ***Cosmos,*** citată adesea de autorul român, în traducerea lui Frolov, într-un studiu manuscris, în limba rusă, despre Giambattista Vico[3]. Opera savantului german, ***Kosmos. Enturf einer physichen Weltbeschreibung,*** apărută în cinci volume, între anii 1845— 1862, la Stuttgart şi Tubingen, domină, pînă astăzi, toate studiile valoroase pe tema sentimentului naturii în literatură şi artă. în ***Considerațiuni introductive,*** Al. von Humboldt face o precizare fundamentală: ***sentimentul naturii*** nu se confundă şi nu trebuie restrîns la ***sentimentul naturii frumoase*** şi, mai ales, la procedeul literar al ***descrierii naturii frumoase,*** cu care ne-au obişnuit romanticii. El introducea sintagma „das Gefiihl, der freien Natur" şi, pe baza ei, dedică un întreg capitol ipostazelor sentimentului naturii atît la popoarele vechi cît şi la cele moderne. Chiar atunci cînd vorbeşte de „natura frumoasă" el o înțelege îndeosebi ca o colaborare spirituală a omului cu natura.

[1] Tadeu Hâjdeu, ***Dumy Ojczyste Slowiahskia,*** Arhivele Statului Bucureşti, ms. 1508, f. 124.

[2] E. Dvoicenco, ***începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu,*** Bucureşti, Fundația pentru Literatură şi Artă, 1936, p. 249—250.

[3] B. P. Hasdeu, ***Giambattista Vico,*** Biblioteca Academiei R. S. România Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 2.

De altfel, pentru B. P. Hasdeu, „naturalist" şi „poet" par a fi două noţiuni complementare. Cel puţin aşa reiese dintr-o lucrare a savantului de la sfîrşitul vieţii, în care aprecia pe italianul Mantegazza pentru că era „naturalist şi poet totodată, adică aşa după cum ar trebui să fie toţi poeţii şi toţi naturaliştii, căci nimic nu e mai poetic ca natura şi nimic nu e mai natural ca poezia"[1].

Dar oricîtă informaţie erudită — de înţeles la un savant de talia lui Hasdeu — am presupune că a intervenit în geneza poeziei ***Frunzele,*** fundamental rămîne acel sentiment al comuniunii cu natura, ivit încă din copilărie, în atmosfera edenică a moşiei părinteşti. într-o epistolă din perioada maturităţii, scriitorul încerca să sugereze fiicei sale, Iulia, ceva din mirajul satului natal: „Să ştii că la Cristineşti vara e admirabil. Călduri mari nu sînt niciodată. Apoi avem lîngă casă o grădină colosală, în care eu, cînd eram de 7 ani, făceam 7 000 de nebunii, urcîndu-mă pe copaci şi jucîndu-mă cu un arici, de la care au rămas poate nepoţi sau strănepoţi."[2] Sentimentul naturii, despre care Al. Philippide scria că se constituie într-o „trăsătură distinctivă a fenomenului literar românesc, în ce are el mai profund şi mai durabil"[3], va conduce, în poezia lui B. P. Hasdeu, la cristalizări distincte. Caracterul original al poeziei ***Frunzele*** iese şi mai mult în evidenţă dacă o raportăm la mulţimea de compuneri poetice din epocă, gen ***Salutare naturii*** (Radu Ionescu), ***Amorul laţară*** (C. D. Aricescu) sau ***Viaţa la ţară*** (Al. Depărăţeanu), ţinta sarcasmului lui G. Topîrceanu, toate suprasaturate de descrieri nostalgice, lacrimogene. Totuşi, poezia lui B. P. Hasdeu rămîne tributară „atmosferei specifice poeziei române de pînă la Macedonski", o atmosferă „funciar naturistă, anticitadină, moralizant-idilică"[4].

VARIANTE

Columna lui Traian = A) Foaia Societăţii „Românismul" = B; Poezii = C; Turnul Colţii = D; Calendarul literar ilustrat = E.

Titlu: Frunzele A, B, C, D: Stejarul E.

V. 6 însă nu se-nchină, ***C, D, E:*** Totuşi nu se-nchină, ***A, B.***

V. 20 Ş-o rădică sus: ***A, B,*** C: Ş-o ridică sus: ***D, E.***

[1] B. P. Hasdeu, ***Sic cogito,*** Bucureşti, Editura Socec § Comp., 1907, p. 95.

[2] Paul Cornea, Elena Piru, Roxana Sorescu, ***Documente şi manuscrise literare,*** vol. III, Bucureşti, Editura Academiei R. S. România, 1976, p. 265.

[3] Al. Philippide, ***Scriitorul şi arta lui,*** Bucureşti, E.P.L., 1968, p. 162.

[4] Adrian Marino, ***Opera lui Alexandru Macedonski,*** Bucureşti, E.P.L. 1967, p. 211.

CRANUL LUI MIHAI CEL VITEAZ

Poezia apare, pentru prima oară, în revista ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 31/93, 23 august 1871, p. 119, cu titlul ***La cranul lui Mihai cel Viteaz.*** Reprodusă de ***Foaia Societăţii „Românismul",*** an, II, nr. 2—5, mai-august 1871, p. 147—148. în cele două periodice, versurile, semnate ***Hasdeu,*** poartă, în final, însemnarea: j,Monastireâ Dealul". După includerea în volumul ***Poezii*** din 1873 (p. 3—5), cu titlul ***Cranul lui Mihai cel Viteaz,*** ea va fi reluată în ***Familia,*** an. XIV, nr. 2, 5/17 ianuarie 1878, p. 9 (cu precizarea sursei: culegerea din 1873) şi în periodicul ***Turnul Colţii,*** nr. 3, 17—18 august 1888, p. 4. Iscălită, în ambele periodice, ***B. P. Hasdeu.***

Nu avem un studiu de sinteză despre Mihai Viteazul în literatură, deşi faptele glorioase ale marelui voievod au inspirat pana multor scriitori şi imaginaţia populară din întregul sud-est european. Ion Heliade Rădulescu publica, în 1845 şi 1859, două cînturi dintr-o epopee intitulată ***Mihaida,*** urmînd îndeaproape poemul lui Torquato Tasso, ***Gerusalemme liberata.*** într-un întreg paragraf, Heliade făcea un adevărat arbore genealogic al familiei Basarabilor, pe care B. P. Hasdeu îl va emenda în ***Istoria critică a românilor.*** Nicolae Bălcescu scrisese ***Românii supt Mihai-Voievod Viteazul,*** tipărită la începutul deceniului al şaptelea al secolului trecut de Al. Odobescu, devenind modelul operei hasdeiene, ***Ion-Vodâ cel Cumplit.*** Dimitrie Bolintineanu introducea în volumele apărute între 1847—1859 un întreg ciclu de poezii dedicate domnitorului român: ***Cea de pe urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Mihai scăpînd stindardul, Moartea lui Mihai Viteazul, Mihai şi călăul, Mihai şi Transilvania, Călugărenii.***

Dintre străini, amintim pe Stavrinos care a scris în limba greacă, o poemă, tipărită întîi la Veneţia în 1638 şi tradusă în româneşte, la 1837, de Teodor .Eliat, prieten al lui Anton Pann. Un alt grec, Gheorghe Palamed, dădea în Polonia o cronică rimată (1607), cunoscută şi tradusă tîrziu în România (1905).

Toate aceste opere n-ar fi fost posibile fără o circulaţie intensă a unor cîntece populare[1]. B. P. Hasdeu lua cunoştinţă, încă în casa părintească de la Cristineşti, de culegerea de „poezii populare" a lui Vasile Alecsandri din 1852—1853, culegere care cuprinde şi ***Chiticul lui Mihai Viteazul.***

Poezia ***Cranul lui Mihai cel Viteaz,*** ocupînd un loc distinct în creaţia românească pe această temă, este, prin factura populară a versurilor, în directă filiaţie cu doina haiducească din colecţia lui Alecsandri, chiar dacă,

[1] Vezi T. T. Burada, ***Cîntecul lui Mihai Viteazul la românii din Macedonia, Convorbiri literare,*** an. XXV, nr. 11—12, 1 martie 1892, p. 1127—1128 şi Al. Iordan, ***Mihai Viteazul în folclorul balcanic,*** Bucureşti, 1936.

ulterior, *Cînticul* s-a dovedit a fi nu o creație autentic folclorică, ci o compunere a bardului de la Mircești.

în descendența poeziei lui B. P. Hasdeu, menționăm poema lui Ciru Oeconomu, intitulată ***Capul lui Mihai Viteazul,*** datată: „Tîrgoviște, iulie 1886",

VARIANTE

Columna lui Traian = A; Foaia Societății „Românismul" = B; Poezii = C; Turnul Colții = D.

Titlu: Cranul lui Mihai cel Viteaz C, D: La cranul lui Mihai cel Viteaz A, B.
V. 5 într-un negru putregai. ***A, C, D:*** într-un negru putrigai. ***B.***
V. 12 Ba ridică mîndra frunte— C, ***D:*** Ba rădică-ți mîndra frunte —***A;B.***
V. 31 Iaca fulgerul trăsnește, C, ***D***; Iată fulgerul trăsnește, ***A, B.***

LA IULIA

Poezia apare, pentru prima oară, în revista ***Satyrul,*** an. I., nr. 10, 10 aprilie 1866, p. 2—3. Semnată cu pseudonimul ***Wang-pon-ki.*** Reprodusă, sub semnătura ***B. P. Hasdeu,*** în ***Familia,*** an. V, nr. 1, 5/17 ianuarie 1869, p. 3. Autorul va relua poezia, aducîndu-i modificări substanțiale, în periodicul său, ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 2/112, 10 genar 1872, p. 9. Semnată ***Hasdeu.*** în această formă, va fi introdusă în volumul ***Poezii*** din 1873 (p. 6—9). Din volum, ***La Iulia*** va fi reprodusă în foița efemeră, ***Turnul Colții,*** an. I, nr. 1, 8 august 1888, p. 4. Iscălită ***B. Petriceicu Hasdeu.*** Versurile vor fi integrate, spre sfîrșitul vieții, într-o comunicare academică tipărită separat, cu titlul ***O nevastă română în traiul pămîntesc și-n viața după moarte.*** O conferință academică și mai multe ședințe extraacademice de București, Editura Librăriei Socec, 1903. La Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei R.S. România se păstrează, fragmentar, manuscrisul acestei conferințe (mapa I, ms. 9). Pe filele ***5—6,*** B. P. Hasdeu lipește paginile poemei ***La Iulia*** din placheta apărută cu 30 de ani mai înainte, schimbînd ordinea ultimelor două strofe și modificînd formele grafice: ***valluri = valuri; stelluțe = steluțe; lucindu = lucind; multu = mult; galeșii = galeș; derii — dar; giuniâ = junia; giuru = jur; anima = inima.*** Avem, astfel, la dispoziție singura poezie antumă cu corecturi autografe. în consecință, forma din manuscrisul mai sus menționat se constituie în text de bază pentru ediția noastră,

La Iulia este o apoteozare a soției sale, Iulia Petriceicu Hasdeu, născută Faliciu, moață din Roșia Abrudului, ridicată, în comunicarea academică din 7 martie 1903, la rangul de prototip al femeii românce, gata la orice sacrificiu: „Am cunoscut-o la 1863. Ne-am cununat în București la 10 iunie 1865 în bisericuța lui Sf. Ilie din Gorgani. Primul an al căsătoriei noaster ne-a fost unul din cei mai sărăcăcioși ai vieții mele. Cînd ne-am dus la cununie, Iulia mea nu avea nimic, iar eu aveam în pungă doi poli din care am plătit și popei. Dar cît am fost de fericiți, cît de plini de credință în ajutorul de Sus! Atunci am publicat eu poezia: ***La Iulia.*** [...] Pînă la căsătoria mea în 1865, eu ani scris cîteva articole de ziare, vreo cîteva broșure și o colecțiune de documente, iată tot. Eram o noapte despre zori de zi, nu însă dimineață; eram o mică parte din ***eu*** al meu, o parte obosită și dezgustată. De atunci încoace, prin nevastă-mea, deodată eu m-am simțit întreg și luminos."[1] Poezia ***La Iulia*** va fi remarcată, pentru virtuți prozodice, într-o lucrare de teorie literară. Se precizează că poezia lui B. P. Hasdeu ar fi preluat tipul strofic practicat de logofătul Enache Văcarescu ***(într-o grădină),*** care, la rîndul lui, s-ar raporta la un model de strofa ronsardiană, cu un remarcabil destin european[2].

Versurile sînt, totuși, ocazionale. în ediția Mircea Eliade din 1937, poezia ***La Iulia*** nu e selectată. Mai mult, ea e confundată, în notele editorului[3], cu o altă poezie, intitulată ***Dedicațiune,*** ce prefațează poema dramatică ***Râzvan și Vidra,*** xncepînd cu ediția a treia din 1869.

Un imbold în compunerea unui asemenea gen de poezie i-ar fi putut veni lui B. P. Hasdeu din opera bunicului său, Tadeu Hâjdeu. Nepotul păstrase cu grijă manuscrisele în limba polonă ale lui Tadeu, printre care și un lung poem din 1816, intitulat ***Do mojey zony (Către soția mea).**** Un fragment (în original și traducere) îl va integra într-o lucrare a sa de la sfîrșitul secolului trecut: „Această floare, cea mai dragă pe calea vieței mele, am cules-o și mulțumescu-ți, o Dumnezeu al nemurirei! căci deși în urmă m-ai lovit cu asprime, dar acea floare nu mai înceta de a înflori ca trandafirul și niciodată, în rotirea cea schimbătoare a sorții mele, ea nu m-a amăgit nici în dragoste, nici în virtute. Din contra, îmi era mîngîierea cea binefăcătoare în întristare; mă îmbărbăta în goană, și prin jocul ei inocent, oricît de crud îmi era traiul, mă simțeam fericit la culme cu dînsa; recunoș-

[1] B. Petriceicu-Hasdeu, ***O nevastă română în traiul pămîntesc și-n viața după moarte,*** București, Editura Librăriei Socec, 1903, p. 12 și 15.
[2] Cf. Vladimir Streinu, ***Versificația modernă,*** București, E.P.L., 1968, p. 138.
[3] Mircea Eliade, ***Iulia, soția lui Hasdeu*** (Note), în ***ed. cit.,*** vol. II, p. 341.
[4] Biblioteca Academiei R. S. România, ms. slav 645. Tadeusza Hyzdeu. ***Pisma rozne wierszem i proza w. Bassarabiy.*** Tom czarty, f. 3v—5r.

tința cea sinceră mă silește a o spune pe față: ***acea floare miraculoasă ești tu, Valeria mea !"*** [1]

Biografii familiei Hasdeu sînt unanimi în a recunoaște calitățile morale ale Iuliei Faliciu: „în copilăria sa, Iulia Faliciu luase parte și la revoluția lui Avram Iancu. Ea ținuse în mica mînă ageră ucigașa pușcă și ca veverița, din vîrful asprelor stînci, doborîse mulți vrăjmași. Cu acest prilej, un glonte puțin cavaleresc i-a izbit piciorul și toată viața a purtat urma ranei vindecate. Ceva mâi mult: doamna Hasdeu a fost oarecînd ***și*** poetă.'Iată o calitate pe care o revelez pentru prima oară. Și cunosc o poezie a sa, alcătuită în anul 1859, pe care o reproduc întocmai aici. ***La speranța.*** O speranță-nșelătoare / Pentru ce m-ai amăgit ./ Nu mă lingușeai tu oare, / C-un viitor fericit?" [2] etc., etc. Asemenea calități ar explica cum tînărul Hasdeu, nestatornic în dragoste, amator de nenumărate aventuri [3], devine dintr-b dată un soț iubitor. Frumusețea „moțoaicei" era insă deosebită. Tîrziu, spre sfîrșitul vieții ei, Angelo de Gubernatis, vizitînd castelul de la Cîmpina, în 1898, va vorbi de „sa grande beaute", „fletrie par une immense douleur" [4]. Paul Cornea, pe baza studierii corespondenței de familie, constata că doamna Hasdeu era „aprigă și încăpățînată", și, prin 1881, îi cădea în mînă o anonimă care va schimba radical traiul lor conjugal și va marca tragic — fără voia lor — destinul unicei lor fiice: „cu o mînie și o precipitare explicabile doar dacă admitem o stare de criză latentă, în relațiile dintre soți, d-na Hasdeu decide să părăsească domiciliul conjugal și să se refugieze la Brașov, împreună cu Iulia, pe-atunci în vîrstă de 12 ani neîmpliniți. Afectat profund de cele întîmplate, savantul se disculpă într-o scrisoare patetică, declarînd calomnioase acuzațiile ce i se aduc: el furnizează argumente rezonabile și face jurăminte care par sincere (deși nu infirmă ipoteza unui « pas greșit »). D-na Hasdeu nu era însă omul care să dea înapoi. Ea nu numai că nu se lasă înduplecată de suplicații și promisiuni, ci hotărăște brusc, sub imperiul

[1] B. P. Hasdeu, ***Sic cogito.*** Edițiunea III, București, Editura Librăriei Sopec § Comp., 1895, p. 222.

[2] [Iuliu Dragomirescu], ***Hasdeu. Viața și activitatea lui (12). Acțiunea,*** an. VII, nr. 1668, 26 septembrie 1908, p. 2. Poezia menționată a apărut în ***Familia,*** an. IV, nr. 44, 16/28 septembrie 1868, p. 56.

[3] „Oricîtă bravadă ar fi în aceste pagini [de jurnal — n.n.], Hasdeu a confirmat mai tîrziu vocația lui erotică [...] însemnările, telegrafice, mișună de nume de femei: Katia, Rosalia, Olga, Sofia, Irina, Liza, Anghelina, fata unui Grigoriev, Evghenia Ilinicina. își petrece vremea prin restaurante, se bate în duel și e rănit, își vinde cronometrul din lipsă de bani [...] E ne,-liniștit, nestatornic, ca Childe Harold, iubit de femei ca orice om fatal. El le răsplătește cu infidelități cinice, cu o inconstanță sarcastică" (G. Călinescu, ***op. cit.,*** p. 321 și 322).

[4] Apud M. Eliade, ***Iulia, soția lui Hasdeu,*** în Note la ***ed. cit.,*** II, p. 342.

surescitării și al vindicației, să se stabilească cu Iulia la Paris, sub motiv că fata trebuie să-și desăvîrșească formația în străinătate. în felul acesta, n-avea obligația să revină acasă și-și justifica părăsirea căminului, evitînd clevetirile și scandalul; pe de o parte, îi oferea fiicei posibilitatea de a studia într-un mare centru de cultură, ceea ce fusese probabil plănuit încă de mult între soți, dar- amînat pentru o scadență ulterioară." [1] Alte scrisori ne-o arată pe Iulia dădăcindu-și soțul, încercînd să-i direcționeze chiar activitatea: „îmi scrii că ești la Iași și că ai ținut acolo un discurs [.. .] nu l-am cetit, căci nu l-am văzut în jurnale, însă ceea ce pot să-ți spun. este că eu nu mă bucur de asemenea discursuri. [. .\] Cu ce scop ai vorbit? Nu cumva vrei să te apuci iar de politică ? Uitat-ai oare parola ce ți-ai dat în publicitate d-a nu te mai amesteca în politică? Gîndeam că seriozitatea ***Columnei,*** cum au început să iasă în anul acesta, va goni toate acele fumuri deșarte care trec într-o clipă fără a lăsa vreo urmă-n calendar și că chiar dușmanii d-tale vor fi siliți să înghită veninul ce îl vărsau contra d-tale. Ce îmi faci însă? Vii și sapi subt edificiul ce l-ai clădit cu atîta muncă și sudoare în curs de atîția ani. P-aci să vorbește că ți-ai pierdut rezonul; ba că îți văpsești părul, ba că ți-ai ras musteții împreună cu barba și multe altele pe care mi-e silă să le mai scriu. Pentru mila lui Dumnezeu, nu te mai cionti, lasă-ți barba și fii odată om serios." [2]

în ***Satyrul*** și ***Familia*** o variantă complet deosebită față de textul de bază:

Cînd văz o floare
Lucind la soare,
Ca o lumină din curcubeu;
Mă fac o rază,
Ce colorează
Mai mîndră floare pe chipul tău!

Cînd pe sub seară,
în primăvară,
Priveghitoarea cîntă cu dor;
Pintre ***(Familia:*** Printre) suspine
Gîndesc la tine:
Te-auz, iubito, vorbind d-amor!

[1] ***Corespondența lui B. P. Hasdeu - Iulia Hasdeu:*** un ***„Bildungsroman" epistolar,*** în voi. ***Documente și manuscrise literare, III, loc. cit.,*** p. 9.

[2] ***Documente și manuscrise literare, loc. cit.,*** p. 95. Scrisoare din Paris, nedadată (probabil octombrie 1882).

Cînd luna-n unde
Pe-ncet s-ascunde,
Vărsînd în valuri blînde scîntei; *(Familia:* schintei;)
îmi pare mie,
Că-i *(Familia:* Că ej mult mai vie
Văpaia dulce din ochii tei!

Tainica noapte,
Cu line-i şoapte,
Cînd mă ridică la cer în vis ...
Cu tine-aice
Sum mai ferice
Ca fără tine în paradis!

Cînd la altare
Vin cu-ntristare
S-ador *(Familia:* Şi-ador) în pace un Dumnezeu;
Văz pe icoană
Sînta Madoană,
Şi cuget ... cuget la chipul teu!

Să fii tu oare
Mai mîndra floare,
Decît al verei eden smălțat?
Să nu mai fie
Vro melodie
Ca simplu-ți freamăt de sărutat?

Mai blînde focuri
In alte locuri
Să nu mai fie ca-n ochii tei?
Să fii tu, dragă,
O lume-ntreagă?
Să nu mai fie alți dumnezei?...

Suflet, junie
Şi poezie

Astfel se-nchină la zeul lor,

Pe lîngă care
Totul le pare
- O noapte neagră, un negru nor!...

SEVERIN

Poema **Severin** apare, mai întîi, în periodicul ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 13/75, 20 martie 1871, p. 45—46. Iscălită ***Hasdeu.*** Reluată în ***Foaia Societății „Românismul",*** an. II, nr. 1, aprilie 1871, p. 19—26, sub semnătura ***Hasdeu.*** Este inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 10—22. Reprodusă în ***Turnul Colții,*** nr. 2, 11 şi 12 august 1888, p. 3—4. Semnată ***B. Petriceicu Hasdeu.*** O ultimă apariție antumă în ***Apărarea națională,*** an. III, nr. 75/650, 4 aprilie 1902, p. 1. Semnată ***Hasdeu.*** Aici poezia se publică la rubrica ***Panlatinismul în România.*** Cîteva rînduri prefațează versurile: „Entuziasmul întîmpinat de studenții români în Italia, acelaşi entuziasm la primirea artistului italian Mascagni în Bucureşti, mă îndeamnă a reproduce aci o odă româno-italiană, pe care am publicat-o sînt acum treizeci de ani şi mai bine".

Poezia ***Severin*** are un subtitlu: ***„Dialog. Podul lui Traian. — Tumul lui Sever. — Corul de pe un vas-abur italian".*** în ***Apărarea națională,Ava.*** subtitlu lipseşte denumirea de ***Dialog,*** iar ***Corvd de pe un vas-abur italian*** este înlocuit prin ***Corul de marinari de pe vin vapor italian.*** La sumarul numărului din ***Columna lui Traian*** este trecut un alt subtitlu, ***La unitatea Italiei,*** care indică evenimentele politice ce au stimulat imaginația poetică a lui B. P. Hasdeu.

Dedicația, de altfel, precizează că poemul este „închinat națiunei italiene pentru ziua intrărei M.S. Regelui Victor-Emanuel în Roma". Printr-o politică înțeleaptă, Victor-Emanuel II (1820—1878) va reuşi să unească, rînd pe rînd, micile state italiene sau să le smulgă dominației străine: în 1859 — Lombardia, în 1860 — ducatele centrale Romagna şi Toscana, apoi regatul celor două Sicilii, în 1866 — Veneția, în 20 septembrie 1870 — Roma, constituind astfel statul modern italian. La 26 ianuarie 1871, Roma va fi proclamată capitala Italiei. Victor-Emanuel II, prin victoriile militare asupra invadatorilor străini, printr-o politică tolerantă, prin colaborarea şi prietenia cu elemenentele revoluționare ale epocii (Cavour, Garibaldi), s-a bucurat de o mare popularitate, numele său fiind legat de fondarea națiunii italiene.

Versurile lui Hasdeu sînt prefațate de un moto (care devine refren în poezie) din cantona a doua, ***Spirto gentil,*** de Francesco Petrarca. La Arhivele Statului din Bucureşti se păstrează, sub cota H 729, o ediție care a

aparținut lui B. P. Hasdeu (*Rime* di Francesco Petrarca, con l'interpretatione di Giacomo Leopardi. Seconda edizione. Firenze, Felice Le Monnier, 1847), pe care sînt însemnate versurile alese drept moto.

Surprinzător, toți cei care au urmărit pătrunderea operei lui Petrarca în România nu amintesc nimic de B. P. Hasdeu. Ramiro Ortiz de pildă, înregistrează conștiincios referințele lui Ienăchiță Văcărescu la Petrarca din prefața gramaticii sale, sonetele lui G. Asachi din 1836, versurile petrarchiene reținute drept moto de Al. Depărățeanu în ***Doruri și amoruri*** din 1861, traducerea a trei sonete de către G. Panu în ***Convorbiri literare*** din 1873, în fine creația Iuliei Hasdeu. Sînt citate versuri și fragmente de versuri din Petrarca: ***Lasso, che son ! che fui ! (Lassitude) ; . , . or veggio et sento. Che per aver salute ebbi tormento, E breve guerra per eterna pace (Le reve du poete)', . . . volendo parlar, cantava sempre (Canevas)*** și ***Petrarque a Laure.***

Poema ***Severin*** are, indubitabil, un substrat politic. B. P. Hasdeu exprima, de fapt, opinii de politică națională, așa cum sînt oglindite în ziarele sale ***Traian*** și ***Columna lui Traian.*** în acest context, de întrepătrundere a politicului cu literatura, nu ne miră deloc faptul că versuri patriotice din ***Cantonierul*** lui Petrarca (și chiar din cantona a doua) sînt citate de autor într-un articol de fond din periodicul său ***Traian,*** în care cerea organizarea unui ***Congres panlatin la Paris***: „astăzi sau niciodată trebuie să cugetăm cu seriozitate a scăpa de spini, de cremene, de vrăjmași, de corbi, de noapte, revenind cu grabă la scumpele penate ale naționalității române: latinism, numai latinism, nemic decît latinism"[2]. Iar, cu puțin timp înainte de publicarea poeziei ***Severin,*** într-un discurs în care își propunea să deștepte sentimentele patriotice la concetățenii săi, B. P. Hasdeu punea în relație latinitatea și românismul: „Am început prin imagini triste: Sedan și Paris. Voi încheia, domnilor, printr-o perspectivă de speranță. Capitala Italiei se mută la Roma. Latinitatea n-a pierit. Trăiască românismul!"[3]

Militantismul pentru latinitate îi era imputat lui Hasdeu imediat după apariția ziarului ***Traian :*** „A pune numele unui împărat roman în capul unui jurnal, într-adevăr ideea are oarecare nostimadă; dar ce însemnează acest nume? este el un drapel sub care voiește a se ocroti de la început membrii de redacțiune al acelei foi? Domniile lor ne spun că «în cer și pre pămînt

[1] Ramiro Ortiz, ***Per la fortuna del Petrarca in Rumania*** (1783—1928), București, Imprimeria Națională, 1930.

[2] Hâjdeu, ***Politica, Traian,*** an. I, nr. 30, 6 iulie 1869, p. 117.

[3] ***Cauzele și rezultatele cosmopolitismului.*** Discurs președențial la inaugurarea anului III al Societății „Românismul", rostit în ședința publică din 24 genar 1871. ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 7/62, 15 februarie 1871, p. 26.

tot ce se înalță și tot ce luminează, tot ce-i mare și tot ce-i durabil se numește ***Traian***»[1] Era observată chiar o contradicție între poziția din periodicul în discuție și tezele susținute în trecut ***(Foița de istorie și literatură,*** iulie 1860) cu privire la originea poporului român, cînd combătuse exagerările școlii latiniste. Astfel, publicistul A. Vizanti, într-o scrisoare deschisă adresată lui B. P. Hasdeu, își amintea de „corecta-i vorbire și excelentele lecțiuni ce-mi da dumnealui cîndu-miera profesor și cînd învăța pre studenți că ***nesmintit*** să-și caute originea naționalității la ***daci,*** iar nu la coloniștii romani aduși de împăratul Traian"[2]. Cu toate exagerările întîlnite, uneori, in articole polemice sau unele greșeli datorate stadiului cercetărilor la un moment dat, B. P. Hasdeu a avut mai totdeauna o poziție justă în considerarea elementelor de substrat, dacice, alături de stratul romanic în formarea poporului român.

VARIANTE

Columna lui Traian — A ; Foaia Societății „Românismul" = B; Poezii = C; Tumul Colții — D; Apărarea națională — E.

Subtitlu: Poâxd lui Traian. — Tumul lui Sever. — Corul de marinari pe un vapor italian. E: Dialog. Podul lui Traian. — Turnul lui Sever. — Corul de pe vin vas-abur italian. A, B, C,D.

Dedicație: închinat națiunei italiene pentru ziua intrărei M.S. Regelui Victor-Emanuel în Roma. ***E:*** închinat națiunii italiane pentru ziua intrărei M.S. Regelui Victor-Emanuele în Roma. ***A, B,C,D.***

VA O peatră spulberată, un monument de jale, ***C, D, E:*** O peatră izolată, un monument de jale, ***A, B.***

V.13. Ș-a raspîndit dintr-însul poporul românesc .. . ***E:*** Ș-a răsădit dintr-însul poporul românesc? ***A, B, C:*** Ș-a răsădit într-însul pămîntul românesc? ***D.***

V. 25 Mi-a mai șoptit odată aievea sau în vis! ***C,D,E:*** îmi mai șoptea odată aievea sau în vis! ***A, B.***

V. 94 Așa-s italienii ***(C,D:*** italianii) ce saltă lîngă tine ***C,D,E:*** Așa-s italianii, ce trec pe lîngă tine ***A, B.***

V.103 Atîtea mii de vase trecură făr-a sta ... ***C, D, E:*** Să fie un pericol-atuncea n-ar cînta. ***A, B.***

V.116 Tu stai pe-naltul munte, dar te-ai plecat în vale; ***C, D, E:*** Tt? stai pe naltul munte, dar căutînd în vale, ***A, B.***

[1] ***București, 18 aprilie, Presa,*** an. II, nr. 64, 19 aprilie 1869, p. 253

[2] A. Vizanti, ***D-lui redactor al ziarului „Traian", Adunarea națională*** an. I, nr. 27, 10 august 1869, p. 3. . . ' . .

V.117 Eu zac în trista vale, dar aspirînd în sus!... **C,D,E:** Eu şez în trista vale, dar aspirînd în sus! **A, B.**

V.123 A rădica speranței un templu tămîiat? C, **D, E:** **A** rădica speranței un templu înstelat? **A, B.**

V.136 Grimasa cea din urmă a omului cînd moare C, **D, E:** Grimasa de pe urmă a omului ce moare **A, B.**

V.147 Şi eu striga-voi astăzi, cînd marele martir, **C, D, E:** Şi eu striga-voi astăzi, cînd ceea ce mi-i drag: **A, B.**

V. 148 Latinitatea mîndra, putințe, luminoasă, **C, D, E:** Latinitatea mare, putințe, luminoasă, **A, B.**

VA49 Renaşte dezlănțată din negru-i cimitir! C, **D, E:** Renaşte dezlănțată din negru-i sarcofag! **A, B.**

V.153 Nemic nu mai rînjeşte pe clasicul pămînt! C, **D, E:** Nemica nu mai geme pe clasicul pămînt! **A, B.**

V.162 Italia-i departe!... în Dacia victimă, C, **D, E:** Italia-i departe... în Dacia martiră, **A, B.**

V.164 Priveşte-o-nstrăinată fărîmă cu fărîmă, C, **D, E:** Priveşte cum vrăjmaşii străini o bucățiră, **A, B.**

V.165 Pe cînd legionarii se ceartă ei cu ei! C, **D, E:** Pe cînd legionarii se ceartă între ei! **A, B.**

V.168 Scîntei mai multe-i trebui, sosind apoi furtuna C, **D, E:** Scîntei mai multe-i trebui, viind apoi furtuna **A, B.**

VIERSUL

Publicată întîi în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 15/125, 11 aprilie 1872, p. 113, sub semnătura ***Hasdeu.*** Este preluată de revista tinerilor D. Aug. Laurian şi Stef. C. Michăilescu, ***Tranzacțiuni literare şi ştiințifice,*** an. I, nr. 5, 15 aprilie 1872, p. 118— 119. Poema este precedată de următoarea notă: „O poezie de mare artă. Are însă defectul ., . de a nu ne surprinde: este improvizată de d. Hasdeu". La sfîrşit se specifică că se reproduce după ***Columna lui Traian.*** Cu o singură modificare, regăsim ***Viersul*** în volumul ***Poezii*** din 1873 (p. 23-25).

Redactorul ***Tranzacțiunilor*** . .. folosea cuvîntul „improvizat" fără să dea expresiei nici un fel de înțeles peiorativ. Şerban Cioculescu va observa, însă, că „izbutirile sau neizbutirile stilistice sunt efecte ale hazardului, ca la o natură spontană şi vivace, cu scăpărări numeroase, dar a cărui

lipsă de gust sau autocontrol se resimte"[1]. Dar Mircea Zaciu făcea o precizare importantă: „Nu ne aflăm în prezența unui diletant, ci a unei conştiințe care concepea Poezia într-o accepțiune foarte largă, chiar dacă mult diferit de modalitățile propriisecolului nostru"[2]. Cu accent pe idee, nu pe expresie, eliberîndu-şi dureros şi încrîncenat propriile trăiri interioare, cu rădăcini sociale adînci („tîțînele sociale pe cari se mişcă acest fenomen psicologic"), B. P. Hasdeu practică nu poezia uscată a unui savant, ci versul debordînd de imaginație pe registrul „durerii crude şi deznădejdii". Tudor Vianu afirmase convingător: „Conştiința felului său poetic, Hasdeu a turnat-o, de altfel, şi în versuri, într-un fel de ***ars poetica*** a sa, în poezia ***Viersul,*** din 1872, vrednică a fi citată nu numai pentru interesul confesiunii pe care o cuprinde, dar şi pentru accentul ei aspru şi viril, atît de caracteristic, ca şi pentru ilustrarea acelei exagerări a expresiei prin care Hasdeu — este drept s-o recunoaştem — depăşeşte uneori norma unui gust măsurat."[3]

George Munteanu făcea o relație interesantă între ***Viersul*** lui B. P. Hasdeu şi poezia de început a lui I . L. Caragiale, ***Versuri:*** „Cea mai semnificativă, în genul acesta, e întinsa poemă ***Versuri — Amicului C. D.,*** apărută cu semnătura I. Luca Caragiale în numărul din 1 octombrie 1874 al ***Revistei contimporane*** (publicată şi de ***Ghimpele,*** în nr. 42, 1874), care reia aproape textual — numai că în sens obidit-resemnat, nu în acela îndîrjit-sarcastic — o imagine din viforosul poem hasdeian ***Viersul*** (1872). Hasdeu făcuse un refren inițial, subînțeles după aceea, reluat în final, din: ***« Homer cînta mînia divinului Ahile, / Şi Dante Tartarul cînta»;*** Caragiale modifică accentele afective: «***Dac-ai trăi, desigur, ți-ai renega şi muza, j Şi geniul, şi lira, şi mută ți-ar fi buza; \ Mînia lui Ahile mă jur de-ai mai cînta.*** » «Ideea» poetică, fără expresivitatea echivalentă, dar nu străină de atitudinile eminesciene din ulterioarele ***Icoană şi privaz*** ori ***Scrisoarea II*** (1881), e aceeaşi lipsă de ecou printre semeni, în posteritate, a poetului ce planează cu gîndul prea prin înalturi."[4]

VARIANTE

Columna lui Traian = A ; Poezii = B.

V. 6 Şi eu cîteodată smulg harpa din tăcere, **B:** Şi eu cîteodată smulg harpa-mi din tăcere, **A.**

[1] Şerban Cioculescu, ***op. cit.,*** p. 149.
[2] Mircea Zaciu, ***op. cit.,*** p. 245.
[3] Tudor Vianu, ***op. cit.,*** p. 86.
[4] George Munteanu, ***Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici,*** Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980, p. 451.

FEMEIA CU CĂȚELUL

Apare întîia oară în ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 32/94, 30 august Î871, p. 124. Semnată ***Hasdeu.*** Preluată întocmai de revista ***Foaia Societății „Românismul",*** an. II, nr. 2—5, mai-august 1871, p. 154. Cu unele modificări, fabula intră în sumarul volumului ***Poezii*** (1873), p. 26—27.

Versurile au vădite asemănări cu fabula ***Muma şi copilul*** de G. Sion, dintr-un volum al acestuia recenzat de B. P. Hasdeu, în ***Columna ....*** Hasdeu o consideră „ingenioasă", întrecînd, „prin originalitate şi prin execuțiune, producerile analoage ale răposatului Donici şi ale d-lui Grigore Alexandrescu".[1] Afirmînd că „lira este un fel de beție, în amețeala căreia nu încape minciuna" Hasdeu considera că G. Sion ar fi, „fără s-o ştie el însuşi", antimonarhist. Comentariile lui Hasdeu vin să demonstreze — dacă mai era nevoie — că aluzia la cîinii „aduşi din străinătate" viza familia domnitoare a lui Carol de Hohenzollern[2].

B. P. Hasdeu nu cultiva cu insistență specia fabulei, deşi, încă din perioada studiilor, am întîlnit în manuscrisele sale încercări de această factură, inedite: ***Privighetoarea şi cintezoiul, Hoțul şi moşierul, Doi frați***[3]. în ceea ce priveşte ***Femeia cu cățelul,*** formal avem de-a face cu o pseudofabulă, autorul ignorînd deliberat „teoriile preconcepute" în materie de poetică: „Bidpai scria pentru indiani, fără să fi avut în vedere regulile neamțului Lessing: de ce oare să cerem păzirea lor de la d. Sion, cînd scrie pentru români?"[4] George Munteanu vedea o „similicoincidență de înțelesuri" între „povestea" în versuri a lui I. L. Caragiale din ***Ghimpele*** (1873), intitulată ***Şarla şi ciobanii*** şi „fabula" hasdeiană ***Femeia cu cățelul*** [5].

VARIANTE

Columna lui Traian — A', Foaia Societății „Românismul" = B; Poezii = C.

V. 7 Abia păşea pe picioare, C: D-abia păşea pe picioare, ***A, B.***

V. 10 Şi făr-ajutor de nime C: Fără ajutor de nime ***A, B.***

V. 14 După acest vers, în A şi B mai există 2 versuri, omise în C: Şi pe ea o preveghea ***(B:*** priveghia) / Să nu peară numai ea

[1] B. P. Hasdeu, ***Elementul monarhic în cele „101 fabule" de d. George Sion, Columna lui Traian,*** an. I, nr. 9, 30 martie 1870, p. 4.

[2] Vezi si Mircea Eliade, ***Hasdeu si domnitorul Carol,*** în ***ed. cit.,*** II p. 324-331.'

[3] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 31.

[4] B. P. Hasdeu, ***op. cit.***

[5] George Munteanu, ***op. cit.,*** p. 450.

LA ROMÂNIA

Poezia se tipăreşte, prima oară, în periodicul ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 21/83, 31 mai 1871, p. 79. Semnată ***Hasdeu.*** Va trece fără modificări în volumul ***Poezii*** (1873), p. 28—32.

Se pare că versurile au fost scrise cu ocazia aniversării a 50 de ani de la Revoluția lui Tudor Vladimirescu. încă din 10 septembrie 1870, revista ***Columna lui Traian*** lansează un apel pentru adunare de fonduri în vederea organizării unei serbări, la Bucureşti, în amintirea Domnului Tudor: „Nici o foaie nu ni răspunsese la acel apel. L-a înțeles însă Societatea «Românismul», şi l-a însuşit cu entuziasm, a lucrat cu espansiva căldură a junimii şi ieri în ***6*** iuniu, pe cîmpia Cotrocenilor, unde fusese tabăra eroului din 1821, chiar față-n față cu palatul Măriei sale Vodă, s-a serbat memoria aceluia ce gonise pe fanarioți din țară, memoria aceluia ce ne scuturase de jugul lipitorilor din afară, memoria aceluia ce spulberase străinismul de pe tronul lui Mircea cel Mare [.. .] Peste o sută de juni, mai mulți reprezintanți din comerț, învățămînt şi celelalte profesiuni liberale, toate satele de primprejur, bărbați, femei, copii, veniră în modul cel mai spontaneu să participe la apoteoza lui Domnu Tudor. Estazul general a fost în culme."[1] Societatea „Românismul" ținuse o şedință solemnă încă din 24 ianuarie 1871, cînd B, P. Hasdeu rostise un important discurs: ***Cauzele şi rezultatele cosmopolitismului***[2]. Pe Cîmpia Cotrocenilor, tot el va deschide festivitățile din 6 iunie: „Niciodată România nu va scoate din sînul său flori şi poame, dacă nu va soarbe mai întîi măduva puterii şi a virtuții, sucul iubirii şi al sacrificiului, aburul sîngelui vărsat pentru țară, din mormintele acelora cari s-au făcut ei pulbere pentru ca să ni lase nouă sufletul! Grăunții cei putreziți în pămînt ai neamului românesc sunt oasele unui Mircea, Ştefan, Mihai, Greceanu, Miron Costin, Horia, Şincai, sute şi mii. [. . .] Cu anul 1821 se începe istoria modernă a României; cu anul 1821 se curmă veacul nostru de mijloc, periodul de întunerec, epoca de ruşine sub jugul plăcintarilor din Țarigrad, un lung secol de palme pe divina icoană a lui bade Traian; cu anul 1821 se redeşteaptă din dureroasa-i letargie conştiința națională a ramurei latine de pe țărmii Dunării."[3]

Din cauza motoului, constituit din primul vers al ***Marseillesei,*** s-ar fi putut crede că ar fi vorba de vreo influență a evenimentelor Comunei din

[1] [B. P. Hasdeu], ***Buletin interior, Columna lui Traian,*** an. II, nr. 22/ ***84,*** 9 iunie 1871, p. 83.

[2] ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 7/69, 15 februarie 1871, p. 25—26.

[3] ***Discursul de deschidere al d-lui B. P. Hasdeu, preşedintele Societății „Românismul", la serbarea pe Cîmpia Cotroceni în memoria lui Tudor Vladimirescu, Columna lui Traian,*** an. II, nr. 22/84, 9 iunie 1871, p. 83 şi 84.

Paris, care, în acea primăvară a anului 1871, îşi desfăşura eroicele lupte. în „buletinele exterioare" ale *Columnei* ... se relatează însă laconic evenimentele şi fără a se lăsa impresia că sensul istoric al acestei mişcări revoluţionare ar fi fost înţeles. La serbarea de la Cotroceni, Gr. G. Tocilescu, în discursul său, va recita în întregime poezia lui B. P. Hasdeu, eliminînd însă — oare în mod voit? — versul moto ***„Allons, enfants de la patrie V'***[1]

MUNTELE ŞT VALEA

Apare, pentru prima dată, în ***Columna Ud Traian,*** an. I, 1870, nr. ***55,*** 9 noiembrie 1870, p. 4. Semnată ***Hasdeu.*** Va fi inclusă, fără modificări esenţiale, în volumul ***Poezii*** (1873), p. 33—34. Reluată în ***Calendarul pentru toţi românii,*** an. XVIII, 1893, p. 101. Iscălită ***B.P. Hâjdeu.*** Va fi reprodusă, la sfîrşitul secolului, de I. L. Caragiale în revista sa, ***Epoca literara,*** an. I, nr. 9, 10 iunie 1896, p. 1. Autorul ***Scrisorii pierdute*** obţinuse de la bătrînul savant un fel de autorizaţie de a republica unele din creaţiile sale literare: „Am avut alaltăieri plăcerea să revăz pe onor. d. B. P. Hasdeu, şi fără mult încunjur l-am rugat dacă nu vrea chiar să ne dea din cînd în cînd cîteva rînduri, să ne permită măcar a reproduce în ***Epoca literară*** cîte ceva din scrierile d-sale mai vechi, pe cari publicul actual nu le mai poate găsi ... [...] Onor d. Hasdeu a binevoit să ne acorde această permisiune. Dar cum e omul, totdeauna nemulţumitor, am îndrăznit a-1 mai ruga să ne dea şi o scrisoare cel puţin de trei rînduri, în care să ne consemne în scris această permisiune. Totdeauna scrisorelele oamenilor mari cătră cei mici îi ridică în opinia celor mici pe cei mari şi pe cei mici în opinia publică — este un schimb amabil de ridicări reciproce. La aceasta spiritualul academic mi-a răspuns:

— Reprodu ce vrei, dar scrisoare nu-ţi dau.

— Pentru ce?

— Unde ai văzut tu om serios ca mine să dea hîrtie la mînă unui cioflingar ca tine.

Fără o glumă nu se putea[2]."

I. L. Caragiale va tipări, în ***Epoca literară,*** şi alte bucăţi literare ale scriitorilor generaţiilor anterioare, totul constituindu-se într-un fel de antologie, reflectînd gustul marelui nostru clasic.

[1] Gr. G. Tocilescu, ***Mişcarea din 1821, Columna lui Traian,*** an. II, nr. 25/87, 28 iunie 1871, p. 97.

[2] I. L. Caragiale, ***D. B. P. Hasdeu, loc. cit.***

VARIANTE

Columna lui Traian — A; Poezii = B; Calendarul pentru toţi românii = C.

V. 6 Abia rodeşte cu sfială ***B, C:*** D-abia rodeşte cu sfială ***A.***
V. 18 Poporul ce suspină jos ***B,*** C: Poporul, care geme jos, ***A.***
V. 20 în care creşte grîu şi floare, ***B, C:*** Ce-i dat să crească grîu şi floare, ***A.***

PORTRETUL

Publicată mai întîi în periodicul ***Din Moldova,*** an. I, nr. 3, 1862, p. 43. Semnată ***B.P.H-u.*** Reluată în ***Columna lui Traian*** an. III, nr. 13/123, 28 martie 1872, p. 97, aducîndu-i-se schimbări structurale. Iscălită ***Hasdeu.*** €u această formă este inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 35—36.

Autorul adaugă» poeziei, încă din ***Columna ..,*** subtitlul ***Baladă,*** în intenţia de a-i atenua caracterul de copie după natură. Oricum, motivul portretului, ca o caracterizare exterioară obiectivată a conştiinţei judecător, este foarte modern, deşi foarte vechi[1]. B. P. Hasdeu îl putea întîlni la Gogol, pe care tînărul redactor îl cultiva în publicaţia sa ***Din Moldova.*** Poezia se înscrie, apoi, pe linia preocupărilor sale de „fiziognomie" din acea perioadă, al căror rod va fi ***Filosofia portretului lui Ţepeş.***

Reproducem, în continuare, prima formă a poeziei, publicată în ***Din Moldova,*** diferită faţă de ediţia de bază:

Plăpîndă ca o roză ce soarelui zîmbeşte,
Ea mă privea-n tăcere, vînînd în ochii mei
Simţirea diafană, ce-amoare se numeşte,
Şi tremură surîsul pe guriţica ei.

Pictorele, ca hoţul, pîndi acea clipeală:
Penelul, ca pumnarul, zîmbire-a pironit;
Ca sîngele din rană, pe pînza infernală
Rămas-a mărturie surîsul amăgit!

[1] Pentru circulaţia motivului în literatura europeană, vezi: Max Hauttmann, ***Der Wandel der^ Bildvorstellungen in der dt. Dichtung u. Kunst des romantischen Zeitalters.*** in: Festschr. H. Wolfflin, Miinchen, 1924, S. ,53_81; Gilbert Kranz, ***Das Bildgedicht in Europa. Zur Theorie und Geschichte einer literarischen Gattung,*** Paderborn, 1973.

Frumoas-am izgonit-o! Un calcul fără milă
Iubire-a smuls plîngîndă din vhxzătorul sîn ...
D-atunci ochesc portretul: m-ocheşte-a mea copilă;
Şi p-ucigaş ucide prin zîmbetu-i senin!

COMPLOTUL BUBEI

Poezia apare, mai întîi, cu titlul ***Conjuraţiunea leproşilor*** şi subtitlul ***Baladă,*** în ***Traian,*** an. I, nr. 97, 31 decembrie 1869, p. 391—392. Semnată ***Hasdeu.*** Reprodusă în ***Calendarul României pre anul 1871 de la Crist,*** an.5 XIV, 1870, p. 98—100, cu titlul ***Complotul bubei (1311).*** Reluată apoi, cu titlul, simplu, ***Complotul bubei,*** în ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 20/82, 24 mai 1871, p. 75. în locul subtitlului ***Baladă,*** din ***Traian,*** se introduce o propoziţie semnificativă pentru substratul politic al poemei: „Se dedica d-lor Costaforu, Mavrogeni, Maiorescu, Negruzzi, Pogor etc., etc." Iscălită ***Hasdeu.*** Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 37—4^, autorul renunţă la dedicaţia din ***Columna*** ... O ultimă apariţie antumă în ***Cuvîntul,*** an. II„ nr. 5—6, mai 1905, p. 33—37, cu semnătura ***Hasdeu.***

Cu excepţia ultimei publicări, versurile sînt precedate de un moto, în limba italiană, din lucrarea ***Delia Economia politica del medio evo*** a istoricului şi omului politic italian, contele Giovanni-Antonio-Luigi Cibrario (1802— 1870). B. P. Hasdeu era în posesia ediţiei a cincea a acestei cărţi, apărută la Torino în 1861, astăzi păstrată la Arhivele Statului din Bucureşti, sub cota H 1646. în periodicele ***Traian, Calendarul României, Columna lui Traian,*** motoul avea un paragraf în plus faţă de textul de bază: „La faceia rassomigliava ad un carbone semispento; era seminata di pustule durissime, verdi alia base, a punta bianca. il fronte solcato di profonde piaghe dall'uno alTaltro osso temporale. Gliocchi sanguigni, il naso affossato ed ulcerate La voce a guisa di cane infreddato".[1] în volumul ***Poezii*** din 1873, autorul renunţă la propoziţiile de mai sus, descrierea înfăţişării leproşilor fiind aidoma redată în unele strofe din poezie. în cuprinsul motoului se menţionează anul 1321, an cînd ar fi avut loc un complot al leproşilor,,

[1] „Faţa semăna cu un tăciune pe jumătate stins, fiind presărată cu buboaie tari, verzi la rădăcină şi cu vîrful alb. Fruntea brăzdată cu plăgi adîncî de la o tîmplă la alta. Ochii însîngeraţi, nasul scobit şi plin de ulceraţii. Vocea, ca a unui cîine rebegit". (Luigi Cibrario, ***Delia Economia politica del medio evo,*** II, Torino, Eredi Botta, Tipografi-editori, 1861, p. 20). în arhiva de la Biblioteca Academiei R. S. România, mapa IV, ms. 2, se găsesc 1& pagini cu extrase din această lucrare, ca documentare a lui B. P. Hasdeu pentru variatele sale lucrări.

eveniment ce stă în centrul fabulaţiei „baladei" lui B. P. Hasdeu. Numai că, printr-o eroare, autorul trece, în primele variante, data de 1311, după cum reiese şi dintr-un complicat exerciţiu aritmetic cuprins în prima strofă a poeziei din ***Traian*** şi ***Calendarul României:*** „O cronică, scrisă de mînă / Pe-un petic de piele bătrînă / Ni spune un lucru ciudat./Cinci veacuri şi şase decade,/ Din care un an se mai scade,/ Cu^ncetul de-atunci au zburat." în epocă, Gr. H. Grandea aprecia îndeosebi acest debut al poemei,- într-un articol cu multe pasaje despre Hasdeu poetul[1]. Ulterior, strofa i-a fost imputată autorului ca eclipsă a gustului său artistic: „Pas de te mai împărtăşeşte, după un asemenea exerciţiu, din frumuseţea diabolică, din sublimul strofelor ce urmează"[2]. Dar B. P. Hasdeu însuşi va renunţa, încă din varianta publicată în ***Columna lui Traian,*** la prima sextină, înlăturînd, astfel, şi neconcordanţa de date (1321 sau 1311), specificate anterior în moto, titlu şi versurile de debut.

Tendinţa savantului de a-şi încărca poeziile cu motouri, precizări de date istorice sau digresiuni de tot felul a fost greşit interpretată: „Din cîte păcăleli a scornit în semiseculara-i carieră literară şi polemistică, cea mai straşnică păcăleală a lui Hasdeu a fost aceea de a face pe oameni să nu-1 ia ***în*** serios ca poet, să-1 creadă cel mult un cronicar duhliu, sau un erudit care dă unele amănunte interesante şi în versuri. Om rebarbativ, cu o veşnică grijă parcă de a speria şi deconcerta pe cei mai ademenibili cetitori de versuri. O poezie de concepţie ori de puternică inspiraţiune el găseşte mijlocul de a o zbîrli cu adnotaţii ***cum notis variorum,*** cu motouri." *

Acelaşi istoric literar observă, însă, că balada ***Complotul bubei*** ar fi „medievală prin cuprins şi prin intenţii"[4]. într-adevăr, B. P. Hasdeu era avizat în spaţiul poeziei medievale, al cărei ritm şi distribuţie strofică o studia într-o pagină manuscrisă"[5]. Or, tocmai „în evul mediu, publicul era departe de a cere unei scrieri unitatea subiectului şi coeziunea interioară c construcţiei. Dimpotrivă, digresiunea ***(egressio, excessus)*** era considerată aa un element de o deosebită eleganţă"[6].

[1] Gr. H. Grandea, ***Starea literaturei noastre. Cîţiva poeţi noi, Presa,*** .an. III, nr. 232, 22 octombrie 1870, p. 927. Articolul republicat în nr. 234, 24 octombrie 1870, p. 935.

[2] Barbu Lăzăreanu, ***Bogdan Petriceicu Hasdeu. Umorul, farsele şi poezia lui,*** Bucureşti, 1927, p. 136.

[3] ***Ibidem,*** 134-135.

[4] ***Ibidem,*** 135.

[5] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa II, ms. 6.

[6] Ernst Robert Curtius, ***Literatura europeană şi evul mediu latin,*** Bucuxeşti, Editura Univers, 1970, p. 577.

Poezia ***Complotul bubei*** a fost divers apreciată de critici. Tudor Vianu descoperă virtuţi lirice deosebite: „Motivele sale preferate sînt zvîrcolirea conştiinţei chinuite şi descompunerea cărnii bolnave a omului, nebunia şi moartea". ***Complotul bubei*** „este în întregul ei un apolog străbătut de accentele unei morale nietzscheene ***avânt la lettre,*** cu probabile intenţii de satiră. socială, în care se înscriu viziunile-de groază ale unui romantism negru"[1].. G. Călinescu este mai restrictiv şi, deşi reţine excelenţa unui „prînz de leproşi vagabonzi", crede că poezia în întregul ei „nu purifică oroarea în policromia. verbală"[2]. Şerban Cioculescu îl socoteşte pe B. P. Hasdeu, în ***Complotul bubei,*** un „pamfletar cultivînd macabrul ca şarjă socială", manifestînd predilecţie „pentru zugrăvirea teratologiei, în care viziunea plastică e covîrşită de intenţia moralistului"[3]. G. Munteanu crede şi el că „vehementulpamflet", „cu încă prea mult verbiaj sau excesivă înregistrare de amănunte teratologice, anticipează prin cîte un vers mai izbutit aceeaşi poezie de tonalităţi caravaggiene pentru care se simţea destinat autorul. Aşa încît, hotărît lucru, în opoziţie sistematică faţă de « sfera înveninată » a puternicilor zilei, Hasdeu începea să scrie poezie de circumstanţă în cel mai autentic sens goethean al termenului."[4] In fine, un exeget avizat în campaniile politice ale publicistului B. P. Hasdeu va reţine şi el „satira" ***Complotul bubei:*** „Ea.e stîrnită de spaima justificată a poetului că minciuna grupării conservatoare va izbuti să se strecoare în conştiinţa suveranului, infectînd-o. ca o adevărată lepră. Peste noianul de invective, plasticizate în culori stridente, de un contrast poate prea căutat, dăinuie încă imaginea ameţitoare a codrului haotic, una din cele mai sugestive din cîte a putut să conceapă inspiraţia lui Hasdeu[5]." Ovidiu Papadima, ocupîndu-se îndeosebi de forma, poemului, considera ***Complotul bubei*** o „viziune dantescă", „dăltuită în ritmul acela abrupt, care îşi schimbă neaşteptat măsurile după proporţiile-tabloului"[6].

VARIANTE

Traian = A ; Calendarul României pre anul 1871 de la Crist — B i Columna lui Traian = C; ***Poezii = D; Cuvîntul = E***

[1] Tudor Vianu, ***op. cit.,*** p. 88—89.
[2] G. Călinescu, ***op. cit.,*** p. 324.
[3] Şerban Cioculescu, ***op. cit.,*** p. 144.
[4] George Munteanu, ***Introducere*** la vol. B. P. Hasdeu, ***Scrieri alese,.*** I, Bucureşti, E.P.L., 1968, p. XXXIII.
[5] Vasile Sandu, ***Publicistica lui Hasdeu,*** Bucureşti, Editura Minerva,. 1974, p. 139.
[6] Ovidiu Papadima, ***Hasdeu regăsit,*** în voi. ***Creatorii şi lumea lor,.*** Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, p. 64.

Titlu: Complotul bubei C,D,E: Conjuraţiunea leproşilor A: Complotul bubei (1311) B.
Subtitlu: Omis în B, C, ***D, E:*** Baladă ***A.***
Dedicaţie: Omisă în A, B,D,E: (Se dedică d-lor Costaforu, Mavrogeni, Maiorescu, Negruzzi, Pogor etc etc.) C.
Moto: La descrizione che gli antici ci hanno lasciata de'leprosi fa orrore. Nel 1321 que'miseri si consigliarono che, se trovasser modo di comunicare â tuttq il mondo 1'orribil morbo di cui erano contaminaţi, potrebbero anch'essi salire in signoria ed aver parte nelle umane grandezze. E pero si diedero, dicesi, a corrompere le acque con polveri velenose, tanto in Francia che appresso al Reno ... Cibrario, ***Economia politica del medio evo,*** lib. III, cap. 2. ***D:*** La descrizione che gli antichi ci hanno lasciata de'leprosi fa orrore. La faccia rassomigliava ad un carbone semispento; era seminata di pustule durissime, verdi alia base, a punta bianca. II fronte solcato di profonde piaghe dalVuno all'altro osso temporale. Gli occhi sanguigni, il naso affossato ed ulcerato. La voce a guisa di cane infreddato. Nel 1321 que'miseri si consigliarono che, se trovasser modo di communicare â tutto il mondo 1'orribil morbo di cui erano contaminaţi potrebbero anch'essi salire in signoria ed aver parte nelle umane grandezze. E pero si diedero, dicesi, a corrompere le acque con polveri velenose, tanto in Francia che appresso al Reno ... Cibrario, ***Economia politica del medio evo,*** lib. III, cap. 2, ***A, B, C: Omis în E.***

In A şi B, poezia începe cu o strofă care nu mai apare în versiunile ulterioare:

O cronică, scrisă de mînă / Pe-un petec de piele bătrînă, / Ni spune un lucru ciudat. / Cinci veacuri şi şase decade, / Din care un an se mai scade, / Cu-ncetul de-atunci au zburat.

V.l Era-ntr-o bătrînă pădure, C, ***D, E:*** Era într-o veche pădure, ***A, B.***
V.2 Din care vrăjmaşa secure ***C, D, E:*** De unde vrăjmaşa secure ***A, B.***
V.7 în cuibul acei văgăune, — ***C, D, E:*** în cuibul acel neferice, — ***A, B.***
V.8 Precum într-o cronică spune ***C,D,E:*** Precum cronicarul îi zice ***A, B.***
V.9 Din secolul patrusprezeci, — ***C, D, E:*** La leatul mai sus arătat, — ***A, B.***
V.ll Leproşii din mii de hotare C, ***D, E:*** Leproşii din patru hotare ***A, B.***
V.12 Veniră pe mii de poteci. C, ***D, E:*** Veniră cu cîrduri la sfat. ***A, B.***
V.23 Trecînd pe de laturi în dungă ***C,D,E:*** Trecînd pintre ele în dungă ***A, B.***

V.28 în lume să nu mai domnească *D, E:* Ca-n lume să nu mai domnească *A, B, C.*

V.37 Se umflă a scoate cuvîntul, C, *D, F'* Se umflă să scoată cuvîntul, *A,B.*

VA5 Aşa el zicea, — C, *D, E: Omis în A, B.*

V.50 Din glezne şi mini *(E:* mîini) C, *D, E: Omis în A, B.*

V.55 Şi pînă la os *C, D, E: Omis în A, B.*

V.60 întocmai ca voi: *D, E:* întocmai ca noi: *C: Omis în A, B.*

V.61 Unde-i sîntul ca s-arunce *D:* Unde-s sfinţii ca s-arunce C: Unde-i sfîntul ca s-arunce *A,E:* Unde-i sfîntul să ne-arunce *B.*

V.62 Cu peatra în noi?" .. *.A, B, D, E:* Cu petrele-n voi?..." C.

V.66 în codrul cel spurcat; *C, D, E:* în codrul cel uitat; *A, B.*

V.77 Cu vrun ciolan de cîne (£: cîine) *C, D, E:* Pe lîngă os de cîne *A, B»*

V.87-88 Strigaţi de bucurie, / Săltaţi de veselie, *B,* C, *D, E:* Strigaţi cu bucurie, / Săltaţi cu veselie, *A.*

V.97 D-abia se mai ascunde *C, D,E:* Acum se mai ascunde *A, B.*

V.98 Seniorul tremurînd: *B, C, D, E:* Stăpînul tremurînd: *A.*

V.104 Va fi uşor în stare C, *D, E:* Uşor va fi în stare *A, B.*

V.106 Căci lepra-i chiar pe tron! *C,D,E:* Căci lepra e pe tron! *A, B»*

VA28 Se va porni pe dată *C, D, E:* Se va porni dindată *A, B.*

VJ29 în lumea cea curată C, *D, E:* Pe lumea cea curată: *A, B.*

VJ30 Pe bietul nesupus, *C,D,E:* Rebelul nesupus, *A, B.*

VJ34 Cînd buba sade sus! *C, D,E:* Cînd buba este sus! *A, B.*

V.143 Poporul încunjoară pădurea fără veste *A, B, C, D:* Poporul înconjoară pădurea fără veste *E.*

VA52 Cutrierînd, *A, B, C, D:* Cutreierînd, *E.*

LILICA

Versurile cu acest titlu apar, mai întîi, în *Columna lui Traian,* an. III» nr. 28/138, 1 august 1872, p. 217. Semnate *Hasdeu.* Poezia este reluată în volumul *Poezii* (1873), p. 46—47.

VARIANTE

Columna lui Traian = A ; Poezii = B.

VJO Sosind o rază iubitoare, *B:* Sosindu-i raza iubitoare, *A.*

ODĂ LA CIOCOI

Apare, mai întîi, în ***Romånul,*** an. XIII, 19 februarie 1869, p. 154, cu titlul ***Odă la boieri.*** Semnată ***B. P. Hâjdeu.*** Reprodusă în ***Sentinela română,*** an. VI, nr. 195, 20 februarie 1869, p. 79-80. Reluată în ***Familia,*** an. V, nr. 9, 3/15 martie 1869, p. 98—100. într-o nota, la rubrica ***Literatură şi arte,*** se spune că „această poezie frumoasă o scoatem din ziarul ***Românul",*** apreciindu-se că „d-1 Hâjdeu în această operă a sa a dat espresiune simţămintelor române din toate părţile". Virulenta satiră, „manifest negru contra politicii conservatoare"[1], se trage într-o broşură separată: ***Odă la boieri*** de B. Petriceicu-Hâjdeu (Bucureşti, Tipografia CA. Rosetti, str. Colţei, nr. 42), adăugîndu-i-se subtitlul: ***1848—1869.*** Broşura era popularizată în revista ***Familia: „Odă la boieri,*** 1848—1869, preţul 10 bani. Se află de vînzare în librăria d-lor Socec et comp. în Bucureşti".[2] Poezia este reluată, sub semnătura ***Hasdeu,*** în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. 23, 28 mai 1870, p. 2. Subtitlul este actualizat: ***1848—1870.*** Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 48—55, cu titlul schimbat în ***Odă la ciocoi.*** Reprodusă în ***Alegătorid liber,*** an. I, nr. 49,4 iunie 1875, p. 3, cu o notă însoţitoare: „Contra obiceiului său d-a nu publica poezii, ***Alegătorul liber*** găseşte de cuviinţă a publica următoarea ***Odă la ciocoi,*** luată din colecţiunea de poezii a d-lui B. P. Hasdeu şi care este, după noi, o poezie de actualitate." Tipărită, fragmentar la sfîrşitul secolului, în ***Gazeta poporului,*** an. I, nr. 180, 10/22 septembrie 1895, p. 1, cu titlul vechi, din broşură: ***Odă la boieri (1848—1869—1895).*** Se observă că redacţia a adăugat, în paranteză, şi anul publicării, vrînd să sugereze permanenţa versurilor. într-o notă se explică: „reproducem cîteva strofe din celebra ***Odă la ciocoi*** a d-lui Hasdeu, pe cari mulţi le-au uitat şi mulţi nu le cunosc. într-aceste versuri este descris, în culori vii, cadavrul boierilor, sau al ciocoilor de astăzi."

în variantele dinaintea publicării în volumul din 1873, „oda" are un moto, un extras din cronicarul Ion Neculce: „Asia socotesc eu cu firea mea aceasta proastă: cînd va vre Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe fer, şi turci în Ţarigrad să nu fie, şi lupii să nu mănînce oile în lume, atunci poate, nu vor fi nici fanarioţi în Moldova şi nici în Ţara Muntenească, nici vor fi boieri, nici vor pute mînca aceste două ţări aşa cum le mănîncă ..." Fragmentul l-am identificat a fi din ***Letopiseţul Ţării Moldovei,*** capitolul ***Domnia a doa a lui Dumitrasco-Vodă Cantacuzino?***

[1] Marin Bucur, ***CA. Rosetti,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 292

[2] ***Literatură şi arte, Familia,*** an. V, nr. 10, 9/21 martie 1869, p. 118.

[3] Ion Neculce, ***Opere, Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte.*** Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Strempel, Bucureşti, Editura Minerva, '1980, p. 301.

în ***Românul, Familia,*** broşură şi în ***Columna*** . . . pamfletul purta, la sfîrşit, data de 11 februarie 1869, amintind de un alt 11 februarie, cînd, în 1866, fusese detronat Alexandru loan Cuza. Complotul a fost pus la cale de către „monstruoasa coaliţie" (numită astfel chiar de către Hasdeu), în cadrul căreia un rol 1-a jucat şi C. A. Rosetti. Să ne reamintim de şarjele memorabile de la săptămînalul ***Aghiuţă,*** cînd Hasdeu înfiera pe „ilustrul comedian de la Caimata", „Berlicoco demagog", „nodul coaliţiunrT, tocmai pentru pactizarea cu partida conservatoare boierească. Acum, însă, era un moment de relaţii amicale între C A . Rosetti şi B. P. Hasdeu şi sarcasticul pamflet va fi trimis ziarului ***Românul*** cu o scrisoare însoţitoare privind cauzele politice concrete care au stimulat imaginaţia poetului: „D-lui redactore al ziarului ***Românul.*** Domnule redactore, în ultimele şedinţe ale fostei •Camere, ajungînd şi eu a înţelege perfecţiunea noii stări de lucruri în România, am apărat cu mult zel ministeriul actual. Am demonstrat atunci, cu procesele-verbale ale parlamentului în mînă, cum că cabinetul d-lui Dimitrie Ghica păcătuise la fiecare pas contra naţiunii şi contra constituţiunii, numai •din dorinţa de a-şi realiza programa primitivă, împăcînd toate partidele. Astfel amicii politici ai d-lor Beust şi Andrassy au fost trimişi să ne reprezinte la Paris şi la Constantinopole: naţiunea română insultată pentru împăcarea partitei austro-maghiare. Astfel desfiinţarea districtului de Bolgrad, propusă şi patronată în modul cel mai imperativ, pînă a face din ea o cestiune ministerială: constituţiunea română insultată pentru împăcarea partitei guvernatorului de la Chişinău. Astfel d-1 Macedonski pus contra legii în capul armatei şi devenit apoi singura cauză a dizolvării unei reprezentaţiuni naţionale; ţara şi pactul fundamental insultate pentru împăcarea unei partide anonime, în misterele căreia iniţiase pe d-1 prim-ministru, o epistolă ocultă de la Paris .. . încetînd de a fi deputat şi persistînd totuşi in simpatiile mele pentru oamenii astăzi la putere, de vreme ce nu-i mai pot apăra de pe tribună, m-am decis de a le adresa o odă căreia sper că veţi binevoi a-i acorda un mic loc în coloanele ziarului d-voastră. Primiţi, domnule redactore, etc. B. P. Hăjdeu". Acest text este inclus şi în broşură ?(p. 3—4). In periodicul condus de el, Hasdeu introduce şi o nouă prezentare a versurilor: „în februarie 1869, ***Odă la boieri*** a fost publicată în ziarul ***Românul;*** coaliţiunea cu aristocraţia din 1868 se rupsese şi acea din 1870 nu se înnodase încă. Reprodusă în broşură, această poezie s-a vîndut atunci numai în Bucureşti în trei mii de exemplare. Acum este timpul s-o scoatem -din nou la lumină, de astă dată în ***Columna lui Traian,*** un organ decis a nu se contrazice în vecii vecilor." Cînd scriitorul transcrie versurile pentru

volumul ***Pzezii*** din 1873, el renunţă la orice fel de explicaţii şi chiar la moto,, schimbînd titlul în: ***Odă la ciocoi.***

Virulenţa atacului lui B. P. Hasdeu a fost puternic resimţită de adversarii săi politici. De pildă, ziarul ***Presa*** dedică un editorial evenimentului,, a doua zi după imprimarea pamfletului în ***Românul,*** încercînd a discredita, pe autor: „să nu mai uite nimeni că vocaţia literară a domnului Hajdău se manifestă mai cu seamă în timp de alegeri, cînd domnia sa nu e deputat şi cînd speră a deveni."[1] Cîteva săptămîni mai tîrziu, ecourile încă nu se stinseseră, deoarece, în aceeaşi gazetă, se vorbeşte de B. P. Hasdeu ca autor al „odei ciomăgaşe de mai deunăzi"[2]. Şi tot într-un editorial reţinem o discuţie despre existenţa sau neexistenţa boierilor la noi, articol care justifică parcă schimbarea titlului de mai tîrziu[3].

Pamfletul este — după N. Iorga — „o armă", un atac „violent şi crud contra boierilor"[4]. în ciuda deosebirilor mari în aprecierea creaţiei poetice a lui B. P. Hasdeu, criticii au comentat elogios ***Odă la ciocoi.*** Mircea Eliade conchide chiar că poema „este, fără îndoială, cea mai reuşită satiră politică din literatura română"[5]. Mihai Drăgan crede că părerea editorului filosof este „exagerată", dar şi el notează că „versul are sclipiri de coasă şi prevesteşte, surprinzător de sigur, cadenţele din coşbucianul ***Noi vrem pămînt"***[6]. Spirit fervent, autorul îşi legitima cu prisosinţă ideile teoretice asupra artei — pe care le risipise într-o polemică, din periodicul ***Lumina*** (1863), cu C. Negruzzi — idei critice după care „manifestarea politică poate şi trebuie să fie inclusă în literatură"[7]. Tudor Vianu, I. C. Chiţimia şi Mircea. Zaciu scot în evidenţă tonurile de poezie modernă, simbolica poemului transgresînd „ţinuta conjuncturală a satirei, asimilînd pentru cititorul contemporan noi sensuri istorice posibile".[8]

[1] ***Bucureşti, 20 februarie 1869, Presa,*** an. II, nr. 24, 21 februarie 1869, p. 93.

[2] ***Bucureşti, 11 martie 1869, Presa,*** an. II, nr. 40, 12 martie 1869, p. 157.

[3] ***Bucureşti, 7 martie 1869, Presa,*** an. II, nr. 37, 8 martie 1869, p. 145-146.

[4] N. Iorga, ***Istoria literaturii româneşti contemporane,*** Bucureşti^ Editura Adevărul, 1934, p. 21.

[5] Mircea Eliade, ***Introducere,*** în ***ed. cit.,*** p. LXVII.

[6] Mihai Drăgan, ***op. cit.,*** p. 217.

[7] Al. Dima, ***Bogdan Petriceicu-Hasdeu, scriitorul,*** în ***Analele Academiei R. P. România,*** voi. XIII, 1963, p. 254.

8 M. Zaciu, ***op. cit.,*** p. 241.

VARIANTE

Românul* = *A* ; *Odă la boieri (broşură) — ***B; Columna lui Traian*** = C; ***Poezii* ~ *D.***

Titlu: Odă la ciocoi D: Odă la boieri A, B, C.
Subtitlu: Omis în A, D: 1848-1869 B: 1848-1870 C.
Moto: Omis în D: „Asia socotesc eu cu firea mea aceasta proastă: cînd va vre Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe fer, şi turci în Ţarigrad să nu fie, şi lupii să nu mănînce oile în lume, atunci poate nu vor fi nici fanarioţi în Moldova şi Ţara Muntenească, nici vor fi boieri, nici vor pute mînca aceste două ţări aşa cum le mănîncă..." Ion Neculce. ***A, B, C.***
V.5 Ciocoiule! un secol, un secol şi mai bine, ***D:*** Boierule! Cinci veacuri cinci veacuri şi mai bine, ***A, B,*** C.
¥.7 Sugeai în frunză sucul şi sîngele din vine ***D:*** Sugeai tu-n frunză sucul şi sîngele din vine ***A, B, C.***
¥.10 In jaf şi-n umilinţă, ***D:*** De jaf şi umilinţă, ***A, B, C.***
¥.11 Am tot strigat, dar glasul se-neacă şi se taie ***A, B, D:*** Am tot strigat, dar vocea se-neacă şi se taie C.
V.17 Şi tu rîdeai, jupîne, cu fală şi rînjire; ***A, B, D:*** Şi tu rîdeai, jupîne; rîdeai cu fericire; C.
V.19 Cînd vede capul jertfei zburat dintr-o izbire, ***D:*** Ce vede capul jertfei zburat dintr-o izbire, ***A, B, C.***
¥.20 Se laudă şi rîde; ***A, B, D:*** Se bucură şi rîde; C.
V.23 Căci nu credeai c-un suflet se face şi mai tare, C, ***D:*** Căci nu credeai c-un suflet se face mult mai tare, ***A, B.***
V.25 Suspinul, ca scînteia, ce cade jos în paie C, ***D:*** Suspinul, ca schinteia, ce cade jos în paie ***A, B.***
¥.26 Sau p-un covor de spice, ***A, B, D:*** Sau p-un polog de spice, C.
¥.31 Suspinul, ca scînteia, turbat coprinde toate ***C,D:*** Suspinul, ca schinteia, turbat coprinde toate ***A, B.***
¥.33 Ca un satrap alene lungit într-o grădină ***D:*** Ca un satrap la umbră lungit într-o grădină ***A, B, C.***
¥.35 Privind cum se iveşte în ziua cea senină ***D:*** Privind cum se iveşte, cînd ziua e senină, ***A, B, C.***
¥.37—40. Aşa privea ciocoiul cu genele-adormite / Suspinul României, / Şi iată că-ntr-o clipă din neguri grămădite / Dă flacăra urgiei! ***D:*** Şi iată (C: iacă) într-o clipă furtuna sparge cerul / Cu flacăra urgiei .. • / Aşa din adormire nesocotea boierul / Suspinul României! ***A, B, C.***

¥.45 Da! abur este norul, suspinu-i o suflare ***D:*** Un abure e norul, suspinu-i o suflare, ***A, B:*** Un abur este norul, suspinu-i o suflare,
¥.49 A patruzecea iarnă, a patruzecea vară ***D:*** A douăzecea iarnă, a. douăzecea vară ***A, B, C.***
¥.52 Răspunse ţara toată; ***D:*** Răspunse lumea toată; ***A, B, C.***
¥.55 Ş-atunci, ori niciodată, ia foc dintr-o scînteie, C, ***D:*** Ş-atunci, ori niciodată, ia foc dintr-o schinteie, ***A, B.***
¥.63 Căci timpul este totul: o clipă dintr-o mie D: Căci vremea este totul: o clipă dintr-o mie ***A, B:*** O oră dintr-un secol, o clipă dintr-a mie G.
¥.65 A patruzecea vară-mbrăcase ieri cîmpia ***D:*** A douăzecea vară-mbrăcase ieri cîmpia ***A, B:*** A douăzecea vară gătise ieri cîmpia ***C.***
¥.66 în busuioci şi-n grîne, ***D:*** în busuioc şi-n grîne, ***A, B, C.***
¥.69 A patruzecea iarnă în haina-i de mireasă ***D: A*** douăzecea iarnă„ în haina-i de mireasă, ***A, B, C.***
¥.79—80 O altă simte viaţă, o veche bărbăţie / Şi o putere nouă! ... ***A, B, D:*** O altă simte viaţă, cu veche bărbăţie / Şi cu putere nouă!... ***C.***
¥.81 Dar ce privesc, o Doamne! Eu cînt ş-acum dodată ***D:*** Dar ce privesc, o Doamne! Eu cînt şi deodată ***A, B:*** Dar ce zăresc, o Doamne! Eu cînt şi deodată C.
¥.85 Ciocoii se rădică, ca hoituri învechite ***D:*** Boierii se rădică, ca hoituri învechite ***A, B, C.***
¥.91 Tu n-ai fost mort, jupîne? Sub masca letargiei ***A, B, D:*** Tu n-ai murit, jupîne? Sub masca letargiei Ci
¥.93 A ţărei bucurie la patul morţii tale ***A, B, D: A*** ţărei sărbătoare la patul morţii tale C.
¥.97 Sau poate că natura, sărind din căi bătute, ***A, B, D:*** Au nu cumva natura, sărind din căi bătute, C.
¥.99 Cînd teancul de verdeaţă, din mii de flori ţesute, D: Cînd teancuri de verdeaţă, din mii de flori ţesute, ***A, B:*** Cînd teancul de covoare, din mii de flori ţesute, C.
¥.100 Pe ţarină s-aşterne, ***D:*** Cîmpiele aşterne, ***A,B,C.***
¥.101 Şi filomela cîntă, şi soarele zîmbeşte, ***A, B, D:*** Şi filomela cîntă, şi soarele clipeşte, C.
¥.104 Sub călduroasa rază! ***D:*** Şi teama încetează! ***A, B, C.***
¥.110 Din gaura-ngrozitoare ***A,B,D:*** Din bolta-ngrozitoare C.
¥.113 Mai ştim că mortăciunea se-ntîmplă eîteodată ***D:*** Sau poate ca cadavrul, se-ntîmplă eîteodată ***A, B, C.***

V.123 Nu-i spaimă zburătoare, născută-n zăpăcire ***D:*** Nu-i spaimă zburătoare, ce naşte-n zăpăcire, ***A, B:*** Nu-i spaimă zburătoare, născînd din zăpăcire C.

T.124 Şi gata să dispară! ***D:*** Grăbită să dispară! ***A, B,C.***

VA25 Nu-i chiar nici letargia, ce lasă o pecete ***D:*** Nu-i chiar nici letargia, lăsîndă o paloare ***A,B***\ Nu-i chiar nici letargia, ce-nfige, o paloare C.

VJ27 O nu! E viu ciocoiul, cu bube şi cu pete, D: O nu! E viu boierul! La trai şi la culoare ***A, B, C.***

VA32 Şi pripăşiţi aice; ***D:*** Şi pripăşiţi p-aice; ***A, B, C.***

VJ33 Aceeaşi goliciune la inimă, la minte, ***D***: Aceeaşi goliciune de inimă, de minte, ***A, B, C.***

VA34 La cugete române; ***D:*** De cugete române ***A, B,*** C.

VA37 O nu! E viu ciocoiul! Nu-i mumie, nu-s moaşte: ***D:*** O nu! E viu boierul! Nu-i mumie, nu-s moaşte: ***A, B,*** C.

V.140 Nefericita ţară, ***A, B, D:*** Nenorocita ţară, C.

VA43 Chemînd păgîni şi unguri să danţe pe morminte ***A, B, D:*** Chemînd evrei şi unguri să salte pe morminte C.

VJ46 Lăcustele-ngropate, ***A, B, D:*** Lăcusta cea-ngropată, C.

VA47 De n-aţi strivit chiar oul, din fundul negrei groape ***A, B,D:*** De nu-i striveşti chiar oul din fundul negrei groape C.

VA48 învie mai turbate! ***A, B, D:*** Răsare mai turbată! C.

V.149 Nu mai greşi d-acuma! Trecutul să te-nveţe! ***D:*** N-om mai greşi d-acuma! Trecutul să ne-nveţe! ***A, B:*** Am mai păţit adesea! Trecutul să ne-nveţe! ***C.***

V.151 La vînătoare ! însă ... jos pustele şi beţe: ***D:*** La vînătoare! însă ... nu pustele şi beţe! ***A, B, C.***

V.152 Să-i baţi prin libertate!... ***A, B, D:*** Ci sacra libertate! ... C.

DORUL

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. ***52,*** 19 octombrie .1870, p.4. Semnată ***Hasdeu. A*** fost reluată în volumul ***Poezii*** (1873), p. ***56—58,***

Tudor Vianu vedea, în poezia ***Dorul,*** o prefigurare a sentimentului din ***JLa steaua*** de M. Eminescu: „nu lipseşte, din poezia acestui om bogat prin -atîtea posibilităţi interioare, şi latura unei inspiraţii mai suave ca în poezia ***Dorul,*** din 1870, care ne aminteşte în chip atît de curios ritmurile de mai tîrziu ale lui Eminescu şi chiar tema sa în poezia ***La steaua,*** apariţia unui

sentiment în sufletul omenesc încărcat de trecutul şi adîncimile pe care le-a. străbătut pînă la ivirea lui în lumină"[1] ..

La începutul secolului al XIX-lea, exista la noi o lirică a dorului răspîndită îndeosebi prin manuscrise sau prin intermediul lăutarilor. Este aşa-numita zonă a cîntecului de lume, la care şi-au adus contribuţia Costache Conachi, lancu Văcărescu, Anton Pann ş.a. Iancu Văcărescu publică chiar o poezie cu titlul ***Dorul deplin,*** pe care Ovid Densusianu o atribuie lui Conachi[2], scrisă însă de poetul muntean prin anii 1810—1819, după întoarcerea sa de la Viena, cînd lecturile sale indică frecventarea lui Wieland, Delille, Parny ş.a.

Meditaţia lirică a lui B. P. Hasdeu poate fi mai puţin apropiată de poezia preromantică şi romantică, deoarece tropii poeziei sale îşi au originea în literatura populară românească, autorul încercînd „o definiţie a noţiunii pe care o exprimă, atît de complex şi profund, termenul românesc « dor »"[3].

VARIANTE

Columna lui Traian = A ; Poezii = B.

V.12 Din care mi-a venit, ***B:*** Din care l-am primit, ***A.***
V.34 Şi undele d-azur, ***B:*** Şi unda cea d-azur, ***A.***

SĂRĂCIA

Publicată întîi în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. 14, 20 aprilie 1870, p. 4. Iscălită ***Hasdeu.*** Reprodusă, sub semnătura ***B. P. Hasdeu,*** în ***Calendarul României pre anul 1871 de la Crist,*** an. XIV, 1870, p. 103. Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 59-61.

în ***Calendarul României*** . . ., versurile sînt precedate de un moto: „Ski uj utat tor: gaz es tiiske varja . . . Cine rumpe o cale nouă îl aşteaptă spini şi scaiete .. . Petofi". Motoul va fi trecut, în 1873, pe coperta volumului ***Poezii.***

[1] Tudor Vianu, ***op. cit.,*** p. 91.
[2] Ovid Densusianu, ***Asupra unei poezii a lui Iancu Văcărescu, Noua revistă română,*** vol. 1, nr. 11, iunie 1900, p. 484—486. Vezi şi Ion Vîrtosu, ***Note istorice din geneza liricii culte moderne (Poezia „Dorul deplin" şi lirica românească la începutul secolului trecut), Revista de istorie şi teorie literară,*** an. XXX, nr. 1, ianuarie—martie, 1981, p. 5—17.
[3] I. C. Chiţimia, ***op. cit.,*** p. 681.

Două strofe din poezia ***Sărăcia*** (v. 25—36), scrise de marele scriitor pe un portret al său dăruit lui H. Lecca, sînt publicate, ca „inedite", în ziarul ***L'Independance roumaine,*** 25[e] annee, no. 7445, 16/29 avril 1901, p. 3, de către redactorul Em. Cerkez, car*» inițiase o anchetă literară. în legătură cu aceasta, Barbu Lăzăream-. nota: „Se poate ca d. Em. Cerkez, declarînd inedite versurile lui Hasdeu scrise în josul unui portret, s-o fi făcut într-adins, pentru a-şi răzbuna un colaborator, mult jignit de Bogdan Petriceicu Hasdeu. Cînd d-nii M. Pashcano şi Em. Cerkez au întreprins în numele ziarului ***L'Independance roumaine*** o anchetă (în felul aceleia între-prinsă de Jules Huret de la ***Figaro*** [1]) asupra următoarelor chestiuni: Este .acum o criză în literatură? încotro se îndreaptă noua mişcare? Punctul nostru culminant literar trebuie să-1 căutăm în prezent sau în trecut? Cine <a scris cea mai curată limbă românească? — întrebărilor acestora Hasdeu a refuzat să răspundă. Adică a răspuns omul, dar în aşa chip cum ştia dînsul să răspundă cînd n-avea poftă de răspuns. A răspuns scurt şi înțepător. Citez şi traduc: « Hasdeu pînă acuma n-a avut ***onoarea*** de a cunoaşte pe d. Michel Pashcano, şi ca atare nu nădăjduieşte să împle vreun ***,gol*** în ***VIndependance roumaine*** unde d. Michel Paschcano apreciază tre-cutul, prezentul şi viitorul desăvîrşirii noastre literare. O anchetă mult mai serioasă ar fi de făcut în România asupra prezumțiunii şi furiei de a *se* ilustra fără de muncă şi fără de suferință ». Atît! şi de bună seamă d. Em. Cerkez şi-o fi zis: dacă tu, B. P. Hasdeu, nu ai onoarea de a cunoaşte pe d. Paşcanu, eu mă voi lipsi de onoarea de a-ți cunoaşte poeziile. ***Această*** onoare d. Em. Cerkez o împarte cu miile de cititori români, cari nu ştiu de existența unui poet numit Hasdeu (pe savantul cu acest nume, pe poz-naşul şi spiritistul Bogdan Petriceicu îl cunosc ei de bine de rău)."[2]

S-ar putea ca poezia ***Sărăcia*** să exprime o stare personală de lipsuri şi nevoi. La datele cunoscute, privind situația financiară jenantă a scriitorului, adăugăm informația următoare. La 1 noiembrie 1871, B. P. Hasdeu îm-prumuta 680 lei de la A. Vretos din Bucureşti. Nu-şi poate plăti datoria decît prin intervenția portăreilor, în februarie 1877, în urma unui lung proces.[3]

[1] Ancheta lui Jules Huret, invocată de Cerkez şi Paşcanu, s-a desfă-şurat în ziarul ***L'Echo de Paris*** (Cf. ***Enquete sur notre evolution litt.'raire par Em. Cerkez et M. Paschcano, L'Independance roumaine,*** 24[e] annee, no. 7327, 11/24 decembre 1900, p. 1). Prima personalitate intervievată este JB. P. Hasdeu, urmat de I. L. Caragiale.

[2] Barbu Lăzăreanu, ***op. cit.,*** p. 132— 134.

[3] Arhivele Statului Ilfov, Tribunalul jud. Ilfov, secția I civilă. Dosar •nr. 63/1874. Publicată de C. Popescu-Cadem în ***Manuscriptum,*** an. VII, sir. 4/25, 1976, p. 170- 172.

VARIANTE

Columna lui Traian — A; Calendarul României pre anul 1871 de la Crist — B; Poezii — C.

Moto: Omis în A, C: S ki uj utat tor: gaz es tuske vârja ... Cine rumpe o cale nouă îl aşteaptă spini şi scaiete ... Petofi ***B.***

V.2 Ca puşcaşul stă la pîndă, C: Stă ca un puşcaş la pîndă, ***A, B.***

V.5 Glonțul zboară cu turbare ***A,*** C: Zboară glonțul cu turbare ***B.***

V.8 Numai dînsa nu mă lasă ***A, C:*** Numai munca nu mă lasă ***B.***

V.37 Şi de ți-a săcat izvorul, ***A, C:*** Dacă ți-a secat izvorul, ***B.***

VA7 Glonțul zboară cu turbare ***A, C:*** Zboară glonțul cu turbare ***B.***

VORNICUL IANCU MOTOC

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. 16, 30 aprilie 1870, p. 2—3. ***Reluată în Calendarul României pre anul 1871 de la Crist,*** an. XIV, 1870, p. 97—98. A fost introdusă în sumarul volumului ***Poezii*** (1873), p. 62-65.

Subtitlul ***Baladă din secolul XVI,*** din ***Columna lui Traian*** şi volumul ***Poezii,*** este înlocuit în ***Calendarul României...*** printr-o datare: ***1564.***

Figura vornicului Motoc este punctul de pornire şi al altor poezii (şi chiar al unui „romanț", ***Ursita),*** toate înscriindu-se în cadrul mai larg al tematicii patriotice şi de inspirație istorică.

Mihai Drăgan găseşte această creație „înaripată de o simțire adevă-rată", apropiindu-1, în această privință, de Alecsandri şi Negruzzi (Hasdeu ii numea „scumpii mei maeştri"), „dar şi de Bolintineanu pe care îl ironi-zează odată spunînd că în lirica lui « găsiți tot ce se găseşte în Victor Hugo » ***(Aghiuță,*** nr. 13 din 6 februarie 1864)"[1]. George Munteanu scria despre aceleaşi versuri: „deşi le imprimă nu ştiu ce înfrigurată mişcare interioară, de autentică esență baladescă, autorul îşi desfăşoară subiectele în maniera •cea mai nereuşită a lui Bolintineanu, cu dialoguri retorice şi alte inutile indicații de regie, care vor să împingă aluzia în prim plan, stricînd apoi totul -cu finalul fățiş moralizator"[2]. Aluzia se referă la „domnul străin", pe care B. P. Hasdeu îl combătea în acei ani prin toate mijloacele.

[1] Mihai Drăgan, ***op. cit.,*** p. 215.

[2] George Munteanu, ***op. cit.,*** p. XXXII.

Motoul savant vrea să indice o convingere a enciclopedistului după care între „cronică" şi „poezie" există o „intimă înrudire", ele fiind „strîns. legate".[1]

VARIANTE

Columna lui Traian* — *A*; *Calendarul României pre anul 1871 de la Crist* = *B*; *Poezii = C.

Subtitlu: Baladă din secolul XVI A, C: (1564) B.

V.26 In străinătate cată ajutor; ***A, C:*** La străin acuma cată ajutor; ***B^***

V.35 Mulţi tirani zdrobit-au ş-o să mai zdrobească — ***A, C:*** Mulţi tirani zdrobeşte ş-o să mai zdrobească — ***B.***

V.38 Vai, cu mult mai groaznic e păcatul meu! ***A, C:*** Vai, cu mult mai crîncen e păcatul meu! ***B.***

V.39 Moartea cea mai cruntă nu mă pedepseşte — ***A, C:*** Moartea cea mai crudă nu mă pedepseşte — ***B.***

LUNTREA

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. ***53, 25*** octombrie 1870,. p. 2. Semnată ***Hasdeu. A*** fost reluată în volumul ***Poezii*** (1873), p. 66—67..

Ideea poeziei o găsim exprimată şi într-un foileton politic publicat în anul 1869: „Călătorul, îndrumat spre o ţintă obscură şi necunoscută, cînd simte pedecele grămădindu-se sub pasu-i, ce şovăieşte fără voie, călcînd spini şi cremene; cînd vede împrejuru-i vrăjmaşi ce-1 ochesc dintr-ascuns, pîndind momentul oportun, iar corbii legănîndu-se în aer, în aşteptarea, hoitului; cînd cugetă la apropierea nopţii, sub al căreia văl cernit spinii devin mai ghimpoşi, cremenele mai ascuţite, vrăjmaşii mai îndrăzneţi, corbii mai rapaci şi victima lor comună mai slabă; ei bine, el îşi aduce aminte locul de unde a purces, casă, masă, fraţi, amici, iubire şi este peste putinţă ca să nu dorească c-un avînt nebiruit a fugi înapoi, precum pîrăul, izbindu-se de o stîncă, pe care nu poate s-o spargă, se întoarce în braţele izvorului".[2]'

VARIANTE

***Columna lui Traian* – *A*; *Poezii* = *B*.**

V.2—3 Plutind pintre valuri / Departe de maluri ***B:*** Departe de maluri / Plutind pintre valuri, ***A.***

[1] B. P. Hasdeu, ***„Cronicele României" de Kogâlniceanu, Columna lui Traian,*** an. III, nr. 31/141, 15 septembrie 1872, p. 273.

[2] ***Cronica politică, Traian,*** an. I, nr. 30, 6 iulie 1869, p. 1 17.

V.6—7 Ajunge odată / Mereu legănată ***B:*** Aşa legănată / Ajunge odată ***A.***

V.9 Şi eu am o ţintă, dar timpul ce fuge şi zboară ***B:*** Şi sufletu-mi are o ţintă, dar timpul ce zboară ***A.***

CODRUL

Publicarea actului al doilea, ***Răzbunarea*** al piesei ***Răzvan şi Vidra,*** în volumul de ***Poezii*** din 1873, cu titlul ***Codrul*** a constituit una din reacţiile lui B. P. Hasdeu faţă de critica violentă şi nedreaptă a lui Petru P. Carp împotriva „dramei istorice în cinci acturi", cu ocazia tipăririi celei de-a «loua ediţii. Acesta îl taxase pe autor drept „pseudopoet", iar opera sa „elucubraţiune", inaderentă la „prozodia românească": „Acum ce rămîne din o dramă fără acţiune şi fără caractere? Cîteodată stilul. în această privire însă suntem în drept a bănui autorului o uşurinţă neiertată. Ritmul şi ideea sunt necontenit jărtfite rimei şi imaginile deşteaptă de multe ori idei contrare cu intenţiunea autorului."[1] Desigur, B. P. Hasdeu voia să dovedească contrariul şi, la apariţia celei de-a treia ediţii, în anul 1869, va insista pe ideea de „poem", cele cinci „acturi" devenind „cînturi", iar drama va fi denumită „poemă dramatică". în privinţa prozodiei va indica sursa inspiraţiei sale: versificaţia veche românească. în fruntea piesei este publicată o poezie autentică în stil modern, intitulată ***Dedicaţiune. Soţiei mele Iulia Petriceicu-Hajdeu :*** „Cumplita sărăcie ş-invidia vicleană / Danţau în jurul meu: / în inimă durere, ş-o lacrimă pe geană, / Şi-n pept suspinul greu! // Tu însă, ca o lampă, rămasă-n mîngiiere,/Cînd faclele s-au stîns, / C-o rază de iubire sorbeai acea durere, / Secai amarul plîns! // Suspinul singur numai îmi sta mereu în cale: / Oftam făr'să voiesc; / Ca umbrele, ce-n faţa luminei matinale / De noapte ne-amintesc! // în orele d-acelea •de sumbră poezie, / C-o mînă-n mîna ta, / Am scris această dramă, ce-n viaţă-mi o să fie / Ca floarea: nu m-uita!// Precum se-ncheagă unda, •de veacuri picurată / P-o stîncă nencetat, / Aşa oftarea-mi lungă aice-i închegată:/ Suspin cristalizat! //Mînia mizantroapă a omului în goană, Sarcasmul infernal,/ Le vezi în astă carte, înfipte-ntr-o icoană,/ Cu vîrful •de pumnal!//Şi cui să-nchin eu oare, cînd timpul se răzbună, / Ecoul amorţit / Al unor viscoli care, cu tine dempreună,/Atunce l-am simţit?//

[1] Petru P. Carp, ***Răzvan-Vodâ. Dramă istorică în cinci acturi de d. B. P. Hasdeu, Convorbiri literare,*** an. I, nr. 18, 15 noiembrie 1867, p. 248.

O tu, ce chiar suspinul îl împărţeai cu mine, / Făcîndu-1 mai uşor:/ Tăiai oftarea-ntreagă în două mici suspine,/ Unite prin amor! . .. [1]

La sfîrşitul volumului mai înainte citat, aflăm un ***Apendice. Modeluri de veche limbă şi versificaţiune română :*** I ***Din Psaltirea diaconului Coresi (1511). Psalmul 149 ;*** II ***Poeziele satirice de Miron Costin*** (1670). 1. ***Câtră cititor. Viaţa lumii. 2. Stihuri împotriva zavistiei*** ; III ***Extracte din Psaltirea versificată a mitropolitului Dosoftei*** (1671). ***Din psalmul 41. Din psalmul 45. Din psalmul 53. Din psalmul 63. Din psalmul 97. O improvizaţiune la lectura psalmului 123. Epilog la Psaltire. Epigraful la zimbrul din armele Moldovei*** ; IV. ***Din Cazania mitropolitului Varlam.*** (1641 — 43). ***Foaia 56. Foaia 157. Foaia 212. Foaia 372.*** Atît ***Dedicaţiunea*** cît şi ***Apendicele*** spun cîte ceva despre geneza „poemului dramatic", şi, implicit, despre fragmentul introdus de B. P. Hasdeu în sumarul volumului său de ***Poezii*** din 1873. N. I. Apostolescu reia chestiunea ascendenţei prozodice a poemului hasdeian într-un studiu de specialitate: „Vers 1866, B. P. Hasdeu, historien, philologue et en meme temps poete, ecrivit un poeme dramatique en cinq parties. II mettait en scene la vie, les aventures et la fortune du prince de Moldavie Răzvan qui regna â la fin du XVIe siecle. Hasdeu employa dans ce drame une langue aux allures archaiques; non seulement il y mit â profit ses connaissances etendues en linguistique et en histoire, mais il voulu y employer la versification de Costin et de Dosithee, depuis silongtemps oubliee." [2] L. I Curuci, în 1974, se va referi direct la versificaţia din ***Răzvan şi Vidra:*** „O singură dată versul silabic, dispărut la acea dată, [.. .] apare la Hasdeu în drama poetică ***Răzvan şi Vidra.*** Calificăm acest apel la sistemul de vers silabic drept tribut plătit epocii vechi, în care are loc acţiunea dramei. Scopurile artistice l-au obligat să împrumute stilului trăsături arhaice. Printre alte mijloace (lexic, atmosferă ş.a.) este adoptat în acest scop versul egal în silabe (16/15) fără alternări regulate ale silabelor accentuate şi neaccentuate." [3] Dar, cu aproape un deceniu înainte, Vladimir Streinu considera o „eroare" ideea că, în prozodia veche românească, ar fi fost folosită „cantitatea" silabelor şi, cu atît mai mult, preluarea procedeului de către B. P. Hasdeu [4].

[1] B. Petriceicu-Hasdeu, ***Răzvan şi Vidra,*** Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1869, p. V—VI.

[2] N. I. Apostolescu, ***Vancienne versification roumaine*** (XVII ***& f.*** XVIIP siecles), Paris, Librairie ancienne Honore Champion, Editeur, 1909, p. 51.

[3] L. I. Curuci, ***Versul moldovenesc (A doua jumătate a secolului XIX)*** Chişinău, Editura Ştiinţa, 1974, p. 41.

[4] Vladimir Streinu, ***Versificaţia modernă,*** Bucureşti, E.P.L., ***Î96&*** „p. 123 şi 166.

TABLOU FLAMAND

Publicată iniţial în ***Lumina,*** an. 1863, nr. 17, p. 80, cu titlul ***Un tablou flamand*** şi semnată ***BfP. H-u.*** Reprodusă, cu titlul ***Un tablou de familie,*** în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 24, 3 mai 1864, p. 181. Reluată în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 18/128, 2 mai 1872, p. 141, cu un titlu schimbat: ***Tablou flamand.*** Semnată ***Hasdeu.*** Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 107—108.

în ***Columna*** ... şi volumul ***Poezii,*** autorul adaugă şi un subtitlu: ***Baladă.***

VARIANTE

Lumina = A ; Aghiuţă = B; Columna lui Traian = C; ***Poezii = D.***

Titlu: Tablou flamand C, D: Un tablou de familie A: Un tablou flamand B.
Subtitlu: Baladă C, D: Omis in A, B.

VA Osîndea prusacul, zicînd că-i un cîine, ***C,D:*** Osîndea pe turcul pentru că-i un cîne, ***A, B.***

V.5 Franţa se tot schimbă de azi pînă mîine, ***C, D:*** Franţa se preface de azi pînă mine ***A, B.***

V.6 Turcul n-are minte, moscovitu-i hoţ. ***C,D:*** Neamţu-i fără cuget, moscovitu-i hoţ ... ***A, B.***

V.9 Care de durere hămăia mereu. ***C, D:*** Care-n nerăbdare hămăia mereu. ***A, B.***

V.10 „Ia te linişteşte! Mai aşteapt-oleacă! ***C,D:*** „Ian te linişteşte; mai aşteapt-oleacă; ***A, B.***

VAI E ruşine, dragă, gura să nu-ţi tacă! ***C,D:*** îi ruşine, dragă, gura să nu-ţi tacă! ***A, B.***

V.12 Voi sfîrşi odată! Nu fi aşa rău!" C, ***D:*** Apoi zău, Jujucă, nu fi aşa rău ..." ***A, B.***

V.13— 16 Fata, dulce floare, care tot visează / Că-n veci o s-o scalde rază după rază, / Şi nemic nu ştie (C: Neştiind de iarnă), de brume şi nori; / Fata pe fereastră priveşte-n grădină, (C: Privea pe fereastră în mica grădină,) C, ***D:*** Fata, dulce floare, neatinsă de-albine,/ Şedea lîng-o masă, cu faţa la mine / Cu foc de purpură pe obraji de crin; / Eu ţineam în mînă o carte uitată ***A, B.***

V.17 Urmărind cu ochiul şireata albină, C, ***D:*** Cînd priveam la mumă, cînd pîndeam pe tată, ***A, B.***

V.18 Care după miere colindă pe flori. C, ***D:*** Şi-notam cu ochii-n al copilei sîn! ***A, B.***

V.19 — 24 Omise în A, B.

V.22 Şi fiindcă tatăl nu bagă de seamă, *D:* însă cînd bătrînul nu băga de seamă, C.

DUPĂ BĂTĂLIE

A fost publicată întîi în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 20/130, 15 * mai 1872, p. 159. Semnată ***Hasdeu.*** Introdusă în volumul de ***Poezii*** (1873),. p. 109-110.

Se înscrie perfect în „estetica" autorului sintetizată în prefaţa plachetei din 1873. Sumbrul şi violentul sînt aici în drepturile lor, ca o aspra condamnare a „banchetului cumplit" pe care-1 reprezintă războiul. Subtitlul „Fragment" nu vrea să însemne dorinţa unei continuări, sau publicarea unei părţi dintr-un poem mai întins rămas în manuscris, ci, pur şi simplu, o stare de spirit, prin care autorul vrea să sugereze comuniunea sa, temporală şi spaţială, cu infinitul şi întregul univers. Cineva îi aruncase, odată, în faţă caracterizarea dispreţuitoare de ***om-fragment.*** B. P. Hasdeu îi răspunde într-o şedinţă academică: „Un X într-o bună dimineaţă îşi închipuieşte că mă va zdrobi dîndu-mi epitetul de ***om-fragment.*** Ei bine, eu primesc epitetul. Orice porţiune a infinitului este un fragment. Un fragment este şi o rază a soarelui, un fragment şi soarele însuşi, un fragment este întreaga sistemă solară. De ce să nu fiu şi eu un biet fragment? Fiecare fragment, însă, are o misiune pe care o îndeplineşte în sfera totalităţii".[1]

Un istoric literar, admirator al poetului Hasdeu, scria: „Nu ştim dacă această poezie poate fi socotită ca o epică a păcii; dar e una care dezmeticeşte (francezul spune: ***elle degrise).*** Iar celor obişnuiţi cu epica veche — cea eroică — li se acordă o despăgubire. Dacă, nu prin vocabular, dar prin dactilele multe cari sînt departe de a fi calme, Hasdeu le--a dat, încalţe, ***ritmul*** delirului ditirambic."[2]

OVIDIU LA GURELE DUNĂRII

Traducerea în versuri libere a elegiei 10 din ***Tristele,*** cartea a treia, de Ovidiu este publicată prima oară în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr, 29/139, 15 august 1872, p. 233. Semnată ***Hasdeu.*** în iuxtă este transcris şi textul latin în original. Reluată în ***Columna*** an. III, nr. 34/144.

[1] Apud G. Munteanu, ***op. cit.,*** p. XXIII.

[2] Barbu Lăzăreanu, ***Cu privire la Hasdeu,*** I, Bucureşti, „Cultura românească", 1927, p. 19.

1 decembrie 1872, p. 318—319, poezia fiind încorporată textului ***Istoriei critice *a românilor,*** publicată de Hasdeu în foileton. Reprodusă în ***Familia,*** an. IX, nr. 32, 19/31 august 1873, p. 369—370. Iscălită ***B. P. Hasdeu.*** Inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 111—115. Reprodusă în ***Convorbiri literare,*** an. VI, nr. 11, 1 februarie 1873, p. 430—431, însoţită de o notă: „Extragem din cartea de poezii a d-lui B. P. Hasdeu următoarea traducere". Elegia apare din nou în cele două ediţii ale ***Istoriei critice a românilor,*** din 1873 (p. 225-227) şi 1875 (p. 216-218). Poezia este citată fragmentar (v. 26—34) într-un articol politic despre ţăranul român din ziarul bucureştean ***Binele public,*** an. IV, nr. 189/973, 31 iulie 1882, p. 1. Redată în întregime de către M. Străjanu (colaborator al ***Convorbirilor .. .)*** în cuprinsul studiului ***Ovidiu,*** publicat în „organul clubului profesoral din Craiova", ***Vocea română,*** an. I, nr. 11, 1 martie 1883, p. 6—8. Introdusă în ***Almanah literar ilustrat,*** an. I, 1886, p. 137—141. Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Din ***Almanah...*** este reprodusă în ***Universul,*** an. IV, nr. 214, 19 august 1887, p. 2 şi apoi în ***Tribuna,*** an. IV, nr. 189, 22 august/3 septembrie 1887, p. 754. Reluată în ***Calendarul „Curierului"*** an. XV", 1888, p. 70—72. Iscălită ***B. P.Hâşdâu.*** Inclusă încă o dată în ***Convorbiri literare,*** an. XXV, nr. 11 şi 12, 1 martie 1892, p. 956—959. Solicitîndu-i-se un text pentru numărul jubiliar, cu ocazia împlinirii a 25 de ani de la apariţia revistei, Hasdeu nu trimite nimic, redacţia optînd pentru reproducerea traducerii din Ovidiu, indicîndu-se sursa: ***„Conv. lit,*** an. VI, 1 febr. 1873". I. L. Caragiale publică tălmăcirea, într-o suită de opere hasdeiene, în ***Epoca literară,*** an. I, nr. 10, 17 iunie 1896, p. 1,

Tălmăcirea elegiei trebuie pusă în legătură directă cu activitatea sa de istoric[1]. într-adevăr, el începuse să publice, în ***Columna lui Traian,*** încă din 1871, număr de număr, opera sa capitală ***Istoria critică a românilor.*** Aici, Ovidiu este pus alături de Herodot şi i se dedică un număr de 44 de capitole. în capitolul 29, ***Importanţa lui Ovidiu pentru istoria Daciei,*** citim: „ceea ce lipseşte în Erodot se poate supleni pînă la un punt din Ovidiu. Marele poet al Sulmonei, gonit din Roma de către August la anul 9 după Crist, a tărăgănat o dură viaţă de opt ani între geţi şi sarmaţi la gurele Dunării."[2] Precizările de mai departe arată clar că opera lui Ovidiu era pentru savantul român un document istoric foarte preţios: „Petrecerea lui Ovidiu la Torni, unde scrisese cele două lungi plîngeri ale sale, ***Tristele*** şi ***Ponticele,*** ne privesc aci în două feluri:

[1] Vezi şi Aurelian Sacerdoţeanu, ***Concepţia istorică a lui B. P. Hasdeu,*** în ***Studii. Revistă de istorie,*** an. X, nr. 5, 1957, p. 141—159.

[2] B. P. Hasdeu, ***Ovidiu,*** în ***Istoria critică a românilor***, vol I. „întinderea teritorială — Nomenclatura —. Acţiunea naturei." Ediţiunea II revăzută şi foarte adausă. Bucureşti^ Imprimeria Statului, 1875, p. 215.

1. El vorbeşte ca vecin despre ţărmul danubian nordic, de unde-1 ameninţau nencetat invaziunile barbare şi gheţosul suflu al crivăţului;

2. însăşi constituţiunea geologică şi climaterică a Dobrogei nu se deosebeşte de a Munteniei de jos, de care o desparte fluviul nu printr-o linie paralelă, ci perpendiculară, încît este în fond aceeaşi zonă [. ..] Din ambele poeme ale lui Ovidiu noi am ales trei bucăţi, care ni se par a-1 rezuma în privinţa istoriei naturale a regiunii: elegiele 3 şi 10 din cartea III a ***Tristelor*** şi epistola 8 din cartea III a ***Ponticelor.*** Deşi le traducem în versuri, totuşi n-am modificat întru nemic ideea poetului, conservînd-o cu aceeaşi fidelitate cu care au redat-o în proză germanii sau francezii

Elegia 3 din ***Tristele*** n-a fost selectată de B. P. Hasdeu pentru publicare independentă. Ea a rămas, astfel, în ***Istoria critica*** ... de unde o reproducem, împreună cu menţiunea traducătorului: „în ultimii ani ai vieţei, Ovidiu trămitea soţiei sale la Roma următoarea epistolă:

Nu-i mîna mea ce-ţi scrie, căci o durere crudă
Mă ţine-n nemişcare pe strat de suferinţă,
Coprins de neagra spaimă ca nu cumva ursita
Aice să mă-ngroape la capătul din urmă
Al unei lumi pe care nici o cunoaşteţi voi!

Gîndeşte-te o clipă! Mă-nconjură sarmaţii
Şi geţii mă-npresoară, şi-n mijloc între dînşii
Mă zbuciumă durerea, eu cetăţean al Romei,
Aci-n această ţară, în care ceru-i sumbru
Şi apele sunt grele, ba pînă şi ţărîna —
De ce? nu poci pricepe, dar simţ că-mi dă fiori!
Nu-i casă mai comodă, nu-i hrană mai gustoasă!

Vrun meşter să m-ajute cu ierburi descîntate,
Sau un amic s-aducă vro dulce mîngîiare
Şi cu poveşti plăcute să-mi mai scurteze timpul ...
Ah, unde sînt acestea! şi numai suvenirea,
Ce-i cu atît mai vie cu cît sum mai departe,
îmi spune c-altădată pe toate le-am avut!

Şi te-am avut pe tine, a tuturor regină!
Tu, care-mi împli peptul, soţio neuitată!
Şi glasul meu te cheamă, deşi te ştiu aiurea;
Ş-o noapte fără .tine, o zi nu poci petrece;
Chiar în delir — mi-au spus-o acei ce mă veghează —

Ibidem, p. 216.

Cu minţile perdute repet eu al tău nume;
Şi ce zic! n-ar fi-n stare nici însăşi agonia,
Cînd limba se lipeşte morţiş de cerul gurei
Şi nu-i vrun suc în lume ca s-o mai dezmorţească,
Nici însăşi agonia nu mi-ar opri avîntul
Zîmbindu-mi vro speranţă să te revăz dodată,
Şi plin d-o nouă viaţă, eu aş striga: iubesc!"[1]

Tălmăcirile sînt publicate în capitolul 30 al ***Istoriei critice,*** intitulat ***Imaginile danubiane ale lui Ovidiu,*** Hasdeu subliniind versurile considerate document şi trecînd în notă originalul latin, pentru eventuale confruntări. Chiar şi titlul pe care îl dă B. P. Hasdeu elegiei, ***Ovidiu la gurele Dunării,*** indică o poziţie a sa, ştiinţifică, atestînd locul unde a trăit şi a murit marele poet latin: la gurile Dunării, în pămîntul românesc dintre Dunăre şi Marea Neagră.

VARIANTE

Columna lui Traian = A; Familia = £; Poezii == C; ***Almanah literar ilustrat = D; Calendarul „Curierului" = E.***

V.2 în Roma vro fiinţă, şi dacă fără mine ***A, B, C:*** în Roma vreo fiinţă, şi dacă fără mine. ***D, E.***

V.7 Cu fearele sarmate, cu besssii şi cu geţii, ***A, B,*** C: Cu fiarele sarmate, cu bessii şi cu geţii, ***D,E.***

V.9 Cît mai adie vîntul răcoritor al verei, ***A, B,*** C: Cît mai adie vîntul răcoritor al verii, ***D, E.***

V.15 Şi crivăţul porneşte, şi neaua împle norodul, ***A, B, C, E:*** Şi crivăţul porneşte şi neaua umple nordul, ***D.***

V.27 Cît din a lui făptură (^-abia se văd obrazii, ***A, B, C:*** Cît din a lui făptură d-abia se văd obrajii, ***D,E.***

V.30—31 Şi te coprinde groaza, cînd sloiuri cristaline / Se-ncheagă pintre plete şi se ciocnesc cu freamăt ***A, B, C:*** Şi te cuprinde groaza, cînd slouiri cristaline / Se-nghează printre plete şi se ciocnesc cu freamăt ***D, E.***

V.37—38 Ş-atunci din oboseală c-un strop de apă vie / De vrei să-ţi stîmperi setea, spargi întărită gheaţă C, ***D, E.*** Ş-atunci din oboseală de vrei să-ţi stîmperi setea / C-un strop de apă vie, spargi întărită gheaţă ***A, B.***

V.46 S-alunecă piciorul săltînd fără sfială; ***A, B, C:*** Alunecă piciorul săltînd fără sfială; ***D, E.***

[1] ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 34/144,1 decembrie 1872, p. 319-320.

După V.51, urmează, în A şi B, două versuri eliminate ulterior: De necrezut, şi totuşi sum martorul pe care / Nemica nu-1 împinge s-ascunză adevărul.

V.52 De necrezut, şi totuşi eu am văzut chiar marea, ***C, D,E:*** Şi trebui să mă credeţi: eu am văzut chiar marea, ***A, B.***

V.55 Şi n-o văzusem numai, dar am îmbiat eu singur ***A, B, C, :*** Şi n-o văzusem numai, dar am umblat eu singur ***D, E.***

V.56 Pe creştete marine călcînd ca, pe ţărînă ... ***C,D,E:*** Pe culmile marine călcînd ca pe ţărînă ... ***A, B.***

V.63 Şi vasele, ca-n cercuri de marmoră coprinse ***A, C:*** Şi vasele, ca-n , cercuri de marmoră cuprinse ***B,D,E:***

V.66—67 Şi-n unda degerată, cu capete ***(D, E:*** capetele) afară / Vezi peştii ce se-ncrustă, şi unii mai trăiesc! C, ***D, E:*** Şi-n unda degerată cu capete-afară / Vezi peşti ce se-ncrustează, şi unii mai trăiesc! ***A, B.***

V.98 Aice, ah! aice osîrida m-a trămis! ***A, B, C, :*** Aice, ah! aice osîndam-a trimis! ***(E:*** trimes.) ***D, E.***

CÎNII ŞI LUPII

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 4/114, 24 ianuarie 1872, p. 25. Semnată ***Hasdeu.*** Inclusă în volumul Poem (1873), p. 116— 118.

Abordînd ideea influenţei lui La Fontaine în literatura română, Vladimir Streinu observa că toţi fabuliştii noştri se caracterizează „prin versificaţia neregulată, care rezultă din imitarea tipografică a indiscutabilului clasic. Singur Hasdeu, fiind ca versificator mai înzestrat decît ceilalţi, deşi fabulist incidental, atinge într-un fel cursivitatea şi « aerul natural » din La Fontaine." Criticul citează începutul fabulei ***Cîniişi lupii,*** şi conchide: „Sînt acestea chiar versuri libere, cum va crede Ovid Densusianu (cf. ***Evoluţia estetică a limbii române. Epoca contemporană,*** 1938 şi ***infra,*** p. 182— 1883) ? Pînă la un punct, lucrul e de nesuştinut. Absenţa strofei-tip şi, ceea ce este mai însemnat, a versului-tip aproximează versul liber. Dacă fabula şi alături de ea, anecdota ***Femeia înecată,*** scrise cu egală îndemînare eterometrică, ar fi fost însoţite de conştiinţa inovaţiei, despre care nu avem însă nici un indiciu, data tipăririi lor în volum ***(Poezii,*** 1873) le-ar fi înfăţişat pe drept cuvînt ca primele încercări româneşti de acest fel; aşa cum le cunoaştem sînt, desigur, cele mai reuşite imitaţii de versificarare neregulată, în sens francez."[1]

Din aceeaşi sferă tematică, în revista ***Aghiuţă*** (an. I, nr. 3, 17 noiembrie 1863, p. 21—23), se află o fabulă, intitulată ***Lupii, oile şi clinii,*** semnată ***Ghimpescu.*** Iuliu Dragomirescu o atribuie lui B. P. Hasdeu şi o publică integral în ***Tribuna Basarabiei*** (an. IV, nr. 211, 30 martie 1936, p. 5—6).

[1] Vladimir Streinu, ***Versificaţia modernă,*** Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966, p. 147.

VARIANTE

Columna lui Traian = A ; Poezii = B

V.7 Dulăi, prepelicari, zăvozi, ***B:*** Buldogi, dulăi, prepelicari, zăvozi, ***A.***

VAS Moştenită ***B:*** Ce-i moştenită ***A.***

V.29 Şi ei sunt tot un feli de cîni, ***B:*** Şi ei sunt cîni, ***A.***

V.32 Avînd strămoş pe mopsul cel scăpat ***B:*** Avînd strămoş pe mopsul, ce-a scăpat ***A.***

VA3 „Frumos e-n teorie ***B:*** Frumos în teorie ***A.***

VA9—50 Omise în A.

BRADUL

A apărut întîi în ***Lumina,*** nr. 17, 1863, p. 80. Semnată ***B. P. H-u. A*** fost reprodusă în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 24, 3 mai 1864, p. 182. A fost reluată, sub semnătura ***Hasdeu, în Columna lui Traian,*** an. III, nr. 17/127, 24 aprilie 1872, p. 134. A fost introdusă apoi în volumul ***Poezii*** (1873), p. 119—121. Reluată în ***Familia,*** an. XXX, nr. 3, 16/28 ianuarie 1894, p. 25. Semnată ***B. P. Hasdeu. A*** mai apărut în ***Amicul copiilor,*** an. IV, nr. 2, mai 1894, p. 44. Iscălită ***B. P. Hasdeu.*** Cu titlul ***Bradul - 1870*** -, I. L. Caragiale va reproduce poezia în ***Epoca literară,*** an. I, nr. 8, 3 iunie 1896, p. 1.

B. P. Hasdeu rămăsese impresionat, încă din copilărie, de pădurile de brazi ale Moldovei: „îmi aduc aminte foarte viu de impresia pe care mi-au produs-o, demult, în copilărie, brazii de pe muntele Ceahlău, din nordul Moldovei. Asemenea unor uriaşi fantastici ei surprind pe călătorul visător prin mîndra lor nemişcare, prin măreţia lor chipeşă."[1] însemnarea este făcută într-un studiu de folclor comparat, în limba rusă, datat 1853, despre balada ***Inelul şi năframa*** din culegerea lui V. Alecsandri. în aceste pagini manuscrise, B. P. Hasdeu compară imaginea bradului din cîntecele dacoromâne cu silueta „pinului îndrăgostit" din Lermontov. Citind pe Plinius şi pe Vico, el identifică sursa „asemănării unui tînăr chipeş cu un brad" în credinţele vechi ale tracilor. Motivul bradului e prezent în doină, în oraţia de nuntă, în cîntecul funerar, în colindă şi în alte ritualuri şi credinţe populare. Hasdeu sintetizează, astfel, o simbolică folclorică bogată, creînd o poezie alegorică proprie.

Bradul sugerează criticilor cît de departe mergea Hasdeu, în poezie, faţă de Alecsandri din ***Doine şi lăcrimioare.*** Nicolae Iorga, care nu găsea

[1] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa I, ms. 21. Vezi şi ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 4/37, 1979, p. 40.

cuvinte să deplîngă îndeajuns „timpul pierdut de acest spirit original şi puternic cu alcătuirea foii de caricaturi şi de satiră *Aghiuţă"* — ce cuprindea, printre altele, „glume de un gust îndoielnic" şi „versuri care n-au măcar spirit şi în care se cheltuiesc atîtea sforţări pentru o rimă nouă" — aprecia poezia *Bradul:* „Din grămada acestor deşănţări se ridică numai prin ideea pe care o cuprinde şi prin cumpătarea formei apologul *Bradul,* care ar merita să fie reprodus în întregime."[1] G. Călinescu, în genere sever cu lirica lui B. P. Hasdeu, cita, într-o cronică literară, două strofe din poezia *Bradul,* notînd lapidar: „versurile prevestesc pe Eminescu".[2]

VARIANTE

Lumina* — A; *Aghiuţă* — B; *Columna lui Traian = C; ***Poezii* = D; *Familia* = E; *Amicul copiilor*** ^= F.

în A şi B o varianta total diferită faţă de textul de bază:

Văzut-aţi mîndrul brad în plai
Stînd verde-n orice vreme,
Sau ***(B:*** Cînd) arde soarele de mai,
Sau ***(B:*** Cînd) vîntul iernei geme!

El falnic sufere pe rînd
Şi arşiţa şi gheaţa,
Şi fulgerul pen stînci zburînd,
Şi viforul şi ceaţa...

Acuma-n douăzeci de ani
De chinuri nentrerupte,
El s-o deprins cu-ai săi duşmani,
S-o înrudit în lupte!

Să-i daţi odihnă-n locul şes,
în liniştita vale...
Lipsit de traiul său ales,
El s-a usca de jale!

V.5—16 omise în F.

V.7 Şi de pe stîncă maiestos ***D:*** Şi de pe stîncă-i maiestos C: Şi de pe piatră maiestos ***E.***

V.9 Demult cu blocul de granit C, ***D:*** Demult cu stana de granit ***E.***

[1] N. Iorga, ***op, cit.,*** p. 21.
[2] G. Călinescu, ***Poeziile lui B. P. Hasdeu, loc. cit.,*** p. 15.

FEMEIA ÎNECATĂ

A apărut întîi ***în Din Moldova,*** nr. 2, 1862, p. 27—28. Semnată ***B. P. H-u.*** A fost reluată în ***Columna lui Traian,*** an. III, nr. 11/121, 13 martie 1872, p. 81. Semnată ***Hasdeu*** şi datată ***1862.*** A fost introdusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 122-124.

Reproducem, în continuare, varianta publicată de Hasdeu în revista ***Din Moldova,*** care diferă substanţial faţă de textui uc bază:

Era Buhluiul mare,
Pe ţărm şezînd,
în gînd,
Pe rînd,
Treceam neajunsurile vieţei solitare.
„D-aş fi căsătorit!
— Spusei atunci destul de tare —
Ce trai
De rai
Să tot iubeşti şi tot să fii iubit
Neadormit!
Ce dulce armonie!
D-acuma dar, oricum să fie,
îmi trebui mie
O soţie,
Nurlie,
Durdulie,
Hazlie,
Vie,
în scurt, cu merite — o mie:
Să mor de bucurie!"
Dodată,
Iată
C-aleargă înspre mal
Un oarecine,
Dînd busta peste mine:
La faţă — orri, la fugă — cal,
Altminte nătărău!
— Bre, ce-ai păţit, vecine?

Pesemne doagele nu ți-s depline?
— Rău şi rău!
(Răspunde călătorul meu)
Nevasta mi-a luat-o drăguțul de pîrîu:
S-o dus! tot māri-dus!
Şi-i caut trupul eu!
— Ți-a fi, prietene, cam greu;
Căci trebuia s-apuci la vale
A cursului bătută cale,
Iar nu p-aici în sus!
— învață alții, măi,
Doar pe flăcăi
Ca tine!
Femeia mi-o cunosc prea bine!
Ziceam că „sînt", țipa că „nu-s";
Mergeam spre răsărit, striga că „spre apus";
L-amiazi i se părea că-i noapte;
Şi astfel pentru toate!
Deci,
Să-nțelegi,
Că ea în veci
Nu poate
în chip obicinuit să-noate;
Şi rîul să fi fost oricît de furios.
Săracul val
Fu nevoit s-o tragă nu în jos,
Ci tot la deal:
Să scape bucuros!

IONAŞCU-VODĂ

A apărut prima oară în periodicul ***Din Moldova,*** nr. 1, 1862, p. 12, sub iscălitura ***B. P. H-u,*** avînd ca subtitlu anul ***1574.*** A fost selectată pentru volumul ***Poezii*** (1873), p. 125—126, la subtitlu adăugîndu-se şi denumirea de ***Baladă.***

Comentatorii citează versurile din 1873, dar indică în mod constant — după Mircea Eliade — data primei compuneri (1862), uitîndu-se că e

vorba aproape de două poezii deosebite. Inspirația istorică constituie o permanență a scrisului lui B. P. Hasdeu. Patriot înflăcărat, el va cînta ca un;aed artimpurilor moderne faptele de vitejie ale domniilor române pentru apărarea acestui neam şi a acestui pămînt. Veacul preferat este al XVI-lea. Reproducem, în continuare, varianta din 1862:

Sîngele roşeşte cîmpul din belşug;
Otomanii fug;
Iată că-i ajunge oastea românească!
„Zmeilor, ucideți!" sună tot mereu:
Vai, amar şi-aleu!
D-o aşa năvală Domnul te ferească!

„Robi să nu se prinză: nu voi să mă-ncurc
Taie tot ce-i turc!"
Astfeli Ionaşcu-Vodă porunceşte.
Pala duce hora; al sâgetei cînt
S-acordează-n vînt
Şi în pept de duşman falnic amuțeşte!

Nu mai vezi paginii; vrau să zic, de-i cați,
îi priveşti culcați:
Iarba înnegrită d-azi li-i aşternutul!...
Inima-mi tresare, cîndu-n cărfi citesc,
Cît de bărbătesc
Fostu-ni-a odată, fostu-ni-a trecutul!

D-unde pînă unde vine un boier:
Zanea vistier,
Aducînd cu sine un vizir sau paşă.
„Doamne!" — către vodă zice umilit —
„Focu-i potolit:
Să deschidem dară punga cea vrăşmaşă!

Bogătaşul ista, capu-şi spre-a păstra,
Poate număra
Petre scumpe, aur şi argint — comoare!"..»
Domnul cu iuțeală strigă: „Măi fîrtați!
Dracului să dați^
Turcul şi boierul pe-o spînzurătoare!"

CIOCÎRLIA

A apărut în volumul *Poezii* (1873), p. 127-128. Editorul din 1937 nota: „N-am găsit cînd şi unde a fost publicată această poezie"[1].

Versurile sînt b parodie subţire a pastelului de tip Alecsandri. Apelativul „poete-mbătrînite" vizează direct pe bardul de la Mirceşti.

DARUL DUNĂRII

Traducerea din *Ponticele* lui Ovidiu a apărut întîi în *Columna lui Traian,* an. III, nr. 30/140, 1 septembrie 1872, p. 249. Semnată *Hasdeu.* în subsolul paginii — textul original latin. A fost reprodusă integral în *Istoria critică a românilor, Columna lui Traian,* an. III, nr. 34/144, 1 decembrie 1872, p. 319. Lucrarea menită a apăra ideea continuităţii noastre pe aceste locuri, împotriva unor teorii la modă atunci, puse în circulaţie îndeosebi de Rosier, va apărea în volum în 1873 (ediţia princeps), urmată la scurt timp (1875), de ediţia a doua, „revăzută şi foarte adausă". Poezia — „document" va apărea în volumul *Poezii* (1873), p. 129—131, cu o singură modificare faţă de *Columna* ...: cuvîntul *hemeiul* înlocuit prin pelinul (v. 17).

Barbu Lăzăreanu includea, într-o efemeridă, *Pentru versurile lui Hasdeu,* o scrisoare a unui profesor care nu-i admira poezia originală, dar — în schimb — îi aprecia traducerea cîtorva epistole din *Ponticele* şi *Tristele* lui Ovidiu. Bibliotecarul Academiei conchide: „împărtăşind — nu pe de-a-ntregul — entuziasmul pe care cititorul nostru îl exprimă faţă de tălmăcirea din Ovidiu (admirăm şi noi chipul în care traducătorul a ocolit pe soarbe-zeamă, înlocuindu-1 cu soarbe-spumă), nu sîntem de acord în ce priveşte poezia *originală* a lui B. P. Hasdeu. Printre stihuri vremelnice, se găsesc în opera acestuia destule *poezii.* Sînt elegiile pe care le-a scris după moartea fiicei sale Iulia; e poema *Dumnezeu"*[2].

MAGDA LUI ARBURE

A apărut întîi în *Ateneul român,* mai-iunie 1861, p. 61, cu titlul *Ştefan cel Mare şi hatmanul Arbure.* Semnată *B. P. Hâjdeu.* A fost reprodusă, sub semnătura *B. P.H-u,* în *Lumina,* nr. 13—14, 1863, p. 27. PuMicată

[1] Mircea Eliade, Note, în *ed. cit.,* I, p. 393.
[2] Barbu Lăzăreanu, *op. cit.,* p. 18.

.apoi în *Calendar pentru toţi, profetic, amuzant şi popular,* an. VI, 1867, p. 81. Reluată, cu titlul *Magda lui Arbure,* în *Columna lui Traian,* an. III, nr. 34/144, 1 decembrie 1872, p. 313. Semnată *Hasdeu* şi subintitulată *Baladă.* Poema a fost inclusă în sumarul volumului *Poezii* (1873), p. 132— — 134. Reprodusă, cu semnătura *B. P. Hasdeu,* în *Familia,* an. X, nr. 26, 30 iunie/12 iulie 1874, p. 301. Va mai fi publicată peste douăzeci de ani, in *Amicul copiilor,* an. IV, nr. 7, octombrie 1894, p. 200—201. Fără subtitlul *Baladă* şi semnată *B. P. Hasdeu.*

în primele variante, din perioada ieşeană, accentul cădea asupra figurii lui vodă Ştefan, cu discursul lui patriotic, în genul lui D. Bolintineanu. Ulterior, poezia este mult amplificată, în prim plan trecînd viteaza fiică a lui Arbure, Magda. în ultimele versuri, din cele douăzeci adăugate în *Columna* ..., este descris gestul teatral al Magdei care aruncă pe masă capul unui tătar, cerînd să i se toarne pelin în ţeasta sîngerîndă, pentru a bea cu domnul ţării din „cupa cernită". în acest fel remaniată, fără a mai fi nici chiar pomenit numele lui Ştefan, balada se apropie mai bine de alte poeme „dure" din volumul *Poezii.* Cît de departe sîntem — chiar în cadrul romantismului — de versurile tatălui său, Alexandru Hâjdeu, în care glorifică pe *Ştefan cel Mare,* deşi ambele inspiraţii vin — pentru a-1 parafraza pe Dosoftei — din „rădăcina cea veche": „Viteazul voievod Ştefan,/ ţinînd hotaru-n rînduială,/ făcu sub cerul moldovean / să urce-a libertăţii fală / şi ungur, leş sau busurman / spre noi să cate cu sfială"[1] •etc., etc.

în manuscrisele începuturilor lui B. P. Hasdeu sînt de semnalat cîteva pagini, conţinînd un fragment de roman istoric şi un bruion de schiţă dramatică, purtînd acelaşi titlu: *Arbore*[2].

în *Etymologicum Magnum Romaniae,* B. P. Hasdeu dădea cîteva note biografice, la cuvîntul *Arbure,* pe baza *Letopiseţului* lui Grigore Ureche si a cărţii lui Wickenhauser, *Moldowa oder Beiträge zu einem Urkundenbuche,* Czernowitz, 1877: „Fiu al unui pîrcălab de Neamţ, Luca Arbure devine unul <lin sfetnicii cei mai de încredere ai lui Ştefan cel Mare. [...]. Acesta este vestitul *hatman Arbure,* devenit erou legendar al poeziei istorice române. "[3] Sînt citate,^în continuare, versuri din *Aprodul Purice* de Costache Negruzzi •şi din *Santinela* de Costache Stamati.

[1] Versuri în limba rusă, publicate de Tatiana Găluşcă-Crîşmaru şi Teodora Chemale, în traducerea Ralucăi şi a lui Victor Tulbure, în *Manuscriptum,* an. VIII, nr. 2/27, 1977, p. 67.
[2] Publicate de E. Dvoicenco, *op. cit.,* p. 81—84.
[3] B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae, Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor,* tomul II, Bucureşti, Stabilimentul grafic Socec & Teclu, f. a., p 1483.

VARIANTE

Ateneul român — A ; Lumina — B; Calendar pentru toţi — C; *Columna lui Traian = D; Poezii — E; Familia — F; Amicul copiilor = G.*

Titlu: ***Magda lui Arbure D,E,F,G: Ştefan cel Mare şi hatmanul Arbure A, B, C.***

Subtitlu: Baladă ***D, E, F: Omis în A, B, C, G.***

VA Rănit pin' la moarte, cu sabia-n mină ***D, E, F,G:*** Rănit în bătaie, cu arma în mînă ***A, B,*** C. *

V.3 Ducîndu-1 departe la hoarda păgînă, ***D,E,F,G:*** Ducîndu-1 cu sine în oarda (C: la ţara) păgînă, ***A, B, C.***

După VA, în A şi B, urmează o strofă omisă ulterior: Suceava şi Ştefan serbează izbînda;/Dar nemene nu s-a-ntrebat:/ „Mulţi oare periră ***(B:*** perit-au) ? Mulţi oare-n osînda / Cumplitei robii au picat?"

V.5 Pe cîmpul izbîndei stau corturi întinse D, ***E,F,G:*** In mijlocul curţei (C: în curtea domnească) stau mese întinse, ***A, B,C.***

V.8 Jelea fiecare ***(B:*** fieşicare) pe rînd ! ***B,*** C, ***D, E, F,G:*** Vorbea fieşicare pe rînd. ***A.***

V.10 „Lăsaţi bocituri de copii! ***B, C, D, E, F, G:*** Nu-mi plac bocituri de copii! ***A.***

VAI Vitezi ***(G:*** Viteji) ca şi dînsul avem noi o mie, ***D,E,F,G:*** Viteji ca acela avem noi o mie, ***A, B, C.***

V.12 O mie şi sute de mii! ***A, B, D, E, F:*** O mie, o sută de mii! C: Ba sute şi sute de mii! ***G.***

VA3 întreaga Moldovă de hatmani e plină, ***D,E,F,G:*** De hatmanii Arburi moşia mi-i (C: Moldova mi-e) plină, ***A, B, C.***

VA6 Să crească un fiu ticălos ? ***A, B, D, E, F, G:*** Să nască un fiu ticălos ? C

VA7 Atunci România se şterge din lume, ***D,E,F,G:*** Atuncea Moldova s-a stinge din lume, ***A, B:*** Cînd Ştefan cel Mare în ţară domneşte,

V.18 Cînd ţara-i din Pont în ***(A, B:*** din mare-n) Carpatic, ***B, D, E, F,G:*** Atuncea să ştiţi, feţii mei, C.

V.19 în stare va fi să-i înşire ***(A, B:*** ea fi-va să-nşire) anume ***A, B, D, E, F, G:*** Că hatmani de frunte el lesne găseşte C.

V.20 Pe ***{A :*** Pre) cei ce-s născuţi împăraţi!" ***A, D, E, F,G:*** Pe-acei ce-s născuţi împăraţi!" ***B:*** în cel după urmă bordei!" C.

V. 21—40 omise în A, B.

După V.20 urmează, în C, o strofă total diferită faţă de textul de bază: D-abia sfîrşi vodă, voinicii rădică / Paharele lor voiniceşti;/Ş-un strigăt puternic văzduhul despică:/„Tu, Doamne, în veci să domneşti!"

V.22 Sosit p-un căluţ tătăresc, ***D,E,F:*** Sosit pe un roib tătăresc, G-

V. 25—40 omise în C.

ÎN APRILE

A apărut pentru prima dată în volumul ***Poezii*** (1873), p. 135—137.

„Fragmentul" — cum e subintitulată — prefigurează poezia metafizică de mai tîrziu a autorului. Teoretic, B. P. Hasdeu descifrase — cu zece ani mai înainte o necesitate în evoluţia organică a literaturii române: crearea poeziei filosofice.

LUI N. NICOLEANU

A apărut întîi în ***Satyrul,*** an. I, nr. 5, 6 martie 1866, p. 3. Semnată cu pseudonimul ***Puang-hon-ki*** şi cu titlul ***Amicului meu San-huang-ki.*** Reprodusă, cu titlul ***Amicului meu N. N,*** în ***Familia,*** an. V, nr. 29, 20 iulie/1 august 1869, p. 338—339. Semnată ***B. P. Hâjdeu.*** A fost inclusă în volumul ***Poezii*** (1873), p. 138—140, cu subtitlul ***1866.*** Există şi o variantă manusscrisă autografă, păstrată la Biblioteca „V. A. Urechiă" din Galaţi (ms. H/91), cu titlul ***Amicului N. Nicoleanu,*** iscălită ***B. P. Hăjdeu*** şi datată 14 noiembrie 1865".

Anume versuri din această poezie („Am ajuns o căzătură / Şi privesc cu nesimţire / împrejurul meu":), prin care poetul voia să exprime deprimarea, G. Călinescu le găsea „vulgare"[1]. Tudor Vianu, dimpotrivă, apreciază întreaga poezie ca una din cele mai reuşite, bazîndu-şi interpretarea liricii hasdeiene şi pe aceste versuri. După el, George Munteanu, Mircea Zaciu, Mihai Drăgan ş.a. adoptă aceeaşi atitudine. într-o prefaţă la un volum de versuri al lui Haralamb Lecca, B.P. Hasdeu explică „rîsul" şi „plînsul" poetului nevoit să trăiască într-o „atmosferă duşmană speranţei şi credinţei", înveninată „de vro treizeci de ani" de „ciumoasa şcoală a lui Schopenhauer" : „un Shakespeare, un Goethe, un Schiller, un Victor Hugo nu se gîndeşte la sine însuşi, iperbolizînd pînă la sublimitatea ridicolului meschinele sale mizerii personale: el repercuta şi reproduce într-o minunată prismă durerile altora, sufere suferinţele aproapelui, uşurează chinurile neamului omenesc asumîndu-şi chintesenţa lor, este un martir al altruismului. Şi chiar atunci cînd înalţă un imn de fericire ca şi atunci cînd tună sau cînd geme, poetul nu este el, ci un ecou. [.. .] Poet şi egoist sînt două noţiuni cari se exclud una pe alta.[2]"

[1] G. Călinescu, ***op. cit.***

[2] ***Lecca,*** în voi. ***Haralamb G. Lecca,*** Prima. 1890— 1895, Bucureşti, 1896, p. 7.

f

VARIANTE

Ms. 11/91 == *A; Satyrui — B; Familia = C; Poezii = D.*

Titlu:* *Lui N. Nicoleanu D: Amicului N. Nicoleanu A: Amicului meu San-huang-ki B: Amicului meu N.N. C.

V.1—2 Rîde omul, cît e june;/ Cît e june, omul plînge; ***D:*** Cît e june, omul plînge; /Rîde omul cît e june; ***A, B, C.***

VA Cîntă cîntece nebune, ***D:*** El în cîntec plînsu-şi stinge ***A, B, C.***

V.5 Cîntă cîntece de sînge, ***D:*** Rîsu-i în cîntec depune: ***A, B, C.***

V.7 Rîsu-i o speranţă plină, D: Rîsul e speranţa plină, ***A, B, C.***

V.8 Plînsu-i urma de speranţă ***D:*** Plînsu-i rază de speranţă ***A, B, C.***

V.18 Cum vrei să mai cînt! ***D:*** Oare cum să cînt? ***A, B, C.***

V.19 Am ajuns o căzătură ***D:*** Dar eu sînt... ş-orice fiinţă ***A, B, C.***

V.20 Şi privesc cu nesimţire ***D:*** Are-o ţintă-n armonie ***A:*** Are-un scop în armonie ***B.C.***

V.21 împrejurul meu: ***D:*** Cu destinul meu: ***A, B, C.***

V.22 Fără teamă de tortură, ***D:*** Om lipsit de suferinţă ***A :*** Dezbrăcat de suferinţă, ***B, C.***

V.23 Fără dor de fericire, ***D:*** Despoiat de bucurie ***A :*** Nemişcat la bucurie, ***B.C.***

V.26 Mi-a rămas atîta-n lume ***D:*** Care altă soartă-n lumea ***A, B, C.***

V.27 S-o tot cîntăresc ***D:*** Eu să-mi mai găsesc ***A :*** Vrei să-mi nemeresc? ***B,C.***

V.28 Orice ţipă, orice trece, ***D:*** Decît numai orice trece ***A:*** Fără numai, tot ce trece ***B, C.***

V.29 Să despoi de mîndru-i nume, ***B,*** C, ***D:*** Să numesc eu al său nume ***A.***

V.34 Nu-i aşa precum se pare! ***D:*** Totu-i altfeli cum se pare ***A:*** Nu e astfeli cum se pare ***B, C.***

V.35 Totul merge cu măsură, ***D:*** Totul are o măsură, ***A, B,*** C.

V.37 Ziua zboară, noaptea vine: ***B,C,D:*** Ziua scade, seara vine: ***A.***

V.39 Vei sosi la mal, ***A, D:*** Vei ieşi la mal; ***B, C.***

VA2 Sarbed carnaval! ***D:*** Totu-i carnaval. ***A:*** Ies, din carnaval! ***B,*** C.

VA3 Pîn-atunci rîsul şi jalea ***D:*** Pîn-atunci, în rîs şi-n jale, ***A, B,*** C.

VA4 Te-mpresoară şi te-mbată: ***D:*** Prin speranţă te îmbată, ***A, B, C.***

SARCASM ŞI IDEAL

1897

Volumul ***Sarcasm şi ideal. 1887—1896. Ultimii nouă ani de literatură*** a apărut în anul 1897, la Bucureşti, Editura Librăriei Socec § Comp., din Calea Victoriei, nr. 21. Pe prima pagină ne întîmpină o dedicaţie: „Fiicei mele Iulia. Ale tale dintru ale tale." Cartea este însoţită de următoarea prefaţă: „ « D. Hasdeu s-a apucat de redacţia unei noi reviste, dar mai ales de spiritism, şi începe a perde şi calitatea cea mai picantă a stilului d-sale: în proporţia în care devine spiritist, încetează de a fi spiritual». Titu Maiorescu ***(Critice,*** ediţia nouă, 1893, t. III. pag. 54).

Oare aşa să fie?

Logică-i?

Critică-i?

Logica: o revistă nouă nu se împacă cu stilul picant.

Critica: Hasdeu a perdut stilul picant din cauza spiritismului.

Pica-i-ar în cap să-i pice logicului critic o picătură de minte mai picantă !

Renunţînd de astă dată la orice stil verbal, fie picant, fie nepicant, eu mă voi mărgini a trimite d-lui Maiorescu un mare semn de întrebare ***capitali stylo.***

Aşadară:

8 decembre 1896 Hasdeu".[1]

[1] B. P. Hasdeu, ***Sarcasm şi ideal,*** Bucureşti, Editura Librăriei Socec § Comp., 1897, p. nenumerotată. La Arhivele Statului din Bucureşti se păstrează manuscrisul primei file a prefeţei (ms. 1508, f. 297).

în viața lui B. P. Hasdeu se consumase o etapă importantă, marcată dramatic de moartea fiicei sale Iulia Hasdeu. Volumul ***Sarcasm şi ideal*** este rodul activității literare a scriitorului la unul din principalele sale periodice, ***Revista nouă,*** publicație lunară apărută la Bucureşti între 15 decembrie 1887 şi 15 septembrie 1895. Caracterul miscelaneu al revistei se repercutează asupra sumarului volumului din 1897. El cuprinde poezii, proză, teatru, articole de critică şi polemică literară (între care vestitele ***Zacherline),*** articole politice, recenzii şi pagini tulburi de meditație metafizică, în paginile acestei frumoase publicații, vor răbufni vechile adversități față de Titu Maiorescu şi de direcția ***Convorbirilor literare.*** Aşa se explică reacția în lanț a lui Titu Maiorescu din ***Critice*** şi a lui Hasdeu din prefața volumului ***Sarcasm şi ideal.*** Mentorul junimist atinsese, fără menajamente, un punct dureros: rătăcirile în neant ale unui tată ce-şi pierduse unica fiică. Volumul ***Sarcasm şi ideal*** se constituie, astfel, într-o veritabilă demonstrație: „ultimii nouă ani de literatură" nu înseamnă spiritism, ci creație autentică.

Poeziile cuprinse în volum (p. 154—201) sînt în majoritate litanii după dispariția Iuliei. Dar cîteva sînt scrise şi publicate înainte de tragicul eveniment ***(Alb şi negru, Multiplicamini, Mater Dolorosa, Ştefan şi. Radul),*** ceea ce constituie o dovadă a continuității, ținînd de „vigoarea" şi „natura talentului meu",[1] cum se exprima poetul însuşi. Deşi creația sa din ultima perioadă îşi adăugase trăsături noi, ea nu convinsese şi, în epocă, dominant va rămîne punctul de vedere maiorescian. La puțin timp după apariția volumului ***Sarcasm şi ideal,*** Titu Maiorescu va consemna sever, într-un raport academic asupra cărții lui M. Străjanu, ***Principii de estetică,*** unde fuseseră reținute cîteva citate din poezia hasdeiană: „în privința exemplelor alese de autor, s-ar putea face oarecari obiecțiuni. între altele, ***Negriada*** d-lui Aron Densusianu, din care autorul extrage lungi pasagii ca exemplu de poezie epică, îi pare subscrisului o lucrare îmbrăcată numai pe dinafară cu vestmîntul epopeei, dar lipsită de orice inspirare poetică. Asemenea citatele din aşa-numitele « poezii » ale d-lui Hasdeu nu ne par la locul lor. Celebrul nostru coleg, în numeroasele sale scrieri, este mai totdeauna ager, adeseori spiritual, uneori satiric, dar niciodată poetic."[2] Alexandru Macedonski scria insinuant, în 1896, despre „marele poet" Hasdeu: „se află oameni pentru cari d. Hasdeu este poet fruntaş [...] • Dar d. Hasdeu, oricît de mare erudit este, este mai mult temperament de poet, înzestrat cu genialitate

[1] B. P. Hasdeu, Scrisoare f.d. către soție şi fiică, aflate la Paris, în ***Documente şi manuscrise literare, ed. cit.,*** p. 391.

[2] Titu Maiorescu, ***Raport..., Analele Academiei Române,*** seria II, tom. XXI, 1898—1899. Partea administrativă şi dezbaterile. Bucureşti, Institutul de arte grafice „Carol Gobi", 1899, p. 460.

desigur, cu o superacuitate de simțire uimitoare, dar este o natură şi un caracter de o mobilitate aşa extremă, încît manifestațiunile sale, din cauza lipsei continuității nu au putut să aibă decît o autoritate şi o înrîurire momentană şi, uneori, cu totul superficială[1]." Poetul „nopților" folosea abuziv, împotriva lui Eminescu, un citat din ***Revista nouă,*** respingînd pînă la urmă atît poezia eminesciană, cît şi pe B. P. Hasdeu, în favoarea curentului de la ***Literatorul.***

Volumul ***Sarcasm şi ideal*** nu a fost comentat de critica curentă la apariția sa, poate şi din cauza tematicii sale preponderent legate de moartea Iuliei Hasdeu. Dar, într-un portret encomiastic, din 1897, Nicolae Petraşcu afirma că la Hasdeu „partea beletristică era secundară", iar poeziilor le lipsesc uneori „forma, armonia şi justețea artistică".[2] în mod semnificativ, poemele lui B. P. Hasdeu cuprinse în volumul din 1897 erau abordate, la cumpăna celor nouă veacuri, aproape exelusiv din unghiul de vedere al tehnicii versificației.[3]

ALB ŞI NEGRU

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. I, nr. 3, 15 februarie 1888, p. 103, cu titlul ***Din iarnă.*** Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Va fi reprodusă, cu acelaşi titlu şi cu aceeaşi semnătură, în ***Amicul copiilor,*** an. I, nr. 13, octombrie 1891, p. 306. Inclusă, în volumul ***Sarcasm şi.ideal*** (1897), p. 154, cu titlul schimbat: ***Alb şi negru.***

într-o scrisoare din 27 ianuarie 1888, a lui B.P. Hasdeu către soție şi fiică, aflate la Paris, găsim ştiri interesante despre cumplita iarnă ce bîntuia în țară şi în Bucureşti: „La noi niciodată iarna n-a fost mai aspră. Zăpadă nemaipomenită şi frig siberian. De aceea lupii domnesc în toată puterea cuvîntului. în districte 2 popi au fost mîncați de aceşti « cîini ai lui Sf. Petru », după cum crede poporul (vezi în ***Etymologicum*** la cuvîntul ***Apostol).*** Ceva mai mult, lupii au mîncat 3 călăraşi cu caii lor, după ce bieții oameni se apăraseră cu săbii, astfel încît săbiile s-au găsit rupte (ce mai săbii! negreşit, nu de Toledo!). în Bucureşti lupii s-au arătat pînă la

[1] Alexandru Macedonski, ***început de însănătoşire, Tribuna liberă,*** an. I, nr. 1, 15 mai 1896, p. 2.

[2] N. Petraşcu, ***Hasdeu, Literatură şi artă română,*** an. II, nr. 1, noiembrie 1897, p. 9.

[3] Vezi, de pildă, N. I. Apostolescu, ***L'influence des romantiques francais sur la poesie roumaine,*** Paris, 1909, p. 351—352.

Şosea; ba unul, trecînd bariera, a rătăcit pînă la casele lui Pascal de lîngâ casele Cutzaridoaiei, unde şezusem noi şi unde Lilicuţa văzuse pe îngeri zburînd. Cu toate astea, acest frig e sănătos, mai sănătos decît umezeala de la Paris şi rău va fi numai cînd se va topi zăpada. Atunci să mă vedeţi cu botforţii!"[1] Acesta ar fi primul imbold pentru compunerea unui pastel de iarnă. Pentru că pe următoarea pagină a aceleiaşi scrisori citim: „Mai supun [...] la severa critică a Lilicuţei încă o poezie, un pastel-terţet inspirat de teribila noastră iarnă. Contactul cu tînăra pleiadă de poeţi şi artişti de la ***Revistă*** a redeşteptat în mine de mult adormita inspiraţiune, ş-apoi cu o energie pe care n-o înţeleg eu singur."[2] Poezia lui B. P* Hasdeu şi mai ales scrisoarea produc o violentă reacţie doamnei Iulia Hasdeu, care pune pe fiică să-i scrie soţului, într-un post-scriptum, următoarele rînduri, atenuate doar de umorul Lilicăi: „Mâman me charge encore, comme d'habitude, de t'ecrire de sa part les lignes suivantes: Article 1-er. EUe s'etonne de la fantaisie qui t'a pris si subitement de faire des vers. (Note que je ne partage pas du tout son opinion et que je ne comprends pas du tout pourquoi elle ne veut pas que tu fasses des vers, et surtout de jolis vers ... enfin! je m'en lave les mains, et c'est elle qui parle.) Elle trouve que tu as l'air de vouloir te rajeunir et que tu ferais mieux de laisser aux «jeunes» gens le soin d'orner la «jeune» «Revue» des fleurs de leur «jeune» poesie. Elle pretend que cela ressemble au caprice qui, il y a quelques annees, t'a pousse â te faire raser, comme un assassin qui voudrait ne pas etre reconnu (raprochement doublement bizarre! mais assez comique). Done, selon ma chere mere, point de dents, point de poesie, comme disait le vieux Corneille".[3] în scrisoarea imediat următoare, nedatată, B. P..Hasdeu se disculpă: „Acum un cuvînt aparte iubitei mele soţioare, adecă jumătăţii mele contradictorii. Barbă ca barbă, acolo sînt învins; dar poezia nu e tînără, ci mult mai bătrînă decît filologia. Voltaire numai la bătrîneţe a început a scrie romaiiuri, iar Goethe era de 80 de ani cînd a scris a 2-a parte din ***Faust.*** Negreşit, altfel se inspiră tînărul şi altfel moşneagul; eu însă crez că nu se inspiră mai rău, ci numai altfel. Luînd asupră-mi direcţiunea activă a unei reviste literare, eu eram dator să dovedesc că nu sînt o ilustră ***ruină,*** ci că am conservat toată vigoarea în proză şi-n poezie; şi sper că am dovedit-o. în însăşi natura talentului meu, ca o trăsătură esenţială, intră varietatea ocupaţiunilor. Ce să fac? Aşa sînt eu"[4].

[1] ***Documente şi manuscrise literare, ed. cit.,*** p. 386.
[2] ***Ibidem,*** p. 387.
[3] ***Ibidem,*** p. 389, scrisoare datată: „Paris, le 5 fevrier 1888".
[4] ***Ibidem,*** p. 391.

Cu asemenea „dezvăluiri" epistolare, trebuie să dăm dreptate acelora care văd în această poezie o demonstraţie, chiar „o replică iernii lui Alecsandri"[1] mai ales că în acelaşi număr 3/1888, B. P. Hasdeu va polemiza şi cu Alecsandri şi cu Eminescu în ***Scrisoare către Gheorghe din Moldova.***

VARIANTE

Revista nouă = A; Amicul copiilor = B; Sarcasm şi ideal = G.

Titlu: Alb şi negru C: Din iarnă A, B.
V.3 Moartă-i lumea sărbezită, peste care, fără faţă, C: Moartă-i lumea cea albită, peste care, fără faţă, ***A, B.***
V.7 în zădar privirea cată negre benghiuri în albeaţă: G: în zădar privirea-ţi cată negre benghiuri în albeaţă: ***A, B.***

MULTIPLICAMINI

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. I, nr. 4, 15 martie 1888, p. 149. Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Introdusă în sumarul volumului ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 155-157.

Geneza acestei poezii trebuie pusă în legătură cu nuvela ***Hagi-Tudose,*** pe care Barbu Delavrancea o publică în primul număr al ***Revistei noi,*** la care era redactor. Emilia St. Milicescu notează: „B. P. Hasdeu se inspiră din nuvela lui Delavrancea în «balada realistă» ***Multiplicamini,*** al cărei personaj, zaraful Hagi-Tudose, îşi priveşte nepotul ca pe o dobîndă şi-şi aşteaptă strănepotul cu plăcere, ca pe o dobîndă a dobîndei la capital". - Despre nuvelă şi, în genere, despre activitatea lui Delavrancea, B. P. Hasdeu şi fiica sa Iulia schimbă păreri în corespondenţă. Primind numărul prim al ***Revistei noi,*** Iulia Hasdeu îi scria tatălui în 8 ianuarie 1888: „Et maintenant un petit mot sur le contenu de cette jolie ***Revue*** [...] Je me suiş aussi beaucoup amusee â la ***Nouvelle*** de de la Vrancea, qui est, â mon humble avis, une des meilleurs qu'il ait faites."[3] L-a „amuzat" probabil şi pe B. P. Hasdeu şi a decis să-i dea o replică ironică mai tînărului său colaborator de redacţie.

G. Călinescu găsea poezia „trivială", „printr-o pretenţie de humor amar detestabilă"[4], citind strofa a doua. Ovidiu Papadima crede însă că, în

[1] Barbu Lăzăreanu, ***op. cit.,*** p. 34.
[2] Barbu Delavrancea, ***Opere,*** I, Bucureşti, E.P.L., 1965, p. 370.
[3] ***Documente..., ed. cit.,*** p. 378.
[4] G. Călinescu, ***Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent» loc. cit.,*** p. 324.

„poemele" ***Multiplicamini* și *Tablou flamand,*** B. P. Hasdeu „satirizează crunt deliciile minore ale vieții burgheze"[1].

VARIANTE

Revista nouă — A; Sarcasm și ideal = B.

Subtitlu: Baladă burgheză B: Baladă realistă A.

V.2 Și-a logodit acum pe fata; ***B:*** Și-a logodit acuma fata; ***A.***

V.3 Căci, de! era fătoiul gata, ***B:*** Căci, de! era demult ea gata, ***A.***

VA Ș-o cere coșcogea un graf. ***B:*** Ș-o cere — mai ales — un graf. ***A.***

V.52 Decît un mare capital. ***B:*** Căci fără muncă se rădică, ***A.***

V.53 Dentîi un ghem, apoi un vraf, ***B:*** Crescînd ca spuma peste val. ***A.***

¥.55 Un strănepot de-acu-1 dorește ***B:*** Un strănepot acum dorește ***A.***

CEREBRAȚIUNEA

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. III, nr. 2, 15 mai 1890, p. 62, cu titlul ***Fabulă.*** Semnată ***B. P. Hasdeu.*** A fost introdusă, fără modificări, în volumul ***Sarcasm și ideal*** (1897), p. 158. Versurile sînt scrise după tragica dispariție a fiicei sale, cînd tema morții îl obseda în lungi poeme filosofice. Pînă și diatriba la adresa „doftorașilor" o vom regăsi în mai multe strofe din poezia ***Așteptînd.***

Teama că, după moarte, cineva i-ar lua creierul spre cercetare era însă reală, din moment ce în niște pagini manuscrise, intitulate ***Cugetări testamentare*** — datate „ 1 septembrie 1889", nota expres: „Nu permit nimănui să mă ciuntească după moarte, să mă disece, să îmi scoată crierul și să-1 cîntărească, și alte secături de această natură. Nu în volumul și nu în greutatea unui crier reșede puterea lui, ci într-un element nemăsurabil și neponderabil, căruia puțin îi pasă de mărimea căpățînei. Mai bine să credeți că am fost un dobitoc, mai dobitoc decît cel mai dobitoc dintre doftori, dar lăsați cadavrul meu în pace. Negreșit, soarta acestui corp nu mă va interesa dindată ce voi scăpa de dînsul; însă în ajunul scăpării, ca ultimă condescendință pentru acest corp ticălos, vreau să-1 scap și eu de judecata măgarilor. După cum n-am permis nimănui să se atingă de crierul fiicei mele, care era un geniu colosal în alăturare cu mine, tot așa doresc și cer ca să fiu lăsat și eu intact, fără nici o tăietură, fără nici o zgîrietură."[2]

[1] Ovidiu Papadima, ***op. cit.,*** p. 64.

[2] ***Literatura și arta română,*** an. XIII, nr. 4, 5 și 6, 25 aprilie 25 mai 25 iunie 1909, p. 101.

Numele marelui pianist și compozitor maghiar Franz Liszt, într-o poezie de B. P. Hasdeu, poate fi pus în legătură cu moartea acestuia doar cu cițiva ani mai înainte (1886) și cu ecourile din presă ale acestui eveniment. Presupunem că savantul va fi fost la curent cu datele privind vizita lui Liszt în țările române (1846—1847) și cu articolele scrise, cu acest prilej, de Cezar Bolliac și Gheorghe Asachi. în ***Curierul român,*** ziaristul bucureștean notează: „Luni 9 decembrie 1846. Zeul pianului se află de patru zile în capitala noastră. Astă-seară și-a dat cel dintîi concert în sala domnului Momolo și își propune a mai da încă două [...] Artistul și clavirul era una, cîntătura sa se stingea și se anima într-un somnambulism prin regii mistice și mîinile-i băteau mecanicește ivoarurile ce aduceau toate glasurile creației la melodii variate de ăst geniu creator, la concerte divine. Liszt nu bate pianul ca ceaialaltă lume muzicală; el are o maniera a sa, o metodă cu totul a sa. Ziceam totdauna că muzica este pentru glas numai și mai mult sau mai puțin pentru cutare sau cutare instrument, dar nu auzisem pe Liszt,. nu auzisem acest pianoforte ce coprinde toate instrumentele inventate și neinventate încă și note la care nu se poate nici coborî nici înălța glasul omenesc"[1]. Să mai adăugăm, la acest lung citat, titlurile a două poezii dedicate celebrului muzician: ***Liszt*** de I. Văcărescu și ***Lui Liszt*** de G. Asachi.[2]

Imaginea unui muzician în centrul unei poezii vine oarecum în contradicție cu unele declarații ale lui B. P. Hasdeu privind un fel de '„incapacitate invincibilă" față de această artă. Iată cum „repartizează" el talentele și înclinațiile familiei sale: „Julie Hasdeu herita egalement de ses trois ascendants son aptitude generale pour la poesie, son penchant pour la philosophic idealiste et sa facilite pour les langues; mai son gout special pour le theatre, elle Ta du seulement â son pere et â son bisaieul, de meme que son caractere enjoue et sa pointe satirique. Son amour pour la chevalerie, probablement aussi sa sincerite et son mepris pour l'affectation, elle l'a herite surtout de son bisaieul; et c'est uniquement de lui qu'elle a recu son talent pour la peinture et pour la musique, deux arts pour lesquels son pere et son grand pere avaient eu une sorte d'incapacity invincible, tandis que, par contre, ils aimaient les recherches historiques et philologiques, que Julie Hasdeu, aussi bien que son bisaieul, trouvait trop arides."[3]

în ceea ce privește titlul, ***Fabidă,*** el nu indică vreo realitate de gen, ci dimpotrivă, libertățile pe care B. P. Hasdeu și le ia față de această specie.

[1] Apud Octavian Beu, ***Franz Liszt în țara noastră,*** Sibiu, 1933, p. 41-42.

[2] ***Ibidem,*** p. 58—60.

[3] ***Atavisme'*** în ***Oeuvres posthumes de Julie B. P. Hasdeu, Chevalene,*** Paris, Librairie Hachette, 1890, p. 281-282.

MATER DOLOROSA

A apărut în ***Revista nouă,*** an. I, nr. ***2,*** 15 ianuarie 1888, p. 76. Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Reluată în ***Amicul - copiilor,*** an. II, nr. ***5,*** august 1892, p. 159. Iscălită ***B. P. Hasdeu.*** Inclusă în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 159. Iuliu Dragomirescu publică facsimilul manuscrisului ***poemei Mater, Dolorosa in Tribuna Basarabiei,*** an. IV, nr. 212, 27 aprilie 1936, p. 5. Textul, semnat ***B. P. Hasdeu,*** este aidoma celui tipărit în ***Revista nouă.*** De neînţeles este data indicată pe facsimil: „6 decembre 1901". Să fie o copie manuscrisă ulterioară? Mai degrabă credem că o mînă străină a adăguat pe vechiul manuscris, din epoca ***Revistei noi,*** datarea de mai sus pentru a-i sublinia caracterul de „inedit", aşa cum de altfel este prezentat, în mod fals, de către redacţia periodicului.

Geneza acestei poezii se împleteşte cu ultimii ani ai vieţii Iuliei Hasdeu. Titlul poeziei îl găsim, ***expresis verbi,*** într-un fragment de scrisoare a Iuliei Hasdeu către o prietenă a sa, Florica[1] din Bucureşti. Din epistolă, expediată din Paris înainte de sărbătorile de Paşti în anul 1887, reiese că sora „adresantei", Maria, suferise o nenorocire, murindu-i un copil, împrejurare care îi prilejuieşte Iuliei fraze sincere de mîngîiere: „Nous comptons, maman et moi, passer Tete prochain en Roumanie: nous y visiterons la Moidavie et aussi la belle cathedrale d'Argeş, cette merveilleuse eglise qui est comme consacree par un triple deuil maternei: que ta soeur se souvienne de ces trois meres dont les figures gracieuses et melancoliques ajoutant un charme profond â la cathedrale de Negoe-Voîevode; qu'elle pense â Florica muree avec son fils â la mamelle, â la princesse Despina tenant sur ses genoux son enfant mort, et â la reine Elisabeth offrânt â Dieu Târne pure de sa fille unique, et, puisque Pâque arrive, qu'elle songe aussi â cette divine MaterDolorosa dont l'humanite pieuse a sanctifie le desespoir maternei."[2] Această împrejurare care mai revine şi în alte scrisori ale fiicei către tată[3], se pare că stă la baza poeziei ce va fi publicată în ***Revista nouă.***

[1] In ciclul ***Confidences,*** o poezie este intitulată ***A Florica*** (datată „Bucarest, aout 1886") şi va fi inclusă de B. P. Hasdeu în ***Oeuvres posthumes de Julie B. P .Hasdeu. Chevalerie,*** Paris, Librairie Hachette — Bucarest, Librairie Socec, 1890. Cităm o strofă:

Amie, il n'a pas cette douce ivresse
Qu'eprouve mon cceur, lorsque aupres de toi
Je sens dans ma main ta main qui la presse
Et ton cher regard se fixer sur moi! (p.155).

[2] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, maoa III, ms. 9., f. 4.

[3] ***Documente şi ynanuscrise literare, loc. cit.,*** p. 342 şi urm.

înainte de a încredinţa-o tiparului, B. P. Hasdeu îi expediază fiicei la Paris poezia în manuscris. Iulia se pronunţă scurt: „Ta poesie sur Mater Dolorosa est belle. Je fen parlerai la prochaine fois en detail.[1]" Iulia Hasdeu se va limita însă, într-o scrisoare viitoare, doar la felicitări: „Nous avons recu hier matin le second numero de la ***Nouvelle Revue*** [...] Tous mes compliments. Si vous ecrivez toujours ainsi, l'avenir de la Poesie roumaine sera assure, du moins pour quelque temps. Je ne te parle plus de M.M. de la Vrancea, Gion, Racoviţă, ni de ta poesie sur la legende de l'abeille, car tu connais mes sentiments lâ-dessus."[2] în ***Etymologicum Magnum Romaniae*** B. P. Hasdeu menţionează, într-adevăr, la cuvîntul ***albină*** — printre multe altele — şi o legendă după care albina ar fi sfîntă. El urmăreşte motivul în mitologia occidentală (citind pe Eugene Rolland cu ***Faune populaire de la France*** şi pe Angelo De Gubernatis cu ***Mitologie zoologique ou les legendes 'animates)*** conchizînd că „numai la români, printr-o imagine de cea mai înaltă poezie, poporul ne asigură că: «Albina este făcută din lacrămile Maicei-Domnului... » (Dumbravă, Neamţ, c. Uscaţii). De aceea e mieroasă, dar şi te doare totodată"[3].

VARIANTE

Revista nouă = A; Amicul copiilor = B; Sarcasm şi ideal = C.

V.2 Prin moartea-ţi născătoare de noile idei; C: Prin moartea ce dă viaţă la noile idei; ***A, B.***

'V.8 Piroane, ea le simte; oţet, îl soarbe ea! C: Piroane, ea le simte; oţetul, dînsa-1 bea! ***A, B.***

'V.12 S-avîntă-naripată spre sferele de sus. C: înaripat în zboru-i, spre sferele de sus. ***A, B.***

V.14 Că din acele lacrimi albina s-a născut: C: Că din acele picuri albina s-a născut: ***A, B.***

ŞTEFAN ŞI RADUL

A apărut întîi în ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. 41, 23 august 1870, p. 2—3. Semnată ***Hasdeu.*** Reprodusă în ***Calendarul României pre anul 1871 de la Crist,*** an. XIV, 1870, p. 100—102. Reluată în ***Revista nouă,*** an. I,

[1] ***Ibidem,*** p. 380. Scrisoare din 8 ianuarie 1888.

[2] ***Ibidem,*** p. 388. Scrisoare din 5 februarie 1888.

[3] B. Petriceicu Hasdeu, ***Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a romanilor*** I, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 528.

nr. 5, 15 aprilie 1888, p. 169—171. Semnată ***B. P. Hasdeu*** şi datată „ 1888, Mărţişor".^ Inclusă în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 160—166.

în ***Columna lui Traian*** şi ***Calendarul României,*** poezia are un subtitlu, anul ***1474,*** şi un moto din ***Cid-Campeador,*** în original (limba spaniolă) şi în traducere românească: ***„Asis'parten unos d'otros como la unia de la ^arne ... Aşa se despart unii de alţii ca unghia de la carne..."*** Varianta din ***Columna*** ... are înscrise, la sfîrşit, locul şi data compunerii: „Puşcăria 4in Văcăreşti, 16 august". Precizarea pare exactă, deoarece, între 2 august şi 20 august 1870, revista lui Hasdeu — ce ieşea de obicei de două ori pe săptămînă (miercurea şi sîmbăta) — îşi încetează apariţia. într-un ***Aviz,*** publicat cu o casetă specială pe prima pagină a nr. 40 (20 august), găsim o primă explicaţie: „în curs de opt zile, d. Hasdeu a suferit toată rigoarea arestului. Nu voim totuşi ca abonaţii noştri să se poată plînge cîtuşi de puţin de neregularitatea ziarului, chiar cînd ea provine dintr-o forţă majoră. Pentru cei trei sau patru numeri neapăruţi, noi oferim o indemnizare mai mult decît echivalinte. Dd. abonaţi, pe un an şi pe şase lune vor primi: ***Istoria toleranţei religioase în România,*** iar acei pe trimestru — drama ***Răzvan şi Vidra,*** fiecare din cîte 5—6 coaie de tipar. Astfeli ne achităm cu prisos. Am ruga însă ca şi abonaţii cei neplătiţi pînă acum să fie tot atît de scrupuloşi. ***Columna lui Traian*** este persecutată de toţi ... ."[1] Un prim interogatoriu i se ia în ziua de 9 august, în legătură cu „ciudata revoluţiune" <le la Ploieşti: „Se zice că într-o dimineaţă d. Candiano-Popescu ar fi rădicat în Ploieşti stindardul revoltei, proclamînd detronarea lui Carol I *şi* inaugurarea unui regim republican sub preşedinta d-lui Nicolae Golescu"[2]. Ar mai fi fost arestaţi şi alţii, „cu grămada": colonelul Cretzulescu, căpitanul Mălinescu, maiorul Radu Mihai, Costache Panaiotu, Răchtivanu, Ciocîrlan, Serurie, Ion Brătianu la Piteşti, Misail la Slatina, Stologianu la Craiova etc. „Comedia din Ploieşti" — ironizată şi de I. L. Caragiale — este folosită dibaci de guvern „spre a revărsa foc şi urgie peste toată suflarea neguvernamentală, cu unica miraculoasă excepţiune ***^avocaţilor şi a, boier Hor"*.*** Substratul arestării scriitorului este dezvăluit de însuşi Hasdeu: „Procesul instrucţiunii arată clar şi limpede cum că singurul motiv al închiderii mele a fost dorinţa superioară de a desfiinţa prin mijloace indirecte ***Columna Iui Traian,*** sau cel puţin de a o abate pe nesimţite din calea cea dreaptă prin şicane şi prin intimidare"[4]. Autorul înfăţişează şi condiţiile concrete

[1] ***Aviz, Columna lui Traian,*** an. I, nr. 40, 20 august 1870„p. 1.
[2] Hasdeu, ***Buletin interior, Columna lui Traian, loc. cit.***
[3] ***Ibidem.***
[4] Hasdeu, ***Bucureşti, 19/30 august 1870, idem.***

ale arestării şi detenţiunii. El mărturiseşte, imparţial, că, la puşcăria Văcăreşti, „întreţinerea materială a arestaţilor a fost foarte bună", dar din punct de vedere moral, impută autorilor descinderii: „modul ilegal cu oare mi s-a oferit temniţa printr-un simplu ***mandat de aducere;*** barbarele piedice ca nu cumva să-mi poci revedea nici măcar speriata familie din sînul căreia mă răpise un funebru cortegiu de poliţie"[1]. Aceasta ar fi starea de spirit a lui B. P. Hasdeu cînd scrie ***Ştefan şi Radul,*** baladă aspră în prima formă, datată cu ultima zi a detenţiunii sale. în restructurarea pe care o suferă, varianta din ***Revista nouă,*** datată „Mărţişor, 1888", poezia devine mai „cavalerească" şi mai patriotică, fără însă a cîştiga şi în calităţi artistice.

Varianta din ***Revista nouă*** va aduce modificări importante primei inspiraţii, schimbînd nu numai cuvinte, ci renunţînd la strofe întregi şi adăugind un final nou de 63 de versuri, în care vodă Ştefan cere de soţie pe fiica Radului, frumoasa Maria, care-i şi dăruieşte, în cetatea Sucevei, un fiu, „fire neaoşă română", demn urmaş al vulturului muntenesc şi al zimbrului moldovenesc. Balada este împărţită în patru părţi, însemnate cu cifre romane. Motoul iniţial livresc, este înlocuit cu o populară „zicătoare oltenească", indicînd, indirect, zona folclorică a baladei care, probabil^ a stat la baza inspiraţiei poetului. îngroşarea elementelor populare concordă, de altfel, cu subtitlul nou: ***Cîntec bătrînesc,*** menţionat ca atare şi în sumarul anual al revistei. Dar, cînd poezia este tipărită, aproape identic, în volumul ***Sarcasm şi ideal*** se strecoară o greşeală de tipar şi, în loc de „cîntec bătrînesc", este imprimat „cîntec bărbătesc". în sumarul volumului, subtitlul apare corect şi firesc în forma de „cîntec bătrînesc".

Tematic, poezia ***Ştefan şi Radul*** aminteşte de poemul în limba rusă ***Domniţa Voichiţa,*** care se referă la acelaşi eveniment şi anume lupta dintre* Ştefan cel Mare şi domnul muntean Radu-Vodă, sfîrşită prin căsătoria cu fiica acestuia. (Vezi şi notele noastre la ***Domniţa Voichiţa.)*** Data exactă, a răpirii fetei Radului este 1473, aşa cum stă scris în cronicile timpului, iar relaţia între cele două creaţii este sesizabilă doar în punctul de pornire,, ***Ştefan şi Radul*** fiind tributară într-o măsură covîrşitoare imaginaţiei baladeşti populare.

[1] ***Ibidem.*** Hîrtiile privind arestarea lui B. P. Hasdeu si interogatoriul la care a fost supus au fost publicate de Constantin Popescu-Cădem în ***B. P. Hasdeu în fata instanţei, ManuscripHim,*** an. VII, nr. 4/25, 1976 p. 166-172.

VARIANTE

Columna lui Traian = *A* ; *Calendarul României* = *B*; *Revista nouă* = *C* ; *Sarcasm și ideal* = Z).

Titlu:* Ștefan și Radul *C, D:* Ștefan și Radu *A, B.
***Subtitlu:* Cîntec bărbătesc *D:* (1474) *A, B:* (1474) Cîntec bătrînesc** C.
Moto: „Bate toba la Craiova / Și s-aude în Moldova". ***Zicătoare olteneasca.*** C, ***Di*** „Asis' parten unos d'otros como la unia de la carne ... ***Așa se despart unii de alții ca unghia de la carne ..." Cid-Campeador. A,B.***

în A și B o variantă total deosebită:

Ștefan cel Mare,
Acela care
Păreche n-are
Sub sîntul soare,
Duce o ceată
Moldovenească,
în loc de plată
Să dobîndească
Pradă bogată
Și voinicească!

Radu cel Mare,
Acela care
Păreche n-are
Sub sîntul soare,
îi pune-n cale,
Păzind moșia,
în deal și-n vale
Cîtu-i cîmpia,
Cetele sale
Din Muntenia ...

Mare și mare
E fiecare,
Și seamăn n-are
Sub sîntul soare,
Dar din păcate,
Doi fii d-un tată,
în loc d-a bate

Litfa spurcată,
Frate cu frate
Vor să se bată!...

Frunză verde de bujor!
Ștefan-Vodă pleacă-n zbor
Pe cea iarbă de mohor,
Denaintea cetelor,
Pîn'ce iată-1 că-ntîlnește,
întîlnește și lovește,
Și lovește vitejește
Cu cumplitu-i buzdugan
Pe cel Radu, domn muntean,
Și-1 izbește mări drept
Lîngă inimă în pept:
Sună greu și greu răsună,
Parcă fulgeră și tună!

Radu stă nevătămat,
Căci la pept e înfășat
Cu peptarul ferecat,
Ferecat și fărmecat:
Buzduganul zboară-n vînt,
Apoi cade la pămînt,
Iar pe unde se proptea ***(B:*** el zăcea)
Pămîntul se desfăcea,
Și-n gîtleju-i destupat
Cu năvală au întrat,
Supt o negură de prav,
Buzduganul cel grozav!

Radu-Vodă mînios
își aruncă mîna jos,
Și cînd o rădică sus —
O măciucă s-a și dus,
Despărtindu-se de mînă
Ca un lemn de rădăcină,
Dar nu merge butucește,
Ci străbate păsărește,
Pîn'ce iat-o c-a găsit
Pe cel Ștefan, domn vestit,

De nime nebiruit,
Fără teamă, fără frică,
Fără grije de nemică,
Numai de Tatăl cel sînt,
Ce-i în cer şi pe pămînt!

Ştefan-Vodă cum vedea,
Iute paloşul scotea,
Şi cu feru-i oţelit,
Pe unde-i mai ascuţit,
Măciuca ş-a potrivit,
Ş-apoi iată
Deodată
Dintr-o singură bucată
Două ţanduri se făcea,
Una-n dreaptă se ducea,
Alta-n stînga rătăcea,
Şi pe unde se trîntea,
La pămînt toate turtea,
Pîn'ce s-a turtit şi ea!

Ca tulpina bradului —
Buzduganul Radului!
Ca trunchiul stejarului —
Măciuca Ştefanului!
Dar să fie nouă brazi,
Nu se teme un viteaz;
Şi stejarii la voinic,
De-ar fi nouă, tot nemic;
Că pe cine-i pui de zmeu,
Fie greul cît de greu,
Mi-1 păzeşte Dumnezeu,
Şi cînd doi români se bat
Nu-i nici unul mai bărbat!

Pe un pisc perdut în nor
Sta un şoim nemuritor,
Carele ţinea aminte
Multe zile denainte,
Căci trei veacuri au trecut
De cînd mă-sa 1-a născut,

Şi de-atunci ;
în munţi şi-n lunci
Fost-au iarnă, fost-au vară,
Dar el tot trăia în ţară,
Fost-au vînturi fost-au ploi,
Dar el tot şedea la noi!.

Şoimuleanul cel bătrîn,
Frate neamului român,
Se uita cu foc de jale
La cei doi voinici din vale,
Şi gîndea în gîndul său:
Cînd eram mai tînăr eu,
Nici muntean,
Nici moldovean
încă nu ştiam în lume,
Căci aveau un singur nume ...
Dare-ar Domnul să mai dea,
Tot aşa să-i poci vedea!

Puşcăria din Văcăreşti, 16 august

V.80 Toate-n ţărnă le trîntea ***D:*** Toate la pămînt trîntea C.
V.120 Că şoimanii plîng de jale! ***D:*** Că şi şoimii plîng de jale. C.
V.135 De la limbile străine, ***D:*** De la limbele străine; C.

POEZIA

A apărut în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 167.

GAUDEAMUS

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. II, nr. 9, 15 septembrie 1889, p. 335—336. Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Reluată în ***Familia,*** an. XXVI, nr. 18, 6/18 mai 1890; p. 205. Semnată ***B. P. Haşdău.*** Inclusă în volumul ***Sarcasm şi ideal (1897), -p.*** 168—169. La Arhivele Statului din Craiova, în Fondul Fortunescu, se păstrează o strofă manuscrisă care intră în sfera ideatică a poeziei ***Gaudeamus.*** Ea poartă titlul ***Lacrima-noroi***[1] şi este reprodusă în ed. de faţă la p. 231

[1] Publicată de Ion Deaconescu şi Stelian Cincă în ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 1/34, 1979, p. 124.

Perpessicius, într-un studiu din 1956, citează în întregime poezia ***Gaudeamus,*** comentînd condițiile în care a fost scrisă: „Ca un rege Lear purtînd în brațe corpul neînsuflețit al Iuliei, bătrînul părinte a smuls inimei sale, ca dintr-o liră vibrîndă, o infinită varietate de sonuri, alternînd suavitatea cîntecului de leagăn cu imprecația şi cu extazul mistic, în giulgiul căruia înfăşoară fantasma incoruptibilă şi pururi prezentă a odorului pierdut. De aceea — şi Iorga avea dreptate să reclame o tîrzie reparație pentru o poezie ca ***Gaudeamus,*** peste care se trecuse uşor — cît de umană e sălbatica bucurie cu care poetul salută clipa eliberării de cele pămînteşti, la gîndul mult aşteptatei întîlniri. Cadența însăşi, şi Hasdeu e unul din cei mai abili iscoditori de ritmuri, sporeşte rezonanța de vesel cîntec studențesc, contrastînd atît de mult cu intensitatea durerii."[1] G. Munteanu vorbeşte şi el de „anapeştii sălbatici ai acestei poezii, simulînd o veselie sălbatecă"[2], de „umorul negru" care singularizează cu putere poezia ***Gaudeamus.***

VARIANTE

Revista nouă — A; Familia = B; Sarcasm şi ideal = C.

V. 1 Cînd o fi să mă duceți la criptă ... ***C:*** Cînd o fi ca să duceți la criptă ***A, B.***

V.2 Nu pe mine, ci vasul rămas: C: Nu pe mine, căci eu nu mă las, ***A, B.***

V.3 Docamdată în vasu-i înfiptă C: Dar pe vasu-mi, în care-i înfiptă ***A, B.***

VA O făclie sclipind din cel vas C: Cea făclie sclipind din cel vas ***A, B.***

V.9 De iubire, dulceagul volum C: De iubire, sau altfel orcum ***A, B.***

V.ÎO Ce se-ndrugă la toți pe morminte, C: Ce se țin cam la toți pe morminte, ***A, B.***

VAI Ba la unii popasuri pe drum: C: Ba la*unii se spun şi pe drum ***A, B.***

V.18 Şi din carne scăpat-a un gînd, C: Şi din carne scăpat-a cel gînd ***A, B.***

V,30 Ce mai lacrimi vărsai-pin' să plec! C: Ce de lacrimi ***(B:*** lacrămi) vărsai pîn'să plec, ***A, B.***

AŞTEPT ÎND

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. II, nr. 3, 15 martie 1889, p. 88—94. Introdusă în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 170—178.

[1] Perpessicius, ***op. cit.,*** p. 528.
[2] George Munteanu, ***B. P. Hasdeu, loc. cit.,*** p. 82.

în fondurile Arhivelor Statului din Craiova au ajuns, prin filiera C M . Ciocazan - C. D. Fortunescu, un lot de manuscrise*, pnntre care si cîteva bruioane ale poemei ***Aşteptînd.***

' Reproducem, în continuare, alte încercări pe aceeaşi tema, dm acelaşi fond craiovean:

[i]

Trăind în astă lume, iubind în cealaltă,
De cînd ea nu mai este ...
Citesc, studiez, ce-i după moarte ...
Icari filosofi ...
Dar Ea apare ...

— O umbră mult iubită .. .
— O clipă numai, tată . ..
De vrei să afli taina,
în cărți n-o căuta ...
întreabă lumea toata .. .
Țăranul cel mai prost ...
Sălbatecul ...

Ştie mai mult decît Kant şi Hegel!

[II]

îmi iubeam țara, aş fi fost gata
Iubeam ştiința; şi ce iubire!...
Cerul pe tine mi-a dat; de-atuncea
Țară, ştiință, tot ce iubeam
Am pus în tine . ..

Ce mai rămase dară în mine?
Tu, tu! tu numai!

Cerul luat-a odorul ...

i Des-ore drumul parcurs de aceste manuscrise şi semnificația lor, vezi co^Sxâe lui Ion Deaconescu şi Stelian Cincă ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 1/34, 1979, p. 119 şi articolul nostru ***Pe urmele, manuscriselor hasdeiene, idem,p.*** 124—126.

Ce-mi mai rămîne! Nimic! Ştiinţă,
Ţară! Nimic, eu nu mai iubesc? . . .
Ba, moarte, te iubesc pe tine
Trăiesc prin tine cît mai trăiesc (. ..
Şi dacă mai trăiesc, căci nu sînt sigur!...

[III]

Văzut-aţi voi la mine de aur?
Ciocanul a izbit o piatră grosolană,
Sub cruda izbire ea s-a făcut bucăţi,
Şi-n centrul s-a arătat aur
Nenorocirea cea mai cumplită
M-a izbit pe mine;
Credeam că-s mort, că-s dus pentru totdauna,
Dar din acea izbire a ieşit la lumină poezia,
Care era ascunsă în mine ca aurul în piatră.
Sînt nebun?

[IV]

Din tată şi din tata tatei, doi uriaşi în gîndul meu,
Prin moştenire-mbogăţită, prin cîntecul de-acelaşi singe
Ce-n neamuri binecuvîntate nu scade, ci crescînd mereu
Se tot înalţă, se rădică, pîn'ce în mersul său atinge
O ţintă care, chiar de veacuri i-a fost menită prin Destin,
Ș-atunci se şterge ca problema ce-i dezlegată pe deplin;
Din tată şi din tata tatei, născui eu două mari iubiri!

In partea a VII-a a poemului ***Aşteptînd*** există un adevărat pamflet la adresa „doftorilor" şi mai ales la adresa unuia: „Eu vi l-am arătat" — zice Hasdeu şi din acrostih reiese numele „Calenderu". Următoarele strofe lămuresc şi mai mult lucrurile: „îmi ucisese fiica" — zice clar tatăl îndurerat. Din corespondenţa scriitorului aflăm că familia apelase la cel mai bun medic de atunci în boli de tuberculoză, dr. Nicolae Calenderu (1835— 1902), profesor la Facultatea de medicină din Bucureşti, medic primar la Spitalul Brîncovenesc, specialist [1] în bolideplămîni, autorul unei cărţi tratînd despre ***Tuberculoza după profesiuni.*** într-o scrisoare din perioada bolii Iuliei, B. P. Hasdeu scria: „tot aşa mi-a spus şi Calenderu: în două

[1] ***Documente..., loc. cit.,*** p. 452.

luni cel mult d-şoara va fi pe deplin sănătoasă, dacă se va păzi de răceală, va mînca bine, va bea vin bun şi nu va frecventa sălile de cursuri, nu va abuza de muncă. Prin urinare, lucrul este terminat; despre licenţă în anul acesta nici vorbă, dacă Lilicuţa este, după cum iscăleşte în ultima scrisoare: «fiile respectueuse et obeissante». „Prin mai 1888, tatăl disperat aleargă iar la doctor şi scrie celor două Iulii la Paris: „Aseară am văzut pe Calenderu, i-am descris boala, i-ara povestit constultaţiile lui Grauchet şi a lui Jaccoud. A aprobat pe deplin cura şi mi-a spus că este ***catarrhe pulmonaire".*** [1] Nu există îndoială că, la sosirea în ţară, bolnava a intraţi sub tratamentul reputatului profesor. Deznodămîntul tragic n-a putut fi însă evitat. Un contemporan apropiat tatălui îndurerat va nota: „Hasdeu, impresionabil, lovit în ce avea el mai iubit, mai mîndru, mai de viitor, suferi enorm, dar fu cu desăvîrşire, faţă nedrept, cu bietul d-nul N. Kalenderu, ultimul medic curant al copilei, şi care nu avea nici o vină. Dar aşa era el, cînd apuca într-o parte nu se putea opri. A scris contra acestuia pînă şi blestemuri, ceea ce depăşea orice margine, şi slăbea chiar şi durerea, cu care mulţi se făceau părtaşi lalovitura crudă a marelui învăţat." [2]

N. I. Apostolescu, care era autorul studiului, ***L'ancienne versification roumaine (XVII* — XVIIP siecle),*** Paris, 1909, întocmeşte o schemă arborescentă a celor zece părţi ale poemului, observînd: „la grande variete des metres ou, plus proprement, des mesures [...], Ies pieds etant partout de forme iambique [. . .] A chaque changement de mesure correspond une face nouvelle, une autre nuance du sentiment exprime dans le poeme entier. II ya quelque chose de necessaire dans cette variete metrique employee par le poete et qui n'est pas d'origine classique" [3].

B. P. Hasdeu însuşi avea preocupări în domeniul teoriei versificaţiei. El publica, pentru prima oară, poemul ***Viaţa lumii*** şi alte versuri de Miron Costin, studia pe Dosoftei-poetul, se interesa de versificaţia medievală franceză [4] etc. Ceea ce istoricii literari de ieri şi de azi i-au recunoscut fără

[1] ***Ibidem,*** p. 406 şi 422.
[2] Dr. C.I. 1strati, ***Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Calendarul „Minervei",*** an. X, 1908, p. 172.
[3] X. I. Apostolescu, ***op. cit.,*** p. 351—352.
[4] De pildă, într-o filă manuscrisă nota: „Lai = mic poem medieval", „Lai. Ce mot, aussi ancien que la poesie francaise, signifiait chanson, et paraît venir de l'allemand ***lied,*** qui a la meme signification". Altă însemnare: „Gautier d'Aupais. Oette piece est en vers alexandrien, par morceaux, plus ou moins longs, sur une seule et meme rime que le poete fait dures tant qu'elle peut lui fournir. Cest la forme qu'ont la plupart des romans." (Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa II, ms. 6).

I

rezerve — contribuția sa pozitivă la îmbogățirea formelor poeziei românești — se bazează pe un travaliu remarcabil, așa cum proceda savantul în toate domeniile abordate.

VARIANTE

***Ms. Ciocazan-Fortunescu* = A** ; ***Revista nouă* = B; *Sarcasm şi ideal* =** = C.

V.13 Un şir de ani, tu, rîndunică, C: Un şir de ani, ca rîndunică, ***A, B.***
V.14 Pe vară te-ntorceai la noi. ***A, C:*** Pe vară tu veneai la noi. ***B.***
V.25 Tu ai murit; şi totu-i rece; ***B, C:*** Tu ai murit, şi pentru mine ***A.***
V.26 Şi totu-i iarnă fără vis; ***B, C:*** E numai iarnă, numai ger. ***A.***
V.27 Dar iată-iată Moartea trece ***B, C***: Dar presimțesc că Moartea vine: ***A.***
V.28 în zboru-i către paradis ... ***B, C:*** Să-mi dea o altă vară-n cer! ***A.***
V.176 E sfîntă a ta slovă, şi-i drept ca ea să fie ***B, C:*** E sfîntă a ta slovă; ea trebuie să fie ***A.***
VA78 Dar cît e scris de tine, ***B, C:*** Tot ce-a fost scris de tine, ***A.***
V.182 Lungi nopți prescriu, iar ziua tiparul pironeşte ***B, C:*** Scriu nopți întregi, iar ziua tiparul pironeşte ***A.***
V.186 Mă cred mai lîngă tine: ***B,*** C: Mă simt mai lîngă tine: ***A.***
V.Î92 Iar eu, o mărăcine, ***B,*** G: Iar eu sătul de mine ***A.***
V.199 Să mă mai pot trezi! C: Să mă mai poci trezi! ***A, B.***
V.201 Acolo-s munții o comoară: C: Acolo munții-s o comoară: ***A, B.***

LA CASA DE NEBUNI

A apărut întîi în ***Revista nouă,*** an. II, nr. 8, august şi septembrie 1889, p. 287-291. Semnată ***B.*** P. ***Hasdeu*** şi datată „27 septembrie 1889". Reluată în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 168—169.

Poema chinuitoarei desprinderi de țărînă este, pînă la urmă, o răscolitoare mărturisire a lui B. P. Hasdeu. De altfel, în ***Cugetări testamentare*** într-o filă manuscrisă datată „1 septembrie 1889", ideea nebuniei este abordată obsedant: „După moartea fiicei mele, eu trebuia să mă împuşc sau să înnebunesc — una din două [...] De ce n-am înnebunit? Dinții, nebunia are şi o parte a sa fiziologică, fiind ca un fel de ceartă între corp şi suflet, şi se vede că la unii oameni ambele elemente, cel corporal şi cel sufletesc, se echilibrează astfel încît lupta între ele nu poate să ajungă la nebunie. Al doilea: sub raportul psicologic, nebunia este totdauna rezultatul desperării, iar eu n-am desperat niciodată, pururea sperînd în dreptatea lui Dumnezeu, pururea sperînd într-o viață viitoare mai bună, pururea

sperînd — chiar în momentul cînd fiica mea îşi da ultima suflare — că^ aceasta nu este decît o despărțire vremelnică, urmată de o unire în vecinicie. Al treilea, poate tocmai pedeca cea mai puternică, puteam oare să-nnebunesc eu, cînd citeam zi şi noapte numai scrierile ei, în cari o angelică răbdare îmi vorbea mereu despre credință şi speranță? puteam oare să-nnebunesc cînd, corpul ei zăcînd în groapă, spiritul ei — mai viu ca oricînd — era necontenit în mine. Iată de ce nu m-am împuşcat şi n-am înnebunit." [1]

Unii critici aşează versurile în descendența lui Heliade, amintind „ca atmosferă de bizara ***Santa Cetate"*** [2].

N. I. Apostolescu conchide, într-un amănunțit studiu comparatist şi de versificație, că poemele ***Dumnezeu, Aşteptînd*** şi ***La casa de nebuni*** „sont la gerbe la plus briliante de son oeuvre poetique" [3].

VARIANTE

***Revista nouă* = A ; *Sarcasm şi ideal* = B.**

V.2 Tăcut mă sui. Alt semn mai fac. ***B:*** Mă sui tăcînd, ş-alt semn mai fac. ***A.***
V.6 Degeaba le mai ții un spici, ***B:*** La ce să le mai ții un spici, ***A.***
V.8 Pricep mai repede un bici. ***B:*** Pricep din deget sau din bici? ***A.***
V.10 — 12 în falansteru-n care unii / Sint mari poeți şi mari tribuni./ Deci: hai la casa de nebuni! ***B:*** Şi plec la casa de nebuni, / La falansteru-n care unii / Sînt mari poeți şi mari tribuni. ***A***
V.14—16 Cu cei mintoşi eu n-am ce face, / 5-aş vrea pe toți să-i pot uita;/ Venit-am nu la dumneata ... ***B:*** Eu n-am venit la dumneata:/ Din cei cu minte n-am ce face,/ Ş-aş vrea pe toți să-i pot uita! ***A.***
V.18 Cu flori şi pomi, amestec de umbră şi lumină; ***B:*** Cu flori şi pomi, amestec din umbră şi lumină; ***A.***
V.20 Păşesc, albind ca spectri, superbii visători. £:^Păşesc, albind ca spectri, măreții visători. ***A.***
V.21 în fund, tot alb ca dînşii, salcîmul înfloreşte ***B:*** în fund, tot alb la haină, salcîmul înfloreşte ***A.***
V.22 Nebun şi el, mirosu-i în vînt îl risipeşte. ***B:*** Nebun şi el, mirosu-i degeaba-1 răspîndeşte. ***A.***

[1] Arhivele Statului, Bucureşti, ms. 1508, f. 190. Vezi şi ***Literatură şi artă română, loc. cit.,*** p. 102.
[2] George Munteanu, ***op. cit.,*** p. 83.
[3] N. I. Apostolescu, ***op. cit.,*** p. 348.

V.27 O frunte mai măreaţă, pe care cu fiori *B:* O frunte mai măreaţă, în care cu fiori *A.*

V.32 Eu n-am văzut-o-n viaţă şi nu pot s-o descriu. *B:* îl văd ş-acuma-mi pare, şi nu pot să-1 descriu! *A.*

V.34—36 Rămîi într-o uimire. El galeş mă priveşte;/ Ş-un glas ce te străbate prin timbru-i feciorese / Răsună: „Vii la mine? O ştiu şi te iubesc. *B:* Rămîi ca stan de peatră. El galeş mă priveşte. / Ş-un glas ce te străbate prin noate-i fecioreşti / Mă-ntreabă: „Vii la mine? Ce vrei şi cine eşti? *A.*

V.40—41 S-aduc o viaţă nouă / M-a pogorît, ca rouă *B:* M-a pogorît, ca rouă / S-aduc o viaţă nouă *A.*

VA8 Lămîi şi rodii şi măslini! *B:* Năramze, trandafiri şi crini! *A.*

V.52 Mai rău ca orişicînd al'dată *B:* Mai rău ca oricînd altădată *A.*

V.62 Aştept să-nfigă iar pe cruce, *B:* Şi să mă-nfigă iar pe cruce: *A.*

V.63 Să-ndoape cu oţet pe Crist. *B:* Iubesc şi sufăr, căci — sînt Crist. *A.*

V.66 Şi tu-mi vei fi evanghelist. *B:* Şi tu să-mi fii evanghelist. *A.*

V.73 în cer m-adastă plata. *B:* în cer m-aşteaptă plata. *A.*

V.78 Mă-ntorc la Tatăl meu... " *B:* Mă-nalţ la Tatăl meu!... *A.*

V.86 E numai visul meu, pe toţi eu vă visez. *B:* E numa-n capul meu: grădină, casă, voi, *A.*

V.87 Dormind vă născocesc, vă ţes ca-ntr-o poveste? *B:* Eu vă visez pe toţi, vă ţes ca-ntr-o poveste: *A.*

După V.87, urmează un vers, în A, la care autorul a renunţat în textul de bază:

De nu m-aş deştepta, c-aţi şi perit apoi."

V.88 Dar ce eşti tu? *B:* — Dar tu ce eşti? *A.*

V.89 — Ce-s eu? Mă cheamă Chichirez. *B:* — Ce-s eu? Nu prea găsesc cuvinte. *A.*

V.90 ***Omis în A.***

V.95 în vis eu sînt sătul şi nu m-auzi urlînd. *B:* în vis m-am săturat şi nu m-auzi urlînd. *A.*

V.102 O jemlă-o şterpelii. Mă prinde, şi m-apucă. *B:* O jemlă i-o ştersei. Mă prinde şi m-apucă. *A.*

V.103 Plecăm la comisar. Mă judecă pen vis. *B:* Mă duc la comisar. Mă judecă pen vis. *A.*

V.116 Ş-apoi visez c-adorm visînd că-mi este foame. *B:* Ş-apoi visez c-adorm visînd — vai! — că mi-e foame. *A.*

V.121 Ş-adormi şi tu. Ha, ha! De nu m-aş deştepta! *B:* S-adormi şi tu. Rîzînd, de nu m-aş deştepta. *A.*

V.128 Dentîi şopteşte-n aer, privind cu ochii ţintă *B:* De-aci şopteşte-n aer, privind cu ochii ţintă *A.*

V.131 — Vorbeşte cine? unde-i? *B:* N-am auzit pe nimeni... *A.* .'

V.139 Tu n-o ştii, căci ţărînă te-nlănţuie-n cătuşă, *B:* Tu nu ştii, căci ţărînă te-nlănţuie-n cătuşă, *A.*

V.144 E fiul meu, pe care în luptă la Vidin *B:* E fiul meu, pe care-n bătaie la Vidin *A.*

V.146 Din ceasul morţii sale trăieşte mai deplin. *B:* Din ceasul morţii, dînsul trăieşte mai deplin. *A.*

V.154 Că firea dat-au ochii să vezi cum să mănînci! *B:* Că firea ţi-a dat ochii să vezi cum să mănînci! *A.*

V.157 Nu-1 vezi? E chipeş, mîndru, cu nimbul tot lumine, *B:* Nu-1 vezi? E falnic, mîndru, cu nimbul tot lumine *A.*

V.158 O frunte-cer sub care doi gemeni curcubei *B:* Pe-o frunte — cer, sub care doi gemeni curcubei *A.*

V.161 Sub stele ... ah! ce zîmbet! Cînd peatra lăcrimează, *B:* Sub stele . . . ah ! ce zîmbet! O peatră lăcrimează *A.*

V.163 Dar va zîmbi ş-o peatră, de i-ar fi dat să vază *B:* Dar ar zîmbi ş-o peatră, de i-ar fi dat să vază *A.*

V.175 De fiu-său cînd îmi vorbea, *B:* De fiu-său el îmi vorbea, *A.*

V.179 Sunînd din cer pîn'la pămînt *B:* Plutind uşor către pămînt *A.*

V.185 îmi lasă corpul pe pămînt *B:* Lăsa jos corpul pe pămînt, *A.*

V.188 Privesc ce unii dreg, *B:* Privind ce unii ***dreg,A.***

TABLE-D'HOTE

A apărut întîi în ***Familia,*** an. XXVI, nr. 23, 10/22 iunie 1890, p. 267. Datată „25 martie 1890" şi semnată ***B. P. Hasdeu*** (iscălitura reprodusă în facsimil). Reprodusă în ***Era nouă,*** nr. 37, 17 iunie 1890, p. 4. Poezia a fost introdusă în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 187. în volum versurile erau precedate de o dedicaţie: „La jubileul de 25 ani ai revistei ***Familia.*** Manuscrisul variantei din ***Familia*** se păstrează la Biblioteca „Astra" din Sibiu [1], în Fondul Iosif Vulcan, sub cota M.XX/9/1, inv. 3233.

Paginile periodicului de la Oradea-Mare se constituiau într-un „număr jubiliar la a XXV-a aniversare" şi, alături de Hasdeu, mai întîlnim semnă,-turile a numeroase personalităţi, printre care G. Bariţiu, V. Alecsandri, Titu Maiorescu, V. A. Urechiă, C. Dunca Schiau, D. Zamfirescu, loan Slavici,

[1] Vezi şi Mircea Avram, ***Catalogid manuscriselor literare.*** Sibiu, 1971^ p. 29.

A. Xenopol. într-un epilog, Iosif Vulcan însuşi, „proprietar, redactor răspunzător şi editor", remarca: „Iar acuma, la încheierea unui pătrar de secol, cînd atite nume glorioase vin să ilustreze paginele foii mele, [.. .] cînd toţi şi toate ţinură s-arădice serbarea jubileului ***Familiei*** la nivelul unui eveniment literar: simt o nespus de dulce mîngăiere şi'o mîndrie sublimă, care-mi spune, că oricît de neînsemnat ar fi rezultatul ce obţinusem totuş n-am stăruit în zădar, că am contribuit şi eu la marea operă a culturei noastre naţionale." [1] în ceea ce-l priveşte pe B. P. Hasdeu, revista ***Familia*** i-a popularizat cu intensitate opera şi ideile.

VARIANTE

Ms. Astra — A; Familia = B; Sarcasm şi ideal = C.

Dedicaţie: La jubileul de 25 ani ai revistei ***Familia C:*** Omis în ***A, B.***
V.6 Mîncam plătindu-i glume; C: Plăteam mereu prin glume; ***A, B.***
V.16—18 omise în A, B.
V.21 Mîncaţi, şi poftă bună! C: Vă las, şi poftă bună! ***A, B.***

„CÎNTECUL DE LEAGĂN" DE IULIA HASDEU

A apărut întîi în ***Revista nouă, an.*** IV, nr. 11— 12, 15 februarie-15 martie 1892, p. 512, cu specificarea: „tradus din franţuzeşte de B. P. Hasdeu". Reluat în volumul Sarcasm ***şi ideal*** (1897), ***p.*** 190— 192. Textul poeziei este precedat de o partitură muzicală semnată de compozitorul G. Stephănescu (p. 188-189).

în ***Revista nouă*** (p. 511) este reprodus textul original franţuzesc al poeziei Iuliei Hasdeu, ***Nani-nani. Berceuse roumaine,*** precum şi o altă traducere în limba română de Th. Speranţia.

[DUMNEZEU

A apărut mai întîi în ***Revista nouă,*** an. VII, nr. 3, decembrie 1894, p. 83 — 89. Semnată ***B. P. Hasdeu.*** Inclusă în volumul ***Sarcasm şi ideal*** (1897), p. 193-201.

B. P. Hasdeu scria doar cu cîţiva ani înaintea publicării răscolitoarei poeme: „nu sînt nici ortodox, nici catolic sau luteran, nici mahometan sau mozaist, avînd o religiune a mea proprie" [2]. G. Călinescu explică magistral atît poemul, cît şi filosofia autorului: „Filosofia lui Hasdeu a fost ignorată cu suficienţă, Maiorescu neadmiţînd alţi filosofi în afară de sine [..;]. Ea tratează despre Dumnezeire, nemurire, destăinuire (revelaţiune) într-un spirit « materialist », mai bine zis, panteistic, în sensul lui Giordano Bruno, Citat, şi al tuturor misticilor şi idealiştilor germani. [.*.] El îşi numeşte doctrina « credinţă-ştiinţă » şi spiritologie voind a apăsa asupra caracterului magic, operant al spiritualismului său. Mai este de notat că unul din mijloacele de comuniune între două grade e « amorul », idee la un om atît de citit deloc ingenuă, nefiind decît platonicul Eros din sistemele mistice. Ideile acestea (evoluţiune, ierarhie, iniţiere extatică a omului inspirat, erotică divină) le-a pus gînditorul şi în versuri." [1]

Versurile 82—93 sînt apropiate de către N. I. Apostolescu de poezia lui Gerard de Nerval, citîndu-se următorul fragment din ***Les Chimeres:***

Respecte dans la bete un esprit agissant:
Chaque fleur est une âme â la Nature eclose;
Un mystere d'amour dans le metal repose;
„Tout est sensible!" Et tout sur ton etre est puissant.

Crains, dans le mur aveugle, un regard qui t'epie:
Ă la matiere meme un verbe est attache ...
Ne la fais pas servir â quelque usage impie!
Souvent dans l'etre obscur habite un Dieu cache,
Et comme un ceil naissant couvert par ses paupieres,
Un pur esprit s'accroît sous Tecorce des pierres.

Nu este însă imposibil — adaugă tot N. I. Apostolescu — să fie vorba,4e o reminiscenţă din Victor Hugo, reproducînd o terţină din ***Les Contemplations,*** vol. II, ***Aujourd'hui*** (1843—1855), livre IV, XXVI, ***Ce qui diţla bouche d'ombre:***

L'âme tomba, des maux multipliant la somme,
Dans la brute, dans l'arbre, et meme, au-dessous d'eux,
Dans le caillou pensif, cet aveugle hideux.

„Mais il est infiniment probable que Hasdeu n'a pas connu l'oeuvre de Gerard de Nerval, tandis qu il lisait tout ce qui se rapportait â la philosophie de Pythagore, tout comme â celle de Plotin et des Neo-Platoniciens;: et lorsqu'on s'apercoit que les vers du poete romantique francais ont pour epigraphe ces mots de ***Pythagore:*** «Eh quoi! tout est sensible!» on se rend vite compte de la parente des idees qui viennent aux deux poetes de

[1] Iosif Vulcan, ***Epilog, Familia,*** an. XXVI, nr. 23, 10/22 iunie 1890, p. 280.
[2] B. P. Hasdeu, ***Cugetări testamentare, Literatură*** şi ***artă română, loc. cit.***

[1] G. Călinescu, ***op. cit.,*** p. 332.

l'ancien philosophe, directement, sans qu'il y ait besoin que Tun d'eux les ait pretees â Tautre."[1]

0 aluzie la rima versurilor eminesciene, cu un citat din ***Doina*** bardului național, a constituit obiect de dispută încă din epocă. Ion Gorun scrie un articol în revista ***Vieața:*** „Firește însă, orcum ai întoarce-o — ești departe, foarte departe de urgisitul de tine ***Tisa plînsu-mi-s-a*** . . . O, ce departe ! [...] Dac-ai părăsit rima, de ce n-ai părăsit încalțe și ritmul? Puteai să-ți mai lungești trompa de elefant a ***poemei*** explicîndu-ne-o și pe asta într-un alt sfert de poemă, ș-atunci . .. poema era proză, cum omul este muscă . . . ș-o punem și pe ea pur și simplu la dosarul lui ***Sic cogito.*** Așa însă . . . ***o povestire lungă, cuvinte și cuvinte, ce din clavir răsună, din clapele din creier. . .*** Dar dacă ***extazul n-are-a face*** — (deși aici ***tu o zici fâr-a o crede*** .. .) — de ce ai ținut numaidecît să te iei la trîntă cu Eminescu, tu care ai a face cu dînsul cam atît cît are a face — vorba vine — un Herodot cu un Homer (care, în treacăt fie zis, nu putea să folosească rima, atunci cînd ea nu exista încă). Nu zic: ești desigur și mai mult și mai puțin decît un Herodot, după cum și Eminescu e și mai mult și mai puțin decît un Homer — comparațiile nu pot fi niciodată juste — dar ceea ce ar fi trebuit să descoperi pînă acum în filosofia ta este că omul nu poate să aibă toate talentele. ***Tisa . . . plînsu-mi-s-a*** ... ce cîntec răsunător smuls din mii și mii de inimi, ce scînteie de viață care mii și mii de ani are să trăiască măcar ca amintire, — pe cînd poema ta, filosoafe ... o, ***Dumnezeule*** \ "[2]

B. P. Hasdeu, în replică, publică ***Răspunsul meu la revista „Vieața":*** „De vreme ce ***Vieața*** se supără pe mine pentru că am cutezat [în poema ***Dumnezeu]*** a nu admira la Eminescu nește versuri ce par a nu fi fost făcute decît numai și numai spre a căpătui o rimă excentrică, apoi îi vom răspunde că, în limba românească, este tot ce poate fi mai ușor de a croi asemenea rime cu duiumul.

De exemplu:

Românii s-au ***ales cu***
Puțin din ***Eminescu***

sau:

O, criticule! ***zi că***
Răspunsu-mi te ***urzică . . .***

Negreșit, « ales cu » lîngă « Eminescu » sau « zi că » lîngă « urzică » sînt absolut din aceeași școală cu « Tisa » lîngă « plînsu-mi-s-a » sau cu « repaos » lîngă «Menelaos » din nenorocitul Eminescu. Poezia consistă în ***idee*** și în ***ritm.*** Numai ideea și ritmul caracterizează pe un adevărat poet. Rima este un accesoriu, un ***plus,*** care poate să arate la poeții cei mari o prea mare bogăție, dar care ascunde sărăcia la cei mititei. în orice caz, la unii ca și la ceilalți, rima trebuie să aibă aerul — aci e arta! — trebuie să aibă aerul de a naște d-a dreptul și-n libertate din inspirațiunea poetului dodată cu ideea și cu ritmul. O rimă silită, o rimă trasă de păr, o rimă făurită într-adins pentru ca să atragă asupră-i atențiunea cititorului, nu este artistică, căci — e nenaturală."[1]

Am reținut mult din acest articol pentru că este ultima referință critică a lui B. P. Hasdeu la adresa lui Eminescu, încheind un întreg ciclu de „înțepături", începute imediat după articolul ***Direcția nouă*** al lui Titu Maiorescu: „Citat îndată după Alecsandri ca « un poet în toată pu-, terea cuvîntului», deși abia după trei poezii publicate în ***Convorbiri literare,*** Eminescu devine victima unor atacuri care-1 vizau în primul rînd pe Titu Maiorescu"[2]. O polemică între B. P. Hasdeu și M. Eminescu n-a existat. Dar cîteva referințe denigratoare în timpul vieții poetului și alte cîteva articole restrictive la adresa poeziei sale au fost explicate aproape exclusiv prin poziția față de „Junimea" sau prin trăsături temperamentale. loan Slavici, de pildă, vede în trimiterile la Eminescu, din critica făcută de Hasdeu cărții lui Rudow, ***Geschichte des rumanischen Schriftststums bis zur Gegenwart,*** încercări „de a pune la cale o nouă campanie literară contra ***junimiștilor,*** cu care iar s-a certat [...]. M. Eminescu e însă un ora care a murit și e cestiune de pietate să nu mai fie luat drept ciomag pentru un car de oale — și astfel sparte — cel puțin așa zice d-1 Hasdeu"[3]. Un cercetător ca Liviu Marian încerca o cale ingenioasă de a estompa adversitățile, scoțînd în evidență ceea ce i-ar fi apropiat: prețuirea comună pentru Aron Pumnul, admirația față de trecutul nostru istoric, unele teme comune în articolele politice, considerarea unei tradiții literare condamnată de Maiorescu, cîteva propoziții pozitive despre ***Răzvan-Vodă*** etc.: „Dacă sfiosul Eminescu n-a îndrăznit să aprecieze și să laude pe față pe Hasdeu, după cum poate ar fi dorit, în schimb acesta, mai independent și mai îndrăzneț, a spus despre Eminescu tot binele pe care credea că trebuie să-1 spună și într-un timp cînd Eminescu nu era încă apreciat după cuviință, ba chiar contestat de unii pe nedreptul."[4] Sînt citate, în sprijin două articole ale

[1] N. I. Apostolescu, ***op. cit.,*** p. 351.
[2] Ion Gorun, ***Tisa... plînsu-mi-s-a, Vieața,*** an. I, nr. 47, 1 ianuarie 1895, p. 4.

[1] Hasdeu, ***Răspunsul meu la revista „Vieața", Revista nouă,*** an. VII, nr. 4, ianuarie 1895, p. 164.
[2] Rodica Florea, ***Adversarii „Junimii", Revista de istorie și teorie literară,*** tom. 29, nr. 2, 1980 p. 216.
[3] loan Slavici, ***Pro amico. Un răspuns d-lui B. P. Hasdeu, Tribuna,*** an. IX, nr. 268, 1/13 decembrie 1892, p. 1069.
[4] Liviu Marian, ***B. P. Hasdeu și M. Eminescu,*** Chișinău, Tipografia Eparhială Cartea Românească, 1927, p. 13. . ,

'lui Hasdeu, ***Scrisoare cătrâ Gheorghe din Moldova*** şi ***Eminescu.Necrolog.*** în primul text, se afirmă că „poezia românească din ziua de astăzi se pitulează în două numi: Alecsandri şi Eminescu"[1]. „Vîntul numit Eminescu" — cum se exprimă criticul — este însă opus bardului de la Mirceşti: „Contra unei forme uşoare, cuprinzînd o uşoară cugetare, s-au rădicat, prin antiteză, o formă şi o cugetare cari, tinzînd cu orice preţ a lovi mai tare şi a birui mai iute, se scufundă pe celalt pripor de a fi prea grele, prea formă şi prea cugetare; o scormolire microscopică de greutăţi ritmice şi de abureli mistice; un soi de ***ronsardism*** românesc, trebuincios pentru o clipă ca un leac energic, dar, cînd teafără este literatura, atunci de prisos şi chiar vătămător"[2]. Finalul articolului este, în fond, o respingere atît a lui Eminescu cit şi a lui Alecsandri, precizînd că, „între logogrif şi între improvizaţiune, se întinde « silva observationum naturae », pădurea adevăratei poezii"[3], spre care s-ar avînta — mare eroare ! — umilul Gheorghe I. Kernbach (Gheorghe din Moldova). în cel de-al doilea articol, scris la moartea poetului, B. P. Hasdeu pare că se revizuieşte: „Eminescu a lăsat multe versuri admirabile; însă meritul lui cel covîrşitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă şi de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond şi adevărata artă ca formă, în locul acelei uşoare ciripiri de mai nainte, care era foarte igienică pentru poet şi pentru cititor, scutindu-i dopotrivă, pe unul şi pe celălalt, de orice bătaie de cap şi de orice bătaie de inimă."[4] Să se observe însă restricţiile: „merit de principiu", „multe versuri admirabile" şi, în alt paragraf, „poetul fie cît de mare nu e poet totdauna" Chiar motoul necrologului nu e în favoarea lui Eminescu:

... et souvent je regrette
D'etre nee en des temps un peu trop raffines
Ou Ton trouve l'honneur et 1'amour surannes
Et dans lesquels un fou peut seul etre poete!

Julie Hasdeu: ***Chevalerie,*** p. 5.

Versurile fiicei sale şi insistenţa asupra faptului că poetul a murit nebun anunţă viitoarea campanie împotriva „Junimii" şi a lui Titu Maiorescu.

Nu s-a luat în considerare însă, pe baza unei viziuni din interior a creaţiei celor doi mari scriitori, că B. P. Hasdeu nu putea înţelege poezia lui Eminescu, poziţiile lor estetice fiind deosebite. Oricît ar părea de paradoxal, poziţia marelui savant este în defensivă, cu o veşnică „lăcomie de materie", autorul satisfăcîndu-şi, în acest fel, înfrigurata căutare a originalităţii cu orice preţ. Originalitatea era, de altfel, singura trăsătură pe care o recunoştea fără rezerve şi la poetul ***Luceafărului***: „Eminescu va trăi, fiindcă a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni"[1]. Marele poet transsubstanţializa „materia", era un creator de lumi, omagia pe înaintaşi ***(Epigonii),*** pe cînd savantul era chinuit mereu de ideea de a „rumpe o cale nouă", negîndu-se chiar pe sine însuşi, din moment ce — în poema pe care o comentăm — după o viaţă de creaţie, era în căutarea măcar a unui „cîntec" care să înfrunte timpul:

Aş vrea să smulg din mine un cîntec, numai unul,
Un singur de pe urmă: copil întîrziat
Ce nu se naşte încă, dar totuşi, plin de viaţă,
Duioasa mumă-1 simte sub inimă zvîcnind.

B. P. Hasdeu era rebarbativ la orice înnoire în artă, dacă nu era propulsată de el, cunoscute fiind reacţiile sale negative la adresa naturalismului sau ale realismului tolstoian.

în ceea ce priveşte prozodia, Vladimir Streinu va nota pertinent: „O contribuţie mai precisă, după exemplul desigur al lui Heliade şi al heliadiştilor, va da Hasdeu liberării versului de rimă, în cunoscutul poem ***Dumnezeu.*** Plecînd de la rimele compuse gen « Tisa—plînsu-mi-s-a », iritaţia lui împotriva artificiului nu va cunoaşte margini. El rezervă astfel prima parte a poemului teoriei versului alb, partea a doua servindu-i de ilustraţie. Ca să fie poeţi, «Homer ş-Anacreonte, Virgiliu şi Horaţiu » n-au mai trebuit să se supună acestei complicate obligaţii, făurind « sonoare chiţibuşuri »; dar oricît de firească, de nesilită, rima micşorează întotdeauna valoarea unei mari opere: fără grija ei, Dante ar fi mai grandios, ***{(Divina Comedie*** ar fi şi mai divină» şi însuşi «Shakespeare, cînd cată rimă, vai! nu mai e Shakespeare! » Invocînd pe poeţii greci şi latini, alături de care aşază pe reprezentanţii versificaţiei moderne, s-ar părea că Hasdeu n-ar fi avut o idee foarte clară despre versul alb. Noţiunea este exclusiv modernă, fiind de neconceput la cei vechi. Numai absenţa rimei ***gîndită ca absenţă*** face versul alb. E probabil însă că iritaţia peste orice măsură nu atît împotriva rimei, cît împotriva lui Eminescu, îi tulbura ideile, care nu se poate să-i fi lipsit. Cît priveşte contribuţia lui la liberarea versului românesc, oricît de reală, rămîne secundară; ea vine după încercarea lui Heliade de a transplanta la noi endecasilabul ***sciolto*** al italienilor şi apoi istoria versului liber

[1] B. P. Hasdeu, ***Scrisoare cutrâ Gheorghe din Moldova, Revista nouă,*** an. I, nr. 3, 15 februarie 1888, p. 82.
[2] ***Ibidem.***
[3] ***Ibidem.***
[4] B'. P. Hasdeu, ***Eminescu. Necrolog, Revista nouă,*** an. II, nr. 6*, 15 iunie 1889, p. 211.

[1] ***Ibidem,*** p. 212.

a dovedit între timp că rima, continnînd să împodobească noul vers, n-a fost niciodată piedica cea mai de seamă a versului tradițional ."[1]

VARIANTE

***Revista nouă* — A ; *Sarcasm şi ideal* = B**

V.2 Un singur de pe urmă: copil întîrziat ***B:*** Şi cel mai de pe urmă, ascuns ca un copil ***A.***

V.3 Ce nu se naşte încă, dar, totuşi, plin de viață, ***B:*** Ce nu se poate naşte şi totuşi plin de viață ***A.***

V.6 Ca Făt-Frumos din basmul cu „fost-au fost un moş". ***B:*** Ca Făt-frumos din basmul c-o babă ş-un moşneag. ***A.***

V.8 Miratei lumi va zice: dintr-însul m-am născut. ***B:*** Miratei lumi să-i zică: dintr-însul m-am născut. ***A.***

V.20 Păretele ciclopic durat făr'de ciment? ***B:*** Ca zidul cel ciclopic durat făr'de ciment? ***A.***

V.52 Cel mic se-nzorzonează, căci e pipernicit ... ***B:*** Cel mic se-nzorzonează, căci este mititel,,, ***A.***

V.84 Ş-adie peste capu-mi, şoptindu-i: „omu-i muscă! ***B:*** Ce-adie peste capu-mi, şoptindu-i: „omu-i muscă! ***A.***

V.99 Cu toate cîte-n ele şi printre ele sînt, ***B:*** Cu toate ce-s în ele şi pintre ele sînt, ***A.***

V.108 Minunea fără care în veci nu s-ar pricepe ***B:*** Miracol fără care în veci nu s-ar pricepe ***A.***

V.121 Dar nu-i întreg: sfîrşitul rămase-n cer pribeag. ***B:*** Dar nu-i întreg: finalul rămase pribegit. ***A.***

V.158 Mi-e dragă chiar o peatră; dar un arhanghel! Dînsul ***B:*** Mi-e dragă chiar o pieatră; dar un arhanghel 1 Care ***A.***

V.187 Le răspîndea din suflu-i, şi fiecare punct ***B:*** Le răspîndea prin. suflu-i, şi fiecare punct ***A.***

[1] Vladimir Streinu, *op. cit.,* p. 147.

DIN PERIODICE

PORUMBUL ŞI ŞIPOTUL

Fabula este publicată în ziarul unionist ***Zimbrul şi vulturul,*** an. IV, ^ir. 19, 27 noiembrie 1858, p. 76, semnată ***H.*** Un istoric literar, Liviu Marian, o atribuie lui B, P. Hasdeu[1]. Tînărul semna cu acelaşi ***H*** o corespondență din Cahul despre „verbuncarii de domnie", care făceau propagandă electorală pentru beizadea Grigore Sturza, „omul turcilor şi al austriecilor". Cei ce cutreierau ținutul aveau „o geantă plină cu proclamații, între alte şi un mare trătaj, compus se zice de d. marele vornic C. Hurmuzachi"[2]. Cu acelaşi pseudonim va semna B. P. Hasdeu şi în propriul său periodic, ***România***[3].

[1] ***Prima încercare poetică a lui B. P. Hasdeu, Revista critică,*** an. I, nr. 2, aprilie—iunie 1927, p. 133—137.

-***Zimbrul şi vulturul,*** an. IV, nr. 29, 10 decembrie 1858, p. 116.

[3] Despre activitatea sa publicistică, paralelă, la ***România*** şi în periodicul, condus de V. Alexandrescu-Urechiă, ***Zimbrul şi vulturul,*** vezi Roxana Sorescu, ***Debutul jurnalistic al lui Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Revista de istorie şi teorie literară,*** tom 19, nr. 1, 1970, p. 109— 112 şi Vasile Sandu, ***Publicistica lui Hasdeu,*** Bucureşti, Ed. Minerva, 1974, p. 30—36. Liviu Marian semnalează că, în fruntea revistei ***România,*** B. P. Hasdeu a aşezat, ca un moto definitoriu, următoarele versuri, în original, ale poetului patriot polonez Adam Mickiewicz: „Dalej, brylo, z posad swiata! / Nowemi cie pchniemy tory, / Az oplesnialej zbywszy sie kory / Zielone przypomnisz lata" ***(Activitatea publicistică a lui Hasdeu,*** Chişinău, Tipografia Băncii Centrale Cooperative, 1932, p. 4). Fragmentul, pe care îl prezentăm, în continuare, în traducerea lui Miron Radu Paraschivescu, face parte din ***Oda către tinerețe,*** poezie compusă în 1820, circulînd mult în manuscris, ca un cîntec revoluționar: „Să-mpingem pămîntul din loc, înainte, / Pornindu-1 pe-o nouă orbită, / Iar cînd va plesni scoarța lui mucezită, / Intîile ere să-ți vină în minte" (A. Mickiewicz, ***Poezii,*** Bucureşti, Rditura Tineretului, 1959, p. 22).

Constantin Hurmuzachi, căruia îi era dedicată fabula, era fiul bucovineanului Doxachi Hurmuzachi din Cernauca, cu studii strălucite în domeniul dreptului la Viena, stabilit încă din 1844 la Iași[1]. Cînd a trecut în România, unul din cei de care B. P. Hasdeu s-a apropiat a fost și Constantin Hurmuzachi, probabil și pentru vederile și activitatea sa unionistă.[2] Spre surprinderea tuturor, C. Hurmuzachi va colabora, în toamna anului 1858, la ziarul lui Grigore Sturza, ***Constituționalul.*** Această rătăcire trecătoare a prietenului său, B. P. Hasdeu o sancționează cu versurile fabulei, indicînd un principiu patriotic sănătos: ***„Nația-i*** șipotul firesc", de unde trebuiau să se adape toți luptătorii pentru unire.

Porumbul și șipotul ar fi prima poezie publicată independent într-un periodic românesc, pentru că versuri incluse unui articol politic sînt de semnalat mai dinainte în ***Jalnica tragodie a morței c[u]c[onului] Privilegiu,*** șarjă satirică împotriva prerogativelor boierești de tip feudal, ce se încheie cu un epitaf caracteristic pentru revistele umoristice hasdeiene de mai tîrziu:

Lîng-această peatră rece,
Călătorule nu trece
Lacrimi fără d-a vărsa,
Căci să afli dumneata
C-aici zace-n vecinicie,
A Moldovei calicie,
Celebră ca neghiobie:
Privilegiu boierit
Ce mult țara ș-au iubit
Cît bani pe ea putu face
Vînzînd-o -ncolo și-ncoace ![3]

MUZA

Publicată în periodicul scos de B. P. Hasdeu la Iași, ***Foița de istorie și literatură,*** an. I, coala 4, iunie 1860, p. 117. Iscălită ***B. Hâjdău.*** G. Călinescu apreciază poezia în ***Istoria literaturii române de la origini pînă in prezent*** reținînd „un tablou canadian", una din „flăcările în noapte", răsărite — adaugă restrictiv — „întîmplător, prin simple improvizații"[1]. Menționăm un articol al lui E. Lozovan, ***B. P. Hasdeu et les dieux nordiques***[2], apărut la Paris, în 1975, care ordonează referințele marelui savant la mitologia septentrională. M. Zaciu consideră chiar că scriitorul este de structură nordică: „înțelegerea adecvată a poeziei lui Hasdeu pretinde și o incursiune în alte zone, de concepție. Hasdeu e unul dintre spiritele «nordice» ale literaturii noastre. Poezia este pentru el ***Dichtung,*** sfera ei nu se rezumă la vers, ci semnifică viziune, indiferent că aceasta se exprimă prin istorie, prin dramă, prin stihuri."[3]

[1] Alte precizări biografice la Constantin Morariu, ***Părți din isteria românilor bucovineni,*** II, Cernăuți, Tipo- si Litografia Arh. Silvestru Morariu, 1894, p. 174- 176.

[2] Dr. C .Diaconovich, ***Enciclopedia română,*** tomul II, Sibiu, Editura W Krafft, 1900, p. 736*-737.

[3] ***Zimbrul și vulturul,*** an. IV, nr. 17, 25 noiembrie 1858, p. 68.

NOAPTEA TOATĂ

Apărută în ***Foița de istorie și literatură,*** an. I, coala 5, iulie 1860, p. 159—160. Semnată ***B. Hâjdău.***

LA MOARTEA CAPORALULUI CIORNEI, MĂCELAT DE RĂSPOPA COSTEA

Poezie publicată în revista umoristică ieșeană ***Bondarid,*** nr. 23, 24 septembrie 1861, p. 154. Semnată: ***B. P. Hâjdău.*** Unul din principalii redactori ai periodicului era I. V. Adrian, căruia Hasdeu îi va publica o poezie în revista sa ***Lumina,*** însă, mai tîrziu, în suita de articole ***Mișcarea literelor în Ieși,*** ziaristul unionist va deveni ținta sarcasmului marelui scriitor.

După un procedeu de decupaj, ce va fi adesea folosit în publicistica sa, B. P. Hasdeu își satirizează adversarul chiar cu versuri ce aparțin acestuia:

Dragă Adriene, ai minte ușoară!
Intră mult mai bine într-o slujbușoară,
Cum făcură ș-alții din taraful tău,
Și nu fi, amice, astfel nătărău;
Căci guvernul are mare trebuință
De băieți ca tine, blînzi și cu știință.[4]

[1] G. Călinescu, ***op. cit.,*** p. 324.

[2] E. Lozovan, ***Revue des etudes roumaines,*** an. XV, 1975, p. 187—194 (extras).

[3] M. Zaciu, ***op. cit.,*** p. 236.

[4] ***Lumina,*** nr. 13—14, 1863, p. 1. Vezi amănunte despre relațiile lui B. P. Hasdeu cu I. V. Adrian în: Barbu Lăzăreanu, ***Bogdan Petriceicu Hasdeu, Umorul, farsele și poezia lui, loc. cit.,p.*** 141— 148.

IVEALA ŞI VISUL

Apărută în ***Ateneul român,*** septembrie-octombrie 1861, p. 188— 189. Semnat ***B.P.H.-u.*** în periodicul condus de V. Alexandrescu-Urechiă, tînărul B. P. Hasdeu publica atît studii erudite, cît şi poezii în care preocuparea pentru performanţe prozodice trecea pe primul plan. Trebuie să ni-1 închipuim pe B. P. Hasdeu, tînăr dornic de afirmare cu orice preţ, descins doar de cîţiva ani în Iaşi, „sigur şi îmbătat de superioritatea sa [...] teoriile — pentru el; ştiinţa — pentru el; pentru el literatura lirică, pentru el viaţa cu miile de izvoare ale plăcerii, pentru el pritenii, gata a se jertfi ca robii vechilor regi barbari ,"[1]

Colaborarea lui B. P. Hasdeu la revista lui V. Alexandrescu-Urechiă poate părea de neînţeles, cunoscute fiind pamfletele primului la adresa celui de-al doilea. Dar, la începutul anilor '60 ai secolului trecut, ireparabilul nu se produsese.[2] în periodicul său ***Din Moldova,*** tînărul poet anunţa că „d. Papadopulo-Calimah, cunoscut prin adîncele sale cunoştinţi juridice şi d. V. Alexandrescu, revenit acum dintr-o fecundă călătorie arheologică prin Italia şi Spania, au binevoit de a ni promite concursul d-lor sale literar ."[3] Probabil la această primă epocă se referea I. L. Caragiale, într-un cuplet satiric din ***Moftul român,*** intitulat ***Doi academici:***

Istorică pereche —
Aşa prieteni, zic şi eu!
Ce legătură veche!
Ureche jură-ntr-un Hasdeu
Hasdeu într-o Ureche ![4]

Vor urma însă răsunătoare execuţii critice, care, coroborate cu cele alelui Titu Maiorescu, aproape că nu îşi au egal în literatura română. Ronetti Roman transcria această realitate chiar într-un poem, din 1878:

Doi singuri pîn-acuma, Hăjdeu şi Maiorescu
Cu gust şi cu simţire la noi au criticat,
Cam astfel judeca-va Urechiă-Alexandrescu,
Şi trebuie s-o ştie: grozav e de-nvăţat.

[1] N. Iorga, ***Oameni cari au fost,*** Vălenii-de-Munte, Editura Neamul Românesc, 1911, p. 223.

[2] Despre relaţiile dintre cele două personalităţi, vezi Barbu Lăzăreanu, ***op. cit.,*** p. 27—38 şi Mircea Eliade, ***Hasdeu şi V. A. Urechiă,*** în voi. B. P. Hasdeu, ***Scrieri literare, morale si politice,*** tom. II, ***loc. cit.,*** p. 321—324.

[3] ***Din Moldova,*** nr. 2, 1862, p. 32.

[4] I. L. Caragiale, ***Doi academici, Moftul român,*** nr. 6, 14 februarie 1893, p. 1.

\

Ştiinţa-i a adus-o din Spania frumoasă
Şi joacă de minune fandango literar;
E-n stare să susţină cu faţă serioasă
Că gloaba Rosinantă era un armăsar[1].

Ceea ce-1 atrăsese pe B. P. Hasdeu pentru o clipă, exotismul universităţii frecventate (Madrid), va deveni, curînd, în ***Duduca Mamuca,*** obiect de sarcasm ucigător faţă de personajul Vladimir Aleşchin-Uho, „celebrul licenţiat în litere de la Universitatea de Marocco". Biografic, schimbarea de atitudine a lui Hasdeu este legată de alăturarea lui V. A. Urechiă la grupul de profesori — printre care şi T. Maiorescu — care au semnat un denunţ contra pericolului moral al romanului ***Duduca Mamuca,*** ce a dus la destituirea sa din învăţămînt şi la un celebru proces de presă.

Totuşi, după moartea profesorului hispanist, B. P. Hasdeu va pronunţa un cuvînt conciliant: „Fost-am cu dînsul într-o strînsă legătură în curs de aproape patruzeci de ani şi regret că n-am putut să fiu faţă la înmormîntare, ca să fi vărsat atunci o lacrimă ferbinte. Acuma, după două săptămîni, lacrima cea caldă s-a răcit, s-a cristalizat: dar tocmai de aceea a devenit cugetată şi trainică [. . .] în timp de treizeci de ani, noi necontenit ne-am certat, ne-am ciorovăit, ne-am pişcat mereu. Şi totuşi noi n-am încetat niciodată de a ne iubi vrînd-nevrînd, simţind o imperioasă, neînţeleasă atracţiune reciprocă/'[2]

ÎN MEMORIA RAISEI CHOD...SKA

Sonet apărut în revista autorului ***Din Moldova,*** nr. 3, 1862, p. 43 Semnat ***B. P. H.-u.***

S-ar părea că poezia oglindeşte o realitate autobiografică, o dragoset de tinereţe pentru o poloneză.

RÎVNA

Dialog publicat în ***Din Moldova,*** nr. 3, 1862, p. 45. Semnat ***B. P. H.-u.*** Versurile amintesc de cînticelele lui Vasile Alecsandri. Ideea iubirii dintre un astru şi o floare o găsim menţionată de timpuriu într-un studiu manuscris de folclor comparat, datat „martie 1856": „Admirabilă comparaţie!

[1] Ronetti Roman, ***Radu,*** Bucureşti, Librăria J. Szolosy, 1878, p. 65

[2] ***Papa de la Neva,*** Bucureşti, Editura Soc. „Tinerimea Română", 1901, p. 3 şi 4.

Iubirea soarelui față de floarea de cîmp ... E un adevărat tablou, un poem de o minunată frumusețe, exprimat în cîteva cuvinte! îmi aduc aminte că am citit într-o publicație poloneză o descriere poetică a iubirii dintre o floare şi luceafărul de seară."[1]

SONET CĂTRA LUCA STROICI

Versurile sînt publicate fără titlu în paginile revistei ***Din Moldova,*** nr. 4, 1862, p. 49; doar la sumarul anual al periodicului hasdeian, autorul le intitulează: ***Sonet câțră Luca Stroici.*** Sonetul — semnat, ca de obicei în această revistă, ***B. P. H.-u*** — apare ca un fel de precuvîntare la un text filologic al lui Hasdeu: ***Rugăciunea Domnului, scrisă româneşte cu litere latine în 1593 de către vel-logofătul moldovean Luca Stroici, anotută şi publicată la 1594 în Cracovie de către Stanislav Sarnicki.*** După acest lung titlu, urmează, ***ex-abrupto,*** versurile-dedicație, imprimate cu un corp de literă mică, ca la note şi fără împărțirea strofică obişnuită a unui sonet, în continuare, luăm cunoştință de studiul propriu-zis, compus din trei părți: I. ***Rugăciunea Domnului*** — textul; II. ***Anotarea*** — explicația cronicarului polon, în original, şi în traducerea lui Hasdeu; III. ***Comentarul*** lui B. P. Hasdeu, subdivizat în 6 paragrafe (1. Notiță bibliografică. 2. Viața lui Luca Stroici. 3. începuturile ştiinței limbistice. 4. Teoria lui Stroici despre originea limbei române. 5. Ortografia stroiciană. 6. Purismul lui Stroici). Totul este pus sub titlul de rubrică: ***Glosologia*** (p. 49—59), după care urmează o ***Isograficâ*** cu facsimilul iscăliturilor lui Luca Stroici şi a lui Iacob Eraclide Despot, bineînțeles cu comentariul respectiv al lui Hasdeu (p. 59—60). Deoarece Hasdeu însuşi în „cuprinderea tomului I" al revistei sale a despărțit sonetul de textul studiului mai sus notat, i-a dat un titlu, şi l-a distribuit la rubrica „poezie", ne-am permis să procedăm ca atare şi să-1 includem în sumarul volumului editat de noi.

în broşura pe care o tipăreşte peste cîțiva ani, cu titlul ***Luca Stroici, părintele filologiei latino-române*** (Bucureşti, Imprimeria Cezar Bolliac, strada Scaunelor 40, 54 pag.) — unde transcrie, în principal, textul din periodicul ieşean — B. P. Hasdeu nu mai menține, în fruntea excursului său filologic, poezia-dedicație. Am transcris versurile în împărțirea strofică a lui Hasdeu neurmînd, în această privință, pe D. Murăraşu, care, primul, reproduce ***Sonet către Luca Stroici,*** în recenzia de dimensiunile unui stu-

[1] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa I, ms. 21 ***(Inelul şi năframa).*** Textul, în limba rusă, a fost publicat integral de noi, cu comentariile necesare, în ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 2—4, 1979 şi an. XI, nr. 1—3, 1980. Traducere: E. Loghinovski şi N. Protopopescu.

diu, imputînd editoriului din 1937 că a eludat această poezie „de însemnătate deosebită"[1].

Sonetul este însă ***in nuce.*** El este format dintr-o octavă şi o sextină ca la începuturile speciei şi chiar la Petrarca, a cărui creație nu există îndoială că B. P. Hasdeu o cunoştea, din moment ce citează ca moto, la o poezie a sa f***Severin),*** versuri din opera celebrului autor italian de sonete. Versurile lui Hasdeu nu respectă nici rima, nici numărul de silabe specifice sonetului clasic. Prima parte este o meditație gravă, cu o mişcare lentă, în timp ce a doua — sextină — are un caracter mai variat, mai vioi (rime alternante), ultimul vers însemnînd o concluzie sintetică, aproape apoftegmatică.

ODĂ
LA DESCHIDEREA SOCIETĂȚII ROMÂNE DE LECTURĂ DE LA CERNĂUȚI

Poezie apărută în periodicul ***Din Moldova,*** nr. 5, 1862, p. 74—76, cu titlul ***La deschiderea Reuniunei Române de Lectură de la Cernăuți.*** Iscălită ***B. P. H-u.*** Reluată în ***Calendar pentru toți,*** an. VI, 1867, p. 82—83. Datată „Cernăuți, 1862".

Reuniunea Română de Lectură de la Cernăuți a luat ființă în 1862, avînd ca preşedinte pe M. Zotta. Membrii în comitet: Al. Hurmuzachi, Al. Costin, Aron Pumnul, I. Calinciuc, I. G. Sbiera, N. Vasilco, Leon Popescu. Societatea culturală cu numele de mai sus — înființată ca o reacție la opresiunile la care erau supuşi românii în cadrul Imperiul habsburgic — se transformă într-o alta (23 ianuarie 1865), intitulată Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina,[2] avînd în frunte pe Eudoxiu Hurmuzachi. Această societate, mai bine organizată, reuşi să scoată şi o revistă: ***Foaia Societății pentru Literatură şi Cultură Română în Bucovina*** (1865—1869), recenzată de B. P. Hasdeu în ziarul său ***Traian***[3]. în ***Către cetitorii noştri,*** care prefațează publicația, se spune: ***„Foaia aceasta,*** după cum arată însăşi numirea ei, este chemată a servi « Soțietății în Bucovina » de ***organ,*** de expresiune a lucrărilor, a stăruinților şi a cugetărilor ei. Menirea foaiei este dar a conlucra la renvierea noastră spirituală; a întruni

[1] D. Murăraşu, ***Hasdeu. Ediția Mircea Eliade,*** Bucureşti, Tiparul Universitar, 1938, p. 63.

[2] Detalii cu privire la fondarea şi activitatea acestei societăți culturale vezi în articolul lui Dan Mămică din ***Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900,*** Bucureşti, Ed. Acad. R.S.România, 1979, p. 798.

[3] B. P. Hasdeu, ***Foaia Societății pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina,*** nr. 1, 2, 3, 4 şi 5, ***Traian,*** an. I, nr. 36, 20 iulie 1869, p. 144.

inteligințele din țară și de peste marginile ei spre a înlesni, pe osebitele căi ale literaturii, împlinirea scopului «Societății »; a deștepta simțimintele amorțite; a vorbi, față cu nămolul amețitoriu al idiomelor streine în Austria, iubiților compatrioți în dulcea noastră limbă română, despre ceea ce poate lumina spiritul și însufleți inima în cercul țărmurit al unei foi literare"[1].

în periodicul ***Din Moldova,*** găsim o variantă mult deosebită față de textul de bază:

LA DESCHIDEREA REUNIUNEI ROMÂNE DE LECTURĂ DE LA CERNĂUȚI

Vreu să cînt deștptul mîndrei Bucovine,
Unde Dragoș-Vodă frățiorii sei
I-așeză-n speranță de-nsuflări străine
D-a-i scapă-n adîncul codrilor merei;

Unde neuitatul Ștefan înecase
în șivoi crușite falnici megieși;
Unde înainte-ți trebui ca să iase
La tot pasul oase de tătari sau Ieși!

Rîs își face soartea, țara, ce din veacuri,
înspăima p-oricine nu era român,
S-o arunce jertfă prăzilor și jeacuri,
Supuind-o unui venetic stăpîn!

Șvabii și polonii, negra jidovime,
Ținutașul îsta prefăcuse-n han:
Ca să nu s-urească dentre oaspeți nime,
Dar cu foc să ofte badea moldovan!

„Mult va trece oare, pîn'ce-al învierei
Va sosî-ntr-o vreme așteptatul ceas?
Mult suna-va încă-n însuși cuibul țărei
Vorba nelatină, tristul ***der-die-das?***

[1] ***Foaia Societății pentru Literatura si Cultura Română în Bucovina*** an. I, nr. 1,2,3, 1 martie 1865, p. 2-3.

Blinda tinerime tot mai învăța-va
Gînduri, ce-s departe d-orice românesc?
Pîn'nici Scaunul nostru, pîn'nici chiar Suceava,
Nu avea-va-n sine petic strămoșesc? ..."

Jumătate secol vaiete deșerte
Ecul cam cu frică-n jur le repeta:
Nu se mai corcise numai lunca verde!
Muntele, voinicul, credincios mai sta!

Ti! căci într-o clipă o steluță dalbă
Apăru p-al nopței înnegrit covor;
înc-o stea, și-o altă. .. parc-o mîndră salbă,
însemnînd cuvinte prin figura lor.

Neamuri s-adunară taina s-o citească;
Geaba craii lumei s-o ascund-au vrut!
„Ginte de la ginte slobodă să crească:
Nu e Tibre — Rinul! Volga nu e Prut!"

După multe glasuri, vocea de pe urmă
Răsunas-atunce ca și din mormînt:
„Dacul fost-au tată, Roma-mi fuse mumă;
Pentre alte vițe — viță mare sînt!

Am o limbă veche, fraților, duioasă,
Dușmanilor aspră, cînd mă pismuiesc:
Vrei iubirea? — iat-o doină mlădioasă!
Cauți lupte! — iat-un cîntec bătrînesc!

Am viteji făr'seamă, carii în bătaie
Frînt-au vrăjmășia-n număr înzecit:
Ștefane! Asane! Iancule! Mihaie!...
A sămînței mele scuturi de granit!

Am o țară-ntinsă, chiar o florărie:
Dunărea, Carpații, pîn'și la Balcan —
Dați-mi loc în lume! simt o forță vie
Renăscind în peptu-mi, adormit volcan!"

Sîngele-n văpaie îmi săltase-n vine,
Auzind dodată mult doritul cînt!
Cunoscui şi-al dulcei noastre Bucovine,
Ici-colo pen strofe, cîte un cuvînt!

Dragă surioară! iată-te trezită!
Somnu-i chipul morţei: moartă te-am crezut!
Azi ni se rentoarce-n fine o iubită,
Ce-o jeleam cu lacrimi, c-o am fi perdut!

Fală vouă, celor ce-aţi strigat mai tare!
Fală vouă, fală, HURMUZACHE fraţi:
Numenile voastre p-a ţărei altare
Vor păstra spre pildă vecii depărtaţi!

Salutare ţie, PUMNULE cărunte,
Inimă română, pură ca izvor!
Uită-te cum ceriu-n cîteva minute
Implineşte-acuma învechitu-ţi dor!

ZOTTA, SBIERA, RENE, CALINCIUC, COSTINE...
Tinerii, bătrînii, vă urez pe toţi!
Cînte-va-n tot unghiul, cînte-va cu mine
Ai bunicei Rome-mprăştiaţi nepoţi!

ADEVĂRATUL POET

Apărută în periodicul ieşean ***Din Moldova,*** nr. 7, 1863, p. 9— 10. Semnat ***B. P. H-u.***

Poezia este reţinută, azi de mulţi comentatori, dar autorul n-a găsit potrivit s-o selecteze pentru volumul său din 1873: „Obsedat de originalitate, ca în toate manifestările sale spirituale, Hasdeu îşi delimitează obsesiv singularitatea în lirica vremii. în concepţia sa romantică, poetul e un stăpînit de demoni, frenetic în aspiraţii, veşnic oscilînd vultureşte între ***lut*** (viaţa terestră) şi ***cer*** (ideal, absolut)."[1] Poate tocmai romantismul prea comun al acestei compuneri să fi dus la „uitarea" ei în paginile vechii publicaţii din perioada ieşeană.

[1] Mihai Drăgan, ***op. cit.,*** p. 215.

Cîteva sintagme-cheie, cum ar fi „rîs şi plîns" sau „nebun şi geniu" vor fi reluate separat şi dezvoltate în alte poezii, precum ***Amicului N. Nicoleanu*** şi ***La casa de nebuni.*** •' .' ' ***A***

Iuliu Dragomirescu, în ***Ideile şi faptele lui B. P. Hasdeu,*** partea a doua, rămasă neterminată şi nepublicată, păstrată azi la Muzeul „B. P. Hasdeu" de la Cîmpina, ne informează că el ar fi văzut o filă manuscrisă a poeziei ***Adevăratul poet,*** cu versurile primelor strofe modificate: „într-un manuscris de pe vremuri, Hasdeu a rectificat astfel:

... Materia cu bruta-i tiranie
Şi-al cerului ecoul depărtat,

în acelaşi manuscris:

în jos o trage şi-o apasă lutul
în sus o nalţă mîndrul ideal,
Se rumpe inima la tot minutul
Se sparge ea c-un trosnet infernal.

Şi mai departe tot în acelaşi manuscris: '

Cumplită-i lupta pentru cine-o simte,
Căci s-o descrie nu este cuvînt,
Descrie vorba plastice morminte,
Dar niciodată al inimii mormînt." I

TESTAMENTUL POETULUI

Poezie publicată, sub semnătura ***B. P. H-u,*** în periodicul ***Din Moldova,*** nr. 7, 1863, p. 10—11. Imaginea rîndunicii care pleacă, legată de ideea dispariţiei poetului, o mai întîlnim o dată în contextul poeziei-recviem, ***Aşteptînd.***

IDEALUL POETULUI

Poezie publicată în periodicul său, ***Lumina,*** nr. 10, 1863, p. 61—63. Semnată ***B.P.H-u.*** Observăm că o serie de poezii din această primă perioadă ieşeană, precum ***Testamentul poetului, Adevăratid poet, Idealul poetului,*** vizînd arta sa poetică, nu au fost selectate pentru volumul din 1873.

în numărul în care apar versurile cu acest titlu, B.P. Hasdeu procedează la schimbarea numelui revistei: „Auzim din toate părţile învino-

[1] Arhiva Muzeului „B. P. Hasdeu", Cîmpina, ms. 934 (inv. 729), f. 166— 167. Comunicarea documentului ne-a fost făcută de muzeograful? principal Octavian Onea. .<- \. .

vățiri de ***separatism,*** întemeiate pe titlul ioaiei noastre. Țiind mai mult la idei, deeît la cuvinte, bucuros ne grăbim a preface nefastul ***Din Moldova*** în LUMINA. Nu cumva şi aceasta va fi avînd vun cusur?" *

LA LEONORA***

Poezie publicată în periodicul ieşean, ***Lumina,*** nr. 10, 1863, p. 63. Semnată ***B.P.H-u.***

ŞTEFAN-VODĂ TOMŞA ŞI VORNICUL ION MOTOC, LA LEOPOLE

Este publicată întîi în periodicul scos de B. P. Hasdeu, la Iaşi, ***Lumina,*** nr. 11, 1863, p. 84—85. Semnată ***B. P. H-u.*** Reluată în ***Calendar pentru toți,*** VI, 1867, p. 81—82.

Poezia a fost menționată diferit de critici, Ovidiu Papadima considerînd că este „pur şi simplu extraordinară"[2], în timp ce Mihai Drăgan observa că „trădează, pe alocuri ,influența lui Bolintineanu"[3]

Față de textul de bază, varianta din ***Lumina*** prezintă deosebiri esențiale şi, în consecință, o reproducem integral:

ŞTEFAN TCMŞA-VODĂ Şl VORNICUL ION MOTOC ÎN PRINSOARE LA LEOPOLE

(1564)

Ştefan Tomşa-Vodă plînge-n închisoare,
Aruncat în lanțuri şi lipsit de soare:
„Ah, de ce, Moțoace, m-ai urcat pe tron?"

Vornicul zîmbeşte: tulburate şoapte
Nu-i însuflă-n cuget stafia de noapte,
Nici d-obezi se-ntristă vornicul Ion.

Iat-un ce-nălbeşte în firida porții:
„Nu priveşti, Moțoace, cum se scoală morții?
Despota cu-o ceată ... ah, nu mă lăsa!"

[1] ***Lumina,*** nr. 10, 1863, p. 49.
[2] Ovidiu Papadima, ***op. cit.,*** p. 63—64.
[3] Mihai Drăgan, ***op. cit.,*** p. 216.

Vornicul se uită spre acea negreață,
Vornicu-şi suceşte corbul de musteață:
„Eşti nebun!" el zice la Măria-sa.

Tomşa-n jos pogoară ochii plini de frică:
„Ne-necăm, Moțoace! au nu vezi nemică?
Sîngele se suie ... cum de nu simțeşti!"

Vornicu-şi întinde mocăneasca-i turcă,
Ca pe puf pe-o peatră vornicul se culcă:
„Vremea bună, Tomşo, da voinic mai eşti ..."

Bufna jalnic geme; boaitele răsună:
Ceru-i făr'de stele; fulgeră şi tună:
„Scoală, ah, Moțoace! iadul s-o deschis!"

Lui Motoc nu-i grijă, lumea-n praf se sfarme!
Pe-nnegrite lespezi el ca paşa doarme,
Mîngîiat în somnu-i d-un fantastic vis!

Tomşa se-nfioară: Doamne! o nălucă
Se rădică, creşte, de grumaz l-apucă!
„Ajutor, Moțoace! moartea s-o ivit ..."

Vornicul se-ndreaptă, iată-1 în picioare:
„Cu plecata frunte un Motoc nu moare!"
Ş-un braț de aramă-n Tomşa s-o lovit!

DRAGOSTEA

Poezia este publicată întîi în periodicul scos de Hasdeu la Iaşi, ***Lumina'*** nr. 13-14, 1863, p. 23-26. Semnată ***B.P.H-u*** şi datată „1861". Va fi reluată, în foaia satirică proprie din Bucureşti, ***Aghiuță,*** an. II, nr. 22, 9 aprilie, 1864, p. 171—173, fără subtitlul dedicație: ***La Clara W-berg.*** Semnată ***Hâjdău.*** Poezie de serie a autorului, cu răsfrîngeri biografice evidente: „Eu unul n-am avut niciodată pretenția de a fi sfînt în sensul canoanelor sinodale; am fost păcătos, rău, iute" Este şi motivul, credem, pentru care compunerea nu a fost selectată pentru volumul de poezie din 1873.

[1] B. P. Hasdeu, ***O nevastă romăncă..., loc. cit.,*** p. 9.

VA RI ANTE

***Lumina* = *A*; *Aghiuţă* = *B*.**

Subtitlu: Omis în B: (La Clara W-berg) ***A.***

V.2 — Şi pentru ce, puicuţo, s-o ştii tu în zadar? ***B:*** — Şi pentru ce, lelică, s-o ştii tu în zădar? ***A.***

VA Acei ce beau devreme al dragostei amar. ***B:*** Cei ce deşert devreme pe-al dragostei pahar. ***A.***

V.7 Sunt spuze d-a iubirei ... Idee rătăcită! ***B:*** Sînt spuzele iubirei ... Idee rătăcită! ***A.***

V.19 Ţi se orbea vederea, şi fermecata-ţi minte ***B:*** Ţi se orbea vederea, şi fărmecata-ţi minte ***A.***

V.23 Dar nu-ndrăzneai, sărmane, să mergi pe căi îmbiate... ***B:*** Dar nu-ndrăzneai, sărmane, să mergi pe căi umblate ... ***A.***

V.24 Să-ntrebi cu plecăciune: duducă, ce mai faci? ***B:*** Să cerci cu plecăciune: duducă, ce mai faci? ***A.***

V.25 în juru-i fanfaronii mi se-nvîrteau zburdatec, ***B:*** în jurul său curtenii mi se-nvîrteau zburdatec, ***A.***

V.28 Ghicitu-te-am? Răspunde. Au nu aşa a fost? ***B:*** Gîcitu-te-am? Răspunde. Au nu aşa a fost? ***A.***

V.39 Pe-a soarelui lumină răpindu-i cu de-a silă, ***B:*** A soarelui lumină răpindu-i cu de-a silă, ***A.***

VAO Mutînd prin întunerec pe-al cerului senin. ***B:*** Schimbînd prin întunerec al cerului serin. ***A.***

VA4 Pe-a cerului lucire dorit-ai în zădar! ***B: A*** cerului lucire dorit-ai în zădar! ***A.***

V.48 Le schimbă-n strălucoarea luminilor cereşti! ***B:*** Le mută-n strălucoarea luminilor cereşti! ***A.***

V.51 Au magica putere ca să-i arunce-n boală, ***B:*** Au magica putere să mi-i arunce-n boală, ***A.***

V.59 C-o jună cumsecade e care corpu-şi teme, ***B:*** C-o jună cumsecade e care trupu-şi teme, ***A.***

V.61 Amoarea, îngeraşe, e vecinie duplicată: ***B:*** Amoarea, îngeraşe, e vecinie duplecată: ***A.***

V.62 Au parcă numai oameni sub lună se iubesc? ***B:*** Au parcă numai oameni supt lună se iubesc? ***A.***

După v. 64, în A, urmează trei strofe care sînt omise în textul de bază:

Auneori se-ntîmplă, c-un zîmbet, o vedere,
Al două, mîndre inimi pe loc împinge zbor;
El zice „am văzut-o" şi s-o mai vadă cere;
Ea „l-am văzut" rosteşte, şi leşină de dor.

Iar dacă cruda soarte desface-al lor unire, —
Pe-aiurea el găseşte, ea caută pe-aiuri;
Ea mîna-şi dă în dreapta, el iată-n stînga-i mire...
Pen stingă şi pen dreapta sînt mii şi mii de nuri!

Adesea, puiculiţă, un lanţ de ani căşună
O dulce însoţire în scîrbi şi-n bucurii;
încît uşor se simte d-a fi fost împreună
Şi nu ştiu cum nu-ţi vine ca fără soţ să fii...

V.68 — Frumosu-i începutul, finitu-i şugubeţ! ***B:*** — Frumosu-i începutui, sfîrşitu-i şugubeţ! ***A.***

V.71 Căci iată-mă-s dodată în braţele străine ***B:*** Căci iaca-mă-s dodată în braţele străine ***A.***

V.74 Să-nchipuieşti, amice, că eu rămîi a ta, ***B:*** Să-nchipuieşti, amice, că, rămîind ***a, ta,, A.***

V.75 Dar ne desparte ziua cea fără aşteptare ***B***: Ne despărţeşte ziua cea fără aşteptare ***A.***

V.78 Faillite aid-acestea de mult le-am înşirat ***B:*** Nezbutii ald-acestea de mult am înşirat ***A.***

V.83 Te-aş fi trădat eu singur încoace cu vro oară: ***B:*** Te-aş fi trădat eu însumi încoace cu vro oară***: A.***

V.88 Voi şti să-mi vindec buba din sufletu-mi rănit! ***B:*** Voi şti să vindec buba din sufletu-mi rănit! ***A.***

V.89 Trădatu-m-ai? Murit-ai? Iubire nu mai este! ***B:*** Trădatu-m-ai? Murit-ai? Amoare nu mai este! ***A.***

V.92 în trăsături schiţată-n al inimei album! ***B:*** Ce-n trăsături săpată-n al inimei album! ***A.***

LA VICTORIA

Poezie de dragoste, cu implicaţii autobiografice, publicată în ***Lumina,*** nr. 13—14, 1863, p. 27. Semnată: ***B. P. H-u.*** Datată „10 apr. 1863".

ZINCA

Poezie publicată în ***Aghiuţă,*** an. I, nr. 8, 22 decembrie 1863, p. 63. Semnată cu pseudonimul ... ***n ... o...u,*** format din literele terminale ale numelui Bogdan Petriceico-Hasdeu. Scriitorul va confirma şi va explica el însuşi pseudonimul: „Cuprinsul lui ***Aghiuţă*** se va împarte în două genuri: partea oficiale şi partea neoficiale, adecă lucrurile serioase şi lucrurile nese-

rioase. Lucrurile serioase privesc în parte pe d. directore şi proprietariu al ziarului, care, imitînd monogramele iscăliturei d-lui Rosetti cu inițialele C.A.R., însă imitîndu-le fireşte în sens opus, va subscri articolii săi prin finalele: ...n...o...u." Mai departe, Hasdeu dă şi alte pseudonime ale unor „colaboratori" (revista, însă, o scotea singur), de care s-a folosit sau intenționa să se folosească în viitor: „Lucrurile neserioase vor fi pe responsabilitatea colaboratorilor noştri: Caracancea, Urtimud, Farfara, Abar-assab, Tricolici, Papalugă etc., colaboratori tot atît de necunoscuți, precum sunt colaboratorii tutulor foilor noastre române"[1].

ELOGIUL CASTRAȚIUNII

Poezia a apărut în ***Aghiuță,*** an. II, nr. 10, 8 ianuarie 1864, p. 79, sub pseudonimul hasdeian. . ***.n. . .o.. .u.*** La sfîrşitul „elogiului", o precizare: „Scris în ziua St. loan". Reluată în ***Calendar pentr toți,*** an. VI, 1867, p. 85. Iscălită ***Hâjdău*** şi datată „1864".

Victima satirei lui Hasdeu, avocatul şi economistul Ion Strat (1836—1879) îşi făcuse studiile universitare în Germania. Prieten cu M. Kogălniceanu, dar şi cu P. Carp, D. Sturdza, Iacob Negruzzi. în 1860 este şeful de cabinet al lui M. Kogălniceanu, iar la 11 septembrie 1860 — în vîrstă de numai 24 de ani — ocupă catedra de economie politică şi finanțe de la Facultatea de Drept a Universității din Iaşi, inaugurată solemn, la 26 august 1860, în prezența domnitorului Cuza. După un interimat al lui Simion Bărnuțiu, ca rector al acestei înalte instituții de învățămînt este ales tînărul Ion Strat (24 noiembrie 1860). Din 23 ianuarie 1863 funcționează ca profesor de economie politică la Facultatea de Drept din Bucureşti şi din 4 februarie acelaşi an este numit membru al Consiliului Superior de Instrucțiune Publică. în iunie 1864 face parte din suita domnitorului Cuza în vizita ce a făcut-o sultanului la Constantinopol. Prin decret domnesc, este numit la 2 iulie 1864 în Consiliul de Stat şi, în această calitate, aprobă la 14 august 1864 ca legea rurală să fie pusă în aplicare. De la 26 ianuarie 1865, este ministru al Finanțelor. Face parte din conducerea revistei ***Ateneul român*** din Iaşi. în 1861 scoate tot la Iaşi, împreună cu colegul său G. Mârzescu, ziarul ***Trecutul.*** Sub domnitorul Carol este ministru la Instrucțiune Publică (1866—1867), apoi agent al României la Paris, Londra, Florența, Berlin, Constantinopol (1868—1875), ministru de Finanțe (1876), senator (1877 — 1879). La moartea sa, în vîrstă doar de 43 de ani, ziarul ***Timpul*** îi dedică un editorial care se crede a fi fost

[1] Hăjdeu, ***[Articol redacțional], Aghiuță,*** an. II, nr. 23, 28 aprilie 1 ?S4, p. 176.

cris. de Mihai Eminescu[1]: „De origină din Moldova, el şi-a făcut studiile .ale juridice şi de ştiințe de stat la Universitatea din Berlin şi înaltul institut de cultură, căruia-i datorea cunoştințele sale, imprimase şi purtării şi inteligenței sale un caracter cu totul deosebit. Pe cînd cultura franceză, mai ales întru cît s-atinge de ştiințele de stat, face pe adepții ei să admită toate ideile în mod absolut, ca şi cînd n-ar exista alt adevăr decît cel spu. de pe catedră, cultura germană are bunul de-a considera ştiințele de stat ca pe nişte ştiințe ***istorice,*** al căror adevăr consistă în consecuțiunea şi în dezvoltarea organică a diferitelor sisteme. Acest semn distinctiv al culturei răposatului, îl făcea nepărtinitor şi-i dădea o privire clară în actuala stare de lucruri din țară."[2]

Satira lui Hasdeu împotriva lui Ion Strat pare fără motiv şi gratuită. Să ataci un om care era folosit de vodă Cuza mai mult ca tehnician, decît ca politician, şi care va fi decorat de acesta cu cea mai înaltă distincție, „Steaua României", ne apare astăzi un act izvorît doar din invidia repedei înaintări spre „cîrmă" a „individului rotofeu". Asemenea scrieri vor arunca o umbră nefavorabilă asupra periodicului ***Aghiuță.*** Duşmanii lui, sau cei care nu l-au înțeles, il vor trimite mereu la această publicație, considerată ca o culme a superficialității şi a lipsei de scrupul. De pildă, P. P. Carp va scrie: „Cît pentru autorul lui Răzvan, renoim consiliul ce i-am mai dat cu altă ocaziune de a se întoarce la redacțiunea lui ***Aghiuță.*** Acolo îi este vocațiunea."[3] Şi Iacob Negruzzi, în ***Satira III,*** îndreptată contra „d-lui B. P. Hasdeu", conchide în acelaşi mod:

Iar dacă la aceasta tu nu dai învoire
Ci urmăreşti tot încă deşarta-ți nălucire,
Ia sama, eu atuncea, cu fruntea supărată,
Te pun la ***Aghiuță,*** precum făceai odată,
Să scrii la glume fine şi gingaşe ocări
De oameni mari ai zilei şi zilnici întîmplări[4].

Am numit mai sus pe doi dintre prietenii lui Ion Strat deoarece amicițiile lui pot constitui una din cauzele „supărării" lui Hasdeu. Peste cîțiva ani, marele scriitor îl va ataca din nou pe Ion Strat, de data aceasta în calitate de autor al unui tratat de ***Economie politică,*** publicat în 1870, tributar lui

[1] Cf. Victor Slăvescu, ***Ion Strat,*** I, Bucureşti, ***Imprimeria națională,*** 1946, p. 37, nota 3.
[2] [Mihai Eminescu], ***Bucureşti, 23 octombrie/4 noiembrie 1879, Timpul,*** anv IV, nr. 235, 24 octombr e 1879, p. 1.
[3] Petru P. Carp, ***Râzvan-Vodâ, Convorbiri literare,*** an. I, nr. 18, 15 noiembrie 1867, p. 248.
[4] ***Convorbiri literare,*** an. VIII, nr. 3, 1 iunie 1874, p. 120.

Jean Baptiste Say[1] „După ce' am citit această voluminbasă carte, prima mişcare a fost de â ne întreba cu mirare:—pentru cine oare a scris-o d-1 Strat? Pentru Europa? — Nu! fiind d-abia o palidă copie după ceea ce dînsa posedă îri original. Pentru România? — Cu atît mai puţin, neavînd în sine nemic local, afară numai de şubredul schelet al unei limbe fără colorit."[2]

Dar motivul principal al atacului credem, însă, a fi un raport nedrept al Consiliului Superior de Instrucţiune Publică, datat 11 mai 1863, semnat şi de Ion Strat, în calitate de membru al acestuia. în baza unor delaţiuni locale, pornite de la Gimnaziul Central din Iaşi, privind o pretinsă vătămare a moralităţii publice îritr-un paragraf din „romanţul" ***Duduca Mamuca,*** Consiliul recomanda îndepărtarea lui Hasdeu din învăţămînt şi declararea sa ca „nevrednic d-a mai putea împlini asemenea însărcinare în şcoli publice. Şi totdeodată spre a servi de exemplu şi altora, Consiliul este de opiniune ca raportul de destituire care va cuprinde motivele susmenţionate să se publice şi prin ***Monitorul oficial.***

Pe lîngă acestea, pentru ca acest rău să se oprească şi pe viitor, Consiliul este de opiniune ca d. Ministru al Cultelor să tragă atenţiunea d-lui Ministru al Justiţiei ca prin procurorul său local să urmărească conform legii înaintea tribunalelor asemenea scrieri scandaloase."[3] Ca urmare, B. P.. Hasdeu va fi destituit din postul său de profesor de istorie universală pentru cursul superior, prin decret domnesc. în procesul de presă intentat la Iaşi va fi găsit nevinovat şi, într-o scrisoare din 7 iunie, 1863, către Al. Odobescu, noul Ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, numit în locul lui Christian Tell, B. P. Hasdeu scria: „Am fost osîndit,, domnule Ministru, fără a fi ascultat, fără a se fi împlinit formalităţile legilor în genere şi ale celor scolastice în parte, fără a fi judecat"[4].

VARIANTE

Aghiuţă = A ; Calendar pentru toţi = B.

Dedicaţie. Dedic domnului Iancu S. . . ***B :*** D. Flechtenmacher e rugat a aranja muzica, căci altfel.. . ***A.***

V.6 Sunt năcăjit şi turburat:' ***B:*** Sum năcăjit şi tulburat: ***A.***

¥.8 Cu orice preţ să fiu ca. . .strat! ***B:*** Cu orice preţ să fiu castrat! ***A***

[1] ***Ci.*** Eugen Demetrescu, ***Economistul Ion Strat,*** Bucureşti, „Independenţa economică", 1936, p. 4.
[2] ***Columna lui Traian,*** an. I, nr. 40, 20 august 1870, p. 4.
[3] Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Dosar nr. 359/16 mai 1863.
[4] ***Ibidem.*** Principalele piese ale dosarului au fost publicate de noi,, în ***Manuscriptum,*** an. XV, nr. 1/54, 1984, p. 116—127.

VA4 Sunt năcăjit şi turburat: ***B:*** Sum năcăjit şi tulburat: 4.

VA6 Cu orice preţ să fiu ca... strat! ***B***: Cu orice preţ să fiu ca... Strat! ***A.***

¥.20 Avînd în capu-i oameni graşi. ***B:*** Avînd la cîrmă oameni graşi. ***A.***

¥.22> Sunt năcăjit şi turburat: ***B:*** Sum năcăjit şi tulburat: ***A.***

¥.24 Cu orice preţ să fiu ca. . .strat! ***B:*** Cu orice preţ să fiu castrat! ***A.***

¥.26 Că omul care-i foarte greu, ***B:*** Că individul rotofeu, ***A.***

¥.30 Sunt năcăjit şi turburat: ***B:*** Sum năcăjit şi tulburat: ***A.***

¥.32 Cu orice preţ să fiu ca. . .strat! ***B***: Cu orice preţ să fiu ca... Strat! ***A.***

ANCHETE

UN Vlâ

Poezie nesemnată, publicata o singură dată, de autor, în foaia sa, ***Aghiuţă, an.*** II, nr. 11, 16 ianuarie 1864, p. 81—82.

Mircea Eliade, reproducînd poezia la Addenda ediţiei sale din 1937, reţine doar subtitlul ***Un vis.*** Titlul originar, ***Anchete,*** oglindeşte, de fapt, însuşi conţinutul poeziei: deputaţii, constituiţi în „comisii parlamentare" anchetează finanţele, cultele, armata, vama, şi, în fine, penitenciarele. Versurile ce servesc drept moto la pamfletul ***Anchete. Un vis*** sînt o strofă din „balada" lui V. Alecsandri, ***¥isul lui Petru Rareş, zis Maja*** ,publicată chiar în revista lui Hasdeu, ***Lumina,*** nr. 11, 1863, p. 82^-84.

EPITAFUL D-LUI OTETELEŞEANU

Publicată în revista ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 11, 16 ianuarie 1864, p. 83. Nesemnată.

„Ceapcînul" (pungaş, nemernic, şarlatan) este loan Oteteleşeanu (1795—1876), deputat, îmbogăţit prin exploatarea ocnelor statului. A fost ministru de Finanţe în ultimele 12 zile de domnie a lui Alexandru loan Cuza, silit să abdice la 11 februarie 1866.

Asemenea versuri improvizate la adresa oamenilor politici, a unor evenimente sau întîmplări diverse sînt numeroase, îndeosebi în revista ***Satyrul.*** Compuneri mai lungi, parodii sau cuplete scurte însoţind caricaturi au fost „uitate" de B. P. Hasdeu însuşi în paginile periodicelor vremii. Cu titlu informativ, cităm cîteva dintre ele: „Am lucrat, şezînd la foc, / Pentru patria română; / Şi acuma Stăm pe loc. .. / însă cu frigarea-n inînă//Carnea alţii trebuia / S-o apuce docamdată. . . / I-am rugat a nu uita, / Că frigarea nu-i stricată" ***(Oamenii de acţiune din 11 februariu,***

Satyrul, an. I, nr. 3, 20 februarie 1866, p. 4); „Nu plîngeţi, corbi! nu plînge^ himero infernală!/Hidoasa piramidă nemica n-a perdut: / Al României Geniu pe calea-i triumfală, / Mă tem că-ncepe iarăşi s-adoarmă ca-n trecut! // Abia atins la margini, colosul stă-n picioare, / Strivind sub piedestalu-i pe fiii lui Traian: / Lovirea nu-1 pătrunse acolo unde-1 doare. . . / E picătura apei, căzută-n ocean! // Era frumos momentul, în falnica-i pornire / Străbunul nostru Geniu avîntu-i reluînd. .. / E tristă deşteptarea din scurta fericire / Şi raza de speranţă apune prea curînd!" ***(Piramida monopolurilor, idem,*** nr. 5, 6 martie 1866, p. 4); „I ***Debutul.*** Negustorii l-au trimis / Să înveţe la Paris! II ***Apărarea tezei.*** Tot lucrînd noapte şi zi, / Doctor în drept se trezi! III ***Oratorul.*** A cntat ş-a descîntat, / Pîn'ce iată-1 deputat! IV ***Egalitatea.*** « Sînt ministru, măi mojici! / Ce cătaţi voi pe aici? » V. ***Libertatea.*** «Ascultarea-i o virtute! / Mie-mi plac gurile mute! »" ***(Istoria unui avocat, idem,*** nr. 6, 12 martie 1866, p. 4). Alte titluri: ***Năbădăi dramatice^ lades (idem,*** nr. 1, 6 februarie 1866, p. 4), ***Istoria unui inspector agricol la ultima expoziţiune de la . .. Peking (idem,*** nr. 2, 13 februarie 1866, p. 4), ***Stîlpul României (idem,*** nr. 9, 3 aprilie 1866, p. 4), ***Prima pagină din istoria gardei orăşeneşti din Bucureşti (idem,*** nr. 10, 10 aprilie 1866, p. 4); ***Caruselul deputaţilor (idem,*** nr. 11, 17 aprilie 1866, p. 4), ***Din cărţile regimului trecut (idem,*** nr. 13, 1 mai 1866, p. 4).

POEZIA CE FACE UN NAPOLEON!

Versuri publicate, fără semnătură, în revista ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 11, 16 ianuarie 1864, p. 85.

EULAVIA CĂLUGĂREASCĂ

Poezia este publicată în „foaia umoristică, satirică şi critică" a lui Hasdeu, ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 13, 6 februarie 1864, p. 97—98. Nesemnată. Va fi reluată, cu modificări, în ***Calendar pentru toţi,*** VI, 1867, 84. Semnată ***Hâjdău*** şi datată ***„1864".***

Versurile au un pronunţat caracter calamburistic. Cuvîntul ***evlavie*** — ortografiat ***eulavie*** şi, reluat după fiecare strofă, ca un refren, despărţit în silabe ***(eu-la-vie)*** — constituie o aluzie la poloboc ul cu vin.

Poezia, „o efigie satirică, cu timbru de brutal scheci modern"[1], este, în fond, un pamflet cu substrat politic. Una dintre importantele realizări ale domniei lui vodă Cuza fusese de curînd realizată: secularizarea averilor mînăstireşti, doleanţă exprimată încă în programele Revoluţiei de la 1848 şi ale Adunărilor ad-hoc. Prin aprobarea proiectului de lege, prezentat de M. Kogălniceanu în şedinţa din 13 decembrie 1863, s-a dat o lovitură puternică „păturii feudalo-clericale care deţinea un sfert din suprafaţa ţării" [1].

Încă o dată, în ***Aghiuţă,*** B. P. Hasdeu va glosa cu sarcasm în jurul numărului 13 — data secularizării: „Cu treisprezeci secole înainte de naşterea Mîntuitorului — dovadă că numărul 13 e nefast numai pentru călugării greci reduşi în ziua de 13 decembre la cea mai simplă a lor expresiune, — indianii aveau deja ceea ce românii nu au nici pînă acum: un sistem complet de datorii morale şi religioase: deşi li lipsea lor ceea ce nouă nu ni lipseşte niciodată: un sistem complet de datorii... financiale!"[2] Aluzie mai mult decît străvezie la cele 82.000.000 lei alocate drept despăgubire din care se scădeau însă 31.000.000 lei datorate de mănăstirile închinate. B. P. Hasdeu va rămîne toată viaţa un adversar al păturii clericale, pe care, în ***Cugetări testamentare,*** o socotea „o adunătură de trîntori"[3].

VARIANTE

Aghiuţă — A ; Calendar pentru toţi = B.

Titlu: Eulavia călugărească B: Eulavia A.
V. 1 Sunt un călugăr păcătos, ***B:*** Sum un călugăr păcătos ***A***
V. 5 Adesea şi din poloboc ***B:*** Beau cel local din poloboc, ***A.***
V. 6 Beau fără fudulie... ***B:*** Din sticlă — malvazie... ***A.***
V. 9 Sunt un călugăr cerşător, ***B:*** Sum un călugăr cerşitor ***A^***
V.14 Primesc cu bucurie... ***B:*** Primesc cu veselie... ***A.***
V.17 Sunt un călugăr umilit ***B:*** Sum un călugăr umilit ***A.***
V.19 Sub chip de puică de iubit ***B:*** Supt- chip de puică de iubit ***A.***
V.21 Pe Tiţa o iubesc cu foc, ***B:*** Pe Tinca o sărut cu foc, ***A.***
V.25 Sunt un călugăr fără neam, ***B:*** Sum un călugăr făr'de rieam ***A.***
V.33—40 omise în A.

D. KOGĂLNICEANU

Versurile cu acest titlu sînt publicate de Hasdeu în săptămînalul său ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 14, 13 febaruarie 1864, p. 111 — fără semnătură.

[1] I. C. Chiţimia, ***B. P. Hasdeu, loc. cit.,*** p. 679.

[1] Dan Berindei, capitol în ***Istoria României,*** IV, Bucureşti,/Ed. Academiei R. S. Româna, 1964, p. 362.
[2] ***Studii indiane, Aghiuţă,*** II, nr. 13, 6 februarie 1864, p. 100.
[3] Arhivele Statului Bucureşti, ms. 1508, f. 186.

Relațiile dintre B. P. Hasdeu și M. Kogălniceanu au fost bine studiate și puse în lumină cu lux de amănunte, atît în lucrări dedicate lui Mihail Kogălniceanu cît și în cele despre B. P. Hasdeu. în cel mai recent studiu monografic citim: „Hasdeu dovedește un mare cult al adevărului și de aceea nu iartă pe nimeni și nimic atunci cînd cineva se îndepărtează ***sau i se pare lui că se îndepărtează de adevăr.*** El e « gata oricînd cu o strictă nepărtinire să izbească pînă și greșelile ***amicilor celor mai de aproape » (Columna lui Traian,*** nr. 27, din 14 iunie 1870), ceea ce și face adeseori fără ezitare/'[2] Și, în continuare, despre momentul de incidență al poeziei satirice la adresa lui Kogălniceanu: „Speculînd unele greșeli de moment ale acestuia, imprecizii în formularea unor deziderate politice, poate exaltări, în chestiuni secundare, Hasdeu lasă suspendată « amintirea anilor de amiciție veche » cu marele luptător de la 1848 și-1 atacă, mai întîi în ***Aghiuță,*** inventînd calambururi și aruncînd în el săgeți otrăvite, deși actele pentru înfăptuirea cărora luptase Kogălniceanu — secularizarea averilor mănăstirești și împroprietărirea țăranilor — îi merg « de-a dreptul la inimă »"[3]. Cercetări de arhivă au scos de curînd la iveală un dosar de destituire din învățămînt a tînărului profesor de istoria universală, B. P. Hasdeu, de la Gimnaziul central din Iași. Prima piesă a dosarului, dresat în mai 1863, este o telegramă de „65 de vorbe" a lui M. Kogălniceanu, care declanșează, de fapt, întreaga acțiune de pedepsire a lui B. P. Hasdeu: „Profesorul din Gimnaziu, Hajdău, în ziarul său ***Lumina,*** și mai ales în nr. 15, s-a abătut la scrieri licențioase care jignesc moralitatea publică, în chipul cel mai nedemn. Totdeodată, în același număr, insultă Comitetul de Inspecțiune a Școalelor. Subscrisul, membru al Consiliului Superior de Instrucțiune Publică, vin a vă aduce la cunoștință publică spre a se judeca numitul după legea școlară. Kogălniceanu".[4]

Prețuirea celor doi bărbați era, însă, reciprocă (M. Kogălniceanu va suprima perioolicul ***Aghiuță,*** dar va sprijini în parlament subvenționarea ***Arhivei istorice a României).*** Cînd, peste cîțiva ani, se infirmă alegerea lui M. Kogălniceanu ca deputat de Fălciu, B. P. Hasdeu va protesta vehement socotind acțiunea drept „o insultă"[5].

[1] Vezi, de pildă, cartea lui Al. Zub, ***Mihail Kogălniceanu istoric,*** Iasi, Editura Junimea, 1974.

[2] Mihai Drăgan, ***B. P. Hasdeu,*** București, Editura Junimea, 1972, p. 244.

[3] ***Ibidem,*** p. 247.

^ Telegrama a fost publicată de noi, împreună cu alte piese ale dosarului 598/1863 de la Arhivele Statului din București, în ***Manuscriptum, loc. cit.***

[5] Wang-pon-ki, ***Camera și d. Kogălniceanu,*** în ***Satyrul,*** an I, nr. 14 10 mai 1866, p. 2.

O DOINĂ POSTUMĂ

Publicată, sub semnătura ***Hăjdău, în Aghiuță, art.*** II, nr. 15, 20 februarie 1864, p. 113. Doina amintește poezia socială a lui Bolliac, dar sonurile sumbre, de dincolo de mormînt, sînt tipic hasdeiene. Tematica poeziei este strîris legată de momentul împroprietăririi țăranilor.

întrebarea care se pune este dacă, din punct de vedere formal; „doina" lui B. P. Hasdeu imită pe cea populară, pe care savantul o studiase temeinic, în implicațiile străvechi ale culturii românești[1]. El admirase cu deosebire volumul ***Doine și lăcrimioare,*** „peatra angulară a nemuririei d-lui Alecsandri", drept care el a devenit „la noi părinte și cap al poeziei naciunare, bazate pe studiul acelei poporane"[2]. Mulți critici recunosc că savantul român depășește concepțiile patruzecioptiste în ceea ce privește specificul național al literaturii. El sesizează o direcție de viitor în dezvoltarea liricii românești: poezia filosofică. „Tranziția" pe care o reprezintă B. P. Hasdeu în poezia noastră este tocmai detașarea de modele, chiar persiflarea lor, bazat pe un acut simț al originalității. Din cîte „doine" a scris Hasdeu, aceasta este cea mai apropiată de modelul popular al doinei de sărăcie. B. P. Hasdeu face din ea o poezie politică, manifest de punere sub acuzare a exploatării ciocoiești. Nu întîmplător s-a spus că prefigurează ritmurile coșbuciene din ***Noi vrem pămînt.***

O doină postumă se înscrie într-o serie de poezii-manifest publicate toate în ultima perioadă a apariției ziarului ***Aghiuță.*** După tipărirea „doinei", B. P. Hasdeu scria, într-un articol de bilanț, că „fondul" ziarului nu s-a schimbat în „principiele sale democratice și naționali", dar „forma" a suferit transformări: „dentîi mai mult umor și mai puțină satiră, apoi mai multă satiră și mai puțin umor", pentru a găsi modul cel mai nimerit „ca opiniunile" și „credințele noastre politice" să fie mai bine înțelese și „gustate" de cititori[3]. în continuare, B. P. Hasdeu vorbește de împărțirea materiei ziarului în două: o parte „serioasă" și altă parte „neserioasă", atrăgînd atenția asupra distincției care trebuie să se facă între gluma ușoară, și problemele grave de atunci ale țării, cum ar fi împroprietărirea țăranilor și votul universal. Una din acuzațiile cele mai dure pe care marele scriitor o aduce ziarului ***Românul,*** în cunoscutul pamflet ***Ce vrea Caimata*** este tocmai că nu se preocupă de „politica interioară", devenind „o cimilitură

[1] Vezi, de pildă, studiul ***Doina. Originea poeziei poporane la români, Columna lui Traian,*** noua serie, an. III, nr. 7—***9,*** iulie—septembrie 1882, p. 397-406.

[2] ***Mișcarea literelor în Ieși, Lumina,*** nr. 12, 1863, p. 99—100.

[3] ***Aghiuță,*** an. II, nr. 23, 28 aprilie 1864, p.176.

încurcată", „cînd ţara geme" de speranţe şi aşteptări pe de o parte, iar pe d-alta de desperaţiuni şi amînări"[1]. Evocînd evenimentele acelor ani, Mihail Kogălniceanu,, unul din autorii marilor reforme ale României moderne, spunea — într-un discurs academic, rostit în şedinţa solemnă din 1/13 aprilie 1891: „Vin acum la ultima şi marea reformă operată de generaţiunea mea: desfiinţarea clăeei, emanciparea braţelor şi deplina împroprietărire a ţăranilor pe pămînturile muncite de ei. A face istoricul cestiunii rurale: în ţările române este a scrie însăşi istoria a trei secule de împilări făcute poporului român".[2]

Sprijinirea domniei, lui Cuza, într-unui din momentele ei de vîrf, cu mijloacele satirei şi ale pamfletului, constituie temeiul reconsiderării poziţiei unei reviste, grav afectată îndeosebi de nedreapta minimalizare a lui N. Iorga: „Nu se poate deplînge îndeajuns timpul pierdut de acest spirit original şi puternic cu alcătuirea fohVde caricaturi şi de satiră ***Aghiuţă,*** în care, „cu atacuri personale, nedrepte, şi triviale, contra tuturor oamenilor politici ai timpului, mai ales contra lui Rosetti, cu glume de un gust îndoielnic, cu versuri care n-au măcar spirit şi în care se cheltuiesc atîtea sforţări pentru o rimă nouă".[3] Directorul publicaţiei vorbise, însă, încă din primele numere-, de „rătăcirea răului gust" şi de „sarcina şi grija" de a oferi cititorilor: „un adevărat umor, o satiră pură, o critică muşcătoare şi spirituale".[4]

în acţiunile sale energice de „susţinerea tronulu naţionale şi combaterea elementelor contrare, fie ele ziaristice, cameraliste sau chiar ministeriale", de „ridicularizarea viciului şi a necapacităţei supt toate formele"[5] B. P. Hasdeu a folosit arma versului, într-un registru valoric variabil, de la simpla parafrază a unor discursuri parlamentare pînă la poezia autentică din ***O doină postumă.***

DUPĂ CITIREA ARTICOLULUI D-LUI PANO „DREPTUL ÎNTRUNIRII", ***„ROMÂNUL"*** DE LA 18 FEBRUARIE

Apărut în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 15, 20 februare 1864, p. 115—116. > Semnat ***Hăjdâu.***

[1] ***Idem,*** nr. 24, 3 mai 1864, p. 178.
[2] ***Dezrobirea ţiganilor, ştergerea privilegiilor boiereşti, emanciparea ţăranilor,*** în Mihail Kogălniceanu, ***Opere,*** II, Bucureşti, Ed. Academiei R.Ş. România, 1976, p. 617. Ediţie de Alexandru Zub.
[3] ***Istoria literaturii româneşti contemporane,*** Bucureşti, Ed. Adevărul, 1934, p, 21.
[4] ***Aghiuţă,*** an. I. nr. 4, 24 noembrie 1864, p. 25.
[5] ***Ibidem.***

Într-adevăr, hx ziarul ***Românul*** apare un articol intitulat ***Dreptul de întrunire,*** semnat A. Panu, din care cităm: „Dreptul cetăţenilor de a se întruni fără arme cînd şi unde le va plăcea, şi în atîta număr pe cît interesul public îl cheamă, decurge din calitatea de cetăţean liber, din natura societăţilor libere, din libertate ea însăşi."[1] Lipsa de consistenţă a articolului, lipsa de concretizare şi un anume ton gonflant sînt evidente: „Libertatea este un fluviu maiestos şi roditoriu. Dirigeţi-1; faceţi şă dispară obstacolele naturali care împedică, cursul său. Dar dacă îi veţi pune zăgazuri, el va deveni pustietoriu; dacă veţi abate undele sale aducătoare de roade, el va merge aiure să ducă abundanţa, bogăţia şi viaţa şi va lăsa în cîmpiele voastre ariditatea pustiului."[2]

Anastase Panu (1810—1866) a avut o carieră politică miraculoasă, ceea ce a dat naştere la multe nedumeriri, mai ales în opinia publică bucureşteană: „Shakespeare zice în ***Hamlet*** că sunt lucruri misterioase chiar pentru mintea filosofilor. Una din asemenea taine e gloria d-lui Panu ca om de stat. Dd. Zalomit şi Laurian sunt mari filosofi, sunt filosofi ***ex officio,*** au scris pagine întregi asupra filosofiei, şi cu toate astea, d-lor nu vor fi în stare a arunca o cît de slabă lumină asupra acestei grele cestiuni. Pînă la instalarea caimacamiei de trei, d. Panu era cunoscut numai în Moldova sau, mai bine zicînd, numai în Iaşi; şi era cunoscut ca tot ce vi place, afară numai de om politic. în însuşire de nepot al mitropolitului, d-lui lesne căpătase supt Ghica-Vodă directoratul Ministerului de Justiţie; însă numai ca ne-pot, căci în adevăr nici că şi-ar fi ***putut*** justifica numirea prin alte merite. Nu tăgăduiesc că d. Panu devenise deja demult celebru în saloanele Iaşului; totuşi celebritatea d-lui era departe şi prea departe de a prevesti pe marele diplomat, politic, oratoriu etc., etc. cum îl numesc acuma amatorii de epitete."[3]

Anastase Panu era „liberal înaintat", dar pactizase cu conservatorii[4], cărora domnitorul Cuza le declarase „război pe faţă". în mesajul său din 1863, el respinsese simulacrul de lege rurală în forma dorită de boieri. An. Panu redactase faimosul proiect de răspuns la mesajul tronului, prin care se atacă, în Cameră, „nu atît ministerul de atunci, ci întreaga guvernare de 4 ani a lui Cuza-Vodă". Documentul depus în şedinţa din 22 ianuarie 1863 era semnat, alături de conservatori, de o serie de liberali, prieteni

[1] ***Românul,*** an. VIII, nr. 48, 17-18 februarie 1864, p. 153.
[2] ***Ibidem,*** p. 154.
[3] ... n ... o ... u, ***D. Panu în Bucureşti, Aghiuţă,*** an, I, nr. 4, 24 noiembrie 1864, p. 28.
[4] Despre rolul lui A. Panu în detronarea lui Cuza vezi: Olimpiu Boitoş, ***Contribuţii la istoria misiunii lui A. Panu în Apus*** (1864), Cluj, Tip. Cartea românească, 1935. , f

ai lui Panu: C. A. Rosetti, Şt. Golescu, AL G. Golescu, *L* BrătiaiM, LX Brătianu ş.a. „Era prin urmare o unire a celor două partide, «el Conservator şi cel Liberal înaintat, în contra Domnului, care unire atît *d&* nefirească şi fu botezată de oamenii timpului cu numele de ***cmliiia monstruoasă"*** Cu domnitorul Cuza rămîn numai liberalii moderaţi, alăteri de care combătea,, în ***Aghiuţă,*** şi B. P. Hasdeu. A. D. Xenopol asociază la politica^ oamenilor Caimatei şi poziţia ziarului ***Românul:*** „Această purtase-în două afie-a org&r-nului celui mai de frunte al Partidului Liberal înainta* şi a oamenilor luii cei mai cu vază ne dovedeşte ca acest Partid îşi părăseai pentru un moment principiile chiar ale existenţei lui, pentru a putea lovi în? domnitor ***ş§*** pentru a putea merge în această privire minai ***m*** mînă cu Partidul Conservator". [2] Astfel se va înţelege mai bine de ce,, in satira sa, B. P. Hasdeu trece in titlu numele ziarului ***Românul,*** şi, într-o strolă, aruncă o săgeată împotriva lui C. A. Rosetti.

Fabula de care vorbeşte autorul este, de fapt, parafraza versului; 139' din ***Ars poetica*** de Horaţiu: ***Parturiunt monies, nascefur ridiculus mus**** Jat.) = ***Se căznesc munţii şi vor da nuşt'ere unui şoricel ridicol.***

CĂTRE O DOAMNĂ BE 39 ANI

Publicată în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 16, 2.7 februarie 1864, p. 124. Semnată ***Hâjdeu.*** O variantă anterioară a.apărut în periodicul ieşean ***Foiţa de istorie şi literatură,*** an. I, coala. ***5,*** iuiie 1860, p. 137—138, cu titlul ***Cătră*** ****. Semnată ***B. Hâjdău.***

VARIANTE

Poiţa de istorie şi literatură — A ; Agfamţă = B.

Titlu: Către o doamnă de 39 ani B: ***Cătră**** A.***

V. 2 Te-a întîlnit în calea-i poetul rătăcit: ***B:*** Te-ani întîlnit în cale-mi,. şi te priveam uimit: ***A.***

V. 4 Ai fost de toţi iubită... eu încă te-am iubit! ***Mi*** Dar purur.e- iubită şi gata de iubit. ***A.***

V. 5 Te mai revăz acuma, şi iată-mă-s pe gînduari: ***B:*** Te-întîmpin; iar acuma, te văd, şi stau pe gînduri: ***A.***

V. 6 D-atuncea peste tine ce patimi n-ar fi dat L ***B:*** D-atunce jpeste tine-ce patime n-au dat! ***A.***

[1] A. D. Xenopol, ***Istoria partidelw politice in România,*** voLI„ partea II» Bucureşti, Albert Baer, 1910, p. 436.
[2] ***Ibidem,*** p. 440.

V. 7 Iubit-ai tu d-atuncea pe cîţi şi-n cîte rînduri! ***B:*** Jucai, plingeai, bunică; iubeai în mii de rînduri... ***A.***

V. 8 Ce dracu că nici astăzi nu eşti de lepădat! ***B:*** Ce naiba'că şi astăzi nu eşti de lepădat! ***A.***

V. 9 — Nu te mira, amice. Miroasă mulţi o floare, ***B:***— Nu te mira, moşnege. Miroasă mulţi o floare, ***A.***

VA2 Sum vie, iată totul... miroasă dacă poţi! ***B:*** Sunt vie, iată totul... miroasă dacă poţi.

DRUMUL-DE-FER

Poezia este publicată pe prima pagină a săptămânalului ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 17, 5 martie 1864, p. 129. Semnată ***Hâjdău.*** Pe ultima pagină a numărului anterior — desene satirice, vizînd afacerile de care au profitat unii deputaţi ce au sprijinit şi votat legea de construire a drumului-de-fier.

Ovidiu Papadima afirma că poezia ***Drumul-de-fer,*** „turnată" in tiparele satirei populare, ar fi prevestit „accentele sfişietoare din ***Doinalui*** Eminescu" [1].

Evenimentul concret la care se referă pamfletul versificat al lui Hasdeu este votarea de către Cameră, la 21 februarie 1864, a legii pentru concesionarea căii ferate pe Valea Şiretului, de la Galaţi la graniţa Bucovinei, cu ramuri spre Iaşi, T. Ocnei, Focşani şi valea Prutului, în favoarea marchizului Don Jose de Salamanca, Gustave Delahnte, P. Mavrogheni, Leo Sapieha, Th. Brassey, S. M. Peto şi E. L. Betts, după lungi confruntări între C. N. Suţu şi P. Mavrogheni, reprezentanţi a două grupuri de concesionari străini. [2] Proiectul a rămas nerealizat ca atîtea alte încercări ce s-au succedat din 1841, de la propunerile inginerului Marin din Cernăuţi pentru construirea unui drum-de-fier în Moldova de-a lungul Şiretului.

ODĂ LA PLECAREA D-LUI BOTEZ-FORĂSCU, SUPRANUMIT „TOLOLOI"

Versuri satirice publicate în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 17, 5 martie 1864, p. 131. Semnate ***Hâjdău.*** Peste o lună de zile, aceeaşi foaie va anunţa că „Domnul Botez-Forăscu, poreclit ***Tololoi,*** s-a întors în Bucureşti şi şi-a

[1] Ovidiu Papadima, ***Hasdeu regăsit,*** în ***op. cit.,*** p. 63.
[2] Cf. Cons. C. Mănescu, ***Istoricul căilor ferate din România,*** vol. I, Bucureşti, Ed. Direcţiunii generale a căilor ferate din România, 1906, p. 146 şi urm.

reluat locul pe bancele Camerei, carii astfeli de azi înainte nu-i mâi lipseşte un cap cu atît mai potrivit cu rămăşiţa că nu are... păr" \

. Deputatul Alecu Botez-Forăscu era mai mult absent din Adunare şi, cînd era prezent, strălucea prin tăcere.

FRAGMENT DIN ŞEDINŢA NOCTURNĂ DIN 5 MARTIE

Poezia este publicată în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 18, 12 martie 1864, p. 137 — sub semnătura ***Hâjdău.*** Gheorghe Costa-Foru (1821—1876), pe care îl vizează satira lui B. P. Hasdeu, era avocat, cu studii la Paris, profesor de drept civil. Va fi primul rector al Universităţii din Bucureşti (1864—1871). Om politic conservator, deputat şi senator va deveni ministru de Externe în guvernul Lascăr Catargiu (1871—1873).

Discuţia despre drepturile „izraeliţilor" din Adunarea Generală a României are loc într-adevăr în şedinţa din seara zilei de 5 martie 1864, şi va continua a doua zi, în 6 martie, în legătură cu adoptarea unor articole ale legii comunale[2]. în acelaşi număr al periodicului (p. 138), se află alte versuri hasdeiene pe aceeaşi temă, dedicate „d-lor Moise Cilibi şi Costaior"

CĂTRE T...

Apărută în ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 18, 12 martie 1864, p. 139. Semnată ***Hâjdău.*** Poezia parodiată se numeşte ***Romanţă*** şi face parte din ciclul ***Suvenire,*** în volumul de-abia apărut la Iaşi, ***Doine şi lăcrimioare*** de V. Alecsandri: „De-aş fi, iubito, gingaşa floare / Ce creşte-n vale, lîngă pîrău,/ Aş da şi roua şi mîndrul soare / Pe-o rază dulce din ochiul tău"[3] etc.

Nu există îndoială că B. P. Hasdeu îl aprecia pe V. Alecsandri, dar, cînd are ocazia, nu se sfieste să parodieze pe maestru. Iuliu Dragomirescu comunica o inedită, intitulată ***Visul lui V. Alecsandri,*** în care parodia nu mai are ca obiect poezia „uşurică" a bardului de la Mirceşti, ci versurile din ciclul ***Ostaşii noştri.*** Reproducem strofa lui Hasdeu: „Cînd lung a fost războiul / Se-ntîmplă cîteodată / Călare veteranul / S-adoarmă zdruncinat, / Dar gîndu-i fără voie / Şi-atunci bătaie cată, / Şi chiar dormind să-1 ducă /

[1] ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 22, 9 aprilie 1864, p. 175.
[2] Cf. ***Monitorul,*** Jurnal oficial al Principatelor-Unite Române, nr. 57, 10/22 martie 1864, p. 245.
[3] V. Alecsandri, ***Doine şi lăcrimioare,*** ediţia Ii, Iaşi, Tipograf-editor Bermann Pileski, 1863, p. 203.

E calul său dedat". Poezia de mai sus apare ca moto la capitolul II, ***Voşp£l&i ria*** al lucrării legatarului testamentar al lui Hasdeu — ***Ideile' şi faptele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu***[1]. Atitudinea critică, hasdeiană faţă de poezia lui Alecsandri este admonestată prompt chiar de 'fiica sa* Răspunzînd, din Paris, la o scrisoare a tatălui, din decembrie 1887, în care îl considera,pe Vlahuţă „superior lui Alecsandri"[2], Iulia Hasdeu scria: „Mais c'est un sacrilege, que ce mot-lâ! Alecsandri est le poete de notre armee et nos paysanş. Alecsandri a chante les .exploits et les glorieuses tortures de nos aieux; Alecsandri a celebre nos soldats combattant et mourant pour. Tindependance; Alecsandri a montre la ***Senţinelle roumaine*** soutenant â travers les tempetes et elevant bien haut le drapeau tricolore; Alecsandri a toujours cherche a peindre l'amour dans ce qu'il a de plus et de plus eleve, et jamais il n'a chante que de grandes, de pures et de belleş choses **[....]** Ici je vois ta grimace: tu n'es pas content. Ecoute: moi, je te dis ce que je pense; maintenant, tu sais, tu penseras ce que tu voudras, mois je m'en tiendrai toujours â ce que je viens de dire."[3]

EXTRACT DIN ALBUMUL UNEI CĂŢELUŞE

Versuri umoristice publicate în periodicul ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 18, 12 martie 1864, p. 139. Semnate ***Hâjdău.*** Un subtitlu ne anunţă că ele ar fi fost extrase din ***Komisches Declamatorium.***

Nu am întîlnit în colecţiile şi bibliografiile cercetate de noi nici un periodic sau culegere purtînd acest titlu. Pare mai degrabă o invenţie a lui B. P. Hasdeu.

TREISPREZECI!

Poezia apare în ***Aghiuţă,*** an II, nr. 18, 1 martie 1864, p. 143—144 — săptămînal umoristic scos de un „directore fără speranţă de a fi ministru şi proprietari fără frică de legea rurală", cum stă scris pe frontispiciul foii.

Versurile, iscălite ***Hăjdău,*** sînt o satiră politică. Victima e Lascăr Catargiu, care luase în antrepriză construirea unei şosele, frustrînd visteria sta-

[1] Iuliu Dragomirescu, ***op. cit.,*** p. 16.
[2] Paul Cornea, Elena Piru, Roxana Sorescu, ***op. cit.,*** p. 374.
[3] ***Ibidem,*** p. 379.

tului. într-adevăr, încă din 1861, proprietarii Lascăr Catargiu şi Panait Balş încheiau un „act de tovărăşie" pentru „antrepriza pruntuirii şoselei de la Panciu Ia Galaţi"[1]. Ideea de a pava drumul cu oase de la fabricile din Galaţi i se pare lui Hasdeu „ciclopică, cantabrică". Afacerea a făcut vîlvă, deoarece în editorialul politic din numărul următor al revistei ***Aghiuţă,*** deputatul care voia să amine dezbaterea legii rurale este etichetat tocmai cu acest epitet: „Lascăr Catargiu, cel cu oasele..."[2] Scopul lui B. P. Hasdeu, prin asemenea pamflete versificate, era de a discredita în ochii opiniei publice pe adversarii lui Cuza şi ai reformelor lui fundamentale, pe care B. P. Hasdeu le-a sprijinit cu lealitate[3]. Unul dintre „conspiratorii şi duşmanii cei mai înfuriaţi contra domnitorului Cuza"[4] era însuşi Lascăr Catargiu.

Pamfletul ***Treisprezeci!*** are un subtitlu oarecum neaşteptat: „O baladă în genul lui Schiller". Hasdeu încercase mai de mult, cu succes, „convertirea" unor specii tradiţionale la o tematică politică prin excelenţă. Aşa va face cu fabula, balada şi chiar cu epopeea.

Folosirea parodică a unei specii este un semn că în evoluţia ei istorico-literară a apărut o perioadă de reflux. Alegerea lui Schiller drept patron al falsei sale balade era determinată, desigur, de voga scriitorului german, favorizată de aniversarea centenarului naşterii sale (1859)[5], dar mai ales de simţul deosebit al lui Hasdeu că trecuse vremea poeziei „tip Burger",[6] suprasolicitată de scriitorii români ai epocii.

CONJURAŢIUNEA LUI FIASCO

Falsa epopee a apărut în periodicul umoristic ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 19, 19 martie 1864, p. 148—150. Semnată ***Hâjdău.***

Titlul este o adaptare a unei celebre „tragedii republicane", de Friedrich Christoph Schiller, ***Die Verschworung des Fiesko zu Genua (Conju-***

[1] Biblioteca Academiei ,R. S. România, Arh. „L. Catargiu" mapa I, varia 4,

[2] Hasdeu, ***Bucureşti^ 18/30 martie 1864, Aghiuţă,*** an. II, nr. 19, 19 martie 1864, p. 148.

[3] Vezi ***Hasdeu si Cuza-Vodă,*** în Barbu Lăzăreanu, ***op. cit,,*** p. 153—155.

[4] Iordache Vulpescu [Gh. Mârzescu], ***Spionul prusian...,*** Berlin, 1875, p. 32.

[5] Cf. Ion Gherghel, ***Schiller în literatura română,*** Bucureşti, Imprim. Naţ., 1935.

[6] Este cunoscut că Schiller criticase aşa-numitele „Molly-Lieder" de Gottfried Biirger.

'raţia lui Fiesko la Genua), din 1783, unde autorul „abordează problema revoluţiei politice pentru doborîrea tiraniei feudale"[1]. Boierii implicaţi în parodica „conjuraţie" descrisă de Hasdeu nu au, însă, nimic de-a face cu eroul schillerian, al cărui nume va deveni, printr-o metamorfoză calamburistică, din ***Fiesko — Fiasco*** Dar calamburul nu înseamnă o lipsă de apreciere a scriitorului nostru faţă de marele autor german. Doar peste cîţiva ani, el va recenza sever o încercare de traducere în limba română a unei poeme schilleriene, protestînd împotriva falsificării originalului.[3]

Faptele înfăţişate în versuri sînt relatate satiric în editorialul aceluiaşi număr al lui ***Aghiuţă,*** reieşind că Hasdeu însuşi a asistat, din „tribuna ziariştilor", la desfăşurarea evenimentelor în Cameră: „Se lăţea vorba că ministeriul a pregătit şi voieşte a prezintă Camerei proiectele de legea rurală şi de legea electorală. Se lăţea vorba că Camera a pregătit şi voieşte a prezintă ministerului un vot de blam [...] Cînd d. Iancu Docan, în şedinţa de vineri, s-a suit pe tribună cu hîrtia în mînă, toţi deputaţii aţintiră ochii asupra d-lui Kogălniceanu. D. Kogălniceanu a ascultat citirea moţiunii şi a căscat de trei ori. Dacă nu e adevărat, provocăm pe d. Kogălniceanu de a ne dezminţi prin ***Monitorul oficial.*** Ba chiar şi atunci, noi tot vom persista a zice că moţiunea d-lui Iancu Docan l-a făcut pe d. Kogălniceanu să caşte de trei ori. Sa nu fi căscat d-lui de trei ori, Camera vota blamul;. dar d-lui a căscat de trei ori şi Camera, înţelegînd de pe aceasta că e în pericol de a fi dizolvată, şi-a văzut încercarea căzută şi a respins moţiunea d-lui Iancu Docan. Camera nu voieşte a fi dizolvată şi,are dreptate... din propriul său punct de vedere!"[4]

într-o lucrare despre activitatea publicistică a lui Hasdeu, citim că poema ***Conjuraţiunea lui Fiasco*** e „de un umor burlesc", sugerînd „vacarmul dezbaterilor din Cameră, aducînd în prim-plan personaje politice cunoscute, cum ar fi Epureanu, Costaforu, Arsachi, Boierescu."[5]

[1] Mihai Isbăşescu, ***Istoria literaturii germane,*** Bucureşti, Editura -Ştiinţifică, 1968, p. 227.

[2] G. Adamescu aminteşte că în Bucureşti exista un hotel ***Fieschi (B. P. Hasdeu, Anuarul Ateneului Român pe 1927,*** Bucureşti, Tip. Ion <:. Văcărescu, 1929, p. 149).

[3] ***„Clopotul", poemă de Frederic de (!!) Schiller. Tradusă de Dr. Adolf Stern, Traian,*** an. I, nr. 50, 26 august 1869, p. 200.

[4] ***Bucureşti, 18/30 martie 1864, Aghiuţă,*** an. II, nr. 19, 19 martie 1864, p. 146 şi 147.

[5] Vasile Sandu, ***op. cit.,*** p. 67. Despre viaţa şi activitatea politicienilor vremii atacaţi de B. P. Hasdeu există un bogat material, din care citām doar următoarele titluri: D. Bolintineanu, ***Cuza-Vodă şi oamenii săi,*** Bucureşti, 1870; Nicolae Vătămanu, ***Doctorul Apostol Arsache, 1789—1874, ..Studia et acta musei Nicolae Bâlcescu,*** Bălceşti pe Topolog, 1969; Apostol .Stan, ***Vasile Boierescu,*** Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, etc.

Poezia nu a fost selectată de Hasdeu pentru volumul din 1873 pentru virulența sa pamfletară..Aceeaşi soartă o au şi alte compuneri din *Aghiuță* care susținuseră ideile mari înfăptuite de Cuza şi Kogălniceanu. în chiar anul apariției plachetei, B. P. Hasdeu publica, ***în Columna lui Traian,*** un necrolog semnificativ despre primul domnitor al Principatelor-Unite: „2 mai 1864—1873, ***Alexandru Cuza,*** demn de a fi în Panteonul național alături cu Alexandru Basarab şi cu Alexandru cel Bun. Al treilea mare organizator al României a murit în goană pe pămînt străin. A murit în goană pe pămînt străin, dar în România trăieşte împroprietărirea săteanului; a murit în goană pe pămînt străin, dar în România trăieşte autocefalia bisericei; a murit în goană pe pămînt străin, dar în România trăieşte autonomia statului; a murit în goană pe pămînt străin, dar în România trăieşte Unirea. Rareori nemurirea e mai victorioasă asupra morții, dar şi mai rareori o națiune a fost mai ingrată."[1]

O GREŞEALĂ

Poezie publicată în ***Aghiuță,*** an. II, nr. 20, 26 martie 1864, p. 156, Semnată ***Hâjdău.*** Reluată în ***Calendar pentru toți,*** VI, 1867, p. 84. Semnată ***Hâjdău*** şi datată „1864".

VARIANTE

Aghiuță = A ; Calendar pentru toți — B.

Titlu: O greşeală B: Iartă nouă greşealele noastre... A.
V.l Nevestuică frumuşică ***B:*** Nevestuico frumuşică ***A.***
V.6 Nu te mai sfieste; ***B:*** Vino mai încoace: ***A.***
V.8 Că mă-nnebuneşte! ***B:*** Că de tot îmi.place! ***A.***

DOINA MEA

Poezie amintind de strigăturile sau horele populare publicată în ***Aghiuță,*** an. II, nr. 22, 9 aprilie 1864, p. 169. Iscălită ***Hâjdăti.***

Marele scriitor avea posibilitatea peste puțină vreme să aplaude realizarea „propunerii" sale: dizolvarea Camerei, act prin care se deschidea drumul legilor împroprietăririi țăranilor şi a votului universal.

[1] ***Columna lui Traian,*** an. IV, nr. 8, 1 iunie 1873, p. 129.

într-un articol fără titlu şi nesemnat, dar recunoscut ca al lui, într-un număr ulterior al ziarului ***Aghiuță***[1]***,*** Hasdeu scria: „Şedința Camerei de ieri este un act de naştere pentru poporul nostru. Românii s-au născut de ieri. [...] Mesajul domnesc de dizolvarea ciocoismului va fi ca ***Tatăl nostru,*** pe care toți românii îl vor repeta cu venerațiune în toate diminețile şi serile!"[2] v

O POEZIE ÎN STILUL D-ŞOAREI DUNCA

Poezia a fost publicată în ***Aghiuță,*** an. II, nr. 24, 3 mai 1864, p. 182* Semnată cu pseudonimul ***Urtimud,*** identificat a aparține lui B. P. Hasdeu, după însemnarea sa proprie dintr-un editorial fără titlu[3].

Constanța Dunca (1843— 19... ?), după studii la „College de France", ocupă catedra de morală şi pedagogie la Şcoala centrală de fete din Bucureşti. Fondatoare a publicației ***Amicul familiei.*** Una din primele scriitoare feministe din țara noastră trimite domnitorului Al. I. Cuza un proiect de organizare a învățămîntului pentru fete ***(Fiicele poporului).*** Scrie îndeosebi proză şi teatru. O piesă ***Martira inimei*** i se va juca pe prima scenă a țării, iar B. P. Hasdeu va consemna evenimentul într-o cronică dramatică: „Faptul e că drama d-şoarei Dunca ***merita*** simpatia unui public oricît de luminat. Ea este în toată puterea cuvîntului una din cele două-trei singuratece mărgăritare ale repertoriului român"[4]. în 1904, publică ***Feminismul în România,*** dar ideea emancipării femeii o întîlnim încă din perioada 1863-1864.

Versurile lui B. P. Hasdeu sînt o şarjă prietenească, un negativ al acțiunii Constanței Dunca, în care femeia apare ca un „monstru" acoperit de o mască în relațiile de dragoste. Glumele erau acceptate reciproc din moment ce scriitorul glosează cu umor pe marginea unei scrisori a domnişoarei Dunca trimisă redacției ziarului ***Aghiuță*** cu înțepături la adresa romanului ***Misterele căsătoriei*** de C. D. Aricescu: „O domnişoară... Nu avem trebuință de a menționa numele, căci în România întreagă este

[1] „După dizolvarea Camerei boiereşti, despre care am vorbit cu atîta entuziasm în nr. de la 3 mai" ***(DA ? sau NU ?), Aghiuță,*** an. II, nr. 26, 10 mai 1864, p. 189. Despre acțiunea lui Cuza, vezi şi Al. Lapedatu, ***«Omul de la 2 mai — învinsul de la 11 februarie)), Analele Academiei Române,*** Mem. Secț. ist., t. XXV, 1942/43, p. 227-251.

[2] ***Aghiuță,*** an. II, nr. 24, 3 mai 1864, p. 182.

[3] ***Aghiuță,*** an. ÎI, nr. 23, 28 aprilie 1864, p. 176.

[4] ***D-şoara Constanța Dunca, Columna lui Traian,*** an. I, nr. 58, 30 noiembrie 1870, p. 3.

numai una singură domnişoară cunoscută, precum în Franţa burboniană a fost una singură «Mademoiselle». O domnişoară ni trimite următoriul calambur asupra amicului nostru Aricescu, carele nici nu visează sărmanul că sînt în lume domnişoare cari gîndesc la el!"[1]

Scriitoarea manifestase simpatie şi apreciase calitatea umorului de la ***Aghiuţă,*** ceea ce directorul publicaţiei înregistrează cu plăcere: ***„Amicul familiei,*** ziar de litere, ştiinţi, arte, pedagogie şi industrie, dirijat de d-şoara Constanţa Dunca, se rosteşte în următoriul chip: «Credeam dracii români atît de ignoranţi precît de răi. Dar nu, iată ***Aghiuţă*** ce vine pe fiecare duminică a zice multe, multe răutăţi, poci chiar spune că are şi puţin venin pe vîrful limbei, însă acea maliţie e de bun ton. Basese, înjurări nedemne, glume de rău gust nu sunt de găsit în repertoriul său **[....]** încă o dată facem rezervă de opiniunile Aghiuţăi asupra atărei sau atărei persoane», Laudele, ce ni acordă d-şoara Dunca, sunt atît de simpatice, încît ele ar fi în stare a face din însuşi dracul un «amic al familiei» !"[2]

Mai tîrziu, între familia Dunca-Şchiau şi familia Hasdeu se stabilesc relaţii de prietenie strînsă.[3]

ASTĂZI

Poezie publicată în ***Traian,*** an. I, nr. 60, 25 septembrie 1869, p. 244.. Semnată ***Hâjdeu.*** Reluată, fără modificări, în ***Amicul poporului. Câlendariu,*** Sibiu, an. X, 1870, p. 76 şi în ***Foaia Societăţii „Românismul",*** an. II, nr. 2—5, mai—august 1871, p. 148—149. Versurile sînt în tonul articolelor politice din periodicul „vizionar" purtînd numele marelui cuceritor roman: „Astăzi, chiar în momentul în care scriem, cîte şeapte miniştri se află în faţa a şeapte păcate de moarte, unul decît altul mai compromiţător pentru demnitatea unui guvern ce s-ar stima cît de puţin; unul decît altul mai repres şi condemnat de legile ţărei, de pactul fundamental al statului, de morală, cuviinţă şi opiniunea publică care, trebuie să o spunem franc şi tare, este obosită, este dezgustată pînă la suflet, chiar şi de a mai dezaproba, d-a mai asista la nişte monstruozităţi, pe cari înşii fanarioţi, de ne-ar guverna astăzi, s-ar sfii d-a le săvîrşi"[4].

[1] ***Aghiuţă,*** an. II, nr. 15, 20 februarie 1864, p. 113.
[2] ... n ... o ... u, ***Bibliografia, Aghiuţă,*** an. I, nr. ***5,*** 1 decembrie 1863, p. 49.
[3] Cf. Paul Cornea, Elena Piru, Roxana Sorescu, ***op. cit.,*** p. 39 şi 40.
[4] B. P. Hasdeu, ***Bucureşti, 16J28 octombrie, 1869, Traian,*** an. I, nr. 69,. 16 octombrie 1869, p. 277. '

EU ŞI EA

A fost publicată în ***Convorbiri literare,*** an. V, nr. 10, 15 iulie 1871, p. 168 — sub pseudonimul ***M. I. Iliasu.***

Aflîndu-se la Budapesta, într-o călătorie de documentare[1], B. P. Hasdeu va oferi revistei ***Familia*** un articol de divulgare a mistificării, intitulat ***Un rămăşag,*** avînd drept moto versuri din Heinrich Heine:

Im Traum sah ich ein Mânnchen, klein und putzig,
Das ging auf Stelzen, Schritte ellenweit,
Trug weisse Wâsche und ein feines Kleid,
Inwendig aber war es grob und schmutzig,
Inwendig war es jâmmerlich, nichstnutzig...

(Traumbilder, 4)

Din textul articolului reiese că falsa poezie a fost produsă de savant in seara zilei de 3 iunie 1871, „în ajunul marii serbări naţionale în onoarea lui Tudor Vladimirescu", în prezenţa unor „amici" strînşi la el acasă („mi-aduc aminte pe dd. Alexandru Lupaşcu, dr. Vladescu, Gregoriu Tocilescu, T. Rădulescu, N. Popoviciu şi Scurtescu"): „în acel moment mi se adusese numărul ***Convorbirilor literare,*** în care d. Titu-Liviu Maiorescu, bătîndu-şi joc de Bărnuţiu, de Şincai, de Cichindeal, de Cipariu, de Sion, de Bolintineanu, de toate somităţile cugetării române, şi mai ales de poeţi, celebrează cu emfază aşa-numita ***noua direcţie,*** inaugurată — risum teneatis! de dd. Bodnărescu, Eminescu, Iacob Negruzzi şi ***tutti quanti.*** Pentru a arăta ^ cît de ridicole sunt toate criticele în bine şi în rău ale d-lui Titu-Liviu Maiorescu, eu propusei atunci un rămăşag, afirmînd cu deplina certitudine că nu este nici o galimatie pe faţa pămîntului, în proză sau în versuri, pe care ***Convorbirile literare*** să nu se grăbească a primi în sînul lor, cu singura condiţiune esenţială, ca să nu cuprindă nimic ***românesc.*** Drept probă luai condeiul şi improvizai pe loc următoarea frivolitate rimată." în continuare, sînt reproduse versurile din ***Convorbiri...,*** cu singura deosebire că pseudonimul sună acum ***M. I. Elias.*** Urmează o distrugătoare analiză-pamflet pe marginea compoziţiei sale: „Observaţi bine că de la cea dentîi şi pînă ia ultima literă totul este vag, absurd, rece, mistificat, fără crieri şi fără nimă, o adunătură de silabe sonoare. Titlul ***Eu şi ea*** — ne face a rîde din

[1] „D-l B. P. Hasdeu — precum aflăm — a descoperit cîteva documente prea preţioase în biblioteca muzeului d-aice. învăţaţii maghiari, d-nii Wenzel, Hunfalvy şi Toldy, au primit pe istoricul nostru cu cea mai cordială afabilitate. D-l Hasdeu se va reîntoarce la Bucureşti în zilele aceste" ***(Familia,*** an. VII, nr. 31, 1/13 august 1871, p. 369).

capul locului. ***Gablitz*** este un poet care n-a există nicăiri şi niciodată: inventînd acest sunet nemţesc, eu avui în vedere predilecţia ***Convorbirilor literare*** pentru tot ce se aduce de pe la Berlin.[1] [...] Primul vers: ***Ca o ' liră fără sunet*** — este tot ce poate fi mai comic prin echivocitatea de a desemna tot aşa de bine o harpă, ca şi o monetă turcă falsă. Cele cinci versuri de la început, debutînd fiecare prin cîte un mare ***Ca*** formează o superlativă ***cacofonie.*** Apoi un ***fadger fără tunet, o formă fără melodie, 6 putere cîntâtoare,*** tot vorbe în vînt fără nici un înţeles ! în fine, un ***vai mie*** este necesar pentru a completa timbrul sinagogic al acestei bufonade. A doua zi o trămisei prin poştă la ***Convorbirile literare.*** Am cîştigat rămăşagul."[2] B. P. Hasdeu roagă „toate ziarele române" să facă publicitate farsei.

Iacob Negruzzi şi Titu Maiorescu se disculpă de publicarea poeziei-farsă pretextînd că erau plecaţi în vacanţă. Toată vina a căzut asupra lui Miron Pompiliu, care înlocuia pe secretarul publicaţiei, deşi acesta din urmă bănuieşte a fi avut un rol şi Scipione Bădescu, care întreţinea legături cu adversarii „Junimii"[3]. B. P. Hasdeu se mai foloseşte de această farsă încă o dată, punînd — în comedia sa ***Orthonerozia,*** devenită, mai tîrziu, ***Trei crai de la răsărit*** — un personaj (Jorj) să reproducă versurile din ziarul ***Noua Direcţie*** pentru iubita sa, Mariţa.[4]

G. Panu, în lucrarea la care ne-am referit, crede că B. P. Hasdeu „cu farsa sa ***Eu şi ea*** n-a biciuit numai ***Convorbirile literare*** şi genul de poezie în favoare la acea revistă. Să mă ierte poeţii, sau mai bine unii poeţi, dar eu cred că ***Eu şi ea*** este o parodie a unui gen literar poetic întreg, gustat

[1] G. Panu vorbeşte de scriitori minori germani cultivaţi în cercul „Junimii" printre care şi unul Gaibel, care „a dat desigur d-lui Hăşdău ideea farsei cu ***Gablitz" (Amintiri de la „Junimea" din Iaşi,*** I, Bucureşti,' Editura Adevărul, 1908, p. 352).

[2] B. P. Hasdeu, ***Un rămăşag, Familia,, loc. cit.,*** p. 368. T. Maiorescu, corect, sub titlul ***In contra unei copilării,*** publică întreg textul lui Hasdeu, ***Un rămăşag,*** reprodus — după ***Familia,*** de ***Trompeta Carpaţilor*** şi ***Telegraful*** din Bucureşti — însoţit de un ***post-scriptum*** al său,idatat „14 august 1871": „Nici societatea «Junimea» în genere, nici subscrsul în special nu am nici un amestec în redacţia ***Convorbirilor" (Convorbiri literare,*** an. V, nr. 12, 15 august 1871, p. 200). Precizarea lui Maiorescu este însă astfel comentată de G. Panu: „Publicaţiile din ***Convorbiri*** erau ele străine şi de „Junimea" şi chiar de d. Maiorescu pînă într-atîta încît într-o asemenea împrejurare să se degajeze de orice responsabilitate aruncînd-o exclusiv şi întreagă numai pe d. Negruţi? Cînd d. Maiorescu prin scrisoarea sa, ca răspuns farsei d-lui Hăşdău, ***Eu şi ea,*** se leapădă de ***Convorbirile literare,*** arată un egoism regretabil" (G. Panu, ***op. cit.,*** p. 376).

[3] Cf. Jacob Negruzzi, ***Amintiri din „Junimea",*** Bucureşti, Editura Viaţa românească, f.a., p. 239.

[4] ***Columna lui Traian,*** an. II, nr. 43/105, 15 noiembrie 1871, p. 168—169.

foarte mult de public, avînd de reprezentanţi oameni care trec de poeţi şi de multe ori de poeţi cu valoare .[1] Exemplele care le dă din ***Steluţa*** de Alecsandri, ***Mortua est*** de Eminescu ***şi Lacul*** de Lamartine sînt însă inoportune. Reţinem doar ideea ca titlul ***Eu şi ea*** să-i fi fost sugerat de versurile unuia din poeţii de mai sus. Farsa a preocupat însă mult timp pe convorbirişti: „Eram ruşinaţi şi umiliţi, aceasta e pozitiv. O dovadă am găsit şi astăzi de starea mea sufletească de atunci. Răsfoind colecţia mea de ***Convorbiri^*** am constatat că ultima pagină din numărul cel cu farsa este ruptă; pe acea pagină figurase poezia ***Eu şi Ea.*** Numai după sumarul din capul numărului am putut găsi urma unde această poezie este publicată. Şi lucru curios, la mai toate colecţiile vechilor junimişti se constată această suprimare. Ba ceva mai mult, în tabla anuală de materii pe anul al V-lea, în zadar caută cineva şi astăzi la rubrica poezii ***Eu şi Ea*** de Gablitz, căci nu o găseşte. "[2]

Păcălelile lui B. P. Hasdeu, din 1871 şi 1876, au preocupat şi ulterior presa literară la sfîrşitul secolului. De pildă, într-un articol nesemnat din ***Epoca literară*** se reproduc scrisoarea lui Hasdeu, în care divulgă rămăşagul, şi răspunsul lui Titu Maiorescu[3].

LA NOI...

Apare în ***Convorbiri literare,*** an. IX, nr. 11, 1 februarie 1876, p. 441 Semnat ***F.A. Câlescu.*** Peste cîteva zile, B. P. Hasdeu dezleagă enigma publicînd, în ***Românul,*** articolul ***Al doilea rămăşag,*** rugind „toate ziarele române" „a reproduce acest articol, ca şi cînd le-ar fi fost trimis d-a-dreptul. ***Convorbirile literare*** — mai cu deosebire"[4]. îl mai întîlnim ,într-adevăr, în ***Familia,*** an. XII, nr. 15/27 februarie 1876, p. 82. Şi, cum al doilea rămăşag este tranşat cu „mai mulţi amici" ce voiau să scoată o nouă publicaţie în Bucureşti sub direcţiunea lui B.P. Hasdeu, cînd apare ***Revista literară şi ştiinţifică,*** „în loc de prefaţă" este reluat textul demistificator, punînd „aşa-numita ***noua direcţie"*** în postura de a-şi recunoaşte „nulitatea în modul cel mai solemn", fără rezervă, „în faţa lumii întregi **[....]** «La noi e putred mărul » si la întrebarea: unde anume e putred? acrostihul răspunde: La ***Con-***

[1] G. Panu, ***op. cit.,*** p. 370.

[2] ***Ibidem,*** p. 377.

[3] I. L. Caragiale, ***Două farse, Epoca literară,*** an. I, nr. 9, 10 iunie 1896, p. 4 şi nr. 10, 17 iunie, p. 3.

[4] Hasdeu, ***Al doilea rămăşag, Românul,*** an. XX, 5 februarie 1876, p. 101.

vorbiri literare. Acolo sînt ***falnicii pigmei,*** acolo sînt ***aruncători de vorbe în aer,*** acolo sînt ***insecte mici cu umbre mari,*** acolo sînt ***plagiatorii ce repetă fără a spune de unde,*** acolo ***se lucește prin neștiință*** etc., etc., o vastă pleaidă. ***mînjită pînă la sîmbure de un vierme sarbâd cu otrăvită boare.***[1] B. P. Hasdeu precizează că a fost generos cu „noua direcție" nu numai prin iscălitură sugerînd păcăleala, ci și prin nota care indica versurile între ghilimele, „La noi e putred mărul ..." ca luate din poezia ***Deșteaptă-te române*** de Andrei Mureșanu, deci dintr-un scriitor respins de Titu Maiorescu. Ceea ce nu s-a observat în critica acestei poezii este că imaginea-cheie „la noi e putred mărul ..." — pe care un G. Panu o credea „comunaminte intrată în limbajul literar"[2], aducînd în sprjin, inoportun, cuvintele din Hamlet „e ceva putred în regatul Danemarcei" — îl preocupa pe Hasdeu mult mai de mult. într-un articol mai vechi, se pot citi următoarele rînduri: „Așadară, fără a mă rătăci în labirintul cauzelor, mă mulțumesc a ști numai atîta, că după expresia poetului: «la noi mărul e putred ». Aduc aci cuvintele bardului român nu din întîmplare, ci pentru că lucrul se trece de glumă, cînd pînă și poeții, acești copii fericiți ai rîzătoriei iluziuni, acești luminați orbi, cari admiră seninul norilor și splendoarea nopții, cînd pînă și ei încep a pipăi plaga realității! Citiți însă cronicele române, și veți afla timpul,cînd și putredul nostru măr era un adevărat măr domnesc, un măr smălțat din afară cu rumeneala juneței și care păstra în sînu-i un sîmbure vivace și sănătos !"[3]

In -dezvăluirile sale pline de satisfacție, noul director, pentru partea literară, al ***Revistei literare și științifice*** — prin care voia să înstăpînească nu o ***direcție nouă*** în literatură, ci o ***direcție sănătoasă*** — menționează că acrostihul său a fost acceptat la ***Convorbiri*** ... cu o singură modificare, la versul 6, în loc de „vestală timoroasă" s-a trecut „fecioară sfiicioasă", ceea ce — explică el glumeț — este încă o dovadă a germanofiliei revistei ieșene, pe verticală citindu-se „Conforbiri ...". ***Al doilea rămășag*** este dedicat lui V. Alecsandri, probabil pentru că la primul, din 1871, bardul de la Mircești intervenise pentru stingerea diferendului.[4]

Reacția „Junimii" nu întîrzie și Jacob Negruzzi va publica, în ***Românul*** un ***Răspuns domnului B. P. Hasdeu,*** în care ia întîmplarea în derîdere, deoarece, „din toate poeziile originale și serioase ale d-lui Hasdeu, aceasta

[1] ***Revista literară și științifică,*** an. I, nr. 1, 15 februarie 1876, p. 3—4.
[2] ***Amintiri de la „Junimea" din Iasi,*** II, București, Noua tipografie, 1910, p. 325.
[3] Wang-pon-ki, ***Amorul în cronicile române, Satyrul,*** an. I, nr. 9, 3 aprilie 1866, p. 1.
[4] Cf. G. Panu, ***op. cit.,*** I, p. 370.

este fără îndoială cea mai bună"[1]. El vorbește, în continuare, de „talentul" „la păcăliturí și caraghioslîcuri" al marelui scriitor și-l trimite la ***Aghiuță.*** G. Panu, în cartea sa mai înainte citată, merge pe aceeași linie, exagerînd chiar „calitățile" poeziei, lăsînd să se înțeleagă că, de fapt, nu era vorba de vreo păcăleală, ci de o compunere normală. Totuși, tot memorialistul „Junimii" ne spune că incidentul i-a marcat profund pe convorbiriști.

Iacob Negruzzi povestește pe larg în ***Amintiri din „Junimea"*** ce s-a întîmplat cu apariția poeziei ***La noi.*** Compunerea este citită de însuși Eminescu, „lectorul oficial al Junimii și înlocuitorul lui Maiorescu" în ședința de sîmbătă seara. Pogor se declară încîntat, „mai mulți, printre care și Eminescu, aprobară"[2]. G. Panu precizează, dimpotrivă, că M. Eminescu ar fi ridicat din umeri a nedumerire. De altfel, primul care observă mistificarea este însuși Eminescu, care, în ziua apariției ***Convorbirilor*** ..., vine la I. Negruzzi acasă: „intră în odaie la mine, palid la față, și fără a-mi da o bună dimineață îmi spune încet: «Am pățit-o! Am fost păcăliți de Hasdeu! ». La aceste cuvinte mi s-a strîns inima și l-am întrebat cu un nod în gît: Cum așa? Ce fel? — « La noi e putred mărul » e iscălit de P. A. Călescu adică Păcălescu, adinioare mi-a sărit în ochi, luînd ***Convorbirile*** în mînă. Atunci m-am repezit turburat la tipografie să opresc expediția, dar era prea tîrziu. Broșurile plecase la București, încă din ajun [...] în « Junimea » ce urmă după pîcălitură am rîs noi, nu e vorbă, însă nu toți din inimă, mai ales eu nu. Cei mai mulți se apărau de a fi găsit poezia bună, singur Pogor imperturbabil în toate, făcea chef grozav de această întîmplare, deși el era principalul vinovat. De atunci încoace oricînd venea cu poșta redacțiunii poezii ce păreau ciudate, unul ori altul întreba după cetire: ia vezi dacă nu cumva e un ***acrostih!"***[3]

în privința motivelor care l-au determinat pe B. P. Hasdeu să pună^ de două ori, într-o postură ridicolă pe Titu Maiorescu și ***Convorbirile ...*** părerile sînt împărțite. Barbu Lăzăreanu[4] crede că pricina nu trebuie căutată în principiile politico-sociale profesate de „Junimea": „Lui Hasdeu i s-a făcut o nedreptate. A început-o Carp prin articolul său contra lui ***Răzvan;*** a continuat-o, mult mai grav, Titu Maiorescu, printr-o frază din studiul ***Direcția nouă,*** unde punea pe Hasdeu poetul în aceeași linie cu Tăutu și Aricescu"[5]. Scrutînd global relațiile dintre Hasdeu și Maiorescu, Mircea

[1] ***Românul,*** an. XX, 11 februarie 1876, p. 122.
[2] I. Negruzzi, ***Amintiri din „Junimea"***, București, Editura Viața românească, f.a., p. 138.
[3] ***Ibidem,*** p. 139 și 140.
[4] Barbu Lăzăreanu, ***op. cit.,*** p. 101.
[5] Reproducem întregul paragraf din articolul lui Titu Maiorescu ***Direcția nouă în poezia și proza română*** din 1872: „Plăcerea noastră — și poate nu e exagerat să zicem: un fel de recunoștință pentru producerile

Eliade vede o cauză cu mai multe determinante: „Cu Titu Maiorescu era fatal să nu se înțeleagă Hasdeu; nic prin temperament, nici prin cultură, nici — mai ales — prin capacitățile ior creatoare, ei nu puteau comunica. Dar în afară de această deosebire structurală, multe întimplări au venit să accentueze depărtarea şi neînțelegerea dintre aceşti doi oameni mari ai secolului XIX românesc. Succesul politic şi cultural al lui Maiorescu rănea, fără îndoală, imensul orgoliu neîndestulat al lui Hasdeu."[1]

Ar mai fi de adăugat, nu în ultimul rînd, înclinarea sa nativă spre •satiră, cu întregul ei registru, şi cultivarea acestei trăsături prin lecturi adecvate. Astfel, în biblioteca sa de la Cîmpina, am găsit cartea ***Rätsel und Gesellschaftspiele der alten Griechen*** von Dr. Konrad Ohlert, carte păstrată azi în colecțiile Bibliotecii Academiei R.S. România (II 44.209). Dacă adăugăm la aceasta diversele însemnări despre poezia medievală de aceeaşi factură din arhiva sa personală, ne putem explica mai bine plăcerea imensă pe care i-o produceau calambururil , acrostihurile, versurile aluzive sau satiric-şfichiuitoare.[2]

Nu întîmplător I. L. Caragiale aprecia farsele lui Hasdeu şi le publica în revista sa, ***Epoca literară,*** la sfîrşitul secolului: „ele constituiesc încă, după părerea noastră, o bună bucată literară. Şi oricînd cu dragă inimă am dori să fim şi noi păcăliți în acest mod.[3]"

literare ale d-rei Matilda Cugler (astăzi d-na Poni) şi ale d-lui Şerbănescu — va fi cu atît mai uşor de explicat, cu cît ne vom aminti mai mult mijlocul literar în care ne aflăm. Intenții politice, afectări sentimentale, limbă forțată, expresii crude sunt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noştri de poezii, şi sperăm că generația viitoare îşi va explica cu greu, cum cu o formă aşa de puțin plăcută şi cu un bagaj aşa de uşor de idei au îndrăznit atîția contimporani ai noştri să se introducă în literatură. Să nu mai vorbim despre dd. Aricescu, Tâutu, Hasdeu, Bolliac (Hasdeu şi Bolîiac ca poeți; ca autori prozaici sunt fără contestare dintre cei mai buni) etc. Despre aceştia s-a vorbit destul în- singura revistă critică ce a avut-o România, în ***Convorbiri literare" (Critice,*** I, Bucureşti, „Minerva", 1908, p. 169- 170).

[1] Mircea Eliade, ***Hasdeu — şi Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, „Convorbiri literare",*** în ***voi. cit.,*** p. 335.

[2] în acelaşi sens, al atracției lui B. P. Hasdeu pentru satiră, explică şi V. A. Urechiă, în amintirile sale, geneza farselor la adresa „junimii" ***(Din tainele vieții şi amintiri contimporane, Apărarea națională,*** an. I, nr." 309, 27 noiembrie 1900, p. 1). .

[3] I. L. Caragiale,' ***Două jarse, loc. cit.,*** p. 3.

DOINE ORIENTALE

O suită de patru doine publică Hasdeu în ***Revista literară şi ştiințifică*** din Bucureşti, an. I, nr. 1, 15 februarie 1876, p. 46—47. Autorul primise direcția acestui periodic ca urmare a unui rămăşag cîştigat cu poezia-farsâ ***La noi.***

Cultivarea formei ***doinei*** populare nu e de mirare la un autor care admira pe V. Alecsandri tocmai pentru reuşitele sale în această sferă a creației şi care studia specia comparatistic, pe toată întinderea latinității, subliniind străvechimea ei: „Aşadară, la toți neolatinii ***doina*** e autoctonă"[1]. Ea „răsună de secoli pretutindeni pe toată întinderea Daciei lui Traian şi mai ales în creierii Carpaților"[2].

LA „FINTÎNA BLÂNDUZIEI"

Epigrama a apărut în revista ***Familia,*** an. XIX, nr. 16, 17/29 aprilie 1883, p. 182. în fruntea acestui număr al periodicului orădean era publicată scena IV din actul I al „comediei antice în 3 acte", ***Fîntîna Blanduziei*** de V. Alecsandri, la sfîrşitul fragmentului fiind inserat catrenul semnat ***B. P. Hâşdău,*** menționîndu-se locul şi data compunerii: „Bucureşti, 30 martie 1883". în Arhiva Teatrului Național din Capitală se păstrează o filă cu versurile scrise de mîna marelui savant, iscălite ***B. P. H.*** Facsimilul epigramei este publicat, cu un comentariu, de către M. N. Rusu, în ***Viața studențească,*** an. XVI, nr. 27-28/415-416, 21 iulie 1971, p. 22.

Catrenul, dedicat de B. P. Hasdeu lui V. Alecsandri, fiind o poezie ocazională ar fi trebuit să corespundă unui eveniment. Or, se poate constata, din notele Georgetei Rădulescu-Dulgheru la ediția Alecsandri[3], că data de 30 martie 1883, imprimată în ***Familia,*** nu corespunde cu lectura piesei la „Junimea". Să fi luat oare cunoştință autorul dramei ***Răzvan şi Vidra*** de noua „comedie" a lui Alecsandri în mod independent în alt cerc de prieteni, în afara „Junimii"? Pe manuscrisul original de la Muzeul Teatrului Național din Bucureşti nu figurează data, ea fiind adăugată de Iosif Vulcan. Probabil că redactorul revistei orădene i-a împrumutat

[1] B. P. Hasdeu, ***Doina. Originea poeziei poporane la români, loc. cit.*** p. 406.

[2] B. P. Hasdeu, ***„Doina" răstoarnă pe Rosier, loc. cit.,*** p. 531.

[3] V. Alecsandri, ***Opere,*** VII, ***Teatru,*** Bucureşti, Editura Minerva, 1981, p. ***838-839.***

(

lui B. P. Hasdeu fragmentul de piesă ce-l avea spre publicare, şi acesta, sub impresia lecturii şi a ecoului favorabil stîrnit la „Junimea" şi Academie, compune catrenul-dedicaţie cunoscut.

ZILELE BABEI

Poezia este publicată în revista ***Convorbiri literare,*** an. XVIII, nr. 7, 1 octombrie 1884, p. 290. Iscălită ***B. P. Hasdeu.*** Este o replică parodică la poezia cu acelaşi titlu a lui Vasile Alecsandri, tipărită, prima oară, în revista lui Iosif Vulcan, ***Familia*** (1882) şi introdusă de poet în volumul ***Fîntîna Blanduziei,*** de-abia apărut (1884) la Editura Socec din Bucureşti.

DIN PROPERTIUS

Traducere publicată în ***Aghiuţă,*** an. I, nr. 5, 1 decembrie 1863, p. 55. Semnată cu pseudonimul lui B. P. Hasdeu — ***n.. .o..*** .u.

Sextus Propertius (n. cca. 50 — m. între 16 şi 2 e.n.)., cunoscut scriitor latin mai ales prin cele patru cărţi de elegii. Prima dintre ele este dedicată iubitei sale Cynthia (numele adevărat Hostia). Din această primă carte face parte şi fragmentul tradus de poetul nostru. Interesant de menţionat că ***Apărarea lui B. P. Hasdeu în procesul de presă al nuvelei „Duduca Mamuca"***[1]***,*** are drept moto un citat tocmai din celebrul autor de poezii de dragoste: „Maxima de nihilo nascitur historia ... ***Propertius*** (II, 1)"[2]

[1] ***Lumina,*** nr. 17, 1863, p. 65-74.
[2] „Dintr-un nimic se naşte o istorie grozavă" (lat.).

î

PO^TTTMF

CĂTRĂ G.M.

Poezie rămasă în manuscris, în arhiva scriitorului de la Biblioteca Academiei R. S. România (mapa V, ms. 3). Iscălită ***B. Hăşdău.*** Versurile, semnalate nouă de muzeograful Octavian Onea, sînt scrise într-un alfabet de tranziţie, folosit înainte de 1860, pe versoul unei file a articolului ***Genealogia lui Duca-Vv.*** Misterioasa G.M. pare a fi una din prinţesele familiei Moruzi, pe moşia căreia fusese angajat ca intendent în 1856.

Din aceeaşi perioadă, reţinem şi următorul catren:

Trezeşte-te, o mîndro aducere-aminte;
Chemată la lumină d-o lacrimă ferbinte,
Ce jalnica cădere a unui rod frumos
In cea din urmă dată din ochii mei au scos.

Versurile au fost scrise pe ultima filă a unei traduceri din Sofocle: ***Tragedies.*** Traduites du grec par M. Artaud. Quatrieme edition. Paris, Charpentier, Libraire-editeur, 1845. Cartea indicată nouă de acelaşi muzeograf, cu iscălitura bunicului Tadeu pe pagina de titlu, se păstrează azi la Arhivele Statului din Bucureşti (H655), provenind din biblioteca lui B. P. Hasdeu de la castelul din Cîmpina.

[RĂSCOAPTĂ ANI...]

Versurile sînt ocazionate de cea de-a XX-a aniversare a „Junimii" Tuturor invitaţilor le fusese trimisă o foaie, imprimată la Tipografia Naţională din Iaşi: ***„Anunţ important.*** Un hoţ nu e numai acela care fură pe altul în virtutea art. 306 şi urm. Cod. Pen., ci mai ales acela care cu deplină conştiinţă se fură pe sine însuş. Şi n-ar fi oare un adevărat furt si o

adevărată tîlhărie cînd un junimist s-ar absenta de la a ***XX-a Aniversară a Societăţei «Junimea»***, unde cu preţul mai puţin decît minim şi mai mult decît derizoriu de ***numai 30 lei*** poate bea, mînca şi petrece fizicamente, intelectualmente şi moralmente ***două sări de-a rînduU*** în 5 ianuarie 1884 la 8 oare sara vor fi ceaiuri, cozonaci, cafele, ciocolăzi, amestecate cu literatură la Otelul Binder în Iaşi, saloanele no. Iar a doua zi în 6 ianuarie la 61/2 oare sara tot la zisul otel va avea loc un splendid şi în analele «Junimii» nemaipomenit ***Benchet*** cu mîncărurile cele mai alese, vinaţurile cele mai indigene şi cele mai străine, îngheţatele cele mai reci şi cu chef cel mai tradiţional. Pentru care face poftă secretarul cel mai perpetuu ştiut şi cunoscut."[1]

La această invitaţie hazlie, B. P. Hasdeu răspunde lui Iacob Negruzzi, printr-o scrisoare pe măsură, scuzîndu-se că nu poate participa: „Prea iubite colega, Am primit invitaţiunea. E nostimă de tot. Şi mai nostimă, negreşit, va fi însăşi petrecerea; o petrecere ***sui generis,*** un rău latinist ar putea zice chiar ***suis generis,*** dar cu atît mai bine. însă vai şi amar! sum răcit foc, răcit foc dacă se mai poate. Se vede că nu e chip de a fi şi eu June. Neastîmpăratul Faust stă acasă, făcînd la gargargargară. Şi deci, oricît de legitimă din partea oricui ar fi dorinţa de a nu se lăsa bătrîn, totuşi iată că sum silit a adresa de departe călduroasele... da, călduroasele, măcar că sum răcit... pentru a treia oară călduroasele mele urări la simpatica «Junime»[2]. Urmează poezia, pe care o publicăm, şi o „strîngere de mînă cordială", care încheie epistola din 3 ianuarie 1884.

EPIGRAME

Cele patru epigrame sînt publicate postum de C D. Fortunescu în ***Arhivele Olteniei,*** an. IX, nr. 47—48, ianuarie-aprilie 1930, p. 76. Manuscrisul olograf este păstrat la Arhivele Statului din Craiova. Ion Deaconescu şi Stelian Cincă le tipăresc încă o dată în revista ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 1/34, 1979, p. 124.

Multe alte epigrame hasdeiene au avut o circulaţie orală, sau au fost notate de persoane din anturajul lui. Astfel, Victor Bilciurescu, colaborator la ***Revista nouă,*** semnează un articol ***Humorul lui Hasdeu,*** în numărul festiv al periodicului ***Veselia*** (p. 15). (Arhiva Muzeului „B. P. Hasdeu", Cîmpina, cota 923 V. Informaţie comunicată de Octavian Onea.)

[1] Biblioteca Academiei R. S. România, ***Foi volante,*** XLI/283.
[2] Biblioteca Academiei R. S. România, S 34(2) LI.

MUZICA SÎNGELUI

Publicată postum, de către Iuliu Dragomirescu, în ***Literatuă şi artă română,*** an. XIII, nr. 1, 2, 3, 25 ianuarie — 25 martie 1909, p. 1-2. Semnată ***Hasdeu.*** Reprodusă, fără titlu, în studiul lui Iuliu Dragomirescu, ***Ideile şi faptele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu,*** Bucureşti, 1913, p. 17. Acelaşi o introduce şi în ***Tribuna Basarabiei,*** an. IV, nr. 211, 30 martie 1936, p. 1.

Manuscrisul original nu l-am găsit între hîrtiile scriitorului. Ne-a parvenit, însă, de la Arhivele Statului din Craiova — unde se păstrează un număr de file olografe Hasdeu, rămase de la celălalt legatar testamentar, C. M. Ciocazan — o pagină cu versuri foarte apropiate de cele de mai sus: „Din tată şi din tata tatei, doi uriaşi în gîndul meu, / Prin moştenire-mbogăţită, prin cîntecul de-acelaşi sînge / Ce-n neamuri binecuvîntate nu scade, ci crescînd mereu / Se tot înalţă, se ridică, pîn'ce în mersul său atinge / O ţintă care chiar de veacuri i-a fost menită prin destin;/ Ş-atunci se şterge ca problema ce-i dezlegată pe deplin; / Din tata şi din tata tatei, născui eu două mari iubiri *."

Variaţiile pe aceeaşi temă a „muzicii sîngelui" sînt, la Hasdeu, de sorginte livrescă, după cum menţionează el însuşi: „Calderon zicea, că există în natură o ***muzică de sînge,*** prin care aceleaşi tonuri stereotipe vibrează din generaţiune în generaţiune în toţi pogorîtorii unui singur neam, astfe că o familie naşte viteji, o alta învăţaţi, o a treia plutaşi şi aşa înainte"[2].

ALEXANDRINAE NUGAE

Poezia scrisă cu litere majuscule pe o filă din Arhiva B. P. Hasdeu, mapa I, ms. 20, de la Biblioteca Academiei R.S. România. Semnată cu pseudonimul ***Vasiliskos,*** ortografiat cu literele alfabetului grecesc, după cum procedează şi cu alte nume, îndeosebi în articole satirice[3].

Mircea Eliade o publică în ediţia sa din 1937, notînd că pare a fi scrisă „între anii 1869—1871, cînd Hasdeu purta cunoscutele polemici antidinastice în ***Traian*** şi ***Columna lui Traian"***[4]. Aluziile la versurile scrise pe „tun"

[1] Publicată de Ion Deaconescu si Stelian Cincă în ***Manuscriptum,*** an. X, nr. 1/34, 1979, p. 121.
[2] B. P. Hasdeu, ***Costachi Stamati, Revista nouă,*** an. I, nr. 6 15 mai 1888, p. 212.
[3] Vezi, de pildă, articolul în care e parodiat ziarul ***Românul, în Aghiuţă,*** an. II, nr. 10, 8 ianuarie 1864, p. 73—74.
[4] Mircea Eliade, ***op. cit.,*** p. 326.

sau pe „brînza de Azuga" ne determină să plasăm data compunerii mai tîrziu, în orice caz după războiul din 1877— 1878 şi după ce domeniile coroanei se lansaseră în intense afaceri comerciale.

Atitudinea scriitorului faţă de dinastie a cunoscut unele variaţii, cum o probează alte file manuscrise, în care găsim bruionul unor versuri, intitulate ***Inscripţiunea la podul „Carol I"*** (Arhivele Statului Bucureşti, ms. 1508, p. 251).

[COROANA NU DĂ GENII...]

Versuri aflate, în manuscris, la Arhivele Statului din Craiova, în fondul C. D.Fortunescu, care le-aşi publicat în revista sa ***Arhivele Olteniei,*** an. X, nr. 53, ianuari-februarie 1931, p. 58. La sfîrşitul poeziei, editorul şi directorul publicaţiei propune o datare: „compusă probabil spre sfîrşitul lui 1889". Versurile par a fi o replică la poezia sa ***Carmen Sylva,*** pe care, înainte de a o publica în ***Românul***[1], o trimitea reginei, prin intermediul lui Gheorghe Chiţu[2]. în ceea ce priveşte data la care scriitorul compunea poezia rămasă în mapele sale de lucru şi tipărită postum, opinăm că ea trebuie situată într-o perioadă de relaţii neplăcute cu casa regală, poate la sfîrşitul secolului, cînd „doctul corp" academic (27 şi 29 martie 1897) îi retrăgea, în fapt, continuarea lucrării de anvergură, ***Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor.***

AFARĂ VÎJÎIA FURTUNA

Publcicată postum în ***Flacăra,*** an. II, nr. 14, 19 ianuarie 1913, p. 105 Reluată de Barbu Lăzăreanu în ***Umorul lui Hasdeu, loc. cit.,*** p. 132— 133, notă. Mircea Eliade o reproduce integral la aparatul de note al ediţiei Hasdeu din 1937 (p. 394—395). El precizează că: „de fapt, se poate considera ***Afară vîjîia furtuna*** ca cea dintîi ciornă a poemei tragice de mai tîrziu, ***Aşteptînd.***

[1] B. P. Hasdeu, ***Carmen Sylva, Românul,*** an. XXVI, 6 august 1882, p. 593. Reluată în ***Familia,*** an. XVIII, nr. 35, 29 august/10 septembrie 1882, p. 420; ***Cimpoiul,*** an. II, nr. 61, 12 mai 1883, p. 179; ***Vocea română,*** an. I, nr. 1 , 15 mai 1883, p. 1; ***Vatra,*** an. I, nr. 21, 1 noiembrie 1894, p. 647.

[2] Arhivele Statului Bucureşti, Fond B. P. Hasdeu, voi. XIII, pachet LXXIX, Doc. 573.

Dar cîtă deosebire între versurile sălbatece, crude, exasperate din ***Afară vîjîia furtuna***— şi forma dură, şi împăcarea filosofică, din ***Aşteptînd !. "****

Nu am văzut manuscrisul original al acestei poezii.

[MOARTEA SCHIMBĂ SCAIEŢI ÎN TULIPE]

Publicată în ***Flacăra*** an. II, nr. 14, 19 ianuarie 1913, p. 105. Inclusă, fără titlu, ca moto, pe coperta şi pagina de titlu a cărţiilui Iuliu Dragomirescu, ***Ideile şi faptele lui Bogdan Petriceicu Hasdeu,*** Bucureşti, Inst, de arte grafice „Carol Gobi", 1913.

RENAŞTEREA

Poezie postumă al cărei manuscris olograf se păstrează la Biblioteca Academiei R.S. România (Arhiva B.P. Hasdeu, mapa I, ms. 7). Publicată de noi în revista ***Manuscriptum,*** an. VIII, nr. 4/29, 1977, p. 70.

Bunătatea invocată de poet în ultimul vers nu are nimic de-a face cu caritatea creştină. Hasdeu însuşi, în ***Cugetări*** testamentare, nota: „Păcatele mele cele mari, de cari niciodată n-am putut scăpa pe deplin, au fost vanitatea şi lipsa de caritate"[2]. Nici titlul ***Renaşterea*** nu semnifică în nici un fel reînvierea biblică, ci tema poeziei este regenerarea continuă a vieţii, înscriindu-se în sfera mai generală a ideii de metempsihoză, frecventă în literatura romantică a secolului al XIX-lea. Savantul era bine informat asupra istoriei conceptului şi mergea, de obicei, la izvoarele vechi, orientale sau europene. Aşa procedează, de pildă, încă din tinereţe cînd citează pe D. Cantemir cu ***Sistema religiei mahomedane*** tocmai pentru ideea reîncarnării succesive, într-o încercare de lucrare manuscrisă despre mitologia dacilor[3].

[MULŢI PROŞTI AU ZIS...]

Versuri aflate în fondul de manuscrise C. D. Fortunescu de la Arhivele Statului din Craiova. Sînt publicate în revista Manuscriptum, an. X, nr. 1/34, 1979, p. 121 — împreună cu altele, însoţite de o prezentare semnată de Ion Deaconescu şi Stelian Cincă, precum şi de un comentariu al nostru ***(Pe urmele manuscriselor hasdeiene).***

[1] Mircea Eliade, ***op. cit.,*** p. 394.

[2] B. P. Hasdeu, ***Cugetări testamentare,*** Arhivele Statului Bucureşti ms. 1508, f. 189.

[3] Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa III.

ADDENDA

K. O. CTAMATH (LUI CONSTANTIN STAMATI)

Poezie, în limba rusă, publicată în periodicul ***Severnaia pcela (Albina nordului),*** nr. 252, 20 octombrie 1852, p. 934. Tînărul elev datorează tipărirea versurilor tatălui său, care trimitea, din Chişinău, revistei petersburgheze, o corespondenţă despre sărbătorirea a 500 de ani de existenţă a Moldovei. Corespondenţa este semnată Ivan Ganschi, pe care E. Dvoicenko-Markova îl identifică a fi pseudonimul lui Alexandru Hâjdeu: „în anul de faţă, pe data de 21 mai... s-au împlinit cinci sute de ani de fiinţare a cnezatului Moldovei. Această zi a corespuns cu onomastica lui C. F. Stamati, patriarhul moldovenilor din Basarabia şi totodată patriarhul poeţilor moldoveni, autorul lui ***Ciubăr-Vodă, Gafiţa*** ş.a., membru fondator al Muzeului moldovenesc din Iaşi şi membru al Societăţii istorice şi arheologice din Odesa. Această îmbinare a două aniversări a adus în casa lui Stamati mulţi oaspeţi. în aceeaşi zi tînărul moldovean, elev al liceului din localitate, Fadei Hâjdeu a dedicat sărbătoritului poezia sa cu următorul conţinut.[1]" Şi urmează versurile.

Poezia are ritmul unei ode, glorificînd atît faptele cărturarului, cît şi ţara şi poporul în mijlocul căruia s-a născut. Numai cu cîţiva ani mai înainte, dăruindu-i o carte, elevul B. P. Hasdeu îl asemăna, într-o dedicaţie, cu figura legendarului cîntăreţ bucovinean Dragomir şi îl considera „părinte al poeziei româneşti"[2]. Aceeaşi admiraţie este evidentă şi în studiile pe care i le va consacra mai tîrziu, în ***Columna lui Traian*** (an. I, nr. 57—61, 1870), şi în ***Revista nouă*** (an. I, nr. 6, 1888, p. 210—215).

[1] E. Dvoicenco-Markova, ***B. P. Hasdevi şi C. Stamati (O poezie necunoscută a tînărului Hasdeu), Nistrul,*** an. XXVII, nr. 2, 1959, p. 154—155.
[2] E. Dvoicenco, ***Viaţa şi opera lui*** C. ***Stamati,*** Bucureşti, 1933, p. 47.

PyMBIH il (SÎNT ROMÂN)

Versuri scrise cu cerneală neagră pe o fila a unui caiet cartonat (mapa V, ms. 31 f. 56) din Arhiva B. P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Caietul a aparţinut tatălui său, avînd însemnat, pe prima pagină, un titlu în limba latină: „Excerpta, Analecta, Marginalia ad Res Daco-Romanas spectantia. Volumen 4". Alexandru Hâjdeu nu, a notat nimic pe cele 79 file mari (în numerotarea custodelui Bibliotecii Academiei), fiul lui, însă, a folosit din plin paginile registrului pentru încercări literare diverse (poezie, proză, dramă, tragedie, vodevil) dar şi pentru notiţe istorice, filologice, folcloristice. Pare un caiet de şcolar, dar cu proiecte, fragmente sau lucrări finite în limba rusă, rezultat al unor preocupări extragimnaziale.

între aceste compuneri, ce dovedesc o precocitate ieşită din comun, poezia cu titlul ***Sînt român*** are în ascendenţa sa alte versuri în care autorul — ca într-o adevărată geneză — invocă pe daci şi pe romani. Mai întîi, Hasdeu încercase o strofă cu titlul ***Sînt dac,*** pe care însă o abandonează, ştergînd totul şi trecînd, în continuare, pe aceeaşi filă, la o altă poezie, intitulată ***Sînt român.*** E. Dvoicenco, în volumul ***începuturile Uterarare ale lui B. P. Hasdeu,*** din 1936, a publicat ambele poezii, fără să ne dea vreo indicaţie despre realitatea manuscrisului. De altfel, trebuie să precizăm că reputata cercetătoare nu face nici o distincţie, în multe alte compuneri de tinereţe, între versurile validate de autor şi cele la care el a renunţat.

Poezia ***Sînt român*** se află în proximitatea unui ***Cîntec popular moldovenesc*** (f. 59), din care cităm un fragment în traducere:

Cît timp sub altă stăpînire
poporul nostru a rămas
a aşteptat cu îndîrjire
să vie-al mîntuirii ceas.

Ba peste el cu grea urgie
tătarii pe sălbateci cai
veneau să ducă în robie
pe oameni din străbunul plai.

Ba otomane oşti barbare
dînd buzna în cumplit puhoi
veneau să sfarăme altare,
să semene morminte noi.

Dar mult visata libertate,
ghici bătrînul Domn Ştefan
c-o fi cîndva să se arate
şi pentru bietul moldovean!..

Cîntecul... compus de copilul Bogdan, sub atenta îndrumare a lui Alexandru Hâjdeu, a fost dedicat ţarului Nicolae I. Tatăl „poetului" de 14 ani, elev în clasa a IV-a gimnazială, sosise recent de la Cameniţa la Chişinău şi era dornic de relaţii bune cu autorităţile, după cum reiese dintr-o scrisoare către guvernator.

într-o strofă a ***Cîntecului popular moldovenesc,*** autorul se referea la cea de-a 25-a aniversare a suirii pe tron a suveranului. Ar reieşi, deci, că oda a fost scrisă în august 1850[1]. S-ar putea deduce, în consecinţă, că şi poezia ***Sînt român,*** scrisă doar cu trei file mai înainte, provine din aceeaşi perioadă. Dar, în caietul miscelaneu nr. 31 de la Biblioteca Academiei R.S. România, paginile nu sînt scrise la rînd şi în aceeaşi perioadă. în această situaţie, putem presupune şi că versurile lui Hasdeu cu titlul ***Sînt român*** au fost scrise mai tîrziu, sub imboldul poeziei lui Costache Negruzzi publicată în ***România literară*** (nr. 14, 16 aprilie 1855 p. 6) şi inclusă în volumul ***Păcatele tinereţelor*** din 1857, cu titlul ***Eu sînt român.***

CTEOAH BEJiMKHM (ŞTEFAN CEL MARE)

Poezie în limba rusă, în caietul păstrat la Biblioteca Academiei R.S. România, (Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 31, f. 13—14). Publicată de Eufrosina Dvoicenco în volumul[2] său din 1936. în aceeaşi mapă, a V-a, ms. 30, se găseşte o poezie a tatălui său, Alexandru Hâjdeu, purtînd acelaşi titlu: ***Ştefan cel Mare.***

Din aceeaşi sferă tematică, mai reţinem o poezie neterminată de B. P. Hasdeu, intitutală ***Moldova***[3] (Biblioteca Academiei R.S. România,

[1] Dacă dăm crezare vîrstei declarate, de 14 ani, înseamnă că scriitorul s-a născut în 1836, nu în 1838 cum stă scris în actul legal de naştere.
[2] E. Dvoicenco, ***începuturile literare..., loc. cit.,*** p. 56—58.
[3] B. P. Hasdeu va publica, în traducere românească, un ***Cîntec despre Moldova*** de Alexandru Hâjdeu, în ***Revista nouă,*** an. I, nr. 6, 15 mai 1888, p. 210.

Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 31, f. 75). Reproducem un fragment în traducere:

Moldova! Stema din bătrîni
ţi-e azi tîrîtă în robie.
Dar cei ce nume de stăpîni
şi-1 dau acum pe sfînta-ţi glie

îşi amintesc cît de avan
lovea în cei ce te-ntinară
străbunul paloş moldovean
ce voievozii îl purtară.

Pe noi columne purpurii
s-au prăbuşit, cu măreţie
strivindu-ne. Dar sîntem vii
în amintirea Romei, vie.

Ihneumonului rănit
nu-i piere vlaga niciodată,
ci pleacă şi mai îndîrjit
cu crocodilul să se bată.

Acelaşi drum ne-a fost ursit...
Aceeaşi soartă ne e dată.

Poezia ***Moldova*** este interesantă şi pentru că marchează o evoluţie a poetului, de la prima sa compunere şcolărească, de supunere faţă de ţar, pînă la înfruntarea opresorului. Era o atitudine de protest faţă de despotismul ţarului Nicolae I nu numai a românului Hasdeu, ci şi a colegilor săi ruşi de la Universitatea din Harkov sau din armata imperială[1].

PYMBIHCKHE MEJIO^HH (MELODII ROMÂNEŞTI)

Versurile cu acest titlu sînt scrise cu cerneală neagră pe o filă albastră de caiet dictando (Biblioteca Academiei R/S. România, mapa V, ms. 5, f. 2). Poezia conţinea iniţial un moto, constituit dintr-un fragment de cîntec popular la care autorul a renunţat.

Poezia este publicată, postum, de către E. Dovicenco[2].

[1] E. Dvoicenco, în ***Introducere*** la volumul mai înainte menţionat din 1936, citează în sprijinul acestei idei, cartea lui Ovsiannik-Culicovski, ***Istoria intelighenţiei ruse*** (vol. II), apărută la Petersburg în 1914.
[2] E. Dvoicenco ***op. cit.,*** p. 60—61.

•[JJJATSL! 3AHEM MEHil TBI JHOEHIHB (DE CE-MI AȚII, COPILO, CALEA)]

Poezie manuscrisă inedită, intercalată în pagina a 3-a a unui studiu neterminat de folclor: ***Lumir al cehilor, Dragomir al dacoromânilor şi Boian al ruşilor*** (Biblioteca Academiei R.S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 9). O prima transcriere şi traducere brută au fost făcute de Natalia Protopopescu, căreia îi aducem şi pe această cale mulțumirile noastre. Poezia se publică pentru prima dată în versiunea românească, realizată de Raluca Tulbure şi Victor Tulbure.

Versurile se împletesc cu notațiile jurnaliere. Poetul va fi mereu obsedat de prima sa iubire (înainte de a împlini 16 ani), Alina Merjeewski: „La început nu mi-a atras atenția, dar cu cît aveam prilejul s-o văd mai des, cu atît mai mult resimțeam influența acestei frumuseți minunate. . . în scurt — mă îndrăgostisem de ea! Dar cum să-i mărturisesc iubirea? în curînd, ocazia s-a ivit. Alina m-a rugat să-i procur cărți pentru lectură şi mai ales poezii. Am întrebat-o dacă a cetit pe Puşkin şi — la răspunsul ei negativ, i-am trimis după cîteva zile pe ***Evgheni Oneghin*** în care toate pasajele corespunzătoare sentimentelor mele le sublimasem cu creionul, în curînd am primit înapoi pe ***Oneghin*** şi — o fericire! — răsfoindu-1, am găsit o şuviță de păr blond: era părul ei, se înțelege!"[1]

în acelaşi manuscris, se găsesc şi alte versuri bruionare despre „demonul ademenitor", Alina.

[H y HAC EBIJI BEK 3JIATOH (VEAC DE AUR)]

Versuri fără titlu, în limba rusă, mapa V, ms. 31, f. 57, din Arhiva B.P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei R.S. România. Poezia a fost publicată de E. Dvoicenco în volumul[2] din 1936.

Din aceeaşi sferă tematică, în alt manuscris (Biblioteca Academiei R. S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 6), se află un fragment de poezie cu titlul ***Neamț*** şi o strofă despre „Bogdan întemeietorul".

[HA/ț BEPEFOM MOPil... (PE ȚĂRMUL MĂRII...)]

Meditație — fără titlu — scrisă cu cerneală neagră pe o filă în mapa V, ms. 5 din Arhiva B. P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei R.S. România. Poezia a fost publicată de E. Dvoicenco în 1936[3].

[1] E. Dvoicenco, ***op. cit.,*** p. 195.
[2] E. Dvoicenco, ***op. cit.,*** p. 56—57.
[3] E. Dvoicenco, ***op. cit.,*** p. 63—65.

în acelaşi manuscris, se află alte versuri bruionare cu implicații autobiografice, despre un copil născut „sub semnul ruşinii", blestemat de părinți.

Altădată, tînărul Hasdeu medita, „pe malul abrupt al Dunării", la o neasemuit de frumoasă prințesă Zamfira (Biblioteca Academiei R.S. România, Arhiva B.P. Hasdeu, mapa V. ms. 31, f. 9—10).

[KPyPOM MLI CJIJblfflMM 3XO CJIABLI (ECOUL LAUDEI DEPLINE)]

Versurile inedite sînt scrise pe fila albă a unui caiet de format mare, copertat (Biblioteca Academiei R.S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, ms. 31, f. 6, filă avînd pe verso un desen, reprezentînd figura unui dac cu scut şi paloş încovoiat). Sînt publicate pentru prima dată î traducere românească.

Strofele păstrate în manuscris sînt doar începutul unui poem care urma să glorifice pe Antina, soția lui Decebal. Amintim că, în prefața la poemul ***Domnița Voichița,*** tînărul Hasdeu relata legenda Antinei, precum şi pe cea a Dochiei, presupusa fiică a regelui dac.

[KAKOM-TO MEJIOBEK... (UN OARECARE OM...)]

Versuri în limba rusă despre imperativul cultivării limbii materne (Biblioteca Academiei R.S. România, mapa V, ms. 31, f. 8). Publicate de E. Dvoicenco[1].

în acelaşi manuscris se mai află bruioanele cîtorva fabule sau anecdote intitulate: ***Hoțul şi funcționarul, Hoțul şi moşierul, Pvivigheoarea şi cintezoiul, Doi frați.***

JIOrOOET HBAH TBIBTy (LOGOFĂTUL TĂUTU)

Sonetul, în limba rusă, se află în Arhiva Muzeului Literaturii Române din Bucureşti, ms. 2049, p. 13. în traducere românească apare acum pentru prima oară.

Manuscrisul 2049 este un caiet de format obişnuit, cu coperți de carton maroniu, legat la cotor cu o bandă de piele neagră. Conținutul caietului

[1] E. Dvoicenco, ***op. cit.,*** p. 54—57.

este miscelaneu. întîlnim aici texte în mai multe limbi: română, franceză rusă, într-o arie de preocupări surprinzătoare. La aproximativ 15 ani, B. P. Hasdeu însemna bilingv un titlu pe contracoperta caietului: ***Narodnaia Romînskaia Duma v istoriceskom politiceskom i esteticeskom otnoşeniiah kneazea Bogdana Petriceicu Ghijdeu. Poesie naţionale des Roumains au point de vue de l'histoire, de la politique et de l'esthetique. Par le Prince Bogdan Petriceico Hâjdeu.*** Urmează, în ordinea filelor, un eseu în limba franceză, ***Loi de l'infini*** (cu însemnarea ulterioară că ar fi fost publicat în ziarul ***Avancez*** din Belgia), poezii în limba rusă[1] pe teme istorice româneşti, apoi iarăşi o schiţă în franceză a studiului ***Loi de l'infini,*** o pagină cu capitolele unei lucrări de drept, o alta cu o listă de lucrări personale şi, în final, un text românesc în alfabet chirilic. Caietul a fost numerotat de autor, dar azi multe file lipsesc. Manuscrisul a fost numerotat, pentru inventariere, la Muzeul Literaturii Române, de la 1 la 48. La fila 1 (pagina 1 din numerotarea muzeului) o însemnare: „Primele opere ale d-lui B. P. Hasdeu, Iuliu Dragomirescu". Cu creionul e adăugat: „1849—1852".

TOCnOAAPL HBOHUfl (IOAN-VODĂ)

Sonet în limba rusă — în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms. 2049, p. 17. Se publică pentru prima oară în traducere românească.

Mai tîrziu, eroul sonetului devine personajul principal al unor proze istorice: ***Ivonia cel viteaz, Foiţa de istorie şi literatufă*** an. I, nr. 1, martie 1860, p. 8—16 şi nr. 2, aprilie 1860, p. 36—39; ***Ivonia, Tribuna română,*** an. II, nr. 108, 20 aprilie 1861, p. 4; nr. 109, 30 aprilie, p. 4; nr. 110, 4 mai' p. 4; nr. 112, 11 mai, p. 4; an. III, nr. 113, 14 mai 1861, p. 4; nr. 114, 18 mai' p. 4; nr. 119, 8 iunie, p. 3-4; nr. 123, 29 iunie, p. 4.

KH83B MAJI (CNEAZUL MAL)

Sonet în limba rusă — în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms. 2049, p. 19. Se publică pentru prima oară în traducere românească.

[1] Toate poeziile în limba rusă din caietul 2049 de la Muzeul Literaturii Române din Bucureşti au fost publicate în original la Chişinău de S. Semcinski din Kiev în ***Limba si literatura moldovenească*** an. XII, nr. 3, 1969, p. 52-57 şi nr. 4, 1969, p. 59-67.

APATOIII (DRAGOŞ)

OCHOBAHHE MOJIflABHH (ÎNTEMEIEREA MOLDOVEI)

Sonet în limba rusă — în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms* 2049, f. 25. Versurile au fost prezentate de noi,în versiunea românească a Ralucăi Tulbure şi a lui Victor Tulbure, în ***Manuscriptum,*** an.XIV, nr. 1/50, 1983, p. 33.

Cu această poezie debutează un întreg ciclu intitulat ***Dragoş***[1]***,*** semnalat întîi de Iuliu Dragomirescu: „un ciclu de opt poeme şi sonete, toate în ruseşte, sub titlul general de ***Dragoş*** (1352— 1354) şi alte poeme cu diferite subiecte istorice româneşti", „într-un caiet îngălbenit de vreme din care n-au mai rămas în total decît 46 pagini"[2]."

Ciclul de sonete glorifică pe domnul legendar Dragoş în ariul cînd în toate provinciile româneşti se sărbătoreau 500 de arii de la întemeierea Moldovei.

La fila 21a ms. 2049 există o variantă intitulată ***Voievodid Dragoş,.***

nACEHHHK^LţKO (MOŞ IAŢKO)

Sonet în' limba rusă din ciclul ***Dragoş,*** în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ins. 2049, p. 26. Apare pentru j>rima oară în traducere româ^ neăscă. La pagina 15 a aceluiaşi manuscris' se află o variantă cu titlul ***Bâ~ trînul Iaţko prisăcarul.***

OTHOP yrPOB (RESPINGEREA UNGURILOR)

Sonet în limba rusă din ciclul ***Dragoş*** în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms. 2049, p. 27. Apare jpentru prima dată în traducere românească.

BblEOP LţAPJI (ALEGEREA DOMNEASCĂ)

Sonet în limba rusă din ciclul ***Dragoş,*** în Arhiva Muzeului Literaţiiâ-Rbmâne, ms. 2049, p. 27—28. A fost prezentat de noi, în versiunea romn. heas;ă a Ralucăi Tulbure şi a lui Victor Tulbure, în ***Manuscriptum,*** arii XIV, nr. 1/50, 1983, p. 34.

[1] Poeziile acestui ciclu au apărut în original, în vol. B. P. Hasdeu, ***Izbrannoe,*** Chişinău, 1978, p. 311—315 (editor N. N. Romanenko).
[2] Iuliu Dragomirescu, ***Ideile şi faptele, lui Bogdan Petriceicu Hasdeu,*** Bucureşti, 1913, p. 25.

noEEM y EyrA (BIRUINȚA D£LA BUG)

Sonet în limba rusă din ciclul *Dragoş,* în Arhiva Muzeului Literaturii Române, -ms. 2049, p.-<2&—29. Apare pentru prima dată în traducere românească. Un text identic, dar cu titlul *Vichentie din Kutna/* în acelaşi manuscris, p. 11—12.

- OCHOBAHHE EAH(ÎNTEMEIEREA ORAŞULUI BAIA)

Sonet în limba rusă din ciclul *Dragoş,* în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms. 2049, p. 29. A fost prezentat ide noi, în versiunea romaneaşcâ a Ralucăi Tulbure şi a lui Victor Tulbure, în ***Manuscriptum,*** an. XIV, nr. 1/50, 1983, p. 34.

MOrHJIA flPATOniA (MORMÎNTUL LUI DRAGOŞ)

,•;•(Sonet în limba rusă. din ciclul *Dragoş,* în Arhiva Muzeului literaturii Române, ms* 2049, p. .30. A fpst prezentat de noi în versiunea românească a Ralucăi Tulbure şi a lui Victor Tulbure, în *Manuscriptum.,* an. XIV, nr, 1/50, 1983, p. 35, cu un comentariu adecvat la întregul ciclu de sonete *. Forma sonetului a deprins-o tînărul învăţăcel citind volumul tatălui său, Alexandru Hâjdeu^ *Sonete moldoveneşti,* aflat astăzi, în manuscris, la Biblioteca Centrală universitară „M! Eminescu" din Iaşi. Pe" paginile acestui caiet, fiul ^Bpgda^n,. curios şi studios, înainte de a se încerca el însuşi în arta sonetului, traducea liber în limba franceză poeziile ta& *Rempart de Trajan, Moldavie, Mal de pays, Danube, Coinar* etc.

APMJTOE' (ARMENII)

Sonet in limba rusă din ciclul *Dragoş,* în Arhiva Muzeului Literaturii Române, ms. 2049, p. 31. A fost prezentat de noi, în versiunea românească a Ralueăi Tulbure şi a lui Victor Tulbure, *în Manuscriptum,* an. XIV, nr. 1/50 1983, p. 35.

'"''* "'Stâncii"' Hiri, *PI Hasdeu. Versuri închinate voievozilor Moldovei, Manuscriptum,* an. XIV, nr. 1/50, 1983, p. 33.

flyMA (MEDITAȚIE)

Poezie'în limba rusă, publicată, cu titlul *Gîndire,* în original şi traducere de E. Dvoicenco' în *volumul începuturile literare ale lui B.P. Hasdeu,* Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1936, p. 64—67. în* notă editoarea precizează că poezia era iscălită: „Tadeu Hâjdeu. Harcov". N. N. Romanenko publică şi el poezia în limba rusă, în ediţia sa B> P. Hasdeu; *Izbrannoe,* Chişinău, 1978, p. 294, notrnd la finele versurilor o dată: „ 1856". Nu am găsit manuscrisul acestei poezii: în consecinţă poezia este reprodusă după volumul E. Dvoicenco.

Pentru o eventuală relaţie cu *Meditaţia* lui Hasdeu, trimitem' Ia versurile lui S. P. Şevîrev (1806, Saratov – 1864, Paris), intitulate *tifîsl (Gîndire),* citate de tînărul poet român pe o filă cu conspecte pentru Studiul său despre *Giambattista Vico* (Biblioteca Academiei R.S. România, Arhiva B. P. Hasdeu, mapa V, ms. 2).

în aceeaşi sfera tematică se înscrie şi un fragment de poezie în limba rusă, publicat de E. Dvoicenco în volumul său din 1936, fragment pe care îl reproducem în .traducere:

[TREC ALE VIEȚII VALURI PIERITOARE]

Trec ale vieţii valuri pieritoare
şi-n năzuinţa lor de ţărm zdrobita,
cu bucurii şi deznădejdi amare,
se-neacă toate-n marea liniştita.

Şi fiecare val care se-ndeamnă
pe-a sufletului mare-ntotdeauna,
răbojul unui veac întreg înseamnă.
Şi valuri trec, şi veacuri trec întruna...

[KHiDKHA BOMKHLţA (DOMNIȚA VOICHIȚA)]

Poemul in limba rusă, *Domniţa Voichiţa* se păstrează in Arhiva B. P. Hasdeu de la Biblioteca Academiei R. S. România (mapa III, ms. 2). Sînt 16 file mari (prima şi ultima rupte parţial), scrise cu cerneală neagră, conţinînd o formă pe care autorul a modificat-o în două rînduri: o dată cu aceeaşi .cerneală neagră, altă dată cu creionul, t$ind versuri şi adăugind altele printre rînduri sau pe margine. Ultima filă a manuscrisului,, care

cuprinde explicațiile la notele autorului din poem, este ruptă; drept urmare, nu se păstrează decît 4 din cele 13 cîte ar fi trebuit să existe (notele de la v. 155, 177-2 note--, 183, 190, 302, 308 nu au explicații),Poemul a fost publicat[2], în original şi traducere, de E. Dvoicenco în anul 1936. • >

Versurile sînt precedate de o prefața in limba rusa, pe care o reproducem în traducere: „O veche legendă românească ne încredințează că malurile Dunării erau populate, odinioară, de un neam.de femei războinice, care se lupta <Je multă vreme pu un .stat vecin al bărbaților: ,pînă la urmă, prin mijlocirea unei păsări năzdrăvane, s-a făcut pace, s-a încheiat o alianță.,, şi ce credeți că a rezultat în urma acestei uniri? Poporul român.

Poate ca legenda e> curioasă, însă mie îmi vine. aproape s-o cred, aducîndu-nii aminte de faptele, vitejeşti ale românilor de mai tîrziu, precum şi de bărbăția femeilor vechii Dacii, confirmate nu numai de legendele şi cronicele româneşti, ci chiar de către istoricii romani şi de Columna lui Traian. Nu cred să existe vreun popor care ar putea să prezinte, mai multe pilde, decît poporul românesc, de vitejie feminină sau, mai bine zis, de bărbăție a femeilor. După părerea mea, asemenea exemple, din istoria tuturor popoarelor şi statelor, pot fi numite flori ale eroismului î

Franța se mîndreşte cu Ioana d'Arc, cu contesa Montfort, cu ducesa Rohan, contesa S. Balmore, cu Jeanne Hachette şi altele[a], cronicile Angliei preamăresc pe Margareta de Anjou[b]; iar neamțul o proslăveşte pe Maria Tereza... Pe pămîntul românesc sînt nu. mai puține eroine!

Nu pot să mă rețin şi şa nu împărtăşesc cititorului ceea ce îmi este cunoscut din cronici sau legende despre faptele vitejeşti ale unora dintre ele. Povestirea.mea va fi simplă: mă străduiesc să mă exprim cu cuvintele bătrînilor țărani, care îmi povesteau, în timpul deselor mele călătorii în sate, legendele moştenite de la străbuni. încep cu Antina şi Dochia, străvechile eroine ale ținuturilor noastre.

Se ştie că Decebal, regele dacilor, învins de către împăratul Traian, s-a înecat în rîul Sargetia. După moartea sa, unul dintre comandanții romani

[2] E. Dvoicenco, ***op. cit.,*** p. 129—190.

a Faptele vitejeşti ale Ioanei d'Arc sînt cunoscute de oricine; contesa de Montfort, suverana Bretahiei, în toiul luptelor, purta printre rînduri şi arăta ostaşilor pe micul ei fiu, întărindu-le astfel curajul; ducesa de Rohan, pe yrernea lui Ludovic al XIH-lea, a apărat timp de un an La Rochelle împotriva regaliştilor. Abatele Arnaud spune, în memoriile sale, cum contesa SI Balmore a luptat în războiul cu spaniolii alături de soțul ei, predînd mareşalului de Feuquilleres un mare număr! de duşmani - luați de ea ca prizonieri. Jeanne Hachette, în fruntea unui detaşament, de femei, a silit pe ducețe Bufgundiei să ridice asediul cetățiiJBeauyais ***(n.a.J.***

b Margareta de Anjou, soția regelui Henric al VI-lea, biruind pe duşman, l-a eliberat pe Henric din captivitate ***(n.a.).***

se îndrăgosti de Antina, văduva lui Decebal, şi-i ceru rriîna. Regina uri timp nu luă în seamă declarațiile lui, Pînă la urmă, văzîrid că el vrea să-i smulgă răspunsul cu forța, se hotărî, în numele patriei şi al soțului ei, să se răzbune pe romani, şi anume pe căpetenia lor, şi pe cei apropiați lui. Drept urmare, îşi dădu acordul de a se căsători cii el şi fixă ziua nunții.

Romanul chemă la ospăț pe cei mai buni prieteni ai săi şi, în prezența lor, ceru, de la falsa lui mițeaşş., o sărutare! Antina păru un timp că stă la îndoială şi, în sfîrşit..., buzele lor se uniră într-o sărutare înfocată, în aceeaşi clipă, în palat năvăliră dacii înarmați tocmiți de Anting şi măcelăriră pe toți romanii de față, printre care şi pe mirele reginei... Sărutarea fusese semnalul hotărît!

Ce minunat subiect pentru un poem! , .

Povestea despre Dochia aparține, de asemenea, epocii dacilor: după legendă, ea era fiica lui Decebal şi a Antinei. Pierzîndu-şi tatăl şi mama, omorîtă de romani, Dochia a recurs la mărinimia împăratului Traian, sperînd că el îi va dă înapoi țara strămoşilor ei. Aceasta a fost cauza tuturor nenorocirilor ei. Traian se îndrăgosti de domnița dacă şi încercă, cînd cu blîndețe, cînd cu amenințări, cînd cu făgăduieli, s-o înduplece să-i fie ibovnică. Dochia a respins cu mînie propunerile lui, dar, văzînd hotărîrea lui Traian de a folosi forța, a fugit, schimbată în haine de păstoriță, pe muntele Ceahlău, păscînd acolo mult timp o turmă de oi la un cioban bogat, în cele din urmă, Traian a aflat locul de refugiu al domniței şi se decise s-o necinstească cu sila... Deznădăjduită, ea imploră pe zeul Zamoîxe, care o prefăcu într-o stană de piatră. Această piatră se vede şi astăzi pe muntele Ceahlău.

Domnul G. Asachi, poet şi cărturar moldovean, scoase, la Iaşi, pe baza acestei legende, o broşură în limbile română şi franceză: ***Doquie et Traian, legende populaire*** etc., încercare însă foarte superficială şi neveridică. Legenda despre Dochia e vrednică de a fi studiată.

Să trecem acum la eroinele romance.

Pe vremea domnului Valahiei, Țepeş, un țînăr căpitan se distingea în luptele cu turcii, prin deosebita sa vitejie. Voievodul, aflînd de faptele sale, dori să vadă pe tînărul erou şi să-1 răsplătească după merite. Dar mare i-a fost mirarea, cînd în fața lui apăru o fată de şasesprezece ani de o frumusețe răpitoare! Țepeş o întrebă prin ce ar putea el să-i răsplătească curajul din timpul luptei sîngeroase cu duşmanii credinței creştine.

— Eu am luptat pentru patrie, — răspunse tînăra eroină, răsplata nu mă atrage! Dar dacă vrei să mă faci fericită, atunci permite fiului tău să se căsătorească cu mine. Noi ne iubim de mult.

Se înțelege că bătrînul voievod a binecuvântat unirea fiului cu o fată din popor; căreia Valahia îi datora b)iruința-'asupra turcilor.

Această legendă-elste minunat povestită de către domnul D. Bolintiridanu in'poeziile lui; editate la Bucureşti sub *titlul: Plîn'geri K*

Valahia nu e mai săracă în eroine decît Moldova, însă istoria ei îmi este mâi puțin cunoscută şi de aceea mă voi margini la faptele vitejeşti ale unor nioldovence vestite. Cînd domnitorul Ştefan cel Mare a fost bătut, la început, de turci şi aproape toată oastea*îi pierise în luptă, el, sleit de puteri, urmărit de duşmani, căută a'dăpost cu un rjîlcdeoşteni, la Mănăstirea Neamțului, unde mama lui', Maria, era stareță. Pe zidul mănăstirii apăru o bătrînică uscată şi, adresîndu-se lui Ştefany zise:

— Fiule, cred că te întorci biruitor din bătălia eu turcii.

— Nu'/'-'matriâ,-- eu sînt învins, duşmanul mă urmăreşte'; între zidurile mănăstirii tale" vreaii s& nia adăpostesc şi, recăpătîndu-mi forțele; să pornesc din nou la luptă cu otomanii.

— Eu nu iau pe fugari sub ocrotirea mea. Du-te şi te luptă cu duşmanii țării^ învinge-i sau mori pentru țara şi atunci eu voi putea spune: Ştefan e fiul meu!

Ştefan, ruşinat, părăsi mănăstirea, strînse. rămăşițele oştirii sale şi, în lupta de.la Valea Albă, bătu crunt pe, duşman. Această legendă este povestită de către N. Gherbanovski în două variante: *Valea Albă* (Odesa> 1838) şi *Capul lui Baiazid,* (Odesa, 1853)., Ce fel de operă este aceasta puteți să judecați după începutul ei:

O zi ca bărbile negre ale osmanilor,
Şi pretutindeni pătrunde spaima;
Ca sunetele tobelor la ospăț,
Sînt desele tunete în nori...

Tatăl meu, A. T. Hâjdeu a înfățişat această legendă într-unui din ale sale' *Sonete moldoveneşti,* care, din păcate, pînă in prezent n-au fost publicate. Şi Asachi a încercat să compună pe baza ei o baladă, dar n-a reuşit. Numai Negruzzi a ştiut să transpună această legendă în admirabile versuri.'

Cîndva voi descrie faptele doamnei Elisabeta Movilă, care, în timpul cînd fiul ei era nevîrstnic, conducea personal oştirea şi tot ea prezida sfatul

i Titlul exact al volumului lui Bolintineanu este *Cîntece şi plîngeri* şi a apărut nu la Bucureşti, ci la Iaşi, în anul 1852.

domnesc; altă dată voi încerca poate să cînt dragostea Dinei pentru tînărul Milian, pe care nuri părăsea în lupte, aparîndu^şi.pațria cu arma în.mîna;

Frumoasele fete alăturr'Me"tineri îii' • luptă'
Porneau neînfricate călare pe caii semeți:
Luțrtînd pentru patrie, rugă lui Dumnezeu
înălțau e& pentru cei dragi:
Creatorul le asculta..v £i duşmanii ^e risipeau
Sub serimul dreptei lui sfinte.[c]

între altele voi spune cîteva cuvinte despre poema pe. care o prezint judecății cititorilor: să nu fiți judecători severi, pentru, Dumnezeu. Am scris *Domnița Voichița* într-o tabără la țară unde nu sînt nici cărții/nici manuscrise... M-am călăuzit numai după, memorie şi 4upa cele cîteva opere aduse de acasă. în plus, ca să vă,spun adevărul, viața unui junker de husari nu se potriveşte deloc cu deprinderile unui poet.

Legenda despre *Domnița Voichița* mi-a fost povestită, în satul Cristineşti, județul Hotin, Basarabia, de un bătrîn de optzeci de ani, originar din Valahia. Cronicarul moldovean din secolul al XVII-lea, Grigore Ureche, aminteşte în treacăt de Voichița, confirmînd spusele legendei despre însoțirea ei cu domnul Ştefan, însă nu menționează confruntarea cu domnița înainte de căsătorie[d]. Eu am urmat legenda populară.

Voi încheia cuvîntul meu cu observația lui Boudier de Villemert, spiritualul filosof al secolului trecut, care se potriveşte atît de bine cu compatrioatele mele: «II est autant d'heroines qiie de heros, et les grandes âmes ne sont pas plus communes dans un sexe que dans Lautre» *(Philosophic du beau-sexe,* 1766, p. 189)'.

Satul Noua Odesă, 1854

Tadeu Hâjdeu"

Despre geneza poemului *Domnita Voichița,* autorul ne dă — în prefață - elementele esențiale. Să precizăm doar că sonetul lui Al. Hâjdeu, la care se referă B. P. Hasdeu se intitulează *Dîmbovița* (1834) şi se află în caietul păstrat la Biblioteca Universitară „M. Eminescu" din Iaşi*. De

c Fragment dintr-o doină populară, făcînd parte dintr-o culegere a mea, *Cîntece populare moldoveneşti, cu note istorice,* pe care sper s-o rmblic in curînd. *(n.a.J.*

d Cronica lui Grigore Ureche se găseşte în *Letopisețele. Tării Moldovei* publicate de M. Kogălniceanu *(n,a.).*

Cf. E. Dvoicenco, *op. cit.*, p. 37.

asemenea, legenda despre Dochia nu este decît o transcriere a unui'pasaj dihtr-un manuscris al bunicului său, Tadeu Hâjdeu, păstrat azi la Biblioteca Academiei R. S..România (ms. 90),

Nicolae Iorga aminteşte de poemul lui B. P. Hasdeu: „Să nu uităm o ***Domniţa Voiefyiţa,*** de care ni se vorbeşte în 1869" [1]. într-adevăr, în ***Panteon^ roman,*** losif Vulcan nota, desigur pe baza informaţiilor primite de la scriitpr: „în timpul şederii sale în Rusia, d-l Hasdeu scrise în limba rusă următoarele două opere, cari rămîn de asemenea în manuscript: I. ***Domniţa Voichiţa»*** o poemei în trei cînturi. II. ***Mitologia dacilor"*** [2].

B; P. Hasdeu a abandonat definitivarea poemului ***Domniţa Voichiţa.*** Tîrziu, în perioada ***Revistei noi,*** va scrie, pe aceeaşi temă, balada ***Ştefan şi Raduh*** .• '•)• •• ' ,-' •

în continuare, reproducem, în original şi traducere, paragrafele mai importante şterse de autor, dinpoemul ***Domniţa Voichiţa.***

Un moto din Lermontov abandonat:

B3AOXHyTb KOHIO OH **TOJIBKO** ZţaJI,
B3rjiflHyji H pHHyjica, H CMAJI
BparoB, **H nyTb 3a HHM KpoBaBtiii**
^feac **HX** pfl^aMH BHACH craji.
KaK **IOHBIH neB, pa3ropHHacb,**
B **cpeflHHy HX** BpyGnjica **KHH3B:**
KpyroM CBHCTflT **H** peioT nyjiH;
HOITOÎK?...
IIenoM y^apbi He corayjiH,
H xy,rţoMeTHTCflCTpejioK...
OH TaM... CMOTPH: jierax KaK c He6a njiaMa;
Ero iHHinaK **H KOHB, — BOT** Haine SHaMa!
OH TaM: KaK ***pyx,*** pa3HT **H HCBPHAHM,**
H **Bce** 6eacHT, HJIB na^aeT npejţ **HHM!**

(JlepMOHTOB: ***H3Mauji-Eeu)***

Lăsîndu-şi calul să răsufle-o clipă,
priveşte ca uri şoim, apoi, deodată
se-avîntâ iar în zbor ca o săgeată
şi secerîndu-şi duşmanii în pripă
* prin ei cărare-şi face-nsîngerată.

[1] N. Iorga, ***Istoria literaturii romaneşti contemporane,*** Bucureşti, Editura Adevărul, 1934, p. 20.

[2] losif Vulcan, ***Panteonul român.*** Portretele şi biografiele celebrităţilor române, Pesta, 1869, p. 141-142.

Zadarnic gloanţe şuieră rapace.
Nu îl atinge-a lor fierbinte ploaie .< >.
căci rău ţiiiteşte^acela care trage.
De lovitură coiful nu se-ndoaie
şi-i cneazul teafăn Viu ca 6 văpaie.
Şi unde-n luptă dat e să se vadă
şi calul lui şi coiful şi-a lui spadă,
acolo şi al nostru suflet este ~
iar steagul mai semeţ se-naltă peste
vrăjmaşii doborîţi sub el grămadă.

; (Lermontov: ***Izmail-Bei)***

După v. 74 urmează 13 versuri la care autorul a renunţat

TaK **HHorAa** o6Ban CKajibi,
necKa, 3eMJiH H KaMHeă **Kyna, ,**
CTpeMaTCii B nponacTB c BWCOTM,
H **cjieflOM Btexca HBIJIH** Tyra.
KaK 6**HJI xopom B TOT MHT** Gre<i>aH!
KaK **rpoMÎ** KaK **MOJIHHH oracBaa!**
He pa3 **MATCJIB, rposa** HOHHaa,
HeyKpoTHMBiH yparan —
njieHHioT *pymy* Mojioflyio,
HMeioT npejiecTb He3CMHyio
Jţjlfl 3BOpOB ... Ho **HH** KHCTB, HH peHB
He **B cHjiax** KpacKaMH o6jie***n,**
KapTHHbi rpo3Hbie npHponjbi!

Aşa cînd stînca se prăvale,
smulgîndu-se din vechii stei,
doboară tot ce-i iese-n cale
şi lasă prafu-n urma ei.
Şi ce frumos era-n furtună
Ştefan, pe roibul său de foc!
Ca fulgerul care detună
în munţi şi mişcă stînei din loc;
ca viforul ce-nvolburează
al mării răzvrătit talaz;
ca viforul ce-nvolburează
un suflet tînăr şi viteaz! ,

Dar n-ar putea a lui icoană ;
să ne-o redea-n . culori la fel
nici cea mai strălucită'pană, _
nici cel mai iscusit penel.
Al măreţiei e tabloul.
Oştirile. se-nvălmăşesc. . '

După v. 80 urmează 21 versuri şterse de poet:

HeBbipa3HMa5i KapTHHa!
Bparn cpa3HJTHCb MOK co6oiî;
KpOBOnpOJIHTHblH, CMepTHbrit 6OH£
IlOBCÎOAy CJIbimCH CTOH H BOH,
IIpOKnflTbH, JEJHKHe KOHHHHbl
C ee nocjieAneio MOjn>6oHÎ
Pa3H apyr ^pyra,7iBe 3py>KHHbi
CMemajiHCb B nojramne O^HO!...
CTe^aH K Meny npHBbiK saBHd:
OH B3pOC B CpaECeHbHX H MOJIHTBaXp
KHH3î» *Pajxyji* 3aKaiieH B 6010:
Ceayio rojioBy CBOK>
OH He ma^HT B KpoBaBOH *QWTBQ*...
OHH comjiHCb... H nisa KJiHHKa
CKpeCTHJIHCb ... flpOCTbK) nbijiaff,
CTe4>aH yaapHJi B rpynb Bpara:
maTHyjTca Pa^yji... H pyKa,
OT paHbi B,rţpyr ocjia6eBaH,
CBepmHTb yzţapa ne Morjia!... - "'
H CTapen nan na^eHneM repoa,
Kax MonrHbrîî n.y6, nosep^enHbra rpo30io...

Privelişte a-i de epopee.
Se-ntrec vrăjmaşii între ei ,
cu ghioaga lovituri să deie. y
Din săbii scapără scîntei.
Săgeţile vuiesc prin aer,
se scurge sîngele şuvoi
din două cete-n crunt > încaier -
amestecate-ntr-un puhoi. •
Şi-i totul urlet, blestem, vaier
ca-n ceasul rugii de apoi.

Darssus/ pev* malurile sparte,
de-aceeaşi vrajbă îndemnaţi/
doi mari şi străluciţi bărbaţi
se bat pe viaţă' şi pe moarte.
Crescut e Ştefan în văpaie
mereu pe^braţul său stăpîn.
Nici RMuWodă în -războaie
nu-şi cruţă capul său bătrîn.
Sclipesc semeţele lor spade ;
dar Ştefan a'izbit dîntîi. ^
De crestătura <raŢiei vii
e Radu istovit şi cade t
ca un stejar frînt de urgii.

După v. 106 urmează 18 versuri anulate de poet:

YBH! paccKa3 **MOH CJIHHIKOM BAJI,**
Be3 2KH3HK >* **KTO** TOMy BHHOK)?!
Si B rposHbix 6jHTBaX" H§.-ŞbiBâJi^ /
rycap, .**HO** capjieio CT^jibHOio .j
B 6OK> BpaţQB He.-n§şa3cajil. -*i*
BO CHe **MHCHy**^HJIHeb cpa^enba, •]
H c **paflocTHMM** BrpyAH.BOJiHeHbeM,
Si **npp6yaciaJica — H HOXOM» >„**
BHOBb aacbinaji cnpKoâHbiM CHOM.
Kor#a-HH6y,zrb B .zţpyroe speMa,
C njie^b cKHHyBHiH 6e3#ejibfl 6peMa,
.M. Krjp^BB^aiqjjHa BoMne: „
YBmay yxcacbi ***(CpşMem>H^*** • ,t
H ecjiH, AOBe^ecTH *MRQ* .
BepHyxbca c 6oa, -— 6e3 coMHenba,
Si BCe MOH CTHXOTBOpeHba
HcnpaBjno **Ha BoeHHbiH Jia,zţ...**
TIoKaMecTb — ***HQ\I* 6oraT, *TQM*** **pa,zţ!**

Vai! Prea mi-e ştearsă povestirea,
într-însa viaţă parcă nu-i. i, .
Mi-e dat să-ncerc şi eu mîhnirea.
Şi asta e din. vina cui?
Deşi năvalnică mi-e firea
războiul nu îl cunoseui.

Cu spada-mi de. husar pieirea
eu n-am adus-o nimănui.
Se năzărea ca-n lupte parte
luam şi eu pe cînd; dormeam,
din vise < însă mă trezeam -
şi... aţipeam iar mai departe.
Cîndva, din dulcea trîndăvie
m-oi smulge şi de-o fi să trec
prin foc şi să mă-ntorc-întreg,
voi face-n orice poezie
un duh mai vitejesc să bată.
Dar pîn-atunci, vă spun pe şleau„
n-am încotro. Deocamdată
atîta am, atîta dau!

După v. 204 urmează 15 versuri şterse de autor:

B 6**OK),** c MenoM **B** pyxe KHaacKa
CBOK) oTHH3Hy 3anţHnţajta.
Be3 coflporaHBH nopaacajia
BparoB **jiHJieăHaa** pyxa;
H **BH**^ejia oria CTe$aHa,
Kor#a **OH** jreaBHe iviena -
BOH3HJI **B** rpyflb Pazţyjia... PÎ3 paHM
Grpyea: O6HJII>HOH KpoBb TeKjia...

Ho Hbfl-To MoiHHaa pyKa
Bflpyr pa3pâ3HJiacb Ha# KHJDKHOIO,
H, 6e3,zn>ixaHHa», ona
Ynajia Ha3eMb... nocjie 60a
Meac TpynaMH ee Hanura
H **B** njien rrocTbi,ztHbiH yBejin.

Ea patria şi-o apărase
şi părintescul ei cămin,
cînd sabia şi-o apucase
cu mîna fragedă de crin.
Şi-ncinsă-n zale lucitoare
acolo-n cîmpul de măcel
părea o vie întrupare
de gingăşie şi oţel.

De însăşi mîna ei - voise • • *
să-i fie tatăl răzbunat .
cînd' la pămînt o • năruise .
un braţ vîrijos' şi-înverşunat. > v
A fost găsită-n nesimţire,
printre cadavre, pe-un morman,
tîrziu şi-a revenit în fire
dar în robie la duşman.

Urmează, după v. 216, 81 versuri la care autorul a renunţat:

TaKOB yace **3aKOH** npHpoflbi:
JfoblK flBHaceHbfl; HO JIHDieH,
XoTb Tejio **jimneno CBo6o^bi!**
***Si* xaK ace pas** 6MJI 3aKjiK>HeH,
(KaacHCb 3a **> HapymeHbe MOAM,**
KaKyio npefliracan ycTaB
B oflHoii **H3** caMbix CTpbrax rjiaB)
AHCH Ha nflTb npfl apecT — **H** HŢO ace?
/ţeHb a MOJinaHHe xpaHHJi,
A Ha BTopoH, BcecHJibHbiH Eoace!
3a6biBiHH rHes, **3aroBopHJi.**

Boumiţa

«nocjiyHiaii nacoBoit, MHe CKyiHo...
CKaacH MHe *HTO* HH6y,ztb, yBbi! - ↵
Si nepBbiH pa3 **B** cTeHax TiopbMbi.
IIOBepb, pâCCEa3 TBOH npOCTOflVHIHblH
Si Bbicjiymaio... **Moacet** 6biTb
MeHfl OH, 3flecb, **pa3BeceJiHT!'**
CicaacH MHe CK*a3Ky, **3ăcbinajia**
B 6binoe BpeMH a **HC** pa3
ITOA CTapoii 6a6yniKH paccKa3.
B TO BpeMH **% eme** He 3Hajia,
B pacKOiiraoH TepeMa rjiyniH,
HH CBeTa 6ypb... mi 6ypb***ffyuml»****

Hacoeou

«KH«3KHa! MOJÎ flojir MOJiHaTb—HO Bac
Mne acajib. **OT** 6jiecxa Baninx **rjia3,**
Be3HyBCTBeHHbiH pacTaeT kaMeHb:
OHH najiHT **H** acryr, KaK HJiaMCHb;

ii

OHH CHSIIOT, KaK a;iMa3Î
R no3a6bui paccKasbi /ţeTCTBa,
Ho necHH, BOT Moe HacneflCTBo!
OieEţ MOH neceHHHKOM 6bui
B ApyacHHax i pJiasHoro fior#aHa,
H Bceii ^ymoK), *onem**: pano, *
Si rxecHb Hapo^a HOJIK)6HJI»

BouKitiia

(e cmopony)

«AjiMa3 CK pwBaeTCH" 6ecHeHHbitr
ITopoio B KaMemKenpocTOM;
TaK no# 6e3^yBCTBeHH&iM JIHIJOM ^
TaHTca nyBCTBa coKpoBeHHbi!

(K nacoepMy) .,

"3anoii MHe, necHH a JHO6JIK).»

Vacoeou

«KH«>KHa, nocjiymaH necHb MOK>.

IJecHb Hacoeoeo:

C^acuTHB BOHH 6oraTbiii!
XBajiflT JHO^H erp, » ^
JIfo6aT aeBbi — 3a 3Jiajq
PaAW BceM fliia Hero ,
H npHBeTJTHBOH pe^cbio > i
B HaC THaHCTBeHHOHEA BCTpe^H
H orHeM nepHbix iuias .* - -.-^
B cjiaAKHH HOJiHOHH rac, v
H no/rymKQH rpyflea ,
Cpeflb 6eccoHHbix Honeji!
BOHH Ge^HbiH crpa^aeT
Be3 Apy3eH, 6e3 noflpyr!
OH nacbi npoBoacaeT
Jimuh c\ TOCKOBO caM,— «zţpyr:
JIK>AH xsaJiHT 6oraTbix, ,
fleBbi TpeSyioT 3^iaTa ; ,
M 6eflH«)KKa OAHH, ,<

Ee3 noflpyr, 6e3 apyacHH
YMHpaer B TOCK€ » ,
Ha HVHCOH cTopoHe!!

KHjEKHa npa 3ByKH rpycTHpă ^yMbi
YcHyjia 6e33a6pTHbiM CHOM,
3a6biBmH Ha MrHOBem>e MyKH
HeBOjra B acHjn>e nyacoM.
IleBen, yrpioMbiH y^anEjica.

Cie$aH pemHJiCfl HâBecTHTb
BOHKHHV, OH Goane» mesa:
YnpeK H3 ycT npejiecraoH ACBM
BbIJI B CHJiaX KHH3H ycTpamHTb.
Ho TO 6bijia 6pH3Hb MHrppeHba!
H HaK0Heu,,flynipH oKpepacb,
HTO6 cepAiţa npeKparaTb MyneHba,
HeBbmocHMbie coMHeHba,
Bomeji 6e3MbJiBHO B Gâînmo icHH3b.

Se vede-âşa-i şi legea firii,' ••
să nii poţi pune frîu vorbirii
şi-atunci, ea cum să nu-şi dorească
măcar' cu straja să vorbească.
(Eu ştiu ce-nseamnă închisoarea...
Cinci zile mă avu client,
cînd' s-a-ntîmplat să calc rigoarea
cazonului regulament,
ce-mi oferi deplin onoarea
de-a sta-n arest **la** regiment.
Şi ce?' Tăcui o zi întreagă.
A doua zi, însă, firesc^
mai de nevoie, **mai** în şagă,
cumva să nu mă plictisesc,
simţind că limba-mi se, dezleagă
pornii din nou să trăncănesc.)

, *Voichiţa*

Aici, departe sînt de casă...
De toţi ai mei departe sînt,
străjerule, — şi mă apasă I
tăcerea asta de mormînt.
Ci spune-mi tu o vorbă, una;..

Cu bucurie ara s^o ascult -
asa cum ascultam,pe buna*:'
care-mi spunea poveşti; demult,
în vremi pe totdeauna duse,
cînd nu ştiam de-al vieţii greii
şi cînd furtuna lumii*'mi'' se'
stîrnise înca-ri jurul meu...

Strâjernl

Domniţă, slujba* mea e asta:
să tac şi să, veghez. A,tît.
Dar eu îţi/înţeleg năpasta:
ce-ţi face traiul mohorît.
Căci inima mi se înmoaie
cînd ochii înspre mine-i treci
cu-nlăcrimata lor văpaie
care-ar topi şi steiuri reci.
Cît despre basme, în pruncie
nici nu ştiu să fi ascultat.
Dar dacă spuse mi-au fost mie,
demult, se vede, le-am uitat,
Ce mi-a rămas e de la tata:,
cîntarea lui de dor şi-alean,
căci cîntăreţ a fost în ceata
mult prea slăvitului Bogdan.

Voichiţa
(în sine)

„Ades comori nepreţuite
chiar şi-ntr-o simplă piatră zac
ascunse şi nebănuite*i.*\

(către străjer)

Hai, cîntă-miî Cîntecele-mi plac."

Strâjerul

„Domniţă, voia ta o fac.

Cîntecul străjerului

Foicica maghiran, - «
bine e de-acel oştean
care e şi bogătan.

Oamenii îl preţuiesc.
Toţi prietenii-1 cinstesc ;
Toate fetele-1 iubesc.
Iese mîndra pe cărări
şi îi dă îmbrăţişări
pentru aur şi brăţări.
Placul nimeni nu i-1 strică
şi îi pare noaptea inică
pe sîni dulci de ibovnică.
Şi iar verde maghiran
vai şi-amar de-acel oştean'
care e un sărăcan. •••••»•*
Vai de tinerii lui ani!
N-are mîndre. N-are bani.
Nici prieteni. Doar duşmani.
Umblă bietul pe muncel,
totdeauna singurel,
cu necazul după el.
Fără nici o mîngîiere
se usucă de durere
şi-n străină ţară piere."

Cîntarea-ri suflet îi urzise
o linişte de nedescris.
Cu fruntea adîncită-n vis
Voichiţa-n perne aţipise.
Şi cum în ceas de ametist
întîia stea se'şi ivise,
străjerul uşa o închisei
şi-ncet se depărta şi trist.

Nu-i vorba tîrgului deşartă
cînd adevăr în miezu-i poartă
şi-o lume-ntreagăîl îngaimă.
De-a Voichiţii grea mustrare
slăvitul Ştefan are spaimă*
Dar spaima este trecătoare
căci îndoiala carer! scurmă
el o alungă pin* la urmă
şi hotărît spre turn se-ndreaptă
urcîndu-1 treaptă după treaptă.,

După v. 281 urmează un final al părţii & doua a poemului (9 versuri) la care autorul a renunţat: v *

Cnema Ha KOHHoe yneHBe,
CnoBa BOHKHHBI, K co^KajieHBio,
SI noHCHHTb He Mor:
HanyjibHHK MOH: *obs' os* OH He JIK>6HT
H *B&mo* npo r;a$nTBaxŢy Tpy6nŢ —-
HeBtmocHMQ ,c;Tppr!,
Bee B TpeTBeH.^aCTH o6l»flCHHTC^[, ,
A, Meayry ŢŞM, non/ţy yraTBca;
B rajion c o6enx Hor. . „

Aceste vorbe-ale Voichiţei ,
prea bine nu le-am înţeles,.
fiind grăbit la, exerciţii , ,
de cavalerie să ies.
Căci comandantu-i rău, nu. iartă.,
nicicînd o lipsă la apel,, .
Răutăcios mereu ne ceartă
şi de arest vorbeşte el. ...
Dau pinteni şi-n galop, de-aceea
vă las, mă duc,; dar negreşit v ^ -
voi lămuri în partea treia > >aV
tot ce-a rămas nelămurit.• •

După v. 389, urmează 54 versuri şterse de autor:

He naHHBipb, He CTajibHBţe jiaTBi,
C^CHMajiH cTpoHHBrjâ. cian ero, -
«*SI,* MOJIBHJI .K)HQHia, aep3aio
C TO6OH cpa3HTBca, rocnoflapB;
XOTB, MOJIOA a, HO B MHJioM Kpae,
B oTenecTBe, H MOH y#ap
He pa3, noBepB, pa3HJi 6eceTpaniHBix!»
EoHHBI, COJIflâ'TBI H Hapofl
.HJHBflTCa. BSOpBI CJÎaflOCTpaCTHBIX
CTBIflJIHBO-BetpeHHBIX KpacoT
BHHJIHCB B npejiecTHoro repoă.;.
H nionoT CJIBIHIHTCH nopofii
«KaK OH xoponi, o Boace MOH!
Korna-6... OH He poskfleH .zţjia 66a!

OH AJTJÎ 'JikJ^BHpo^rţeH CBHTOH!»
YBBI, BeCB SKeHCKHH nOJI TaKOB*.
Kpacafena kerainfHBi 5KajieioT;
Ho HXyeidoBaM oflria JIFO6OBB
Ero npocjtaBHT H ... corpeer
He ropaWBinyioca KpoBB.
3aTo K ypbjoţy, K co5KăjieHBK>,
He CHitcxoAHTejiBHBi one;
EMy ridA BHflOM CHHCXO»CAeHBH,
)KenaioT CMepTH Ha BOHHC:
CkepTB 3a OTHH3Hy — HacjiaacAeHBe!...

B Tonne, He3aMeHaeMBiH HHKCM,
Groan coji^aT c orpoMHBiMH ycaMH,
HHiaxejuo 6e3BecTHBiH He coBceM ...
Ho KTO OH? ... florafIaHTecB caMH.
BoKpyr ce6a yrpioMo OH B3Hpaji
H Ha 60HiţoB He oGpainaji BHHMam>a,
nopOjanHHIBflJIHHHBIHyC KpyTHJI B MOJIHaHBH
, *H* c rpycTBio TaHHoio B3,zţBrxaji:
OH, BHflHO, MHOrO HCHBlTaJI!
3HaKOMBT, 3HaTB, eMy cipazţaHBa!
Kor^a HO BBişoBy GTe<j)aHa Ha 6opB6y
OTBaacHBiH K>Homa noflBexaji K BoeBoae,
M myM rjpHBeTCTBHH nocjiBimajica B Hapoae,
;• ycan Ha cMeJiBnaKa BSrjiaHyji. EMy
nonyAHnocB, *mo* r,zţe-TO OH BCTpenajica
C *TQM* lOHomeH. • •
«KaK naM«TB KopoTKa!»
BocKJiHKHyji OH: «6BTTB MoaceT o6o3Hajica...
He jxvMaio... a, KaaceTca, OHa...»

H BOT npoTHBHHKH Ha njioiHa,ziB Bbie33KaK>T:
Bceiţ HeBe^OMBIH H He3HaMeHHTBIH KH»3b;
H3 noA pecHHri y HHX ororiB cnaeT,—
Ho 6necK pa3JiHHeH 3THX rjla3Î
y IOHOHIH B OHăX — H MeCTB, H }Ka5K#a CJiaBBI,
y KHH3H — coacâjieHBe H TocKa:
OH Ha npoTHBHHKa He pa3 H3 noATHmKa
BpocaeT BSTJIHA ... He 3aMBiceji KpoBaBBiH,
He 3âBHCTH HJIB caMOJnb6Ba aji...
JlHHIB He^HOCTB ^BBlpaacaeT 3TOT B3JIflfl.

Semeț, aşa el cuvînteză:
^Cutez să mă măsor cu tine,
Măria ța! Dar cată bine:
nuri tinerețea mea plăpîndă
şi spada mea nici ea nuri, blîndă.
Tăişul ei ,au fost să-1 ştie
mulți,cîțimi-au stat potrivnici mie!
Ci prind oştenii să se mire:
de unde-atîta îndrăznire
la tînărul pe care nime
nici nu-1 cunoaşte, din mulțime?

' Spre el privirile, vrăjite;
îşi' au' frumoasele-ațintite.
-Şi-n taină-şi spun> cu voce-nceată:
„Cît de frumos e, Doamne Sfinte I
Dar nu-i făcut el să se bată
ci, mai degrabă, să alinte".
Zi-le femei! Aşa sînt toate.
Spre cel frumos, ştiu să se-arate
oricînd, cu inima miloasă.
De cel urît, puțin le pasă. ;Î
Nu-i demn acela de iubire.
Acela-i bun pentru oştire. .
Să plece la război, să piară!
Că-i dulce moartea pentru țară.

Era, făcîndu-şi loc cu cotul,
în piață, printre luptători,
şi un oştean ce nu-i cu totul
necunoscut de cititori.
L-ați şi ghicit,, cred, fiecare
după stufoasele-i mustăți,
după privirile-i amare,
învăluite de tristeți.
Şedea, acolo, mustăciosul
nepăsător, posac, stingher,
dar cînd a răsărit frumosul
şi îndrăznețul cavaler ,
cu Ştefan-Vodă să se-nfrunte,
atunci oşteanu-a tresărit

spunîndu-şi: „Nu mai ştiu de' unde,
dar undeva l-am mai zărit.
Sau poate numai mi se pare
că seamănă cu cineva...
Nu, nu mă-nşel. în gura mare
chiar pot să jur că el.,.,, e ea! .

Coboară iar tăcerea-n piață.
Cei doi vrăjmaşi stau față-n față.
Lumina din a lor privire
dă osebită licărire.
în ochii tineri sînt amnare
cu scînteieri răzbunătoare.
în ochii lui Ştefan se-mbie
păreri de rău şi duioşie.

După v. 427, în manuscris se află. un final al poemului (7 versuri) anul de poet:

— *fi* He o6o3Hajica,
OH rpycTHo MOJIBHJI npo ce6a.
HHTaTenb BepHo «zțoraflajica,
C KeM rocnoflapi» **Cre<j)**aH cpajKajica...
y $, HaKOHeiț **OKOHHHJI H**
flaBHO yac HanaTyio noBecTb!
Tenept HHCTa no3Ta coBejb.

„E deci ce-am bănuit sa fie..."
îşi zise trist acel oştean.
Şi-acum şi cititorul ştie
cu cine s-a luptat Ştefan.

închid şi eu acum caietul.
Har Domnului! Am terminat!
povestea care cu încetul
întregul fir şi-a depănat.
Acum e liniştit poetul
şi cugetul îi e curat.

rAPAJILfl rAP^AFAP (HARALD HARFAGAR)

Traducere a cunoscutei balade a lui Heinrioh Heine, ***Craiul Haraid Harfagar*** din volumul ***Poezii noi*** (.1844). Tălmăcirea tînărului iunker B. P. Hasdeu este identificată de E.. Dvoicenko-Markova[1] în periodicul ***Moskviteanin,*** an. IV, 1854, p. 119 — 120. Textul este semnat ***Faddei Hâjdeu. Chişinău*** şi reprezintă prima transpunere în limba rusă a baladei marelui scriitor german. Versiunea românească a urmat textul rusesc al baladei.

[J'AI PEU D'ECLAT...].

Poezie în limba franceză existentă în arhiva Bibliotecii „Mihai Eminescu" a Universităţii din Iaşi. Scrisă pe verso-ul unei adrese din perioada cînd a funcţionat ca bibliotecar public (1859— 1863).^ Poezia" este „un exerciţiu de traducere liberă a unui text clasic ***[Cîntarea cîntărilor]*** într-o limbă modernă şi, desigur, ca un exerciţiu de îndemînare artistică. Asemenea exerciţii sînt caracteristice perioadei de ucenicie a lui Hasdeu. Tot în arhiva Bibliotecii «Mihai Eminescu» se mai găseşte o încercare de traducere a ***Odei I*** din cartea a IH-a a ***Odelor Ini*** Horaţiu, scrisă de mîna lui Hasdeu ."[2]

THADDEE HASDEU: *CQRBEAU*

Fabula lui Tadeu Hâjdeu'/ cu titlul polonez***"iRruk,*** este inclusă, în original şi în traducerea franceză a lui B.P. Hasdeu, într-un „apendice" la volumul postum al Iuliei Hasdeu, ***Chevalerie. Confidences et canevas,*** Paris, Librairie Hachette & C-ie, Bucarest, Librairie Socec & C-ie, 1890, p. 252. într-o succintă prezentare a vieţii şi operei bunicului său, B. P. Hasdeu nota: „Les fables, au nombre de vingt-quatre, ont ete dediees par le poete â son ami le comte Henri Rzewuski"[3].

[1] E. Dvoicenko-Markova, ***B. P. Hasdeu i Heine, Limba şi literatura moldovenească,*** Chişinău, an. VI, nr. *2,<* 1963, p. 74—75. :

[2] Viorica Botez, ***O poezie inedită, în limba franceză, a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, Studii şi cercetări ştiinţifice,*** seria filologie, an. X, fasc. 1—2, 1959, p. 148.

[3] B. P. Hasdeu, ***ThadSe Hasdeu,*** în ***vo\. Oeuvres posthumes de Julie B. P. Hasdeu. Chevalerie, Confidences et căneVas,*** Paris, Librairie Hachette ÂC-ie. Bucarest, Librairie Socec & C-ie,, 1890, p. 241.

THADDfiE HASDEU: *LE HJBRON*

Cu titlul polonez ***Czapla,*** fabula este inclusă, în original şi traducerea lui B. P. Hasdeu la finele volumului postum al Iuliei Hasdeu, (1890), p. 253^

ŢHADDfiE HASDEU: *RQSSIGNOL*

Originalul polonez al fabulei ***Stowik***: şi traducerea ei în limba franceza de B. P.. Hasdeu au-fost publicate în „apendicele"-la volumul postum al Iuliei Hasdeu, p. 254. în acelaşi volum (p. 242—251), B. P. Hasdeu mai introduce, în limba polonă, poezia ***Duma*** şi traducerea sa în limba franceză: ***Ode*** de Thaddee Hasdeu.

ALEXANDRE HASDEU: *DEDICACE*

Traducere din limba rusă a poeziei lui Alexandru Hâjdeu, ***Posveaşcenîe*** datată "1836,,. Originalul rusesc, şi versiunea franceză a lui B.P. Hasdeu au fost publicate într-o anexă la volumul postum al Iuliei Hasdeu, p. 262—263. Versurile sînt precedate de o scurta prezentare a vieţii şi activităţii lui Alexandru Hâjdeu.

ALEXANDRE HASDEU: *CHANSON SUR LA MOLDAVIE*

Traducere, din limba rusă, a poeziei lui Alexandru Hâjdeu, ***Pesni & Moldavii.*** Originalul şi versiunea franceză a lui B. P. Hasdeu sînt incluse intr-o anexă a volumului postum al Iuliei Hasdeu, p. 264-^266.

îri cadrul unui studiu, intitulat ***Costachi Stamati,*** B. P. Hasdeu va traduce poezia tatălui său în limba română, cu precizări de istorie literară interesante. Reproducem întregul paragraf: „Părintele meu a scris româneşte numai povestea istorică ***Domnia-Arnăutului***, care şi aceea fusese lucrată dentîi ruseşte. Celelalte scrieri ale sale, aproape toate despre România, unele publicate, altele inedite, sînt în limba rusă, pe care — în proză şi-n versuri — o mînuia cu multă înlesnire şi cu o rară tărie. Pentru a da,0 idee, aşa zicînd în zbor> asupra genului muzei sale, voi traduce. aci, după ma-

nuscriptul autograf, următorul triolet intitulat ***Cîntec despre Moldova,*** avînd drept moto versul, din Ovidiu ***(Fast,*** IV, 8): « ***Tu mihi propositum, tu mihi semper opus »:***

« De ce cînți tu tot una, tot numai pe sfîntă Moldovă? Â asculta mereu acelaşi cîntec **i** se urăşte omului şi te rîde. Cîntă-ne mai bine vin şi dragoste; joc şi tinerețea cea zglobie, decît tot una,-, una, tot pe sfîntă Moldovă!

Da, eu cînt tot una, căci sfîntă țară a strămoşilor mi-a dat un singur «nebucățit suflu al poeziei, şi-i păcat a-1 da în schimb pe o zburdalnică nălucire; de aceea eu cînt tot unâ, acelaşi sacru cfritec a Tinimei!

Da, eu cînt tot una, dar sunetele cîntecului sunt noi şi proaspete. Văzut-ai tu albia • Prutului, aceeaşi neschimbată albie : dasupra **carii** se rostogoleşte undă? Deşi cursul e vecinie acelaşi, nu acelaşi sunt apele şi valurile: apele sunt noi, valurile sunt proaspete!» . i' \

Şi toată această însuflețire atît de românească e perdută. pentru noi, fiindcă poetul a scris ruseşte; şi a scris ruseşte, ba încă într-o rusească măiastră, fiindcă se călise prin întreaga lungă filieră a şcoalelor ruseşti, cărora — ce-**i** dreptul — le datora o ştiință foarte temeinică şi foarte variată Z'[1]

O traducere în limba franceză] a aceleiaşi poezii a tatălui său efectuează B. P. Hasdeu chiar pe contrapagina originală din caietul de ***Sonete moldoveneşti**** de la Biblioteca „M. Eminescu" din Iaşi, caiet donat de tînărul savant in 1859, la 28 septembrie şi păstrat azi sub cota: ms. II 58. Reproducem această tălmăcire, cu titlul ***Ma chanson:***

„Que nous chantes-tu toujours de meme, toujours ta sainte Moldavie? N'est-ce bien etrange et triste d'entendre en tout temps la meme chanson? Tu ferais mieux de chanter l'amour, le vin, le jeu, Tentreprenante jeunesse, que toujours le meme, toujours la sainte Moldavie.

Oui, je chante toujours le meme: ma sainte patrie une dette d'une inspiration unique et indivisible, qu'il serait mal d'echanger contre une capricieuse illusion. Aussi ai-je toujours en tout temps le meme objet pour la sainte chanson de mon coeur. •.

Oui, je chante toujours le meme, mais les sons en sont neufs et frais. Avez-vous jamais vu le fond du Pruth, unique et, indivisible, lorsque les ondes y passent? Bien que le courant reste en tout temps le meme, les vagues le sonț elles aussi? Elles s'en vont toujours neuves, toujours fraicheş..."

[1] B. P. Hasdeu, ***Costachi Stamati, Revista noua,*** an. I, nr 6 15 ma 1888, p. 210-212. ... , ,

[2] Pe coperta caietului, legat în piele, este imprimat titlul în limba rusă: ***Minutî vdohnoveniia molodosti AleksandraHijdeu 1850 goda avgusta v 30 deni.*** Caietul conține cîteva cicluri distincte; un grup de 62 sonete, precedate de un moto din Byron şi datate „1837", poartă titlul rusese ***Moldavskie sonetî.***

în acelaşi-manuscris de Ia Iaşi se găsesc şi alte traduceri, într-o foimă bruionară, din sonetele lui Alexandru Hâjdeu: ***Moldavie, Rempart de Trajan, Mal du pays, Pre'miere rencontre avec les siehs, Danube) Lapuchna, ÎZoudjac, Cotnar.***

ALEXANDRE HASDEU: *FRAGMENT D'UN TABLEAU*

Traducere din limba rusă a poeziei lui Alexandru Hâjdeu, ***Otrîvok iz kartinî.*** Originalul şi versiunea în limba franceză a lui B. P. Hasdeu au apărut într-o anexă a volumului postum al Iuliei Hasdeu, p. 267—269, ,; ,.

ALEXANDRE HASDEU: *TERCETS DJBDIES Â LA MOLDAVE*

Traducere de către B. P. Hasdeu, din limba rusă, a poeziei lui Alexandru Hâjdeu, ***Moldovanke. Terținî.*** Originalul rusesc şi versiunea in limba franceză au fost publicate într-o anexă la volumul postum al Iuliei Hasdeu p. 270-276.

Un moto din Petrarca precede versurile în limba rusă: „Non si pareggi a lei, qual piu s'apprezza, / In qualch'etade, in qualche ştrani lidi ..."

în legătură cu talentul de poet al lui Alexandru Hâjdeu, reținem părerea lui B. P. Hasdeu din schița de portret deja citată: „Et il etait poete. lui precisement, ce dont personne ne se doutait, car Alexandre Hasdeu n'a jamais publie ni meme annonce aucune poesie, bien qu'il en ecrivit des centaines, mais toutes en russe et — sauf deux ou trois exceptions— toutes sur la Moldavie, de sorte que par leur sujet alles ne pouvaient guere interesser les Russes, tandis que par leur langue elle ne pouvaient pas etre comprises par les Roumains. II suffit de mentionner un volume entier de ses ***Sonnets moldaves (Moldavskie sonetî).*** Le sonnet, le tercet, le triolet, le canzone, etaient les formes favorites de sa versification, dont l'harmonie est quelques fois presque italienne. II les ecrivait pour lui meme, comme on soupire pour soi-meme, sous le vouloir, presque sans le savoir."[1]

[1] B. P. Hasdeu, ***Alexandre Hasdeu,*** în vol. ***Oeuvres posthumes de Julie B. P. Hasdeu, ed. cit.,*** p. 260—261.

r

ALEXANDRE HASDEU; *C&ANSON POPULAIRE ROUMAINE*

, Traducere a poezieiîn limba rusă a lui Alexandru Hâjdeu, *j&arodnaia romînskaia pesnia.* Datată „1833". Originalul rusesc şi versiunea franceza a lui B. P. Hasdeu au fost publicate într-o anexă a volumului postum al Iuliei Hasdeu, p. 277—278.

ALEXANDRE HASDEU: *GERME ROUMAIN*

Traducere de B. P. Hasdeu a poeziei în limba rusă a tatălui său, *Romînskoe semea.* Originalul rusesc şi versiunea franceză au fost publicate într-o anexă la volumul postum al Iuliei Hasdeu, p. 279—280. Versurile în limba rusă sînt precedate de un moto: „Nothwendig ist die Zeit, — sie muss erscheinen;/ Sie ist gewiss, wie die Allmâcht'ger Weisheit. M. Beer Struerisee, V, 9.".

în caietul manuscris al lui Alexandru Hâjdeu de la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu" (ms .II 58), pe,contrapagina poeziei originale, B. P. Hasdeu a realizat o altă traducere în limba franceza, sub titlul *Moldavie l* ' w . :....,.,.-...>

Qu'allons-nous devenir? Dieu le sait; mais ce n*est pas en vain qu'il sauvait notre patrie de la decadence dans les secousses des troubles. Le temps n'est pas encore venu pour le developpement de notre nation; enigme que nous sommes; qu'allons-nous devenir? Dieu le sait, ayant sauve notre patrie de la decadence! Tout fleurit dans sa saison; notre saispn viendra de meme. Le temps va decouvrir si le sort nouş ferait; germer . une rose precieuse ou une simple violette... Chut! il y aura une. saison â nouş...

INDICI

INDICELE POEZIILOR DUPĂ T^TLU

H

M

U

ll
Vi

INDICELE POEZIILOR DUPĂ PRIMUL VERS

N

INDICELE POEZIILOR ÎN LIMBA RUSĂ, DUPĂ TITLU

ADDENDA

POEZII ORIGINALE

TRADUCERI